

Andrzej Bonusiak
Анджей Бонусяк

**Mniejszość polska
na Ukrainie
w walce o demokratyczną,
wolną i jednolitą ojczyznę**

Польська меншина
в Україні
у боротьбі за демократичну,
вільну та цілісну батьківщину

Rzeszów 2022

Жешув 2022

Andrzej Bonusiak
Анджей Бонусяк

**Mniejszość polska
na Ukrainie
w walce o demokratyczną,
wolną i jednolitą ojczyznę**

Польська меншина
в Україні
у боротьбі за демократичну,
вільну та цілісну батьківщину

Rzeszów 2022

Жешув 2022

Uniwersytet Rzeszowski

Recenzent / Рецензент

prof. dr hab. Henryk Stroński / проф. др габ. Генріх Стронський

ORCID ID 0000-0003-3859-4521 – Andrzej Bonusiak

Tłumaczenie / переклад: Iryna Gavrylenko, Svitlana Tokarska
Ірина Гавриленко, Світлана Токарська

Pomysł okładki / Ідея обкладинки: Krzysztof Mroczkowski

© Copyright by Andrzej Bonusiak

© Copyright by Mitel

ISBN 978-83-8277-050-6

Łamanie, druk i oprawa: MITEL sp. z o.o.
35-030 Rzeszów, ul. Zygmuntowska 9A

PROJEKT FINANSOWANY ZE ŚRODKÓW KANCELARII PREZESA RADY MINISTRÓW W RAMACH KONKURSU
POLONIA I POLACY ZA GRANICĄ 2022.
PUBLIKACJA WYRAŻA JEDYNIĘ POGLĄDY AUTORA/ÓW I NIE MOŻE BYĆ UTOŻSAMIANA Z OFICJALNYM
STANOWISKIEM KANCELARII PREZESA RADY MINISTRÓW.

ЗМІСТ

Список використаних у роботі скорочень ...	5
Передмова	7
1. Вступ	11
1.1. Кілька слів про джерела	11
1.2. Формально-правові можливості функціонування польської меншини	12
1.3. Демографічний потенціал	16
2. Перший розділ. Велика і мала політика	20
2.1. У новій реальності	20
2.2. Політична нація	26
2.3. Серед меншини, до Помаранчевої революції	29
2.4. Від Помаранчевої революції до Революції гідності	33
2.5. Під час Революції гідності та після неї ...	39
2.6. Питання релігії	51
3. Розділ другий. Бути поляком	57
3.1. В культурному житті України	57
3.2. Свій серед своїх	74
3.3. На шляху до Європи	81
3.4. У пошуках спільного шляху	89
3.5. Добровільна діяльність	98
4. Розділ третій. На війні і для війни	105
4.1. У боротьбі	105
4.2. Для боротьби	115
5. Післямова	130
Список матеріалів та джерел, використаних у роботі	137
Матеріали	137
ЗМІ	138
Список ілюстрацій у виданні	151

Spis treści

Wykaz zastosowanych w pracy skrótów	5
Przedmowa	7
1. Wstęp	11
1.1. Kilka słów o źródłach	11
1.2. Formalno-prawne możliwości funkcjonowania mniejszości polskiej	12
1.3. Potencjał demograficzny	16
2. Rozdział pierwszy. Wielka i mała polityka	20
2.1. Nie tylko w konspiracji	20
2.2. Naród polityczny	26
2.3. Wśród mniejszości, do „Pomarańczowej Rewolucji”	29
2.4. Od „Pomarańczowej Rewolucji” do „Rewolucji Godności”	33
2.5. W „Rewolucji Godności” i po niej	39
2.6. Na rzecz religii	51
3. Rozdział drugi. Być Polakiem	57
3.1. W życiu kulturalnym Ukrainy	57
3.2. Swoi wśród swoich	74
3.3. Dążąc do Europy	81
3.4. W poszukiwaniu wspólnej drogi	89
3.5. Działalność pomocowa	98
4. Rozdział trzeci. W walce i dla walki	105
4.1. W walce	105
4.2. Dla walki	115
5. Bilans	130
Wykaz wykorzystanych w pracy opracowań i źródeł	137
Opracowania	137
Media	138
Wykaz ilustracji zamieszczonych w publikacji ..	151

Список використаних у роботі скорочень

АПСД, APSC	– Аналітичний портал слово і діло
АР	– Автономна Республіка [Крим]
АТО	– Антитерористична операція
ЦЄІ, CIE	– Центр європейської інтеграції
ЦПМіК, СJіКР	– Центр польської мови і культури
ЦПК, СКР	– Центр польської культури
ЦПОіК, СРОіК	– Центр польської освіти і культури
КВ, ДК	– Київський вісник
ФПОВУ, FOPnU	– Федерація польських організацій в Україні
ФНК, FKN	– Фестиваль національних культур
ПГБ, GPB	– Газета польська Буковини
ГП, GP	– Голос Полонії
ІНП, IPN	– Інститут національної пам'яті
ГК РП, KG RP	– Генеральне консульство Республіки Польща
КПНУ	– Кам'янець-Подільський національний університет
КПРС	– Комуністична партія Радянського Союзу
К-ОТП, K-OSP	– Культурно-освітнє товариство поляків
ГК, KG	– Галицький кур'єр
ВМ, MW	– Волинський монітор
БМ, MB	– Бердичівська мозаїка
Н-КТП	– Національно-культурне товариство поляків
НД	– Наші дороги
ОБСЕ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОТПКАМ, ОТКРАМ	– Обласне товариство польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівцях
ППУ	– Партія поляків України
ПКОУ	– Польське культурно-освітнє товариство
ПД, PD	– Поляки Донбасу
ПДХ, РСН	– Польська діаспора Харкова
ПК-ОТ, PSK-O	– Польське культурно-освітнє товариство

Wykaz zastosowanych w pracy skrótów

АТО	– Antyterrorystyczna Operacja
AR	– Autonomiczna Republika [Krym]
CIE	– Centrum Integracji Europejskiej
CJiKP	– Centrum Języka i Kultury Polskiej
CKP	– Centrum Kultury Polskiej
CPOiK	– Centrum Polskiej Oświaty i Kultury
DK	– Dziennik Kijowski
FOPnU	– Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie
FKN	– Festiwal Kultur Narodowych
GPB	– Gazeta Polska Bukowiny
GP	– Głos Polonii
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
KG RP	– Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
K-OSP	– Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie Polaków
KG	– Kurier Galicyjski
MW	– Monitor Wołyński
MB	– Mozaika Berdyczowska
N-KSP	– Narodowo-Kulturalne Stowarzyszenie Polaków
ND	– Nasze Drogi
OBWE	– Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej
PPU	– Partia Polaków Ukrainy
PKOT	– Polskie Kulturalno-Oświatowe Towarzystwo
PD	– Polacy Donbasu
PCH	– Polonia Charkowa
PSK-O	– Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe
PTN	– Polskie Towarzystwo Naukowe
P-USK	– Polsko-Ukraińskie Stowarzyszenie Kulturalne
PRL	– Polska Republika Ludowa
RN	– Rada Najwyższa
RSN	– Rada Stowarzyszeń Narodowych
SP	– Słowo Polskie
SMP	– Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej
SLP	– Stowarzyszenie Lekarzy Polskich
SLPP	– Stowarzyszenie Lekarzy

	Polskiego Pochodzenia	ПНТ, РТН	– Польське наукове товариство
SKP	– Stowarzyszeniu Kultury Polskiej	П-УКТ	– Польсько-українське культурне товариство
TŻ	– Tęcza Żytomierszczyzny		
TKP	– Towarzystwo Kultury Polskiej	ПНР	– Польська народна республіка
TKPZL	– Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej	ВР	– Верховна рада
TNPU	– Towarzystwo Naukowców Polskich Ukrainy	РНТ	– Рада національних товариств
UE	– Unia Europejska	ПС, SP	– Польське слово
UFK	– Ukraińska Fundacja Kultury	ТПМ	– Товариство польської молоді
WzW	– Wołanie z Wołynia	АПЛ, SLP	– Асоціація польських лікарів
ZG	– Zarząd Główny	ТЛПП, SLPP	– Товариство лікарів польського походження
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego	АПК	– Асоціація польської культури
ZHR	– Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej	ВЖ, TŻ	– Веселка Житомирщини
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich	ТПК, ТКР	– Товариство польської культури
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej	ТТПКЛ	– Товариство польської культури Львівщини
ZPU	– Związek Polaków Ukrainy	ТЛЛСК, TMLKW	– Товариство любителів Львова і Східних Кресів у Познані
ZPPU	– Związek Przedsiębiorców Polaków Ukrainy	ТПНУ	– Товариство польських науковців України
		ЄС	– Європейський союз
		УФК	– Український фонд культури
		ВзВ, WzW	– Волення з Волині
		ГУ	– Головне управління
		СПГ	– Союз польського гарцерства
		СРП	– Союз гарцерства Республіки Польща
		СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
		СПМ	– Союз польської молоді
		СВПУ, ZNPU	– Спілка вчителів-полоністів України
		СПУ, ZPU	– Спілка поляків України
		СППУ	– Союз підприємців поляків в Україні

Передмова

У останні місяці 2021 року було опубліковано правила та умови проведення конкурсу, метою якого є «Допомога польській діаспорі і полякам за кордоном», фінансованого Канцелярією Голови Ради міністрів. Одним із завдань, запланованих на 2022 рік, було «Створення позитивного іміджу Польщі польськими діаспорними організаціями». Жешувське відділення Товариства «Польська спільнота» вирішило подати на цей конкурс проект «Польська національна меншина в Україні у боротьбі за демократичну, вільну і цілісну батьківщину». В момент подання заявки на конкурс важко було передбачити, що міжнародні події призведуть до того, що цей захід набуде абсолютно нового характеру. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну і перетворення конфлікту, який до цього часу мав «тліючий» характер, у класичну війну змінило геополітичну ситуацію в Європі та світі. Це призвело до розвитку подій, з якими Європа не стикалася протягом десятиліть, які супроводжуються смертями, руйнуваннями та масовою міграцією населення. Старий, існуючий ще 23 лютого 2022 року, світ, стара Європа і Україна перестали існувати. Розпочалися події, одним з елементів яких було завершення дотеперішньої історії польської діаспори в Україні.

Під час підготовки до виконання згаданого вище завдання ми, згідно з загальними умовами конкурсу, намагалися зосередитись на елементах діяльності польської спільноти, які сприяли зміцненню української держави. Її європеїзації та модернізації, побудові громадянського суспільства. Покращенню сприйняття поляків українцями, завдяки підкресленню їхнього внеску у побудову незалежної України.

Війна змінила цю ситуацію. Адже ніщо не може перекреслити дій поляків та Польщі, спрямованих на допомогу воюючій Україні та біженцям з цієї країни, які прибули до Польщі. Ця підтримка і допомога, з точки зору сприйняття поляків нашими сусідами зі сходу, має більше значення, ніж десятки років роботи польських організацій в Україні. Однак це не означає, що дотеперішня діяльність цих організацій не має жодного значення. Навпаки. Саме вона дозволяє довести, що позиція поляків і Польщі є послідовною. Що від самого початку існування незалежної

Przedmowa

W ostatnich miesiącach 2021 roku opublikowane zostały wytyczne konkursu mającego na celu „Pomoc dla Polonii i Polaków za granicą” finansowanego przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów. Jednym z zadań przewidzianych do wsparcia na rok 2022 było „Budowanie dobrego wizerunku Polski przez organizacje polonijne”. Rzeszowski oddział Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” zdecydował się złożyć na ten konkurs projekt „Mniejszość polska na Ukrainie w walce o demokratyczną, wolną i jednolitą ojczyznę”. W momencie, kiedy był on składany trudno było przewidywać, że wydarzenia międzynarodowe spowodują, iż działanie to nabierze zdecydowanie innego charakteru. Pełnowymiarowy atak Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i przekształcenie się „pełzającego” dotąd konfliktu w klasyczną wojnę zmienił sytuację geopolityczną w Europie i świecie. Doprowadził do niespotykanych w Europie od dziesięcioleci wydarzeń, których elementem była śmierć, zniszczenie i masowe migracje ludności. Stary, istniejący jeszcze 23 lutego 2022 roku świat, stara Europa i Ukraina przestały istnieć. Rozpoczęły się wydarzenia, których jednym z elementów było również zamknięcie dotychczasowych dziejów diaspory polskiej nad Dnieprem.

Kiedy przygotowywano omawiane zadanie, zgodnie z ogólnymi założeniami konkursowymi starano się skoncentrować na tych elementach działalności środowiska polskiego, które przyczyniały się do wzmacniania państwa ukraińskiego. Do jego europeizacji i modernizacji, do budowania społeczeństwa obywatelskiego. Do poprawy postrzegania Polaków przez Ukraińców poprzez podkreślanie ich zasług dla niepodległej Ukrainy.

Wojna zmieniła tę sytuację. Żadne słowo nie przebije wszak działalności Polaków i Polski na rzecz walczącej Ukrainy i uchodźców z tego państwa nad Wisłą. To wsparcie i pomoc z punktu widzenia postrzegania Polaków przez naszych sąsiadów ze wschodu ma nie do opisania większe znaczenie, niż dziesiątki lat funkcjonowania środowisk polskich nad Dnieprem. Nie oznacza to, że podejmowane przez nie działania nic nie znaczą. Wręcz przeciwnie. To właśnie one pozwalają udowodnić, że postawa przyjęta przez Polaków i Polskę nie jest jednorazowym wydarzeniem. Że od samego początku istnienia niepodległej Ukrainy (a nawet jesz-

cze przed jej usamodzielnieniem) przedstawiciele środowiska polskiego nad Dnieprem działali w tym celu, aby Ukraina była taka jak dziś.

Jest to ważne również i z tego powodu, że funkcjonujące przez trzydzieści lat niepodległości środowisko polskie w Ukrainie właśnie przestało istnieć. Tak samo jak przestały istnieć w dotychczasowej formie ukraińskie struktury społeczne i całe państwo. Żadna siła nie będzie w stanie przywrócić ich funkcjonowania w przedwojennym kształcie. Rozpoczyna się całkowicie nowy okres w dziejach Ukrainy i oczywiście także mniejszości polskiej w tym kraju. Kiedy w 2016 roku, analizując skutki pierwszych lat konfliktu donbaskiego H. Krasowska pisała, że *badania prowadzone przeze mnie w latach 2007–2012 ukazują pewien historyczny moment – świat, który już nie istnieje i w takim samym kształcie już nigdy nie będzie istniał. Zmianie uległa świadomość mieszkańców Ukrainy Wschodniej, ich postawy wobec języka i kultury oraz struktura społeczna*, odnosiła się do terenów swoich zainteresowań badawczych, a więc południowo-wschodniej Ukrainy [Krasowska 2016: 46].

Dziś po ponad pięciu latach od napisania przez nią tych słów stwierdzam, że badania naukowe koncentrujące się na analizie sytuacji społeczeństwa ukraińskiego w niepodległej Ukrainie i szerzej Ukrainy jako takiej, mają już wyłącznie walor historyczny. Nawet bowiem kiedy uchodźcy powrócą po zakończonej wojnie do domów, to będą to już inni ludzie. Będą mieli inną świadomość, inne oczekiwania i cele niż przed wojną. Powitają ich osoby, które pozostały na bezpośrednio lub pośrednio dotkniętym wojną obszarze i które również zostały przez nią zmienione. Będą budowali nową historię, którą jedynie częściowo będzie można traktować jako kontynuację czasów przedwojennych.

Zmieniła się więc rola projektu, którego elementem miała być ta publikacja. Dziś w całkowicie odmiennej sytuacji ma on zachować w pamięci zasługi grupy osób polskiego pochodzenia, które starały się w miarę posiadanych przez siebie możliwości wspierać funkcjonowanie swojej ojczyzny. Robiły wszystko, aby wzmacniać te idee, poglądy i stanowiska współobywateli, które ostatecznie pozwoliły na przekształcenie narodu ukraińskiego w nowoczesną, demokratyczną wspólnotę stanowiącą część współczesnych społeczeństw europejskich.

W dostosowaniu do powyższych założeń i planów opracowana została zwarta koncepcja realizacji projektu zakładająca przygotowanie publikacji książkowej, wystawy i spotów pokazujących działalność Polaków nad Dnieprem. Zgodnie z przyjętymi założeniami książka składa się ze wstępu, zakończenia oraz tematycznych rozdziałów. Zostały one poświęcone najważniejszym – zdaniem autora – przykładom działań przedstawianego środowiska. Pracę zamyka bilans stanowiący rodzaj zakończenia. Do tej koncepcji dostosowane zostały

України [i навіть ще до оголошення нею незалежності] представники польської спільноти на берегах Дніпра докладали максимальних зусиль для того, щоб Україна стала такою, якою вона є сьогодні.

Це також має велике значення тому, що польська спільнота в Україні власне припинила своє існування у тому вигляді, у якому вона існувала протягом тридцяти років незалежності. Так samo як перестала існувати в дотеперішній формі соціальна структура українського суспільства і держава в цілому. Жодна сила не зможе відновити їхнє функціонування в довоєнному вигляді. Починається абсолютно новий період в історії України і, звичайно, також в історії польської меншини, яка проживає в цій країні. Коли у 2016 році, аналізуючи наслідки перших років konfliktu na Донбасі, Х. Красовська писала: *«дослідження, які проводились мною в 2007–2012 роках, вказують на те, що настав певний історичний момент – світ, якого вже не існує і, який в такому самому вигляді вже ніколи не існуватиме. Змінилася свідомість мешканців Східної України, їхнє ставлення до мови та культури, соціальна структура»*, – вона посиłалась на сферу своїх наукових інтересів, тобто на історію південно-східної частини України [Krasowska 2016: 46].

Сьогодні, коли минуло більше ніж п'ять років відтоді, як вона написала ці слова, можна стверджувати, що наукові дослідження, метою яких був аналіз ситуації, в якій знаходиться українське суспільство в незалежній Україні, та України, як такої, у більш широкому розумінні, мають лише історичну цінність. Адаже біженці, які повернуться додому після закінчення війни, будуть іншими людьми. Вони матимуть іншу, ніж до війни свідомість, очікування та цілі. Їх зустрінуть люди, що залишилися на територіях, яких війна торкнулась прямо або опосередковано. Цих людей війна також змінить. Вони будуватимуть нову історію, яку лише частково можна буде вважати продовженням довоєнних часів.

У зв'язку з цим змінилась роль проекту, елементом якого мала бути ця публікація. Сьогодні, в абсолютно іншій ситуації, його завданням є збереження пам'яті про заслуги групи людей польського походження, які намагалися, наскільки це було можливо, підтримувати свою батьківщину. Вони робили все для зміцнення цих ідей, поглядів і позиції співвітчизників, які, зрештою, дозволили українському народові стати сучасною, демократичною спільнотою, яка являє собою частину сучасного європейського суспільства.

З урахуванням вищезгаданих принципів та планів було розроблено стислу концепцію реалізації проекту, яка передбачала написання книжки, підготовку виставки та рекламних блоків про діяльність поляків в Україні. Згідно з прийнятою кон-

цепцією, книжка складається зі вступу, заключної частини та тематичних розділів. Вони були присвячені найважливішим – на думку автора – прикладам діяльності польської спільноти. Праця завершується підсумками, які являють собою своєрідну заключну частину. Решта елементів проекту також була приведена у відповідність з цією концепцією. Тематика рекламних блоків, призначених для розміщення у соціальних мережах, відповідає тематиці окремих розділів та заключної частини. Виставка з підготованим до неї коментарем – лекцією, складається з тематичних частин, які відповідають тематиці всіх складових елементів публікації. Весь матеріал, підготований у рамках проекту, складено польською та українською мовами. Він доступний для використання в електронній версії.

На завершення передмови, я хотів би подякувати всім своїм знайомим, друзям, колегам та учням, чий знання та доброзичливість дозволили мені отримати цінну інформацію, завдяки якій я зміг більше дізнатись про польську діаспору в Україні. На жаль, я не можу згадати всіх, але хотів би, щоб ви знали, що я дуже вдячний вам за все.

W projekcie zaangażowany był zespół pracowników Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz muzeum uczelnianego, którzy włączyli się do prac mających na celu jego realizację. Za poszczególne elementy odpowiedzialni byli:

Dr hab. Andrzej Bonusiak, prof. UR – opracowanie koncepcji projektu i nadzór merytoryczny, opracowanie publikacji, zbieranie materiałów źródłowych (Instytut Historii UR);

Dr hab. Edyta Czop, prof. UR – opracowanie treści wykładu do wystawy, zbieranie materiałów źródłowych (Instytut Historii UR);

Dr Jarosław Kinal – koncepcja merytoryczna i nadzór nad przygotowaniem strony internetowej projektu oraz zamieszczanych na niej treści, koordynacja działalności promocyjnej (Instytut Historii UR);

Dr Jolanta Ślęzak-Gotkowska – zbieranie materiałów źródłowych (Centrum „Polonus” Kolegium Nauk Humanistycznych UR);

Mgr Ewa Trojanowska – zbieranie materiałów źródłowych (doktorantka Instytutu Historii UR);

Mgr Marta Wójcik – opracowanie wystawy projektowej, koncepcja i wykonanie (Muzeum UR).

również pozostałe elementy projektu. Tematyka spotów przeznaczonych do zamieszczenia w mediach społecznościowych, odpowiada poszczególnym rozdziałom i zakończeniu. Wystawa z przygotowanym do niej komentarzem – wykładem, składa się zaś z tematycznych części odpowiadających wszystkim elementom składowym publikacji. Całość materiału przygotowanego w ramach projektu jest dwujęzyczna polsko-ukraińska i dostępna do wykorzystania w wersji elektronicznej.

Pragnę w tym miejscu podziękować wszystkim swoim znajomym, przyjaciołom, współpracownikom i wychowankom, których wiedza i życzliwość pozwoliła na pozyskanie cennej wiedzy, która umożliwiła mi poznanie diaspory polskiej w Ukrainie. Brak tu miejsca na wymienienie wszystkich, ale chciałbym abyście wiedzieli, że dziękuję Wam za wszystko.

У роботі над проектом брали участь працівники Інституту історії Жешувського університету, а також університетського музею, які долучились до його реалізації. За окремі частини відповідали:

Габілітований доктор наук Анджей Бонусяк, професор Жешувського університету – розробка концепції проекту і мериторичний нагляд, підготовка публікації, збір джерельних матеріалів (Інститут Історії ЖУ);

Габілітований доктор наук Едита Чоп, професор ЖУ – підготовка тексту лекції для виставки, збір джерельних матеріалів (Інститут історії ЖУ);

Доктор наук Ярослав Кіналь – мериторична концепція, нагляд за підготовкою сайту проекту та за контентом який розміщується на ньому, координація промоційної діяльності (Інститут історії ЖУ);

Доктор наук Йоланта Слензак-Готковська – збір джерельних матеріалів (Центр «Полонус» Коледжу гуманітарних наук ЖУ);

Магістр Ева Трояновська – збір джерельних матеріалів (докторантка Інституту історії ЖУ);

Магістр Марта Вуйчік – підготовка виставки в рамках проекту, концепція і проведення (Музей ЖУ).

1. Вступ

1.1. Кілька слів про джерела

Переважна більшість публікацій, що стосуються складної історії польсько-українських відносин та становища польської діаспори в Україні, присвячена обговоренню історичних проблем. Особливий інтерес становлять дослідження періоду XIX і XX ст. Залежно від підходу до теми, зустрічаються також дослідження, що сягають витоків державності Польщі та Київської Русі. Незважаючи на їх безумовну цінність, вони не мають істотного значення з точки зору питань, які обговорюються в цій праці.

Питання становища польської меншини у незалежній Україні було предметом зацікавленості ряду дослідників, які розглядали його з різних точок зору. Можна знайти, зокрема, публікації демографів, етнологів, філологів, істориків, політологів, юристів та соціологів. На цю тему висловлювались також репортери, які публікували свої статті на шпальтах місцевої польської діаспорної преси, у Польщі та в Україні. В основному ці дослідження мають фрагментарний характер і стосуються окремої сфери життя польської діаспори в Україні. Метою цієї праці було не монографічне дослідження проблеми, а лише представлення окремих елементів діяльності українських поляків. Тих, що вписуються в концепцію проекту. Тому читач може розраховувати не на синтетичне чи монографічне дослідження впливу діяльності спільноти, про яку йде мова, а лише на низку спостережень, які могли б у майбутньому стати основою для детального дослідження проблеми: що означало бути поляком у незалежній Україні?

У цій ситуації було прийнято рішення про відмову від проведення детального аналізу існуючих на сьогоднішній день наукових праць на цю тему. Натомість дозволю собі запропонувати читачеві ознайомитись з публікаціями авторів, які досліджували цю тематику. Особливо хотілося б звернути увагу читача на праці таких професорів, як: Валентин Балюк (політолог); Ксьондз Роман Дзвонковський (соціолог); Пьотр Еберхардт (географ, спеціаліст з питань економіки, населення та розселення); Кароль Грюнберг (історик); Ярослав Грицак (історик); Гжегож Грицюк (історик); Микола Іванов (історик); Гжегож Януш (політолог); Івона Кабзінська

1. Wstęp

1.1. Kilka słów o źródłach

Ogromna większość publikacji dotyczących skomplikowanych losów stosunków polsko-ukraińskich oraz położenia diaspory polskiej w Ukrainie koncentruje się na omawianiu zagadnień historycznych. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się badania nad XIX i XX wiekiem. W zależności od ujęcia tematyki spotykane są również rozważania wychodzące aż od początków państwowości polskiej i ruskiej. Niezależnie od ich niezaprzeczalnej wartości mają one ograniczone znaczenie, z punktu widzenia kwestii poruszanych w tym opracowaniu.

Sytuacja mniejszości polskiej w niepodległej Ukrainie była przedmiotem zainteresowania szeregu badaczy, którzy rozpatrywali ją z różnych punktów widzenia. Można wśród nich znaleźć publikacje demografów, etnologów, filologów, historyków, politologów, prawników, socjologów. Na ten temat wypowiadali się również reporterzy zamieszczający swoje publikacje na łamach lokalnej prasy polonijnej, w Polsce i na Ukrainie. Zasadniczo opracowania te mają charakter fragmentaryczny, dotyczą wybranego obszaru rzeczywistości polskiej nad Dnieprem. Zadaniem niniejszej pracy również nie było monograficzne ujęcie problemu, a jedynie prezentacja wybranych elementów działalności ukraińskich Polaków. Takich, które wpisują się w założenia projektowe. Czytelnik nie powinien więc liczyć na syntetyczne, czy też monograficzne ujęcie wpływu działalności omawianego środowiska, a jedynie na garść spostrzeżeń, mogących w perspektywie stać się zaczynem do pełnego ujęcia problemu: co oznaczało bycie Polakiem w niepodległej Ukrainie?

W tej sytuacji zdecydowano się na pominięcie szczegółowej analizy dotychczasowego dorobku naukowego w omawianym zakresie. Zamiast tego pozwałam sobie odesłać czytelnika do prac tych Autorów, którzy publikowali prace z tego zakresu. Szczególnie pragnę zwrócić uwagę na prace takich profesorów jak: W. Baluk (politolog); Ks. R. Dzwonkowski (socjolog); P. Eberhardt (geograf specjalizujący się w kwestiach ekonomii, ludności i osadnictwa); K. Grünberg (historyk); J. Hrycak (historyk); G. Hryciuk (historyk); M. Iwanow (historyk); G. Janusz (politolog); I. Kabzińska (etnolog); O. Kałakura (politolog); Z. Kurzowa (językoznawczyni); J. Mazur (językoznawca); W.T. Miodunka (językoznawca);

T. Olszański (historyk); W. Osadczy (historyk); A. Patek (historyk); H. Stroński (historyk); Ks. E. Walewander (pedagog). Ich publikacje konieczne są do zrozumienia współczesnej Ukrainy, choć niekoniecznie zostały wykorzystane w tej pracy. Obok monografii i prac zbiorowych pragnę również zwrócić uwagę na artykuły zamieszczone w wyspecjalizowanych czasopismach, takich jak „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” (wcześniej „Przegląd Polonijny”) oraz „Studia Polonijne”.

Prasa polonijna od zawsze była jednym z najważniejszych źródeł pozyskiwania informacji. W ramach projektu analizie poddano kilkanaście polskojęzycznych publikatorów wychodzących na Ukrainie. Wykorzystano również obecne w sieci portale internetowe o charakterze informacyjnym, w tym również internetowe radio i telewizję. Niezależnie od tego sięgnięto również po treści zamieszczane na stronach prowadzonych przez poszczególne organizacje polskie. Pełny wykaz wszystkich wykorzystanych w opracowaniu źródeł zamieszczony został w wykazie wykorzystanych źródeł i materiałów.

W całym tekście zastosowano maksymalnie skrócony system odsyłaczy, bazujący na koncepcji anglosaskiej. Wydaje się on być zrozumiały, więc w tym miejscu pozwalam sobie jedynie zaznaczyć, że w celu zaoszczędzenia „papieru” przywołane w przypisach i źródłach tytuły prasowe zapisane są w postaci odpowiedniego skrótu, którego zapis został zamieszczony w wykazie skrótów [typ: „Dziennik Kijowski” – DK].

1.2. Formalno-prawne możliwości funkcjonowania mniejszości polskiej

Funkcjonowanie mniejszości narodowych w Ukrainie opierało się na zasadach określonych przez miejscowe akty prawne. Spraw mniejszościowych dotyczyły zapisy znajdujące się w ukraińskiej *Konstytucji* (1996), *Deklaracji praw narodowości Ukrainy* (1992), *Ustawie o mniejszościach narodowych na Ukrainie* (1992), *Ustawie o językach na Ukrainie* (1989), *Ustawie o wolności sumienia i organizacjach religijnych* (1991), czy wreszcie *Ustawie o stowarzyszeniach obywateli* (1992). Z punktu widzenia mniejszości narodowych ważne były również zapisy wprowadzone *Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych* (2003), a także szereg dokumentów podpisanych przez Związek Radziecki, a niejako odziedziczonych przez republikę ukraińską (*Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka*), w tym również zawartych między ZSRR a PRL. Dla możliwości funkcjonowania Polaków nad Dnieprem bardzo ważne były ustalenia zamieszczone w *Traktacie o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy* (1992) zawarte pomiędzy Polską i Ukrainą i normujące wiele kwestii stosunków Ukrainy do mniejszości polskiej w Ukrainie i Polski do mniej-

etnolog); Олег Калакура (політолог); Зоф'я Курзова (мовознавець); Ян Мазур (мовознавець); Владислав Т. Мьодунка (мовознавець); Тадеуш Ольшанський (історик); Володимир Осадчий (історик); Артур Патек (історик); Хенрик Стронський (історик); ксьондз Едвард Валевандер (педагог). Їхні публікації необхідні для розуміння сучасної України, хоча вони не обов'язково були використані в цій роботі. Окрім монографій та колективних праць, хотів би також звернути увагу читача на статті, опубліковані в спеціалізованих виданнях, таких як «Освіта для мігрантів – Полоністичний огляд» (раніше «Полоністичний огляд») та «Полоністична освіта».

Польська діаспорна преса завжди була одним із найважливіших джерел інформації. У рамках проекту було проаналізовано десятки польськомовних періодичних видань, що виходять в Україні. Використовувалась також інформація з інформаційних веб-порталів, зокрема, з інтернет-радіо та інтернет-телебачення. Крім того, використовувався контент, розміщений на сайтах окремих польських організацій. Повний перелік усіх використаних у праці джерел міститься у списку використаних джерел і матеріалів.

У тексті використовувалася максимально скорочена система посилань, яка базується на англосаксонській концепції. Вона здається зрозумілою, тому я лише зазначу, що з метою економії «паперу» наведені у виносках і списку джерел назви часописів, вказуються у формі відповідної аббревіатури, яку вказано у списку скорочень [наприклад: «Київський вісник» – KB або DK].

1.2. Формально-правові можливості функціонування польської меншини

Функціонування національних меншин в Україні ґрунтувалося на засадах, визначених місцевими нормативно-правовими актами. Питання національних меншин регулювались положеннями *Конституції України* (1996), *Декларації прав національностей України* (1992), *Закону про національні меншини в Україні* (1992), *Закону про мови в Україні* (1989), *Закону про свободу совісті та релігійні організації* (1991), а також *Закону про об'єднання громадян* (1992). З точки зору національних меншин велике значення мали також положення, ратифіковані *Європейською хартією регіональних мов або мов меншин* (2003), а також ряд документів, підписаних Радянським союзом, та, у певній мірі, успадкованих Україною. (*Загальна декларація прав людини*, *Міжнародні пакти про права людини*), в тому числі укладених між СРСР та ПНР. Велике значення для поляків, що проживали в Україні, мали положення укладеного між Польщею і Україною *Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво*

(1992), який регулює багато питань, що стосуються ставлення України до польської меншини в Україні та Польщі до української меншини у Польщі на засадах взаємоповаги [докладніше, зокрема: Baluk 2002; Bonusiak 2013: 26–52; (ред.) Jabłoński 2000; *Konstytucja*; Rudnicki 2011: 117, 120]

Це не означає, що становище польської етнічної групи було таким самим, як і інших національних меншин. Багато залежало від місця проживання, підходу місцевої влади, політичної боротьби, яка ведеться в Україні, використання окремими групами існуючих стереотипів та історичних «кlišе», а також дій та висловлювань самих поляків. По суті, польська меншина, яка проживала на українських землях, мала ті самі права, що й інші мешканці країни. Вона мала можливість самоорганізації, здійснення діяльності, спрямованої на збереження культури, навчання рідною мовою, збереження традицій, а також право на свободу віросповідання. Як і інші громадяни, українські поляки мали можливість вільно висловлювати власну думку, займатися благодійною або волонтерською діяльністю. Вони максимально використовували ці можливості. Вже протягом першого десятиліття незалежності, завдяки діяльності польських активістів, виникли різні структури в усіх областях країни. Цей розвиток був зумовлений існуючими потребами, які були особливо помітні у сфері культури та діяльності з відновлення соціальної структури [Bonusiak 2013: 108–151; Hałas 2012; Krzyszycha 1996; Jakimowicz 2014: 141, 143–146, 150–151; *cyberdefence*@].

Зрештою було створено сотні організаційних структур – як незалежних, так і таких, що входять до складу великих організацій. Серед них було дві організації загальнонаціонального та федерального типу: «Спілка поляків України» та «Федерація польських організацій в Україні». До складу цих «головних» організацій входила низка дрібніших організацій, які діяли на території окремих областей, міст і селищ. Деякі з них також мали федеральний характер, наприклад «Товариство польської культури Львівщини», яке являє собою об'єднання, до складу якого входить понад двадцять відділень, що діють в різних містах: Бориславі, Ходорові, Червонограді, Дрогобичі, Яворові, Крисовичах, Липниках, Лановичах, Великих мостах, Мостиській, Пнікуті, Раві-Руській, Самборі, Судовій вишні, Сусідовичах, Семенівці, Стрию, Щирці, Тщенці, Золочеві, Жовкві, Жидачеві [Bonusiak 2013: 280–291; *TMLKW*@1]. Подібним чином були організовані також інші товариства, наприклад Чернівецьке обласне товариство польської культури ім. Адама Міцкевича, яке має п'ять відділень. Звичайно, серед товариств були такі, що діяли на місцевому рівні і не мали розгалужених внутрішніх структур [Bonusiak 2013: 280–291; *ОТКРАМ* @3].

зшої українській в Polsce на zasadzie wzajemności [szerzej m.in.: Baluk 2002; Bonusiak 2013: 26–52; (red.) Jabłoński 2000; *Konstytucja*; Rudnicki 2011: 117, 120]

Nie oznacza to, że położenie polskiej grupy etnicznej było takie samo jak innych mniejszości. Wiele zależało tu od miejsca zamieszkania, podejścia lokalnych władz, prowadzonej w Ukrainie walce politycznej i wykorzystywania przez poszczególne ugrupowania istniejących stereotypów i „klišz” historycznych, a także działań i wypowiedzi samych Polaków. Zasadniczo rzecz biorąc mniejszość polska zamieszkała nad Dnieprem posiadała takie same prawa jak inni mieszkańcy państwa. Miała możliwość samoorganizacji, działań na rzecz zachowania kultury, nauki w języku narodowym, podtrzymywania tradycji. Do dowolnego wybierania swojej przynależności religijnej. Tak jak pozostali obywatele mieli możliwość wyrażania własnego zdania, działań o charakterze charytatywnym czy pomocowym. Z tych możliwości korzystali na ogromną skalę. Już w trakcie pierwszego dziesięciolecia niepodległości polscy animatorzy doprowadzili do powstania jakiejś struktury we wszystkich istniejących obwodach państwa. Ten rozwój był pochodną istniejących potrzeb, które szczególnie widoczne były na polu kultury i odbudowy struktur społecznych [Bonusiak 2013: 108–151; Hałas 2012; Krzyszycha 1996; Jakimowicz 2014: 141, 143–146, 150–151; *cyberdefence*@].

W rezultacie doszło do powstania setek samodzielnych lub wchodzących w skład większych struktur organizacji. Wśród nich znajdowały się dwa związki o aspiracjach ogólnopaństwowych i charakterze federacyjnym: Związek Polaków Ukrainy oraz Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie. W składzie tych organizacji „kapeluszkowych” znajdował się szereg mniejszych działających na terenach poszczególnych obwodów, miast i miejscowości. Część z nich również miała charakter federacyjny, przykładowo Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej, które było federacją składającą się z ponad dwudziestu oddziałów działających w różnych miejscowościach: Borysławiu, Chodorowie, Czerwonogradzie, Drohobyczu, Jaworowie, Krysowice, Lipniki, Łanowicach, Mostach Wielkich, Mościskach, Pnikucie, Rawie Ruskiej, Samborze, Sądowej Wiszni, Sąsiadowicach, Siemianówce, Striju, Szczercu, Trzcieniu, Złoczowie, Żółkwi, Żydaczowie [Bonusiak 2013: 280–291; *TMLKW*@1]. Podobnie zorganizowane były inne stowarzyszenia, jak choćby Czerniowieckie Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza, które składało się z pięciu oddziałów. Oczywiście wśród stowarzyszeń były takie, które działały lokalnie i nie posiadały rozbudowanych struktur wewnętrznych [Bonusiak 2013: 280–291; *ОТКРАМ*@3].

Obok stowarzyszeń wielonurtowych funkcjonowały również wyspecjalizowane. Największymi z nich były te zbudowane na zasadach zawodowych, gru-

pujące osoby o podobnych zainteresowaniach czy wykształceniu. Takimi były Stowarzyszenie Lekarzy Polskich, Zjednoczenie Nauczycieli Polskich na Ukrainie czy Związek Przedsiębiorców Polaków Ukrainy. Obok nich funkcjonowały organizacje prowadzące działalność artystyczną takie jak zespół folklorystyczny „Polanie znad Dniepru”, Polski Dziecięcy Zespół Śpiewający „Dzwoneczki”, Lwowskie Towarzystwo Sztuk Pięknych „Własna Strzecha”, Żytomierski Chór im. J. Zarębskiego czy Teatr Polski im. J.I. Kraszewskiego i Polskie Studium Teatralne w Żytomierzu. W środowisku młodzieżowym funkcjonowały stowarzyszenie skautowskie. Wśród nich znajdowały się Społeczna Dziecięca Organizacja Tarnopolskiego Hufca Harcerskiego „Dobre Uczynki” i Lwowski Dziecięcy Hufiec „Barć” Harcerstwa Polskiego na Ukrainie. Także profil młodzieżowy miały Klub Stypendystów „Semper Polonia” w Żytomierzu czy winnickie Stowarzyszenie Polskie Studentów Medyków. Na przeciwnym biegunie – wśród seniorów funkcjonował Uniwersytet Trzeciego Wieku we Lwowie czy Organizacja Polskich Weteranów Wojny 1939–1945 i Osób Represjonowanych. Były wreszcie dostępne oferty organizacji sportowych, takich jak Katolicki Klub Sportowy „Polonia” w Żytomierzu, Organizacja Społeczna Lwowski Klub Sportowy „Pogoń” Lwów albo Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” z Tarnopola. Wśród innych można wymienić Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Wojennymi ze Lwowa i działające w tym samym ośrodku Stowarzyszenie Ruchu Apostolskiego Rodzina Rodzin, Towarzystwo Dobroczynne „Polonia” z Gródka Podolskiego, Towarzystwo Pomocy Polakom „Wielkie Serce” z Nowego Rozdola czy Stowarzyszenie Cmentarz Katolicki w Żytomierzu [Bonusiak 2013: 280–291; TMLKW@1].

Środowisko doczekało się również rozbudowanych mediów. Wśród kilkunastu ważnych tytułów, które ukazywały się stale w ostatnim dziesięcioleciu była redakcja związana z ukraińskim organem prasowym („Dziennik Kijowski”). Zdecydowaną większość stanowiły jednak redakcje związane ze strukturami polskimi. Tak było w przypadku „Gazety Polskiej Bukowiny”, „Monitora Wołyńskiego”, czy „Mozaiki Berdyczowskiej”. Inne polskojęzyczne wydawnictwo było powiązane ze strukturami kościelnymi („Wołanie z Wołynia”), a było i takie, które w założeniu było inicjatywą biznesową („Kurier Galicyjski”). Obecnie najważniejsze tytuły polskie w Ukrainie mają swoje mutacje elektroniczne. Prowadzą portale informacyjne, które zawierają liczne treści. Najsilniejsze redakcje przygotowują polskojęzyczne audycje radiowe i telewizyjne (rzecz jasna dostępne za pośrednictwem internetu) [Krasowska, Suchomłynow 2017: 13–14; Szymczuk 2012: 91–128]; DK@1; OTKPA@1; MW@; MB@1; WzW@; KG@1].

Na zakończenie tego przeglądu życia organizacyjnego Polaków nad Dnieprem trzeba zaznaczyć, że uzy-

Kрім багатопрофільних товариств існували також спеціалізовані. Найбільшими з них були організації, які створювались за професійною ознакою і об’єднували людей зі схожими інтересами або освітою. Це, наприклад, «Асоціація польських лікарів», «Спілка вчителів-полоністів України» та «Союз підприємців поляків в Україні». Крім того, існували організації, які займались мистецькою діяльністю, такі як, наприклад, ансамбль пісні і танцю «Поляни з-над Дніпра», польський дитячий вокальний ансамбль «Дзвіночки», Львівське товариство шанувальників мистецтва «Власна стріха», Житомирський хор ім. Ю. Зарембського або Польський театр ім. Ю.І. Крашевського та Польська театральна студія в Житомирі. У молодіжному середовищі діяло скаутське об’єднання. До його складу входили, зокрема, Дитяча громадська організація Тернопільського гарцерського гуфця «Добрі вчинки» та Львівський дитячий гуфець «Барць» Польського гарцерства в Україні. Молодіжний профіль також мали Клуб стипендіатів «Семпер Полонія» у Житомирі та Польське товариство студентів-медиків у Вінниці. Натомість для людей похилого віку функціонував Університет третього віку у Львові та Організація польських ветеранів війни 1939–1945 років і репресованих осіб. Нарешті, існували спортивні організації, такі як Житомирський католицький спортивний клуб «Полонія», Громадська організація «Львівський спортивний клуб “Погонь” Львув» в або Польське гімнастичне товариство «Сокіл» у Тернополі. Можна також згадати Польське товариство охорони військових могил зі Львова та Апостольський рух «Родина Родин», що діяв при цій організації, Благодійне товариство «Полонія», що знаходиться у м. Городок, Товариство допомоги полякам «Велике серце» у м. Новий розділ або Товариство «Католицький цвинтар» у Житомирі [Bonusiak 2013: 280–291; TMLKW@1].

Польська спільнота також дочекалась появи широкої мережі засобів масової інформації. Серед кількох десятків важливих видань, які постійно з’являлися протягом останнього десятиліття, був часопис, пов’язаний з українською пресою («Київський вісник»). Але переважну більшість становили періодичні видання, пов’язані з польськими структурами. Це, зокрема, «Газета польська Буковини», «Волинський монітор», «Бердичівська мозаїка». Ще одне польськомовне видання було пов’язане з костельними структурами («Волянна з Волині»). Також існувало видання, створене з ініціативи бізнесу («Галицький кур’єр»). Сьогодні найважливіші польські періодичні видання в Україні мають свої електронні версії. Це інформаційні портали з великою кількістю контенту. Найбільші редакції готують польськомовні радіо – та телепрограми (доступ до них, звичайно, можна отримати через Інтернет)

[Krasowska, Suchomłynow 2017: 13–14; Szymczuk 2012: 91–128; DK@1; ОТКРАМ@1; MW@; MB@1; WzW@; KG@1].

На завершення цього огляду організаційного життя поляків на українських землях слід зазначити, що вони отримали можливість здійснення політичної діяльності. Результатом багаторічних зусиль, які докладались у цьому напрямку, стало створення Партії поляків України (2015) [Bonusiak 2020: 336–345].

Дбаючи про майбутнє діаспори, польські активісти намагались працювати над зміцненням зв'язку з культурою предків та посиленням соціальних зв'язків. Саме це було метою поточної організаційної діяльності. Періодичні зустрічі за чаєм та кавою, які часто супроводжувались мистецькими заходами, організаційними, національними та релігійними урочистостями, що святкувались у колі однодумців, святкування Днів народження, Днів ангела, свят на честь місцевих польських героїв, піклування про місця пам'яті та десятки подібних заходів мали будувати і будували свідомість спільноти. З цією ж метою організовувались екскурсії різними, пов'язаними з польською історією місцями, які знаходяться як в Україні, так і за кордоном. Зрештою, варто також згадати про літні табори, які організовувались для представників наймолодшого покоління в Польщі [Bonusiak 2013: 143–151; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 58–62, 140–147; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 51–66].

На додаток до вищезгаданих акцій систематично велась діяльність на вищому рівні – регіональному, міському, обласному чи навіть загальнодержавному. Мова йде про різноманітні огляди, фестивалі, конкурси, організовані для польської молоді, яка проживає на цій території. Дуже часто ці заходи являли собою елемент співпраці з іншими етнічними групами, які проживають в країні і, звичайно, з самими українцями. Представники окремих польських груп брали участь в акціях, організованих місцевою владою, таких як Дні міст, або урочисті заходи, що організовувались для меншин (міські, регіональні, обласні огляди, фестивалі, конкурси). Серед таких заходів були, наприклад, Дні національностей/меншин або Дні рідної мови. Звичайно, вони також долучались до заходів з приводу свят, які відзначаються в Україні. Польські колективи брали участь в організованих в Україні художніх оглядах – як в місцевих, так і в національних. Найкращі з них представляли Україну на фестивалях, які проводились за кордоном. Крім того, в Україні проводились масові заходи, метою яких була популяризація польської культури, традицій та цінностей. Часто вони були пов'язані із відзначанням польських свят, зокрема, Дня польської діаспори (та поляків за кордоном) [Bonusiak 2013: 143–149; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 58–62; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 70–73].

skali oni możliwość działalności politycznej. Po wieloletnich staraniach oficjalną działalność rozpoczęła Partia Polaków Ukrainy (2016) [Bonusiak 2020: 336–345].

W trosce o przyszłość diaspory animatorzy życia polskiego starali się działać na rzecz wzmocnienia więzi z kulturą przodków i powiązań społecznych. Temu służyła bieżąca działalność organizacyjna. Cykliczne spotkania przy herbacie i kawie, często wzbogacone o elementy artystyczne, uroczystości organizacyjne, narodowe i religijne obchodzone we własnym gronie, obchody imienin, dni patrona, miejscowych polskich bohaterów, opieka nad miejscami pamięci i dziesiątki tym podobnych działań, miały budować i budowały świadomość wspólnoty. Taki sam cel posiadały wycieczki organizowane do różnych miejsc zapisanych w polskiej historii, zarówno tych położonych na Ukrainie jak i za jej granicami. Wreszcie warto pamiętać również o koloniach organizowanych dla przedstawicieli najmłodszego pokolenia w Polsce [Bonusiak 2013: 143–151; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 58–62, 140–147; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 51–66].

Te stałe akcje wzbogacane były systematyczną działalnością na wyższym poziomie. Regionalnym, miejskim, obwodowym czy nawet ogólnokrajowym. Mowa tu o różnych przeglądach, festiwalach, konkursach organizowanych dla młodzieży polskiej zamieszkałej na danym terenie. Bardzo często prace te stanowiły element współpracy z innymi grupami etnicznymi zamieszkującymi państwo i rzecz jasna z samymi Ukraińcami. Reprezentanci poszczególnych polskich grup włączali się do akcji organizowanych przez miejscowe władze, takich jak Dni Miast, czy też uroczystości organizowane dla mniejszości (miejskie, regionalne, obwodowe przeglądy, festiwale, konkursy). Były nimi przykładowo Dni Narodowości / Mniejszości czy Dni Języka Ojczystego. Rzecz jasna nie brakowało im także podczas obchodów świąt obchodzonych w Ukrainie. Polskie zespoły uczestniczyły w organizowanych na Ukrainie przeglądach artystycznych, zarówno tych lokalnych jak i takich o znaczeniu krajowym. Najlepsze reprezentowały Ukrainę na festiwalach organizowanych za granicami. Niezależnie od tego nad Dnieprem organizowane były masowe imprezy popularyzujące szeroko rozumianą polskość w Ukrainie. Często były one powiązane z obchodami świąt polskich, szczególnie obchodami Dnia Polonii (i Polaków za granicami) [Bonusiak 2013: 143–149; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 58–62; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 70–73].

Wszystkie te działania nie byłyby możliwe do zrealizowania, gdyby nie to, że w Ukrainie działały rozbudowane struktury oświatowe. Nauczanie w języku polskim było realizowane w ramach ukraińskiego systemu szkolnego w polskich: szkołach, klasach i fakultetach. Częścią tego systemu była również możliwość nauki języka polskiego na ukraińskich szkołach wyższych

(jako jednego z języków obcych do wyboru, lub jako języka studiów). Drugim elementem było nauczanie po za ukraińskim systemem szkolnym, a więc realizowane w ramach polskich szkół sobotnio-niedzielnych działających w Domach Polskich, przy polskich organizacjach lub parafiach rzymskokatolickich [Bonusiak 2009: 272–280; Bonusiak 2013: 149–151; Krasowska 2012: 196–206; Krzyszycha 1996: 41–49].

Kościół rzymskokatolicki w Ukrainie to oczywiście działalność religijna. Miała ona inny charakter i inne cele od polonijnej, ale z powodów historycznych była w znacznej mierze utożsamiana z polskością. Nie ulega wątpliwości, że dzisiaj Kościół rzymskokatolicki na terenach post-sowieckich jest wielonarodowy. Przestał być Kościołem polskim, co nie wykluczało obecności osób polskiego pochodzenia w jego strukturach duchownych i świeckich. To często właśnie one stanowiły główną siłę sprawczą działań organizacyjnych wspólnoty, walki o odzyskanie utraconego majątku czy budowania życia religijnego struktur parafialnych [Bonusiak 2013: 213–219; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 37–38; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 74–81].

1.3. Potencjał demograficzny

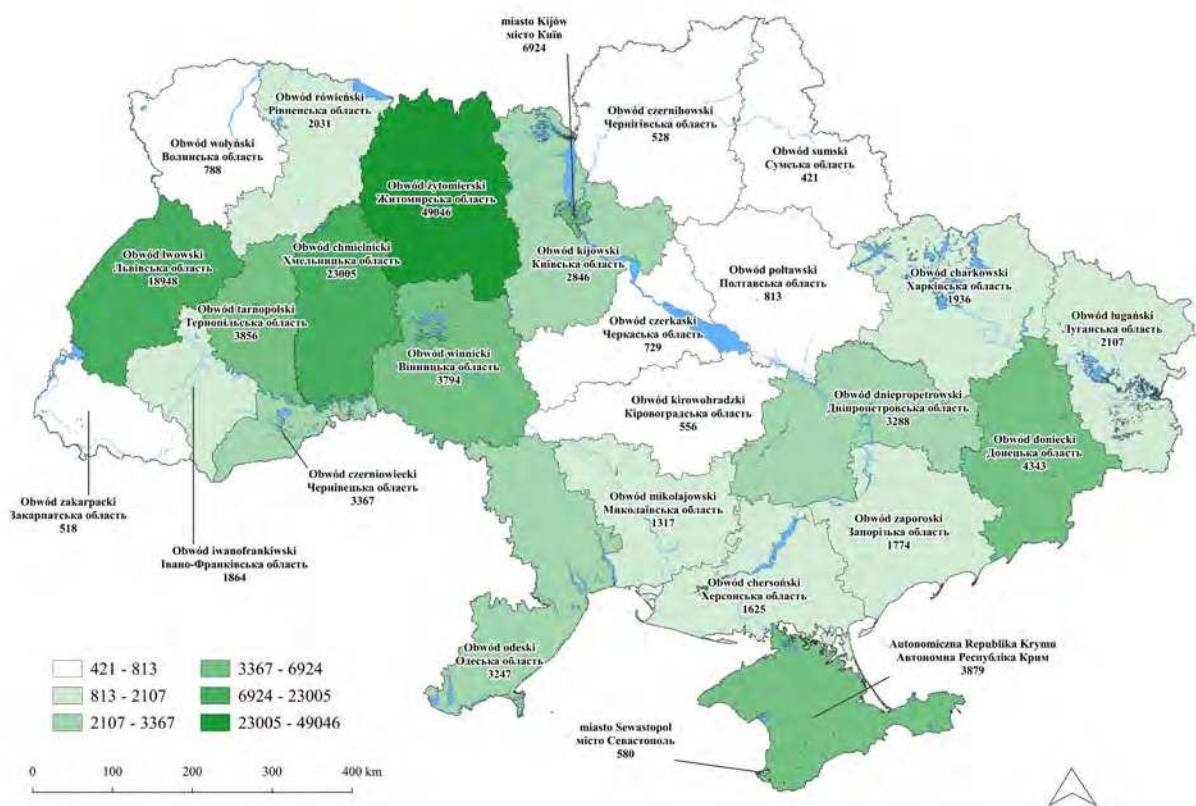
Według oficjalnych danych środowisko polskie zamieszkałe na terenie niepodległej Ukrainy nie było liczne. Historyczne uwarunkowania doprowadziły do tego, że mniejszość polska straciła swoją wielowiekową pozycję i została ograniczona do jednej z ponad stu mniejszości zamieszkujących państwo. W świetle ostatniego spisu przeprowadzonego w Związku Radzieckim (1989) na terenie Ukrainy żyło 219,2 tys. mieszkańców deklarujących polskość. Niestety rezultaty jedyne przeprowadzonego w państwie, po uzyskaniu niepodległości spisu powszechnego (2001), były jeszcze gorsze. Zgodnie z nim w kraju zamieszkiwało nieco ponad 144 tys. ukraińskich Polaków, co stanowiło około 0,3% ówczesnego zaludnienia państwa. Dane te były podważane przez część polonijnych działaczy i polskich komentatorów, ale stanowiły oficjalnie przyjmowaną wykładnię [Eberhardt 1994: 243; Stępień 2002: 219–227; ext@1; gov.ua@1]. Według oficjalnych danych na Ukrainie nie było ani jednego obwodu, w którym ludność polskiego pochodzenia przekraczała 3,60% globalnego zaludnienia. Najwięcej osób przyznających się do polskości zamieszkiwało dwa obwody – zytomierski (3,53% całości populacji) i chmielnicki (1,61%). Były one jedynymi, w których stan ludności pochodzenia polskiego przekroczył 20 tysięcy mieszkańców (odpowiednio: 49,0 i 23,0 tys. osób]. W trzecim pod tym względem obwodzie lwowskim zamieszkiwało niespełna 19,0 tys. Polaków, ale stanowiło to zaledwie 0,73% zaludnienia tego obszaru. W pozostałych obwodach mieszkało ich poniżej 10 tysięcy. W stołecznym Kijowie około 7,0 tys.

Wszystkie te działy były b niemożliwymi, jakbi w Ukrainie ne було розгалужених освітніх структур. Викладання польською мовою здійснювалося в рамках української системи освіти в польських школах, класах і на факультетах. Існувала також можливість вивчення польської мови в українських вищих навчальних закладах (як однієї з іноземних мов на вибір або як мови навчання). Другим елементом було навчання в закладах позашкільної освіти, а саме в польських суботньо-недільних школах, які функціонували в Польських домах, при польських організаціях або римсько-католицьких парафіях [Bonusiak 2009: 272–280; Bonusiak 2013: 149–151; Krasowska 2012: 196–206; Krzyszycha 1996: 41–49].

Римсько-католицький костел в Україні – це, звичайно, релігійна діяльність. Вона мала інший характер і інші цілі ніж діяльність польської діаспори, але з історичних причин була значною мірою ототожнювана з польською культурою, традиціями і цінностями. Не викликає сумніву те, що сьогодні Римсько-католицький костел на пострадянських територіях є багатонаціональним. Він перестав бути польським костелом, що не виключало присутності осіб польського походження в його духовних і світських структурах. Часто саме вони являли собою головну рушійну силу організаційних дій спільноти, боротьби за повернення втраченого майна або побудови релігійного життя парафіяльних структур [Bonusiak 2013: 213–219; Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 37–38; Bonusiak, Suchomłynow 2008: 74–81].

1.3. Демографічний потенціал

Згідно з офіційними даними, кількість поляків, які проживали на території незалежної України, була незначною. Історичні умови призвели до того, що польська меншина втратила свої багатотисячні позиції і стала однією з понад сотні національних меншин, які проживали на території країни. За даними останнього перепису населення, проведеного в Радянському Союзі (1989), в Україні проживало 219,2 тис. осіб, які декларували свою приналежність до польського народу. На жаль, результати єдиного перепису населення, проведеного в країні після проголошення незалежності (2001), були ще гіршими. Згідно з ними, на території країни проживало трохи більше ніж 144 тис. українських поляків, що на той момент становило близько 0,3% населення країни. Деякі активісти польської діаспори та польські коментатори піддавали ці дані сумнівам, але вони були офіційними [Eberhardt 1994: 243; Stępień 2002: 219–227; ext@1; gov.ua@1]. Згідно з офіційними даними в Україні не було жодної області, в якій кількість людей польського походження перевищувала 3,60% загальної кількості населення.

Мапа 1. Polacy na Ukrainie wg spisu powszechnego z 2001 roku. Opracowanie mapy: dr Joachim Popek. Pracownia Humanistyki Cyfrowej Instytutu Historii UR

Мапа 1. Поляки в Україні згідно з даними загального перепису за 2001 рік. Mapу склав: докт. Йоахім Попек. Відділ цифрової гуманістики Інституту історії у ЖУ

Найбільше осіб, які декларували свою приналежність до польського народу, проживало в двох областях – Житомирській (3,53% загальної кількості населення) і Хмельницькій (1,61%). Це області, у яких проживало понад 20 тисяч осіб польського походження (відповідно: 49,0 і 23,0 тис. осіб). У Львівській області, яка була третьою в цьому рейтингу, проживало майже 19,0 тис. поляків, що становило близько 0,73% населення цієї області. У інших областях їх мешкало менше, ніж 10 тисяч. У Києві – близько 7,0 тис. (у самому місті), у Донецькій області – майже 4,4 тис., в шести чергових регіонах (Автономна Республіка Крим, області: Тернопільська, Вінницька, Чернівецька, Дніпропетровська, Одеська) – від 3,0 до 4,0 тис. осіб; ще у трьох (Київська, Луганська, Рівненська область) – від 2,0 до 3,0 тис.; у п'яти областях (Харківська, Івано-Франківська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська) – від 1,0 до 2,0 тис.; у решті областей (Полтавська, Волинська, Черкаська, місто Севастополь, Кіровоградська, Чернігівська, Закарпатська) проживало більше ніж 500 мешканців польського походження, за винятком Сумської області, в якій проживала 421 особа [gov.ua@1].

Особи польського походження жили дуже розрізнено і мало контактували між собою. Їхнє стано-

(місто wydzielone), в doneckim niespełna 4,4 tys. w sześciu kolejnych było to od 3,0 do 4,0 tys. osób (Autonomiczna Republika Krym, obwody: tarnopolski, winnicki, czerniowiecki, dnipropełrowski, odeski); w trzech od 2,0 do 3,0 tys. (obwód kijowski, ługański i rówieński); w pięciu od 1,0 do 2,0 tys. (charkowski, iwanofrankiowski, zaporoski, chersoński, mikołajowski); w pozostałych obwodach wykazano powyżej 500 mieszkańców polskiego pochodzenia z wyjątkiem sumskiego, w którym było to 421 osób (poltawski, wołyński, czerkaski, miasto wydzielone Sewastopol, kirowohradzki, czernihowski, zakarpacki) [gov.ua@1].

Osoby polskiego pochodzenia żyły w dużym rozproszeniu i miały ograniczone kontakty wzajemne. Ich położenie komplikowała niska znajomość języka polskiego oraz znaczna liczba osób należących do rodzin mieszanych. Z punktu widzenia językowego najczęściej polsko-ukraińskich i polsko-rosyjskich. Kilkadziesiąt lat polityki radzieckiej doprowadziło do silnej depolonizacji terenów Ukrainy. Rozbite zostały istniejące przez wiele wieków lokalne struktury społeczne. Zniszczona została również tkanka religijna, która wspomagała Polaków w trwaniu w latach zaborów [Eberhard 1994: 278–281; Eberhard 2009: 6–10; Krasowska 2012: 243–246]. Dodatkowym problemem, szczególnie na terenach po-

łożonych na wschód od Dniepru były kwestie świadomościowe, które wynikały z rezultatów sowietyzacji i opisywanej w literaturze postawy *Homo Sovieticus* [Suchomłynow 2010: 3–10].

Mniejszość polska żyła w takich warunkach jak jej współobywatele. Ludność znajdowała się w kiepskich warunkach ekonomicznych co wynikało z tego, że Ukrainie przez ostatnich trzydzieści lat nie udało się wejść na drogę rozwoju. Z różnych powodów państwo stawało się w miarę upływu czasu co raz słabsze, aż wreszcie znalazło się w grupie najgorzej funkcjonujących gospodarek europejskich. Ta sytuacja przekładała się na możliwości całego środowiska, poszczególnych rodzin i życia organizacyjnego. Dodatkowym utrudnieniem była rozległość terytorialna państwa, która komplikowała utrzymywanie bezpośrednich kontaktów pomiędzy poszczególnymi grupami rodaków.

Nie ulega wątpliwości, że zarówno w skali ogólnej jak i w przypadku poszczególnych obwodów Polacy mieli ograniczone możliwości wprowadzenia swoich przedstawicieli do miejscowych władz. Wykluczała to znikoma liczebność polskiej grupy, która powodowała, że na sukcesy wyborcze nie było co liczyć. Oczywiście do władz wszystkich szczebli mogli wchodzić przedstawiciele polskiej diaspory, ale jako działacze struktur ogólnoukraińskich, a nie narodowych. Ta sytuacja nie oznacza, że nigdzie w Ukrainie mniejszość polska nie miała potencjału umożliwiającego jej wejście do władz. Nadal jest szereg niewielkich miejscowości, w których liczebność Polaków jest wystarczająca do uzyskania wyborczego sukcesu rozumianego jako posiadanie polskiego przedstawicielstwa. Takie szanse istniały w dość licznych wioskach i miejscowościach Żytomierszczyzny, w których udział społeczności polskiej oscylował od 10–15% do 80% liczby mieszkańców. Takich ośrodków było tam 90. Podobne można również odszukać w obwodzie lwowskim, a także na terenach historycznej Galicji i Bukowiny. Taką polską wsią była położona opodal Sambora Łanowice liczące ponad 650 mieszkańców, z których prawie wszyscy są Polakami [Czawaga, KG 2/10: 8; Rudnicki, DK 23/04: 2; Stroński 1998, KG@5].

Z demograficznego punktu widzenia groźne było to, że omawiana grupa praktycznie pozbawiona była napływu „świeżej krwi”. Do wyjątków należało zasilanie mniejszości przez rodaków napływających na Ukrainę z Polski lub z innych państw poradzieckich. Diaspora polska jako środowisko podlegało więc takim samym procesom jak te, które mają miejsce w grupach staroosadniczych, w których dochodzi do naturalnego procesu osłabiania potencjału demograficznego. Zresztą sama Polska przyczyniała się również do tej sytuacji. Jej rosnąca pozycja gospodarcza, perspektywy życiowe, umożliwianie Polakom z państw poradzieckich zdobywania wykształcenia w kraju i ułatwienia w pozy-

wiście ускладнювалось поганим знанням польської мови та тим, що значна кількість людей належала до змішаних родин – з мовної точки зору переважно польсько-українських та польсько-російських. Результатом політики, яку протягом кількох десятиліть проводила радянська влада, була сильна деполонізація регіонів України. Були знищені місцеві соціальні структури, які існували протягом багатьох століть. Також були знищені релігійні структури, які підтримували поляків у роки життя під чужинною владою [Eberhard 1994: 278–281; Eberhard 2009: 6–10; Krasowska 2012: 243–246]. Додатковою проблемою, особливо на територіях, що знаходяться на схід від Дніпра, були проблеми зі сприйняттям навколишнього світу, які виникли внаслідок радянської та описаного в літературі явища *Homo Sovieticus* [Suchomłynow 2010: 3–10].

Польська меншина жила в таких самих умовах, як і решта співгромадян. Населення знаходилося у важких економічних умовах, які були наслідком того, що Україна за останні тридцять років не змогла встати на шлях розвитку. З плином часу країна, з різних причин, слабшала і врешті опинилася в групі європейських країн з найменш розвинутою економікою. Ця ситуація відобразилася на можливостях всієї спільноти, окремих сімей та на діяльності організацій. Додатковою проблемою була велика територія країни, яка ускладнювала безпосередні контакти між різними групами співвітчизників.

Не викликає сумніву те, що як у масштабі всієї країни, так і у випадку окремих областей, поляки мали обмежені можливості включення своїх представників до місцевих органів влади. Це пояснювалось тим, що чисельність польської діаспори була невеликою, у зв'язку з чим на успіх на виборах не можна було розраховувати. Звичайно, представники польської діаспори могли входити до органів влади всіх рівнів, але у якості активістів загальноукраїнського патріотичного руху, а не національних структур. Це не означає, що ніде в Україні члени польської меншини не могли входити до складу органів влади. Надалі існує ряд невеликих населених пунктів, у яких проживає кількість поляків, достатня для досягнення успіху на виборах, що дозволяє представляти інтереси поляків. Такі шанси на успіх існували в досить великій кількості сіл та містечок Житомирщини, у яких частка польської спільноти становила від 10–15% до 80% загальної кількості мешканців. Таких населених пунктів було 90. Таку саму ситуацію можна спостерігати на Львівщині, а також на історичних землях Галичини та Буковини. Таким польським селом були розташовані поблизу Самбора Лановичі з понад 650 мешканцями, майже всі з яких є поляками [Czawaga, KG 2/10: 8; Rudnicki, DK 23/04: 2; Stroński 1998, KG@5].

Небезпечним з демографічної точки зору було те, що група, про яку йде мова, була практично позбавлена притоку «свіжої крові». Виняток становило поповнення меншини співвітчизниками, які прибували до України з Польщі або інших пострадянських країн. Таким чином, всередині польської діаспори (як середовища), як і у групах людей, які віддавна проживають на цих територіях, спостерігався природний процес послаблення демографічного потенціалу. Втім, створенню цієї ситуації сприяла сама Польща. Покращення економічної ситуації та життєвих перспектив, поява у поляків з пострадянських країн можливості отримання освіти та працевлаштування в країні сприяли своєрідному «відтоку мізків» – виїзду найбільш активних людей до Польщі. Такі люди за часів існування двох німецьких держав називались громадянами «Deutsche Mark» (укр. 'Німецька марка').

На завершення викладених вище міркувань слід зазначити, що за офіційними даними у 2008–2021 роках заяву про отримання Карты поляка подало 350 тис. осіб, причому 87% заяв надійшло з Білорусі (162 тис.) та України (147 тис.). У 2021 році цей документ отримало ще близько 200 тис. осіб, переважно українського походження. Безумовно, враховуючи природний процес старіння та підтвержені факти виїзду осіб польського походження з України до Польщі, слід припустити, що чисельність польської меншини на українських землях поступово, але досить швидко зменшувалась. Ці дані ще раз дозволяють поставити під сумнів українські офіційні дані [Gońda, Lesińska 2022: 9].

skiwaniu pracy przyczyniały się do swoistego drenażu mózgów – odpływu najbardziej aktywnych jednostek do Polski. Czegoś co w czasach istnienia dwóch państw niemieckich nazywane było obywatelem „Deutsche Mark”.

Na zakończenie powyższych rozważań wspomnieć trzeba, że zgodnie z oficjalnymi danymi w latach 2008–2021 o Karty Polaka ubiegało się 350 tys. osób, z czego 87% podań pochodziło z Białorusi i Ukrainy, z tej pierwszej 162 tys., a z drugiej 147 tys. W 2021 roku dokument ten posiadało jeszcze ciągle około 200 tys. osób, w znacznej części ukraińskiego pochodzenia. Rzecz jasna w związku z zachodzeniem procesu naturalnego starzenia się oraz potwierdzonych wyjazdów osób polskiego pochodzenia z Ukrainy do Polski należy przypuszczać, że stan mniejszości polskiej nad Dnieprem stopniowo, lecz dość szybko się kurczył. Dane te raz jeszcze stawiają znak zapytania co do oficjalnych danych ukraińskich [Gońda, Lesińska 2022: 9].

2. Rozdział pierwszy. Wielka i mała polityka

Wierzimy w lepsze jutro Ukrainy. Wierzimy, będzie ona dla nas matką, która stworzy wszystkim swym synom i córkom, bez względu na ich przynależność narodową, warunki dla wszechstronnego rozwoju, odrodzenia swych kultur narodowych. Nasza odpowiedź powinna być jednoznaczna – Wolna, Demokratyczna, Niepodległa.

[DK 22/18 (b): 5]

2.1. Nie tylko w konspiracji

Koniec lat osiemdziesiątych XX wieku zaowocował narastaniem tendencji narodowych w poszczególnych republikach Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Był to niespodziewany rezultat polityki prowadzonej przez ostatniego Sekretarza Generalnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego Michaiła Gorbaczowa. Jego *perestrojka* dała w tym przypadku efekty inne od oczekiwanych. Jako pierwsza niepodległość ogłosiła Estonia, a w ślad za nią poszły kolejne republiki związkowe. Ukraina decyzję taką podjęła 24 sierpnia 1991 roku [szerzej: Madera 2000: 39; Marciniak 2001; Marples 2006; Zubok 2010].

Jednak już kilka lat wcześniej rozpoczęły się nad Dnieprem przeobrażenia, których ostatecznym rezultatem było aktywizowanie się społeczeństwa i wysuwanie przez nie żądań mających na celu demokratyzację państwa. Brali w nich również udział obywatele polskiego pochodzenia, którzy z jednej strony organizowali własne środowisko, a z drugiej włączali się w procesy o charakterze ogólnym. Tak było w Białorusi, na Litwie i w Ukrainie [szerzej: Bobryk 2013, Chojnowski 1997, Gawin 2010, Hrycak 2000, Marciniak; Marples; Serczyk 2009; Sidorkiewicz 2011].

Na terenie Ukrainy wykształciły się dwa główne ośrodki, wokół których gromadziły się wówczas osoby polskiego pochodzenia: lwowski i kijowski. Ośrodek lwowski powstał wokół trzech osób: Adama Kokodyńskiego, Leszka Mazepy i Adolfa Wisłowskiego. Udało im się nie tylko doprowadzić do zgrupowania wokół siebie rodaków, ale również nawiązać kontakt z przedstawicielami innych grup etnicznych zamieszkałych we Lwowie [Mazepa 2011: 28–29, 44].

Przeobrażenia we Lwowie końca lat osiemdziesiątych i początku dziewięćdziesiątych XX wieku bez-

2. Перший розділ. Велика і мала політика

Ми віримо в краще майбутнє України. Віримо, що вона буде для нас матір'ю, яка створить усім своїм синам і дочкам, незалежно від їх національності, умови для всебічного розвитку та відродження їхніх національних культур. Наша відповідь має бути однозначною – Вільна, Демократична, Незалежна.

[DK 22/18 (b): 5]

2.1. У новій реальності

Наприкінці вісімдесятих років XX століття в окремих республіках Союзу Радянських Соціалістичних Республік посилювалися національні тенденції. Це був несподіваний результат політики останнього Генерального секретаря Комуністичної партії Радянського Союзу Михайла Горбачова. Його *перебудова* в цьому випадку призвела не до тих наслідків, які очікувались. Першою незалежність проголосила Естонія, а після неї – інші союзні республіки. Україна прийняла таке рішення 24 серпня 1991 р. [докладніше: Madera 2000: 39; Marciniak 2001; Marples 2006; Zubok 2010].

Проте кількома роками раніше в Україні почалися перетворення, кінцевим результатом яких стала активізація суспільства та посилення його прагнення до демократичних змін у країні. Ці прагнення розділяли громадяни польського походження, які, з одного боку, організували власну спільноту, а з іншого – брали участь у загальних процесах. Так було в Білорусі, Литві та Україні [докладніше: Bobryk 2013, Chojnowski 1997, Gawin 2010, Hrycak 2000, Marciniak; Marples; Serczyk 2009; Sidorkiewicz 2011].

На території України сформувалися два основних осередки, навколо яких тоді гуртувалися особи польського походження: Львів та Київ. Львівський осередок заснували Адам Кокодинський, Лешек Мазепа та Адольф Вісловський. Їм вдалося не тільки згуртувати навколо себе земляків, але також налагодити контакти з представниками інших етнічних груп, які проживали у Львові [Mazepa 2011: 28–29, 44].

Безпосереднім свідком трансформацій, які відбувались у Львові в кінці 1980-х – на початку 1990-х років, був тодішній консул РП у цьому місті Владзімеж Восковський. Як він оцінював з перспективи років,

поляків тоді було помітно. Вони брали участь у мітингах і демонстраціях на підтримку прагнення українців до створення незалежної держави або засудження злочинів Сталіна, долучалися до акцій, метою яких була підтримка незалежності та демократії, брали участь у маніфестаціях *на площі перед університетом, біля Бригідок, перед тюрмою Лонцького та у центрі Львова. На площі перед Скарбківським театром, вперше у післявоєнному Львові, поляки вийшли на демонстрацію під біло-червоними прапорами. Вдруге з національними прапорами поляки взяли участь у так званому «живому ланцюзі» у січні 1990 [KG@6]*. Саме на цей період припадає співпраця польських львів'ян з Українським фондом культури, який був партнером створюваного Товариства польської культури. Відомі українські діячі та політики, такі як Еммануїл Мисько чи Ростислав Братунь, працювали тоді в УФК і співпрацювали з ТКП. Втім, обидві ці організації [як і інші, які тоді з'являлись у місті] були багатонаціональними. До їх складу входили люди з реформаторськими поглядами, незалежно від походження. Це було результатом цілеспрямованої політики їх керівництва, яке підкреслювало спільність інтересів усіх народів, що населяли СРСР. Одним з напрямів їх діяльності була, наприклад, активна підтримка місцевими поляками концепції витіснення російської мови з системи вищої освіти, що діяла в місті та в Україні. Ця взаємна підтримка, що впливала з геополітичних умов того часу, звісно, вимагала певних «жестів», які мали на меті зближення та полегшення співпраці [Bonusiak 2020: 329–331; Mazepa 2011: 28–29 і наст.; KG@6].

Дії у цьому напрямку тоді здійснювались, і це була низова ініціатива тодішнього керівництва. Найважливішою подією того часу стало підписання поляками та українцями Акту примирення, яке відбулось 30 листопада 1989 року. Це сталося з ініціативи Ростислава Братуня та Євгена Гриніва, який тоді був головою львівського «Меморіалу». *У присутності великої кількості людей, українців і поляків, з національними прапорами (українці під нелегальними) на Янівському цвинтарі, під хрестом із терновим вінком, встановленим на місці сплюндрованих могил Січових Стрільців, було покладено вінки, на траурних стрічках яких польською мовою було написано: «Братам українцям – поляки Львова». Після цього учасники церемонії вирушили до відновлюваного Цвинтаря орлят, де поклали вінки з написами українською мовою: «Братам полякам – українці Львова» [Mazepa 2011: 53; KG@6]*. Описані дії є свідченням того, що всі громадяни, незалежно від походження, мали єдину позицію. Найважливішою метою було здобуття незалежності та встановлення демократичного ладу в країні. У цей період кожна акція національного чи релігійного характеру мала

pośrednio widział ówczesny konsul RP w tym mieście Włodzimierz Woskowski. Jak ocenił z perspektywy lat, Polacy byli wówczas widoczni. Brali udział w wiecach i manifestacjach popierających dążenia Ukraińców do powstania samodzielnego państwa, albo potępiających zbrodnie stalinowskie. Włączali się do akcji mających na celu wspieranie działań niepodległościowych i demokratycznych. Uczestniczyli w wystąpieniach *na placu przed uniwersytetem, koło Brygidek, przed więzieniem na Łąckiego i we wspomnianym już centrum Lwowa. Na placu przed Teatrem Skarbkowskim, po raz pierwszy w powojennym Lwowie, Polacy manifestowali pod biało-czerwonymi flagami. Po raz drugi z flagami narodowymi Polacy brali udział w tzw. łańcuchu solidarności, w styczniu 1990 roku [KG@6]*. To właśnie na ten okres przypada współpraca polskich Lwowian z Ukrainką Fundacją Kultury, która była partnerem powstającego Towarzystwa Kultury Polskiej. Znani później działacze i politycy ukraińscy, tacy jak Emanuel Myśko czy Rostysław Bratunь działali wówczas w UFK i współpracowali z TKP. Zresztą oba te towarzystwa (i inne powstające wówczas w mieście) były wieloetniczne. Gromadziły osoby o poglądach reformatorskich niezależnie od ich pochodzenia. Był to rezultat celowej polityki ich władz, które podkreślały wspólnotę interesów wszystkich narodów zamieszkujących ZSRR. Elementem tej działalności było przykładowo czynne wspieranie przez miejscowych Polaków koncepcji wypierania języka rosyjskiego ze szkolnictwa wyższego działającego w mieście i Ukrainie. To wzajemne wspieranie się wynikające z ówczesnych uwarunkowań geopolitycznych wymagało oczywiście „gestów”, które miały ułatwić zблиzenie i współpracę [Bonusiak 2020: 329–331; Mazepa 2011: 28–29 і наст.; KG@6].

Takie działania zostały wówczas podjęte i była to oddolna inicjatywa ówczesnych przywódców. Najważniejszym z tych wydarzeń był Akt Pojednania, który został zawarty przez Ukraińców i Polaków 30 listopada 1989 roku. Stało się to z inicjatywy Rostysława Bratunia i Jewhena Hryniwa który był wówczas przewodniczącym lwowskiego „Memoriału”. *W obecności mnóstwa osób, Ukraińców i Polaków, z flagami narodowymi (Ukraińcy pod nielegalnymi) na Cmentarzu Janowskim, pod krzyżem z wieńcem cierniowym, wzniesionym w miejscu, gdzie zostały zdewastowane groby Strzelców Siczowych, złożono wieńce z napisami polskimi na szarfach: „Braciom Ukraińcom – lwowscy Polacy”. Następnie uczestnicy uroczystości udali się na odkopywany Cmentarz Orłąt, gdzie złożyli wieńce z napisami w języku ukraińskim: „Braciom Polakom – lwowscy Ukraińcy” [Mazepa 2011: 53; KG@6]*. Opisane działania wynikały z przekonania o wspólnocie interesów wszystkich mieszkańców niezależnie od ich pochodzenia. Najważniejszym było doprowadzenie do uzyskania niepodległości i nadania państwu demokratycznego rytu. W tym okresie każde

działanie o charakterze narodowym czy religijnym było ważne, ponieważ bezpośrednio godziło w istniejący system. Te założenia powodowały zaś, że pochodzenie etniczne przestawało mieć znaczenie. Przykładowo profesor Leszek Mazepa był członkiem-założycielem Narodowego Ruchu Ukrainy powstałego na zjeździe w dniach 8–10 września 1988 roku. Przez kilka kolejnych lat L. Mazepa pracował w tej strukturze. Był członkiem 30-osobowej Rady Narodowości, która w zamyśle reprezentowała stanowiska mniejszości narodowych. Na II Zjeździe Ruchu w 1990 roku został członkiem prezydium RN i jednocześnie ścisłych władz – Wielkiej Rady Ruchu. Był z nim związany aż do przekształcenia organizacji w partię polityczną, co miało miejsce na IV Zjeździe w 1992 roku. Nie zmienia to faktu jego czynnego uczestnictwa w działaniach na rzecz powstającej Ukrainy zarówno w okresie schyłku Kraju Rad jak i w pierwszych latach budowania niepodległego państwa [Bonusiak 2020: 330–331; Mazepa 2011: 44, 45, 52–53]. Na takim właśnie gruncie zbudowano pierwsze w regionie struktury organizacyjne, które przyjęły nazwę Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej.

Obok działań mających perspektywicznie ogromny potencjał w budowaniu możliwości współdziałania Polaków i Ukraińców, podejmowane były akcje mające na celu przebudowę dotychczas funkcjonujących struktur społecznych. Przyczyniały się one do przeobrażeń istniejących wówczas, kontrolowanych przez państwo towarzystw. *Nadal funkcjonują organizacje zrzeszające różne grupy ludzkie w tym organizacje, nazywane zgodnie z duchem ówczesnych czasów, organizacjami przyjaźni i współpracy międzynarodowej. W Kijowie taką organizacją było Stowarzyszenie Przyjaźni i Współpracy z Zagranicznymi Partnerami „Družba”.* Była to struktura, która utrzymywała kontakt ze swoimi odpowiednikami ze 102 państw świata. To w jej siedzibie w dniu 5 lipca 1988 roku odbyło się pierwsze posiedzenie tzw. „sekcji polskiej” [DK 1/19: 8, 9].

Fot. 1. Powstanie TKPZL. Źródło: KG@3
Фото 1. Створення ТПКЛ. Джерело: KG@3

велике значення, оскільки вона завдавала прямого удару по існуючій системі. З огляду на вищесказане можна стверджувати, що етнічне походження переставало мати значення. Наприклад, професор Лешек Мазепа був одним із членів та засновником Народного руху України, створеного на з'їзді, який проводився з 8 по 10 вересня 1988 року. Протягом кількох наступних років Л. Мазепа працював у цій структурі. Він був членом Ради національностей, створеної з метою представництва інтересів національних меншин, до складу якої входило 30 осіб. На II з'їзді Руху, який проводився у 1990 році, він став членом Президії РН і, одночасно, увійшов до складу керівного органу – Великої Ради Руху. Мазепа був пов'язаний з ним аж до моменту перетворення організації в політичну партію, яке відбулося на IV з'їзді у 1992 році. Це не скасовує факту його активної участі в діяльності на благо нової України, як у період занепаду Радянського Союзу, так і в перші роки побудови незалежної держави [Bonusiak 2020: 330–331; Mazepa 2011: 44, 45, 52–53]. Саме на цьому підґрунті виникли перші в регіоні організаційні структури, які пізніше отримали назву «Товариство польської культури Львівщини».

Одночасно із здійсненням дій, які мали величезне значення для створення можливостей співпраці між поляками та українцями, вживались заходи, метою яких була реорганізація існуючої соціальної структури. Ці заходи призводили до трансформації існуючих тоді, контрольованих державою організацій. *Донині функціонують організації, що об'єднують різні групи людей, в тому числі організації, які, в стилі тих часів, називаються організаціями дружби та міжнародної співпраці. У Києві такою організацією було Товариство дружби та співпраці з іноземними партнерами «Дружба».* Це була структура, яка підтримувала зв'язки зі своїми колегами зі 102 країн світу. Саме в її штаб-квартирі 5 липня 1988 р. відбу-

Fot. 2. Powstanie TKPZL. Źródło: KG@3
Фото 2. Створення ТПКЛ. Джерело: KG@3

лося перше засідання так званого «польського відділення» [DK 1/19: 8, 9].

До складу цієї структури входило приблизно 30 осіб, серед яких були представники польської меншини з Хмельницького, Києва, Вінниці, Житомира та Львова. Серед них були: *Адольф Кондрацький (Київ), Гжегож Вервес, Ян Глінчевський (Вінниця), Францішек Міцінський (Хмельницький), Люція Ковальська* та обраний головою *Станіслав Шалацький* [DK 22/18 [b]: 4, 5]. Одночасно було створено «головну» організацію та менші польські структури, які діяли на місцевому рівні [DK 1/19: 8, 9]. На третьому засіданні польського відділення було створено Польське культурно-освітнє товариство. Саме під його патронатом у травні 1990 року проведено I Конгрес поляків України, а пізніше, у жовтні 1991 року – II Конгрес, на якому ПК-ОТ було перетворено у Спілку поляків України. Вже в цей перший період поляки були політично активними. Текст промови, присвяченої 30-річчю створення СПУ, відображає тогочасні настрої: «Скинувши ярмо сталінсько-брежнєвського тоталітаризму, ми хочемо жити вільними серед вільних, рівними серед рівних» [DK 22/18 [b]: 4, 5; Rudnicki 2011: 118].

У Києві також було багато людей, які не обмежувались лише діяльністю в інтересах польської діаспори. Одним із найвидатніших активістів був доктор *Адольф Кондрацький*. Він очолював організацію «Київське товариство політв'язнів і жертв репресій» (тричі). У 2003 році на звітно-виборній конференції Міжнародної асоціації жертв тоталітаризму країн СНД його було обрано віце-президентом цієї організації. Він працював в органах влади міста Києва, неодноразово був заступником голови або секретарем Постійної комісії Київської міської ради з питань поновлення прав реабілітованих. Протягом багатьох років він домагався поновлення доброго імені громадян України, які постраждали від політичних репресій, відповідного увіковічення місць їх загибелі.

Wśród około 30 osób wchodzących w skład tej struktury znajdowali się przedstawiciele polskiej mniejszości z Chmielnickiego, Kijowa, Winnicy, Żytomierza i Lwowa. Wśród nich byli *Adolf Kondracki (Kijów), Grzegorz Werwes, Jan Gliniczewski (Winnica), Franciszek Miciński (Chmielnicki), Łucja Kowalska* i wybrany na przewodniczącego *Stanisław Szałacki* [DK 22/18 [b]: 4, 5]. Jednocześnie budowano organizację „kapeluszową” i mniejsze działające lokalnie struktury polskie [DK 1/19: 8, 9]. W trakcie trzeciego posiedzenia sekcji polskiej powołano do życia Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe. To ono patronowało zwołanemu w maju 1990 I Kongresowi Polaków na Ukrainie, a następnie II Kongresowi mającemu miejsce w październiku 1991. To na nim dotychczasowe PSK-O przekształciło się Związek Polaków Ukrainy. Już w tym pierwszym okresie Polacy byli aktywni politycznie. W tekście dotyczącym 30-lecia ZPU można przeczytać o ówczesnych postawach: *Zrzuciwszy jarzmo stalinowsko-breżniewowskiego totalitaryzmu chcemy żyć wolni wśród wolnych, jako równi wśród równych* [DK 22/18 [b]: 4, 5; Rudnicki 2011: 118].

Także i w Kijowie nie brakowało osób wychodzących po za ścisłą działalność polonijną. Jednym z najbardziej zasłużonych działaczy był doktor *Adolf Kondracki*. Był on kierownikiem organizacji „Kijowski Związek Więźniów Politycznych i Ofiar Represji” (trzykrotnie). W 2003 roku na konferencji sprawozdawczo-wyborczej Międzynarodowego Stowarzyszenia Ofiar Totalitaryzmu Krajów WNP – został wybrany Wiceprezydentem tej organizacji. Pracował we władzach miasta Kijowa, wielokrotnie pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego lub sekretarza stałej Komisji Rady Miejskiej ds. Praw Rehabilitowanych. Przez wiele lat zabiegał o przywrócenie dobrego imienia tych obywateli Ukrainy, którzy ucierpieli od represji politycznych, a także odpowiednie upamiętnienie miejsc ich zagłady. Równoległe do tego pracował społecznie w polskich organizacjach, był we władzach I–XVII Kongresu ZPU; razem z profe-

Fot. 3. Adolf Kondracki. Źródło: DK 8/15: 2
Фото 3. Адольф Кондрацький. Джерело: DK 8/15: 2

Fot. 4. Stanisław Szałacki. Źródło: DK 1/96: 1
Фото 4. Станіслав Шалацький. Джерело: DK 1/96: 1

Fot. 5. Jeden z pierwszych: Jan Gliniczewski – współorganizator Sekcji Polskiej, PTKO, ZPU... DK 17/16: 2
Фото 5. Один із перших: Ян Глінчевський – співорганізатор Польського відділення, ПОКТ, СПУ... Джерело: DK 17/16: 2

sorem Henrykiem Strońskim zakładał Stowarzyszenie Uczonych Polskich Ukrainy [DK 8/15: 2].

Nestorem społeczności polskiej był wówczas Stanisław Szalacki, emerytowany wojskowy i dziennikarz, który przez dziesięciolecia zabiegał o budowę poprawnych stosunków pomiędzy poszczególnymi narodami. Między innymi był członkiem Towarzystwa „Przyjaźń”, które miało właśnie takie zadania. Kiedy pojawiła się taka możliwość aktywnie włączył się do działalności narodowej. Był współzałożycielem PSK-O, a następnie ZPU. Robił wszystko, aby popularyzować język i kulturę polską. To między innymi dzięki Jego wysiłkowi w Żytomierzu zorganizowano festiwal polskiej pieśni i tańca. Był także pomysłodawcą wznowienia po latach „Dziennika Kijowskiego” i działaczem zabiegającym do końca o utrzymanie jedności ruchu polskiego. Zmarł w 1996 roku [DK 1/96: 1].

To właśnie opisywane grupy animatorów działały na rzecz włączania się osób polskiego pochodzenia do akcji mających na celu wspieranie idei niepodległości i demokratyzacji Ukrainy. Wiktoria Radik wspominała w trakcie Rewolucji „Godności”: *pomyślałam, że dzieje się tak jak przed 20 laty, gdy robiliśmy łańcuch przyjaźni pomiędzy Wschodem i Zachodem – lewym i prawym brzegiem Dniepru. Staliśmy w tym łańcuchu od polskiej ambasady w Kijowie przez Żytomierz do granicy Polski za Lwowem. Chcemy, żeby wolna i niepodległa Ukraina żyła tak jak cała Europa* [KG 2/14: 9]. Aktywność społeczna pozostawała bliska miejscowym Polakom również i w późniejszych latach. Poglądy przedstawiciele polskiej diaspory [szczególnie w początkowym okresie] odbiegały od tych dominujących na zsovietyzowanych terenach Ukrainy. Inne było również podejście do działalności o charakterze lokalnym. Formy działania podejmowane przez Polaków korzystnie odróżniały się od tych obowiązujących w epoce radzieckiej. Jednym z najbardziej znanych samorządowców, który wielokrotnie poddawał się z sukcesem decyzjom wyborców był dr Jerzy Sokalski działający w Berdyczowie. W środowisku polskim znany był jako dziennikarz [radiowy i prasowy] polonijnych mediów, ale do władz miasta wybierali go mieszkańcy niezależnie od swojego pochodzenia. Przez pierwsze trzy kadencje był osamotniony, wśród radnych nie było większej ilości osób o podobnych poglądach i podejściu do lokalnych potrzeb i działań. Dopiero w 2015 roku zwolennicy samorządu typu europejskiego wygrali i dzięki temu udało się stworzyć w mieście „demokratyczną większość” [MB 4/15: 4–5]. Koledzy doceniając jego dotychczasowy wysiłek powierzyli mu wówczas funkcję *wiceprzewodniczącego Komisji Infrastruktury i Strategicznego Rozwoju, Promocji i Współpracy Międzynarodowej RM. Na tym stanowisku zabiegał o powstanie w Berdyczowie przystanku kolejowego na trasie Kijów – Chełm* [SP 1/16: 4]. Działał również na rzecz nawiązania kontaktów partnerskich

Одночасно він працював на громадських засадах у польських організаціях, входив до керівних органів під час I–XVII з’їзду СПУ; разом із професором Генриком Стронським заснував Товариство польських науковців України [DK 8/15: 2].

Видатним діячем польської спільноти тоді був Станіслав Шалацький, військовий у відставці та журналіст, який протягом десятиліть працював над налагодженням відносин між окремими народами. Зокрема, він був членом товариства «Дружба», метою діяльності якого були саме ці питання. Як тільки з’явилась така можливість, він активно включився у громадську діяльність. Пан Станіслав був співзасновником ПК-ОТ, а потім СПУ, робив усе для популяризації польської мови та культури. Саме завдяки його зусиллям у Житомирі було організовано фестивал польської пісні і танцю. Він також був ініціатором відновлення виходу, після багатьох років перерви, газети «Київський вісник» та активістом, який до кінця свого життя працював над збереженням єдності польського руху. Станіслав Шалацький помер у 1996 році [DK 1/96: 1].

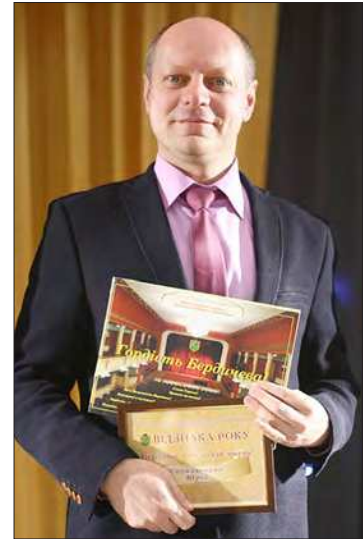
Саме згадані вище групи активістів працювали над залученням осіб польського походження до акцій, спрямованих на підтримку ідеї незалежності та демократизації України. Під час Революції гідності Вікторія Радик зазначила: *«я подумала, що відбувається те саме, що було 20 років тому, коли ми створювали живий ланцюг між Сходом і Заходом – лівим і правим берегом Дніпра. Цей ланцюг починався біля польського посольства в Києві і проходив через Житомир до польського кордону за Львовом. Ми хочемо, щоб вільна і незалежна Україна жила так, як уся Європа»* [KG 2/14: 9]. Місцеві поляки займались громадською діяльністю і в наступні роки. Погляди представників польської діаспори (особливо в початковий період) відрізнялися від тих, що панували на радянських територіях України. Різним був і підхід до діяльності на місцевому рівні. Форми діяльності поляків вигідно відрізнялися від тих, що мали місце за радянських часів. Одним із найвідоміших діячів органів самоврядування, який неодноразово отримував підтримку виборців, був доктор Юрій (пол. відповідник ‘Єжи’) Сокальський з Бердичева. У польському середовищі він був відомий як журналіст польських діаспорних ЗМІ (він працював на радіо та в друкованих виданнях), але на виборах до міської ради за нього голосували мешканці міста, незалежно від походження. Протягом перших трьох каденцій його дії не отримували підтримки з боку депутатів – серед них не було людей із схожими поглядами та підходом до діяльності і потреб міста. Лише у 2015 році перемогу на виборах здобули прихильники самоврядування європейського типу, завдяки чому в місті вдалося створити «демократичну більшість» [MB 4/15: 4–5]. Колеги схвально

оцінили роботу пана Юрія і призначили його на посаду заступника голови Комітету з питань інфраструктури та стратегічного розвитку, сприяння розвитку міжнародного співробітництва Ради міністрів. Працюючи на цій посаді, він докладав зусиль для побудови залізничної зупинки в Бердичеві на шляху прямування потягу Київ – Хелм. [SP 1/16: 4]. Він також працював над налагодженням партнерських відносин між Бердичевом і польським Явором. Одним з напрямків його діяльності була робота над відновленням історичної пам'яті мешканців шляхом популяризації місцевих традицій, особливо тих, що мали великий вплив, відомих за межами сусіднього регіону. Наприклад, він був режисером фільму «Тajemниця Кресової Бердичівської Богородиці». Він також висунув пропозицію щодо надання трьом вулиць міста «польських» назв. Польська спільнота в цьому місті була настільки сильною, що депутатом міської ради було обрано Ларису Вермінську – голову Бердичівського відділення СПУ, яка одночасно була директором польської суботньої школи [Bonusiak 2020: 331–332; SP 2/17: 4; MB 1/18: 5]. Протягом кількох каденцій депутатом Немирівської районної ради був Сергій Укринський. Під час однієї з каденцій він був навіть її головою [KG 7/11: 12].

У Львові спробу отримати депутатський мандат зробив Володимир Гарбуз, який очолює Управління розвитку інфраструктури у Львівській області. На останніх виборах він балотувався до Львівської міської ради від партії «Єдиний центр». Спроба була невдалою, сама партія в місті отримала лише близько 600 голосів [KG 21/10: 11]. Особи польського походження навіть балотувалися на виборах до Верховної Ради. У Київській області таке рішення кілька разів приймав Роман Малковський. На виборах 1998 р. він балотувався за округом № 221, а в 2002 р. – за округом № 212. Він балотувався в одномандатному окрузі, тому не був пов'язаний з жодною політичною партією [DK 22/98: 4; DK 5/02: 3]. Я. Мадера писав: «Серед кандидатів на виборах 1998 року було мало поляків. Польські організації не висували своїх представників, а нечисленні кандидати польської національності були членами політичних партій або незалежними. У Верховній Раді XIII скликання було два депутати польської національності» [Madera 2000: 107].

У другому десятилітті XXI століття до Верховної Ради увійшов поляк за походженням Павло Жебрівський, який народився у 1962 році в Немиринцях, на Житомирщині. За освітою він був юристом. Закінчив Київський університет (1989). Спочатку працював у міліції, а у дев'яностих роках, після зміни системи, очолював фармацевтичний концерн.

Паралельно він займався політичною діяльністю, був депутатом Верховної Ради України IV (2002),

Fot. 6. Jerzy Sokalski.
Źródło: IDA@1

Фото 6. Юрій Сокальський. Джерело: IDA@1

поміędzy Berdyczowem a polskim Jaworem. Starał się pracować na rzecz przywracania pamięci historycznej mieszkańców poprzez uwypuklanie miejscowych tradycji, szczególnie tych o szerszym wpływie, znanych po za najbliższym regionem. Przykładowo był reżyserem filmu *Tajemnica Berdyczowskiej Bogurodzicy Kresowej*. Wysunął również propozycję nadania „polskich” patronów trzem ulicom w mieście. Środowisko polskie w tym mieście było na tyle silne, że radną miejską udało się zostać również szefowej berdyczowskiego oddziału ZPU i jednocześnie kierownicze polskiej szkoły sobotniej Larysie Wermińskiej [Bonusiak 2020: 331–332; SP 2/17: 4; MB 1/18: 5]. Przez kilka kadencji funkcję radnego pełnił również Sergiusz Ukryński zasiadający w Niemirowskiej Radzie Rejonowej. Był on nawet jej przewodniczącym w jednej z kadencji [KG 7/11: 12].

We Lwowie próbę zdobycia mandatu podjął Wołodimir Harbus, który stoi na czele Urzędu Rozwoju Infrastruktury w obwodzie lwowskim. Podczas ostatnich wyborów, kandydował do Rady Miasta Lwowa, z ramienia partii *Jedynyj Centr*. Nie udało się, sama partia w mieście uzyskała zaledwie około 600 głosów [KG 21/10: 11]. Osoby polskiego pochodzenia startowały nawet w wyborach do Rady Najwyższej. W okręgu kijowskim taką decyzję kilkakrotnie podejmował Roman Małkowski. W wyborach z 1998 roku startował w okręgu nr 221, a w 2002 w okręgu numer 212. Startował on w okręgu jednomandatowym, a więc nie był związany z żadną partią polityczną [DK 22/98: 4; DK 5/02: 3]. J. Madera pisał: *W wyborach w 1998 roku kandydowało niewielu Polaków. Polskie organizacje nie wystawiały swoich przedstawicieli, a nieliczni kandydaci polskiej narodowości to członkowie partii politycznych lub niezależni. W Radzie Najwyższej XIII kadencji było dwóch deputowanych narodowości polskiej* [Madera 2000: 107].

W drugim dziesięcioleciu XXI wieku do Rady Najwyższej dostał się Paweł Żebrowski, który miał polskie pochodzenie, urodził się w 1962 roku w Nemyrynci,

w obwodzie żytomierskim. Z wykształcenia był prawnikiem po Uniwersytecie Kijowskim (1989). Początkowo pracował w milicji, a po zmianie systemu w latach dziewięćdziesiątych XX w. był szefem koncernu farmaceutycznego.

Równolegle prowadził działalność polityczną, był posłem do Rady Najwyższej Ukrainy IV (2002), V (2006), VI kadencji (2007) z ramienia Bloku „Nasza Ukraina – Ludowa Samoobrona”. W parlamencie zasiadał w komisji budżetowej. W 2005 roku był gubernatorem obwodu żytomierskiego, a w 2015 objął stanowisko przewodniczącego donieckiej obwodowej wojskowo-cywilnej administracji. Na początku 2009 roku ogłosił decyzję o podjęciu budowy nowej partii Ukraińska Platforma, której został przewodniczącym. Nie udało się jej jednak zaistnieć na mapie politycznej państwa. Jej celem była liberalizacja gospodarki i przyspieszenie procesu budowania społeczeństwa obywatelskiego. Była to kontynuacja wcześniejszych działań posła. *W parlamencie zawsze głosowałem za wszystkimi działaniami, ukierunkowanymi na zbliżenie Ukrainy z Europą oraz jej udział w instytucjach europejskich, euroatlantycznych.* Był wiceprzewodniczącym Partii „Solidarność” Petera Poroszenki [APSC@1; KG 10/09: 20; KG 6/18: 14].

2.2. Naród polityczny

Pomijając indywidualne przypadki społeczność polska na Ukrainie wspierała władze państwowe. Jako całość środowisko było zwolennikiem modernizowania państwa. Najważniejszą ideą akceptowaną przez zdecydowaną większość jej członków, było wprowadzenie zasad cywilizacji zachodnioeuropejskiej, takich jak demokracja czy społeczeństwo obywatelskie. Wszyscy ci politycy i działacze, którzy byli zwolennikami powyższych idei mogli liczyć na wsparcie. Było ono widoczne zarówno w przypadku przełomowych momentów w dziejach współczesnego państwa i narodu ukraińskiego jak i w okresach „normalności”.

Członkowie mniejszości polskiej brali czynny udział w życiu politycznym. Włączali się w funkcjonowanie państwa i społeczeństwa wspierając proces reform. Potwierdzają to oficjalne dokumenty przygotowane przez miarodajne kręgi polskie oraz codzienna działalność organizacyjna i indywidualna Polaków. Polskie media na Ukrainie, władze najważniejszych struktur polonijnych, a także poszczególne organizacje jednoznacznie i wielokrotnie wypowiadały się w sprawach istotnych dla państwa i społeczeństwa ukraińskiego. W ten sposób wpisywali się do pracy, której kierunki wyznaczył prezydent Leonid Krawczuk pisząc do polskich czytelników „Dziennika Kijowskiego”: *Nową niezależną Ukrainę budują nie tylko Ukraińcy, a cały Nasz naród i w jego składzie – obywatele pochodzenia polskiego. Podobnie razem ze wszystkimi obywatelami Polski*

Fot. 7. Paweł Żebrowski. Źródło: APSC@1
Фото 7. Павло Жебрівський. Джерело: APSC@1

V (2006), VI скликань (2007) від блоку «Наша Україна – Народна самооборона». У парламенті засідав у бюджетному комітеті. У 2005 році був губернатором Житомирської області, а в 2015 році став головою Донецької обласної військово-цивільної адміністрації. На початку 2009 року прийняв рішення про створення нової партії «Українська платформа», головою якої став. Однак на політичній карті країни вона не встигла з’явитися. Її метою була лібералізація економіки та прискорення процесу побудови громадянського суспільства. Це було продовженням попередньої діяльності депутата. *«У парламенті я завжди голосував за всі дії, спрямовані на зближення України з Європою та її участь у європейських та євроатлантичних інституціях».* Був заступником голови партії «Солідарність» Петра Порошенка [APSC@1; KG 10/09: 20; KG 6/18: 14].

2.2. Політична нація

Польська спільнота в Україні, за винятком окремих випадків, підтримувала державну владу. Загалом вона виступала за модернізацію держави. Найважливішою ідеєю, яку підтримувала переважна більшість її членів, було впровадження цінностей західноєвропейської цивілізації, таких як демократія та громадянське суспільство. Всі політики та активісти, які підтримували вищезазначені ідеї, могли розраховувати на підтримку. Члени спільноти проявляли активність як у переломні моменти в історії сучасної держави та українського народу, так і в «звичайні» періоди.

Представники польської меншини брали активну участь у політичному житті. Вони долучались до вирішення питань, пов’язаних з функціонуванням держави та суспільства, підтримували процес реформ. Це підтверджують як офіційні документи, складені польськими компетентними органами, так

і щоденна організаційна та індивідуальна діяльність поляків. Польські ЗМІ в Україні, керівництво найважливіших структур польської діаспори, а також окремі організації неодноразово і jednoznaczно висловлювали свою думку з важливих для української державi та суспільства питань. Таким чином вони долучались до діяльності, напрямки якої визначив президент Леонід Кравчук, звертаючись до польських читачів газети «Київський вісник»: «Нову незалежну Україну будують не тільки українці, а й весь наш народ і в його складі – громадяни польського походження. Разом з усіма польськими громадянами в ім'я її демократичного відродження працюють також українці, які проживають у Польщі. Тому через «Київський вісник» я хочу побажати всім успіхів на шляху до досягнення цих благородних цілей, здоров'я та щастя» [DK 2/92: 1].

Польська меншина здійснювала свою діяльність згідно з положеннями чинного законодавства України. На їх основі створювались програмні документи. Так було на початку існування незалежної України, так це відбувалось і до початку повномасштабної війни у 2022 році. Принцип полягав у здійсненні діяльності згідно з положеннями Конституції України, з дотриманням норм українського та міжнародного права, таких як Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, та інших нормативно-правових актів, з почуттям лояльності, відданості та патріотичним ставленням до своєї країни, якою є незалежна Україна» [DK 21/16: 6].

Відповідні положення були внесені до документів, які визначають принципи функціонування польських організацій. Наприклад, уже в першому пункті Програми СПУ, ухваленої на II Конгресі поляків України 19 жовтня 1991 р., говорилося: «Спілка здійснює діяльність на території України з дотриманням положень її Конституції та вимог чинного законодавства. Основною метою діяльності Спілки є національне відродження поляків в Україні, формування та сприяння задоволенню їхніх потреб, захист національних прав, популяризація польської мови, відродження національної культури». У наступному пункті говориться про те, що Спілка приймає «Акт проголошення незалежності України і визнає, що поляки в Україні є частиною її суспільства і повинні мати рівні права з іншими громадянами...». Також наголошувалося, що представники польської меншини, які входять до складу організації, прагнуть «жити в злагоді зі своїми братами – українцями та іншими народами. Спілка працює над формуванням у поляків пошани до мови, культури, традицій і звичаїв українського народу, як і інших народів» [DK 3/92: 4]. Слід підкреслити, що представники польської спільноти ніколи не ставили під сумнів дер-

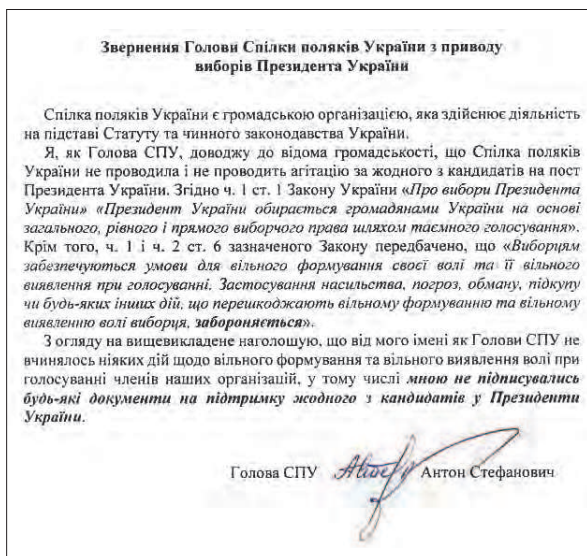
pracują w imię jej demokratycznej odnowy i Ukraińcy mieszkający w Polsce. Stąd też poprzez „Dziennik Kijowski” chcę wszystkim przekazać życzenia wszelkich sukcesów na szlaku do tych szlachetnych celów, zdrowia i szczęścia [DK 2/92: 1].

Zgodnie z istniejącym prawem działalność mniejszości polskiej była oparta na przepisach obowiązujących nad Dnieprem. Zapisy o takim charakterze były podstawą, od nich zaczynało się dokumenty programowe. Tak było na początku istnienia niepodległej Ukrainy i tak pozostało do wybuchu pełnowymiarowej wojny w 2022 roku. Jako zasadę przyjmowano działanie zgodnie z Konstytucją Ukrainy, normami Prawa ukraińskiego i międzynarodowego, takimi jak Konwencja Ramowa Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych i innych aktów z poczuciem obowiązku lojalności, wierności i patriotyzmu wobec swojego państwa, jakim jest niepodległa Ukraina [DK 21/16: 6].

Odpowiednie zapisy były wprowadzone do dokumentów określających zasady funkcjonowania polskich organizacji. Przykładowo Program ZPU uchwalony na II Kongresie Polaków na Ukrainie w dniu 19 października 1991 roku już w pierwszym punkcie mówił: *Związek działa na terenie Ukrainy w ramach jej Konstytucji i obowiązujących przepisów prawnych. Głównym celem związku jest odrodzenie narodowe Polaków na Ukrainie, formowanie i pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, obrona praw narodowościowych, krzewienie języka polskiego, odrodzenie kultury narodowej*. W kolejnym dodawano, że akceptuje on *Deklarację o Niepodległości Ukrainy i wychodzi z założenia, że Polacy na Ukrainie są częścią jej społeczeństwa i muszą mieć prawa równe z innymi obywatelami...* Podkreślano również, że przedstawiciele mniejszości polskiej zgrupowani w organizacji, chcą żyć w zgodzie ze swoimi braćmi – Ukraińcami, jak również innymi narodami. Związek utrwała w świadomości Polaków szacunek do języka, kultury, tradycji i obyczajów narodu ukraińskiego, jak również innych narodów [DK 3/92: 4]. W tym miejscu trzeba podkreślić, że przedstawiciele środowiska polskiego nigdy nie kwestionowali granic państwowych Ukrainy, ani nie podważali jej prawa do wyboru własnej drogi politycznej [Bonusiak 2020: 335–346].

Polacy oficjalnie nie opowiadali się po określonej stronie ukraińskiej sceny politycznej, choć ogólnie było wiadomo, że byli zwolennikami zbliżenia z zachodem i demokratyzowania państwa. W ważnych sprawach zajmowali wyważone stanowisko. Tak było w wyborach prezydenckich 2019 roku, kiedy to podkreślano, że członkowie ZPU zachowują ścisłą neutralność i nie popierają żadnego z kandydatów. Na bardziej jednoznaczne wypowiedzi pozwalano sobie wyłącznie w okresach „wrzenia” jakimi były obie rewolucje ukraińskie [ZPU@4].

Taką postawę potwierdzają wyniki badań przeprowadzonych na Żytomierszczyźnie przez TNPU.

Fot. 8. Oświadczenie ZPU w sprawie wyborów prezydenckich. Źródło: ZPU@4

Фото 8. Заява СПУ щодо президентських виборів. Джерело: ZPU@4

жавні кордони України та її право обирати власний політичний шлях [Bonusiak 2020: 335–346].

Поляки офіційно не підтримували конкретну сторону української політичної сцени, хоча загально-відомим фактом було те, що вони є прихильниками зближення із заходом і демократизації країни. Вони займали виважену позицію з важливих питань. Так було на президентських виборах 2019 року – підкреслювалось, що члени СПУ дотримуються суворого нейтралітету і не підтримують жодного з кандидатів. Більш відверті заяви вони дозволяли собі лише в періоди «смути», тобто під час обох українських революцій [ZPU@4].

Таку позицію підтверджують результати соціологічних досліджень, проведених ТПНУ на Житомирщині. Дослідження проводились у приблизно 100 селах, значна частина мешканців яких мала польське походження. На виборах 2004 року за Ющенка проголосувало 53% жителів цих населених пунктів, за Януковича – 37%. Лише у 66 виборчому окрузі переміг представник «біло-блакитних». В решті округів перемогу здобув лідер Помаранчевої революції [DK 23/04: 2].

Така позиція була наслідком усвідомлення власних можливостей. Частково це було спричинене відсутністю власного політичного представника. Протягом довгого періоду часу такий стан речей вважався прийнятним, хоча з початку XXI століття було помічено, що польська сторона має обмежені можливості для дій. Один із лідерів польської спільноти Станіслав Костецький стверджував, що поляки в Україні «повинні стати учасниками політичної сцени». Він вважав, що поляки повинні отримати можливість представляти свої інтереси на політичній арені з метою захисту інтересів польської меншини та підтримки євроінтеграції України [DK 15/12: 4, 5; TŻ 1/12: 4].

Партія, яка мала представляти польські національні інтереси на політичній арені, створювалась дуже довго. Авторам ідеї її створення потрібно було подолати адміністративний опір на рівні центральних органів влади. Проблеми призвели до того, що назву політичної сили довелося двічі змінювати – з початкової назви «Партія поляків України» на «Солідарність» і знову на «ППУ» [DK 15/12: 4,5; SP@22]. Під цією новою-старою назвою, після тривалої роботи у «полях», партія була зареєстрована (2011 р. – перший установчий з'їзд, остаточна реєстрація – 2015 р.). Згідно з загальними директивами керівних органів партії, окремі ініціативи

Badaniami objęto blisko 100 wsi ze znacznym udziałem mieszkańców pochodzenia polskiego w ogólnym zaludnieniu. W wyborach 2004 roku 53% mieszkańców tych miejscowości głosowało na Juszczenkę, a 37% na Janukowycza. Tylko w jednym 66 okręgu wyborczym wygrał przedstawiciel „niebieskich”. We wszystkich pozostałych wygrał przywódca „Pomarańczowej Rewolucji” [DK 23/04: 2].

Takie zachowanie wynikało z uświadomienia sobie własnych możliwości. Częściowo było to wynikiem braku własnego reprezentanta politycznego. Długo zadowalano się takim stanem rzeczy, choć od początku XXI wieku dostrzegano ograniczenie możliwości działania strony polskiej. Jeden z liderów polskiej społeczności – Stanisław Kostecki twierdził, że Polacy na Ukrainie *muszą stać się uczestnikami sceny politycznej*. Chodziło mu o uzyskanie możliwości reprezentowania swoich interesów na arenie politycznej. O obronę mniejszości polskiej i wspieranie integracji europejskiej Ukrainy [DK 12/15: 4, 5; TŻ 1/12: 4].

Stronictwo mające reprezentować polskie interesy narodowe na arenie politycznej powstawało bardzo długo. Pomysłodawcy musieli przewyciężyć opór administracyjny na poziomie władz centralnych. Problemy doprowadziły do tego, że dwukrotnie zmienić trzeba było nazwę partii z pierwotnej Partii Polaków Ukrainy, na Partię „Solidarność” i ponownie na PPU [DK 12/15: 4, 5; SP@22]. Dopiero pod tą nową – starą nazwą, po wielomiesięcznych zabiegach w „terenie”, ugrupowanie zostało zarejestrowane. Zgodnie z ogólnymi wytycznymi władz partyjnych poszczególne grupy inicjatywne godziły się na wszelkie uwagi administracji obwodowej, co powodowało, że poszczególne oddziały bazowały na nieco odmiennej podstawie prawnej. Rzecz jasna niezmiennie pozostawały podstawowe wytyczne wynikające z przyjętej przez nią ideologii chrześcijańsko-demokratycznej [Bonusiak 2020: 336–340; Rudnicki 2013: 89–90; DK 12/15: 4, 5; DK 22/14: 1–2; KG 18/11: 11].

групи повинні були брати до уваги усі зауваження обласної адміністрації. Це означало, що регіональні відділення здійснювали діяльність на дещо іншій правовій основі. Звичайно, незмінними залишалися основні принципи, що впливали із прийнятої нею християнсько-демократичної ідеології [Bonusiak 2020: 336–340; Rudnicki 2013: 89–90; DK 12/15: 4, 5; DK 22/14: 1–2 ; KG 18/11: 11].

Незважаючи на те, що процес реєстрації партії було завершено у 2014–2015 роках, вона була занадто слабкою для того, щоб реально з'явитися на політичній карті країни під час виборів 2019 року. Хоча голова ППУ С. Костецький стверджував, що «*партія існує, вона діє, партійні осередки та польські громадські організації активно підтримують партію та кандидатів залежно від їхньої позиції*», фактично вона не була спроможна висунути своїх кандидатів. Також вона не прийняла рішення про підтримку конкретної політичної сили на виборах 2019 року. А якщо підтримувала, то перевірених, відомих їй кандидатів. Враховуючи слова С. Костецького, можна стверджувати, що у цих виборах брали участь польські кандидати, але вони представляли українські партії або особисто себе [Bonusiak 2020: 343–346; DK 18/19: 6].

Це не означає, що вони не брали участі в політичному житті. Однак вони робили це дещо опосередковано, за допомогою структур, які займалися питаннями національних меншин. Партія стала не єдиним виразником політичних поглядів українських поляків, а лише одним із кількох. Так було, коли польська спільнота звернулася до Президента П. Порошенка з проханням включити її представника до робочої групи з питань польсько-українських відносин, у тому числі у сфері історичного діалогу та економіки. Прохання мотивувалося тим, що польська меншина безпосередньо зацікавлена у визначенні напряму та досягненні результатів роботи, яка ведеться на польсько-українському урядовому рівні. Цей лист підписали представники найбільших польських громадських організацій та ППУ [SP 2/16: 11].

2.3. Серед меншини, до Помаранчевої революції

Положення українського законодавства передбачали можливість створення структур, відповідальних за діяльність на «території» національних меншин. Аналіз наявних даних показує, що реальні результати їх діяльності були незначними. Незважаючи на це, представники польської меншини намагалися «з'явитись» як у системі державного управління та місцевого самоврядування, так і в діаспорних організаціях. Діяльність польської діаспори була частиною діяльності національних меншин в Україні.

Pomimo tego, że prace legislacyjne przeprowadzono w latach 2014–2015 to partia była za słaba, aby rzeczywiście zaistnieć na mapie politycznej kraju podczas wyborów przeprowadzanych w 2019 roku. Wprawdzie szef PPU S. Kostecki twierdził, że partia istnieje, działa, że ośrodki partyjne jak i polskie organizacje społeczne aktywnie popierają partię i kandydatów w zależności od ich pozycji. W rzeczywistości jednak nie była w stanie wystawić własnych kandydatów. Nie podjęła również decyzji o wsparciu konkretnego ugrupowania w wyborach 2019 roku. Jeśli już, to wskazywano sprawdzonych, znanych sobie kandydatów. Biorąc pod uwagę słowa S. Kosteckiego można jedynie zaryzykować twierdzenie, że byli polscy kandydaci startujący w tych wyborach, ale reprezentowali oni stronnictwa ukraińskie, albo sami siebie [Bonusiak 2020: 343–346; DK 18/19: 6].

Opisana sytuacja nie oznacza, że nie brali oni udziału w polityce. Realizowali ją jednak niejako pośrednio, za pomocą struktur dedykowanych środowiskom mniejszościowym. Partia nie stała się jedynym wyrazicielem poglądów politycznych ukraińskich Polaków, a tylko jednym z kilku. Tak było, kiedy społeczność polska poprosiła prezydenta P. Poroszenkę o *włączenie ich przedstawiciela do grupy roboczej zajmującej się stosunkami polsko-ukraińskimi, m.in. w zakresie dialogu historycznego i gospodarki*. Prośbę tę motywowano tym, iż polska mniejszość była bezpośrednio zainteresowana kierunkiem i rezultatami prac prowadzonych na poziomie rządowym polsko-ukraińskim. Pismo to podpisali przedstawiciele największych polskich organizacji społecznych i PPU [SP 2/16: 11].

2.3. Wśród mniejszości, do „Pomarańczowej Rewolucji”

Zapisy prawa ukraińskiego przewidywały możliwość powoływania struktur odpowiedzialnych za działalność w „obszarze” mniejszości narodowych. Analiza dostępnych danych pozwala stwierdzić, że rzeczywiste rezultaty ich działalności były ograniczone. Niezależnie od tego przedstawiciele mniejszości polskiej starali się „zaistnieć” zarówno w systemie państwowo-samorządowym jak i mniejszościowym. Działania polskie stanowiły część nurtu pracy mniejszości Ukrainy.

Początki współczesnego ruchu o tym charakterze przypadają na lata 1987–1988. Ich rola była tak znaczna, że już w 1989 roku utworzono Radę Stowarzyszeń Narodowościowych Ukrainy. Członkami jej byli: Azerbejdżanie, Asyryjczycy, Bułgarzy, Ormianie, Żydzi, krymscy Tatarzy, Niemcy, Polacy, Rosjanie, Tatarzy. Jednym z pierwszych i najważniejszych osiągnięć jej członków było doprowadzenie do uchwalenia prawa o mniejszościach narodowych na Ukrainie. Od samego początku zdawano sobie sprawę z tego, że mniejszo-

ści, aby przetrwać muszą mieć możliwość popularyzowania i wzmacniania swojej kultury. Temu celowi miał służyć *Ogólnoukraiński Festiwal „Jesteśmy twymi dziećmi, Ukraino!”* którego pierwsza edycja miała miejsce już w 1990 roku. Od 1992 r. zaczęły ukazywać się *gazety stowarzyszeń: bułgarskiego, ormiańskiego, żydowskiego, krymskich Tatarów, polskiego, rumuńskiego*. Pierwsze lata funkcjonowania Rady upłynęły pod znakiem wypracowywania zasad, na których mogłaby się opierać polityka narodowościowa państwa i stosunki wzajemne pomiędzy poszczególnymi grupami narodowymi. *W latach 1992–1995 Rada bierze udział w złagodzeniu napięć narodowościowych, próbach separatyzmu: Krym – Tatarzy krymscy; Zakarpacie – Rusini, Węgry; woj. odeskiskie – Gagauzi; woj. czerniowieckie – Rumuni*. Jednocześnie jej przedstawiciele decydują o podjęciu akcji „*Taras Szewczenko w językach mniejszości narodowych*” od 1996 roku. W 1998 roku udało się doprowadzić do założenia Fundacji „*Pamięci Babiego Jaru*”. Jednocześnie opracowano założenia programowe do kształcenia w narodowych szkołach sobotnio-niedzielnich. Te sukcesy nie mogą przesłaniać tego, że wszędzie tam, gdzie potrzebne były pieniądze i rozwiązania systemowe napotymano na ogromne trudności [ND 6/09: 33].

Jednocześnie ciągle trwały poszukiwania najlepszych rozwiązań, w dniu 19 kwietnia 2000 roku prezydent powołał *Radę przedstawicieli organizacji społecznych mniejszości narodowych Ukrainy*, a kilkanaście miesięcy później w kwietniu 2001 powołano *Republikańską Radę Społeczną*, a 14 lipca 2004 r. Trudno mówić w tym przypadku o jakiejś przewidywalnej, stabilnej polityce [Rudnicki 2013: 88–91].

Analiza dostępnych relacji charakteryzujących sytuację w tym okresie sprawiają wrażenie tanga: „jeden krok do przodu, dwa kroki w tył”. Ogólnie rzecz biorąc dużo mówiono o mniejszościach, a mało miały one z tego pożytku. W dniach 27–28 września 1999 roku w Kijowie odbył się II Ogólnoukraiński Kongres Stowarzyszeń Narodowych Ukrainy. *Wzięło w nim udział około 170 delegatów z całej Ukrainy, reprezentujących 30 stowarzyszeń*. W spotkaniu uczestniczyli także przedstawiciele władz państwowych, na czele z deputowanymi do RN Ukrainy i pracownikami Komitetu do Spraw Narodowości i Imigracji Ministerstwa Oświaty. Mówiono o stanie i perspektywach rozwoju ruchu narodowościowego, w tym możliwościach rozwoju oświaty w języku ojczystym, wsparciu finansowym państwa dla mniejszości, restytucji mienia, ochrony prawnej. W Kongresie brali udział przedstawiciele społeczności polskiej [DK 18/99: 1, 2]. Niestety ewidentnie brakowało dobrej woli, aby ułożyć sobie stosunki wewnętrzno-państwowe. Wystarczy pamiętać o *artykule w piątym Ustawy o Mniejszościach Narodowych na Ukrainie który mówi: „centralnym organem wykonawczych wła-*

Witości súčasného руху такого характеру сягають 1987–1988 років. Його роль була настільки вагомою, що у 1989 році було створено Раду об'єднань національних меншин України. До її складу увійшли: *азербайджанці, ассирійці, болгары, вірмени, євреї, кримські татари, німці, поляки, росіяни, татари*. Одним із перших і найважливіших досягнень її членів було ухвалення закону *про національні меншини в Україні*. З самого початку було зрозуміло, що для того, щоб вижити, національні меншини повинні мати можливість популяризувати та розвивати свою культуру. Цій меті мав слугувати *Всеукраїнський фестиваль «Ми діти твої, Україно!»*, перший тур якого відбувся в 1990 році. У 1992 році почали виходити *газети громадських об'єднань: болгарського, вірменського, єврейського, кримськотатарського, польського та румунського*. Перші роки діяльності Ради ознаменувалися виробленням принципів, на яких могла б базуватися національна політика держави та взаємовідносини між окремими національними групами. У 1992–1995 роках Рада бере участь у *врегулюванні міжнаціональних конфліктів та запобіганні проявам сепаратизму: Крим – кримські татари; Закарпаття – русини, угорці; Одеська область – гагаузи; Чернівецька область – румуни*. У 1996 році представники Ради вирішили започаткувати акцію *«Тарас Шевченко мовами національних меншин»*. У 1998 році було засновано фонд *«Пам'яті Бабиного Яру»*. Тоді ж були розроблені положення про порядок проведення навчання в національних суботньо-недільних школах. Ці успіхи не можуть приховати того факту, що там, де потрібні були гроші та системні рішення, виникали великі труднощі [ND 6/09: 33].

Водночас постійно тривав пошук найкращих рішень. 19 квітня 2000 року Президент створив *Раду представників громадських організацій національних меншин України*. Через кілька місяців, у квітні 2001 року, було створено *Республіканську громадську раду*, а 14 липня 2004 р. *вийшов Указ Президента України № 854 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»*. Пізніше, 15 жовтня 2004 року Кабінет Міністрів прийняв *Постанову № 1378 «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»*, а 22 травня 2006 року *вийшов Указ Президента України № 428 «Про Раду з питань етнонаціональної політики»*. У цій ситуації складно говорити про якусь передбачувану, стабільну політику [Rudnicki 2013: 88–91].

Аналізуючи доступну інформацію про тогочасну ситуацію, можна дійти висновку, що вона нагадувала танго: «крок вперед, два кроки назад». Загалом, слід зазначити, що про національні меншини тоді говорилося багато, але це принесло їм мало користі. 27–28 вересня 1999 р. у Києві відбувся II Всеукраїнський

конгрес національних товариств України. У ньому взяли участь близько 170 делегатів з усієї України, які представляли 30 товариств. В зустрічі також взяли участь представники органів державної влади на чолі з депутатами Верховної ради України та працівники Комітету у справах національностей та міграції Міністерства освіти. Обговорювалися стан та перспективи розвитку національного руху, зокрема питання можливості отримання освіти рідною мовою, фінансової підтримки національних меншин з боку держави, реституції майна, правового захисту. В роботі Конгресу брали участь представники польської спільноти [DK 18/99: 1, 2]. На жаль, схоже, не вистачило доброї волі для того, щоб налагодити внутрішньодержавні відносини. У статті 5 Закону про національні меншини говориться про те, що *центральною органом державної виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин є Міністерство у справах національностей України. При Міністерстві функціонує, у якості дорадчого органу, Рада представників громадських об'єднань національних меншин України*. Між тим, на зламі XX–XXI століть були ліквідовані чергові структури, відповідальні за політику щодо національних меншин, в тому числі Державний комітет України у справах національностей та міграції. При цьому інші рішення національним меншинам не були запропоновані [DK 2/00: 3].

Основною структурою, яка займалась питаннями національних меншин, була Рада національних спільнот України. У її роботі, як і в роботі інших структур такого типу, брали участь представники польської меншини. Рада проводила різноманітні заходи, наприклад, наприкінці 1999 р. вона організувала науково-практичну конференцію «Національні меншини та корінні народи України: проблеми національно-культурної автономії». Її було проведено завдяки підтримці Комітету з питань національних меншин та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України [DK 17/99: 2]. Роком раніше на травневому засіданні її члени прийняли рішення про створення спеціального лобістського органу у вигляді Політичної ради РНС, до складу якої мали увійти тодішній депутат Верховної ради України румунського походження та по одному представнику німецької, угорської і російської національних меншин. Очікувалося, що завдяки її діям голос меншини буде почутий [DK 11/98 [a]: 2].

Водночас робилися спроби самостійних дій. Однією з ініціатив цього періоду було створення Конгресу національних громад України. Його було створено на з'їзді, який відбувся 7–8 грудня 2001 року, відразу після чого він розпочав свою діяльність. Вже на початку 2002 року він організував *соціологічний семінар, метою якого була підготовка спостерігачів для спостереження за виборами*. Прагнути отримати можливість політичного впли-

дзу паństwa w zakresie stosunków między etnicznych jest Ministerstwo do Spraw Narodowości Ukrainy". Przy ministerstwie funkcjonuje jako organ doradczy Rada Przedstawicieli Stowarzyszeń Społecznych Mniejszości Narodowych Ukrainy. Jak wiadomo kilka lat temu zlikwidowano Ministerstwo do Spraw Narodowości, którego funkcję przejął Komitet. Na początku XXI wieku rozwiązano również Komitet Państwowy Ukrainy do Spraw Narodowości i Imigracji nie proponując mniejszościom innych rozwiązań [DK 2/00: 3].

Головною структурою маючою dbać o sprawy narodowościowe była RSN Ukrainy. Przedstawiciele mniejszości polskiej uczestniczyli w jej pracach, podobnie jak w innych strukturach o takim charakterze. Rada podejmowała różne działania, przykładowo pod koniec 1999 roku zorganizowała konferencję naukowo-praktyczną „Mniejszości narodowe i rdzenne narody Ukrainy: problemy narodowo-kulturalnej autonomii”. Została ona przeprowadzona dzięki wsparciu Komitetu ds. Mniejszości i Instytutu Badań Politycznych i Narodowościowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy [DK 17/99: 2]. Rok wcześniej na majowym spotkaniu jej członkowie podjęli decyzję o powołaniu specjalnego ciała lobbystycznego w postaci Rady Politycznej RSN. Miała ona składać się z ówczesnego deputowanego RN Ukrainy pochodzenia rumuńskiego, przedstawiciela mniejszości niemieckiej, węgierskiej i rosyjskiej. Liczono, że dzięki jej działaniu głos mniejszości zostanie usłyszany [DK 11/98 [a]: 2].

Jednocześnie próbowano działać samodzielnie. Jedną z inicjatyw podjętych w tym okresie było powołanie Kongresu Wspólnot Narodowościowych Ukrainy. Powstał on na zjeździe w dniach 7–8 grudnia 2001 roku i natychmiast przystąpił do działania. Już na początku roku 2002 zorganizował *seminarium socjologiczne w celu wyszkolenie obserwatorów dla monitorowania wyborów*. Dążąc do uzyskania możliwości oddziaływania politycznego nawiązał również kontakty z jedną z partii politycznych – socjaldemokratyczną Wiktora Madwedczuka. Współprezydentem Kongresu był S. Kostecki. Na zjeździe założycielskim reprezentowane były najważniejsze wspólnoty *bułgarska, estońska, litewska, niemiecka, polska, rumuńska, tatarska z nad Wołgi, węgierska, żydowska*. Jako obserwatorzy występowali *ponadto Grecy, Koreańczycy, Mołdawianie, Romowie, Rosjanie, Tatarzy krymscy*. W momencie jego zakładania działały już: Rada Stowarzyszeń Narodowych Ukrainy, Międzynarodowościowe Forum Ukrainy, Asocjacja Stowarzyszeń Narodowo Kulturalnych Ukrainy. W każdej z nich byli Polacy... Mnogość form działania świadczyła o rozbiciu ruchu mniejszościowego i zapewne wynikało w jakiejś mierze z celowej działalności państwa [DK 24/01: 6; DK 5/02 [a]: 3].

W grudniu 2002 roku przedstawiciele polskiego środowiska wzięli udział w dwóch bardzo ważnych wy-

darzeniach. Były nimi: *naukowo praktyczna konferencja pod tytułem „Konstytucja Ukrainy i problemy mniejszości narodowych” oraz „Ogólnokrajowa narada liderów stowarzyszeń narodowych Ukrainy”*. Organizatorami konferencji byli: *Rada Przedstawicieli Organizacji Społecznych Mniejszości Narodowych Ukrainy działająca przy prezydencie Ukrainy, Komitet Państwowy do Spraw Narodowości i Migracji oraz Instytut Badań Politycznych i Etnicznych Akademii Nauk*. Na sesjach naukowych skupiono się na takich zagadnieniach jak: *definicja pojęć naród rdzenny, zwarty sposób zamieszkania mniejszości narodowych, autonomia narodowościowo-kulturalna itd. Natomiast na naradzie został omówiony cały wachlarz zagadnień związanych z codziennym życiem różnych grup etnicznych Ukrainy, więc problemów prawnych, językowych, oświatowych*. Niestety rezultaty działania istniejących w Ukrainie struktur mniejszościowych były ograniczone. Jak pisał autor jednego z tekstów zamieszczonych w „Dzienniku Kijowskim”: *nie wiem z jakich pozycji budżetu czerpane są pieniądze na utrzymanie rozmaitych państwowych struktur urzędniczych w rodzaju do spraw Mniejszości Narodowych w tym i niedawno powstałego Komitetu do spraw Mniejszości i Imigracji, wiem tylko, że nam od nich niewiele przypada* [DK 24/02: 2]. Niemniej jednak spotkania takie były organizowane w różnych miejscach Ukrainy.

4 marca 2003 roku odbyło się regionalne seminarium poświęcone wymianie doświadczeń pomiędzy władzami Charkowa, a przedstawicielami organizacji społecznych, w tym mniejszościowych. Wśród tych ostatnich znajdowali się również reprezentanci społeczności polskiej. Ponieważ brali w nim udział również przedstawiciele władz państwowych więc na spotkaniu poruszano kwestie związane z funkcjonowaniem układu państwo – mniejszości. Omówiono Państwowy Program Rozwoju Kultur Mniejszości Narodowych do 2005 roku. Zgromadzeni podkreślali konieczność budowania odpowiednich struktur na wszystkich poziomach administracyjnych [PCH 2/03: 10]. Warto zaznaczyć, że Charków „dopieszczał” swoje mniejszości. Sześć lat wcześniej, podjęto inicjatywę powstania gazety mniejszości narodowych „Moja rodzina – moja ojczyzna”. Pismo wydawane było w języku rosyjskim, a jego dwa pierwsze numery wyszły w lipcu i wrześniu 1997 roku. W składzie redakcji znajdowali się przedstawiciele miejscowych mniejszości, w tym prezes Stowarzyszenia Kultury Polskiej Jerzy Zaricki [DK 19/97: 2].

Spotkania z mniejszościami organizowane były również z inicjatywy pojedynczych osób – przykładowo deputowanych do RN Ukrainy. Tak było w przypadku imprezy „Ukraina – nasz wspólny dom”. Miała ona miejsce w Domu Kultury wsi Piskiwka rejonu boro-dyńskiego. Zebrani rozmawiali o tym jak na poziomie lokalnym rozwiązywać problemy związane z funkcjonowaniem polskiej i niemieckiej grupy etnicznej za-

ву, Конгрес також налагодив контакти з однією з політичних партій – соціал-демократичною партією Віктора Медведчука. Співпрезидентом Конгресу був С. Костецький. На установчому з’їзді були представлені найважливіші громади болгарська, естонська, литовська, німецька, польська, румунська, татарська, угорська та єврейська. Крім того, у ролі спостерігачів виступали греки, корейці, молдавани, роми, росіяни та кримські татари. На момент заснування Конгресу вже здійснювали діяльність: Рада національних спільнот України, Міжнародний форум України, Асоціація національно-культурних об’єднань України. До складу кожної з цих організацій входили поляки... Різноманітність форм діяльності свідчила про розрізненість діаспорного руху і певною мірою це було наслідком цілеспрямованої діяльності держави [DK 24/01: 6; DK 5/02 [a]: 3].

У грудні 2002 року представники польської спільноти взяли участь у двох дуже важливих заходах, а саме: у Науково-практичній конференції «Конституція України та проблеми національних меншин» та «Загальнонаціональна конференція лідерів національних товариств України». Організаторами конференцій були: Рада представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України, Державний комітет у справах національностей та міграції, а також Інститут політичних та етнонаціональних досліджень Академії наук. На наукових сесіях обговорювалися такі питання, як: *визначення понять: «корінна нація», «компактне проживання національних меншин», «національно-культурна автономія» тощо. Натомість на нараді обговорювалося коло питань, пов’язаних із повсякденним життям різних етнічних груп в Україні, а також способи вирішення правових, мовних та освітніх проблем*. На жаль, результати діяльності існуючих в Україні діаспорних структур були незначними. Як писав автор однієї із статей, опублікованих у газеті «Київський вісник»: *«Я не знаю, з яких статей бюджету беруться гроші на утримання різних створюваних державою чиновницьких структур, зокрема, тих, що займаються питаннями національних меншин, в тому числі, нещодавно створеного Комітету у справах меншин та міграції, я знаю лише те, що до нас їх доходять небагато»* [DK 24/02: 2]. Тим не менш, такі зустрічі організовувались в різних місцях України.

4 березня 2003 р. відбувся регіональний семінар, присвячений обміну досвідом між владою міста Харкова та представниками громадських організацій, у тому числі діаспорних. Серед останніх були також представники польської спільноти. Оскільки в семінарі брали участь, в тому числі, представники державної влади, на ньому обговорювалися питання, пов’язані з функціонуванням системи «держава-

національні меншини». Було обговорено Державну програму розвитку культур національних меншин до 2005 року. Учасники заходу наголосили на необхідності створення відповідних структур на всіх адміністративних рівнях [РЧН 2/03: 10]. Варто зазначити, що Харків «балував» свої меншини. За шість років до цього була створена газета національних меншин «Моя родина – моя батьківщина». Часопис виходив російською мовою. Його перші два номери вийшли в липні та вересні 1997 року. До складу редакції входили представники місцевих меншин, в тому числі, голова Товариства польської культури Юрій Заріцький [DK 19/97: 2].

Зустрічі з меншинами організовувалися також з ініціативи окремих осіб – наприклад, депутатів Верховної ради України. Так було у випадку заходу «Україна – наш спільний дім». Він відбувся у Будинку культури села Пісківка Бородянського району. Учасники заходу говорили про те, як на місцевому рівні можна вирішити проблеми, пов'язані з функціонуванням польської та німецької етнічних груп, які проживають на цій території, як слід боротися за збереження власних традицій і звичаїв. Елементом зустрічі була культурно-мистецька програма [DK 8/01: 2]. Такі ініціативи висували не лише представники «малих батьківщин», а й великих агломерацій. Наприклад, київської, де у 1998 році представники СПУ приймали заступника мера міста Станіслава Сташевського. Під час цієї зустрічі поляки поінформували гостя про побутові проблеми редакції «Київський вісник» та про діяльність місцевих польських мистецьких колективів. Також обговорювались питання, що стосуються догляду за польськими могилами. Мер з розумінням поставився до проблем польської спільноти, але не зміг надати реальної допомоги [DK 11/98 [b]: 1, 3].

2.4. Від Помаранчевої революції до Революції гідності

Безпосередньо перед вибухом Помаранчевої революції у суспільстві спостерігалось поживалення, яке торкнулося також національних меншин. З'явилися надії на позитивні зміни. Про це говорили делегати II Зборів національних меншин України, які відбулись 24 жовтня 2004 р., коли суспільний вибух уже «відчувався в повітрі» [DK 20/04: 2]. Помаранчева революція стала першою великою публічною акцією українців, які вимагали демократизації держави та обмеження співпраці з Росією. Прийнято вважати, що революція проходила з 22 листопада 2004 року по 23 січня 2005 року. Події, що відбувалися в цей період, охопили всю країну, але особливо активними вони були у великих містах [Klimecki, Karpus 2022: 252–257].

mieszkałej właśnie na tym terenie. Jak walczyć o zachowanie własnych tradycji i obyczajów. Elementem spotkania był również program artystyczny [DK 8/01: 2]. Takimi inicjatywami wykazywali się nie tylko reprezentanci „małych ojczyzn”, ale również wielkich, anonimowych aglomeracji. Przykładowo kijowskiej, w której przedstawiciele ZPU gościli w 1998 roku zastępcę mera miasta Stanisława Staszewskiego. W trakcie tego spotkania Polacy poinformowali gościa o problemach lokalowych redakcji „Dziennika Kijowskiego” oraz działalności miejscowych polskich zespołów artystycznych. Rozmawiano również o opiece nad polskimi grobami. Mer wykazał się zrozumieniem sytuacji społeczności polskiej, ale rzeczywistej pomocy udzielić nie mógł [DK 11/98 [b]: 1, 3]

2.4. Od „Pomarańczowej Rewolucji” do „Rewolucji Godności”

Okres bezpośrednio przed wybuchem „Pomarańczowej Rewolucji” przyniósł ożywienie społeczne, które objęło również mniejszości. Pojawiły się nadzieje na „nowy początek”. Mówili o tym delegaci na II Zgromadzeniu Mniejszości Narodowych Ukrainy, które zorganizowano 24 października 2004 roku, kiedy wybuch społeczny było już „czuć w powietrzu” [DK 20/04: 2]. „Pomarańczowa rewolucja” była pierwszą wielką ogólnospołeczną akcją Ukraińców domagających się demokratyzowania państwa i ograniczenia współpracy z Rosją. Ogólnie przyjmuje się, że miała ona miejsce w okresie od 22 listopada 2004 do 23 stycznia 2005 roku. Wydarzenia, które miały miejsce w tym okresie objęły całe państwo, ale szczególnie większe miasta [Klimecki, Karpus 2022: 252–257].

O początkach obecności polskich Ukraińców w kijowskich protestach pisał „Dziennik Kijowski”. *Jako jeden z pierwszych na Kreszczatiku pojawił się namiot Związku Młodzieży Polskiej na Ukrainie. Od 21 listopada prezes ZMPU Waczesław Horbatiuk oraz członkowie jego organizacji: Roman Priszcz, Żanna Makojewa, Michał Poleżaka zamieszkali w miasteczku namiotowym. Mieszkańcy polskiego namiotu uczestniczą w ochronie miasteczka, podziale pomocy humanitarnej. Oprócz tego polska młodzież Ukrainy opowiada kolegom o swojej organizacji, o swoich poczynaniach* [DK 22/04: 2]. Polacy ściśle współpracowali z młodzieżową organizacją ukraińską „Пора”, której członkiem był W. Horbatiuk oraz z Koalicją „Siła Narodu”. Wspólnie zapewniano bezpieczeństwo zgromadzonemu, a także blokowano budynki administracji państwowej. Pełniono rolę informacyjną, szczególnie dla polskich przybyszy [dziennikarzy, aktywistów społecznych] na Majdan. Rodakom z Polski zapewniało również ochronę i pomagano w kontaktach i przemieszczaniu się. Zajmowano się również tłumaczeniami, co było szczególnie ważne dla przybyszy, którzy raczej słabo znali język ukraiński czy rosyjski. Polacy

na Kreszczatiku pracowali przez cały okres trwania rewolucji [DK 1/05: 3].

Włodzimierz Iwaneczko, wicemarszałek Polskiego Zgromadzenia Szlacheckiego „Zgoda” wspominał w trakcie Rewolucji „Godności”: *9 lat temu byłem tutaj od pierwszego dnia do ostatniego. Wydarzenia zaczęły się w dniu moich urodzin, 22 listopada, dlatego jestem skazany na to, żeby być rewolucjonistą (...)*. A Artur Deska mu wtórował: *nieprzespane noce, wożenie transportów z pomocą z Polski, dziesiątki napisanych listów, setki rozmów z Przyjaciółmi z całego świata, apele o solidarność z Ukrainą (...)*. Tak wyglądały dni „Pomarańczowej rewolucji” [KG 4/16: 3]. W taki właśnie sposób kształtowało się pokolenie Ukraińców, których celem było wolne i demokratyczne państwo [KG 2/14 [a]: 12].

Świadomość istniejących ograniczeń społecznych miano wszędzie, również na prowincji. W Berdiańsku wydarzenia kijowskie stały się głównym tematem rozmów, szczególnie, że miasto miało zdecydowanie „niebieskie” oblicze. Niemniej mniejszość polska zrzeszona w PKOT „Odrodzenie” aktywnie włączyła się w lokalne działania „pomarańczowych”. Była widoczna (z narodowymi, polskimi symbolami) na wiecach i manifestacjach. Wielokrotnie wypowiadał się na nich prezes stowarzyszenia Lech Aleksy Suchomłynow. W obecności tysięcy manifestantów przedstawiał stanowisko mieszkańców polskiego pochodzenia, które było zdecydowanie „rewolucyjne”. *Wiecujący zdawali sobie sprawę z tego, że administracja państwowa i zarządzająca fabrykami utrudnia branie udziału w wystąpieniach. Pomimo tego tysiące ludzi demonstrują swoją pozycję, mając na co dzień pomarańczowe symbole i zbierają się na placu, skanując Kucznię do sądu! Janukowycza do więzienia! Juszczenko naszym prezydentem!!!*

W szczycie rywalizacji pomiędzy drugą, a trzecią turą wyborów prezydenckich w większości miast ukraińskich opisywane wydarzenia uległy eskalacji. Z jednej strony co raz silniejsze były nastroje separatystyczne, łącznie z decyzjami gubernatorów obwodów charkowskiego i ługańskiego, z drugiej narastał społeczny opór wobec władzy. Manifestacje i wiece potrafiły odbywać się dzień w dzień. Głośno mówiono o braku obiektywnej informacji, o sfałszowaniu wyborów, o nieudolności urzędującego prezydenta L. Kuczmy, o fatalnej administracji. W tym wszystkim ludzie niezależnie od swoich poglądów potrafili zachować spokój, choć zdawano sobie sprawę z tego, że w przypadku, gdyby władza nie wytrzymała i sięgnęła po środki przymusu bezpośredniego połałaby się krew. Manifestanci wygłaszali opinie i wznosili okrzyki, które mogły doprowadzić, ale na szczęście nie doprowadziły do jej przelewu. *Nie – fałszerstwom! Nie totalitaryzmowi! Nie reżimowi Janukowycza i klaunów!!!, Tak demokracji! Tak wolności! Tak nowej Ukrainie! Juszczenko naszym prezydentem!*

Про участь польських українців у протестах, що проходили у Києві писав «Київський вісник». *«Одним із перших на Хрещатику з’явився намет Союзу польської молоді в Україні. Починаючи з 21 листопада голова СПМУ В’ячеслав Горбатюк та члени його організації: Роман Прісіч, Жанна Макоєва, Міхал Полежака жили в наметовому містечку. Мешканці польського намету брали участь у охороні містечка та роздачі гуманітарної допомоги. Крім того, польська молодь України розповідала колегам про свою організацію, про свою діяльність»* [DK 22/04: 2]. Поляки тісно співпрацювали з українською молодіжною організацією «Пора», членом якої був В. Горбатюк, та з коаліцією «Сила народу». Спільними зусиллями вони забезпечували безпеку людей, які зібралися на Майдані, та блокували будівлі державної адміністрації. Вони надавали інформацію журналістам, громадським активістам, зокрема, польським, які прибували на Майдан. Крім того, вони забезпечували охорону своїх співвітчизників з Польщі, допомагали їм у налагодженні контактів та пересуванні. Також вони допомагали з перекладом, що було особливо важливо для тих, хто погано знав українську чи російську мову. Поляки працювали на Хрещатику протягом усього періоду революції [DK 1/05: 3].

Влодзімеж Іванечко, віце-маршалок Польського Шляхетського зібрання «Згода», згадував про Революцію гідності: *«9 років тому я був тут з першого до останнього дня. Події почалися в день мого народження, 22 листопада, тому я приречений бути революціонером (...)*» Йому вторував Артур Деска: *«безсонні ночі, перевезення вантажів з гуманітарною допомогою з Польщі, десятки написаних листів, сотні розмов з друзями з усього світу, заклики до солідарності з Україною (...)*» Такими були дні Помаранчевої революції. [KG 4/16: 3]. Так формувалося покоління українців, які боролись за вільну і демократичну країну.

Ознаки усвідомлення існуючих соціальних обмежень спостерігались скрізь, в тому числі, в провінції. У Бердянську київські події стали головною темою розмов, тим паче, що місто мало відверто «блакитне» обличчя. Тим не менш, польська меншина, об’єднана в PKOT «Відродження», активно долучилася до місцевої діяльності «помаранчевих». Її представники брали участь [з національною, польською символікою] у мітингах і демонстраціях. На них неодноразово виступав голова Товариства Олексій Сухомлинов. У присутності тисяч маніфестантів він представляв позицію мешканців польського походження, яка була безумовно «революційною». Учасники мітингів розуміли, що державна адміністрація та керівництво заводів перешкоджають участі у них. Незважаючи на це, *тисячі людей щодня демонстрували свою по-*

зицію, збираючись на площі з помаранчевою символікою та скандуючи: «Кучму до суду!», «Януковича до в'язниці!», «Ющенко наш президент!!!».

У розпал суперництва, між другим і третім туром президентських виборів, описані вище події загострилися в більшості міст України. З одного боку, посилювалися сепаратистські настрої, зокрема, слід згадати рішення губернаторів Харківської та Луганської областей, а з іншого – посилювався суспільний опір владі. Маніфестації та мітинги відбувалися щоденно. Заявлялось про відсутність об'єктивної інформації, про фальсифікацію виборів, про неефективність чинного президента Л. Кучми, про неефективну адміністрацію. При всьому цьому люди, незалежно від своїх поглядів, зберігали спокій, хоча усвідомлювали, що якщо влада не витримає і вдасться до прямого примусу, проллється кров. Маніфестанти виголошували промови та аплодували, що, могло призвести, але, на щастя, не призвело до її пролиття. «Ні фальшуванням!», «Ні тоталітаризму!» «Ні режиму Януковича і клоунів !!!», «Так демократії!», «Так свободі!», «Так новій Україні!» «Ющенко – наш президент!»

При цьому прийняті рішення могли бути дуже радикальними. 25 листопада у Бердянську пройшов мітинг, на якому О. Сухомлинов поінформував тисячі маніфестантів про рішення Правління Польського культурно-освітнього товариства «Відродження», згідно з яким поляки *рішуче підтримують Ющенка і процитував текст витягу із протоколу засідання Польського культурно-освітнього товариства «Відродження»*. Водночас Генеральний консул Республіки Польща в Харкові Ярослав Ксьонжек отримав офіційний документ у якому говорилось про те, що Правління ухвалило офіційне рішення про невизнання організацією результатів другого туру виборів [Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 130–136].

Як згадувала одна з учасниць революції – це був час очікувань, віри та переживань, переосмислення цінностей та формування нових правил розбудови державності. «Це був час об'єднання «роз'єднаних» сходу і заходу під єдиним прапором, порозуміння і взаємодопомоги». Період, коли учні, незважаючи на наказ директора, втікали зі школи і брали участь у луцькому Майдані на Театральній площі [MW 11/09: 5].

Так події, описані тут на прикладі Бердянська та Луцька, оцінювали не тільки поляки. Подібним чином сприймали ситуацію представники меншин України. Аналізуючи заяви членів Ради національних товариств від 10 лютого 2005 р., можна констатувати, що вони не були задоволені результатами політики президента Л. Кучми щодо національних меншин. Заявлялось, що Президент, незважаючи на те, що він мав можливість діяти в інтересах цієї

Jednocześnie podejmowane decyzje potrafiły być bardzo radykalne. 25 listopada w Berdiańsku miał miejsce miting, na którym L.A. Suchomłynow poinformował tysiące manifestantów o decyzji Zarządu Głównego Polskiego Kulturalno-Oświatowego Towarzystwa „Odrodzenie”, że Polacy *zdecydowanie popierają Juszczenkę oraz przytoczył wyciąg z posiedzenia Zarządu Głównego*. Jednocześnie Konsul Generalny RP w Charkowie Jarosław Książek otrzymał pismo informujące do o oficjalnej decyzji Zarządu o nieuznawaniu przez organizację wyników II tury wyborów [Bonusiak, Czop, Krasowska, Suchomłynow 2011: 130–136].

Jak wspominała jedna z uczestniczek rewolucji to czas oczekiwania, wiary i przeżyć, przemyślenia wartości i kształtowania nowych zasad budowania państwowości. *Był to czas zjednoczenia się pod jednym sztandarem „rozdzielonych” Wschodu i Zachodu, porozumienia się i wzajemnej pomocy*. Okres, kiedy uczniowie, wbrew zarządzeniom dyrektora uciekali ze szkoły i brali udział w łuckim majdanie na Placu Teatralnym [MW 11/09: 5].

Polskie opinie zaprezentowane tu na przykładzie wydarzeń w Berdiańsku i Łucku nie były odosobnione. Podobnie widzieli sytuację również przedstawiciele mniejszości Ukrainy. Analizując wypowiedzi członków Rady Stowarzyszeń Narodowościowych z dnia 10 lutego 2005 roku, można stwierdzić, że nie byli oni zadowoleni z rezultatów polityki prezydenta Leonida Kuczmy w zakresie mniejszości narodowych. Twierdzono, że prezydent pomimo posiadania możliwości działań na rzecz tej części społeczeństwa Ukrainy nie był nimi zainteresowany. Uważano, że podobne stanowisko zajmowała większość przedstawicieli władzy w terenie. Liczono, że zmiana prezydenta zmieni tę sytuację i zdecydowano się na przygotowanie listów informujących prezydenta-elekta o istniejącym położeniu i potrzebach mniejszości. Zgromadzeni uznali tę inicjatywę za bardzo ważną [DK 3/05: 3].

Początkowo wydawało się, że oczekiwania spełnią się. Na początku roku 2005 doszło do zorganizowania wielkiego spotkania, w którym wzięło udział około 150 działaczy narodowościowych w tym Polaków, pracowników instytucji państwowych, naukowców z całego państwa wzięło udział w obradach Okrągłego Stołu na temat „Państwowa polityka etniczna w nowych warunkach społecznych: przekrój krymski”. Organizatorem było Zrzeszenie Narodowościowo-Kulturalnych Stowarzyszeń Ukrainy pod patronatem Rady Ministrów Autonomicznej Republiki Krym. Zebrani poruszyli kwestie funkcjonowania mniejszości narodowych na przykładzie sytuacji istniejącej w tej republice. Zastanawiano się jakie działania można podjąć w celu przeciwdziałania ksenofobii, antysemityzmowi i nietolerancji. Okrągły stół przyjął tak zwaną rekomendację, w której nakreślony został wachlarz problemów życia etnicznego Ukrainy. Czynny udział w jego pra-

cach wzięli udział przedstawiciele ludności polskiego pochodzenia [DK 16/05: 1, 3].

Świeży powiew dotarł szybko do największych miast Ukrainy, w tym również Charkowa, który wówczas był „niebieski”. Nawet na północnym wschodzie Ukrainy, tuż przy granicy z Rosją przyszło „nowe”. Świadczyło o tym duże zainteresowanie młodzieży szkolnej inicjatywą Ukraińskiej Socjaldemokratycznej Młodzieży, która przeprowadziła konkurs wypracowań szkolnych „Jakim widzę przyszłego prezydenta”. Organizatorzy pozyskali szereg ciekawych wypracowań, które omawiano i prezentowano przy okazji okrągłego stołu zorganizowanego 13 maja 2005 roku. Podsumowanie konkursu było pretekstem do młodzieżowej dyskusji na temat: „Ukraina. Droga do Europy”. W debacie tej wzięli udział uczniowie i nauczyciele miejscowych szkół oraz członkowie „Europejskiego Wektora” – klubu młodzieżowego działającego przy charkowskim Stowarzyszeniu Kultury Polskiej [PCH 5/04 [c]: 14].

Ledwie kilka dni później 18 maja 2004 roku charkowska administracja obwodowa we współpracy z Klubem „Europejski Wektor” zorganizowała okrągły stół na temat: „Integracja europejska: stanowisko młodzieży”. W ramach wydarzenia klubowicze przygotowali wystąpienia dotyczące: historii budowania zjednoczonej Europy; doświadczeń polskich z wchodzenia do UE i możliwościach wykorzystania ich na gruncie ukraińskim. Członkowie Klubu poinformowali zebranych o tym, że udało im się uruchomić pierwszy w mieście „europejski” klub uczniowski. Został on otwar-

частини українського суспільства, не цікавився нею. Вважалося, що подібну позицію займає більшість представників влади на місцях. Висловлювались сподівання на те, що новий Президент змінить цю ситуацію, тому було вирішено підготувати листи з тим, щоб поінформувати новообраного Президента про існуючу ситуацію та потреби меншин. Члени Ради визнали цю ініціативу дуже важливою [DK 3/05: 3].

Спочатку здавалося, що очікування справдяться. На початку 2005 року була організована велика зустріч, під час якої близько 150 представників національних меншин, серед яких були поляки, працівники державних установ та науковці з усієї країни, взяли участь у Круглому столі на тему «Державна етнополітична політика в нових суспільних умовах – кримський розріз». Організатором була Асоціація національно-культурних товариств України. Захід проводився під патронатом Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Учасники заходу порушили питання функціонування національних меншин на прикладі ситуації, що склалася в цій республіці. Говорилось про те, яких заходів можна вжити для протидії ксенофобії, антисемітизму та нетерпимості. Під час Круглого столу було прийнято так звану рекомендацію, у якій описується коло етнополітичних проблем, які існують в Україні. Активну участь у його роботі брали представники населення польського походження [DK 16/05: 1, 3].

Подув свіжого вітру швидко досяг найбільших міст України, в тому числі Харкова, який тоді був «блакитним». Навіть на території, які знаходяться на північному сході України, безпосередньо на кордоні з Росією, прийшло «нове». Про це свідчить велика зацікавленість школярів ініціативою організації «Українська соціал-демократична молодь», яка провела конкурс творів на тему: «Яким я бачу майбутнього Президента». Організатори отримали низку цікавих творів, які були обговорені та представлені на Круглому столі, організованому 13 травня 2005

Fot. 9–11. Przy okrągłym stole. Źródło: PCH 5/04: 12

Фото 9–11. Під час Круглого столу. Джерело: PCH 5/04: 12

року. Після підведення підсумків конкурсу була проведена молодіжна дискусія на тему: «Україна. Дорога в Європу». У дискусії взяли участь учні та вчителі місцевих шкіл, а також члени молодіжного клубу «Європейський вектор», що діє при Харківському товаристві польської культури [PCH 5/04 [c]: 14].

Буквально через кілька днів, 18 травня 2004 року, Харківською обласною державною адміністрацією у співпраці з Клубом «Європейський вектор» був організований Круглий стіл на тему «Євроінтеграція: позиція молоді». У рамках заходу члени клубу підготували доповіді, що стосуються: історії побудови об'єднаної Європи; польського досвіду вступу до ЄС та можливості його використання на українській землі. Члени клубу поінформували присутніх про те, що їм вдалося створити перший у місті «європейський» учнівський клуб. Його було відкрито 12 травня у Харківському шкільному комплексі № 116. Водночас було оголошено, що у відповідь на очікування учнів, подібні структури будуть створені також в інших школах. Дискусія розгорнулася навколо проблеми визначення основних напрямів діяльності молодіжних організацій, що стосуються участі в процесі євроінтеграції України [PCH 5/04 [a]: 12] На зустрічі було ухвалено резолюцію, у якій визначились напрями діяльності харківської молоді в «європейському векторі».

У цей самий період сприятливі зміни відбулися і на місцевому рівні. Наприклад, мер міста Прилуки, Микола Бабій, з розумінням поставився до потреб польської спільноти. Він вирішив надати з міського фонду комунальної власності приміщення для облаштування в ньому Польського дому. Це було черговим доказом підтримки містом меншин, що проживають у ньому. У місцевих школах велися заняття з вивчення польської мови, а в будинку культури діяли польські художні дитячі гуртки. Завдяки посередництву представників польської меншини місто встановило тісні контакти з Кашубською Косьцежиною [DK 10/05: 1, 2].

Помаранчева революція принесла тимчасове пожвавлення. Це призвело до активізації суспільства і спонукало його до дій, у яких брала участь і польська спільнота. На найвищому «діаспорному» рівні тривала робота і робилися спроби знайти рішення, які були б вигідні як Україні, так і її громадянам неукраїнського походження. РНТ неодноразово збиралась на засідання, а в її діяльності брали участь голова СПУ Антоній Стефанович і голова «Згоди» Вікторія Радек. Постійно порушувалися питання, пов'язані з відсутністю відповідної співпраці з державою та підтримки з її боку, а також розглядалися варіанти дій, спрямованих на вирішення проблем історичного минулого, які існують між представниками окремих національних груп [DK 22/07: 1, 3].

ty 12 maja w Charkowskim Kompleksie Szkolnym nr 116. Jednocześnie zapowiadano, że w związku z oczekiwaniami uczniów podobne struktury będą organizowane również w innych placówkach. Dyskusja rozwinęła się wokół problemu określenia głównych kierunków działalności organizacji młodzieżowych w sferze współudziału w procesie eurointegracji Ukrainy [PCH 5/04 [a]: 12] Na spotkaniu przyjęto rezolucję, która określała kierunki działalności młodzieży Charkowa w „wektorze europejskim”.

W tym samym okresie korzystne zmiany następowały również na poziomie lokalnym. Przykładowo mer miasteczka Pryłuki – Mykoła Babia wykazywał się zrozumieniem potrzeb społeczności polskiego pochodzenia. Podjął decyzję o przekazaniu z zasobów miejskich mieszkania na potrzeby Domu Polskiego. Był to kolejny dowód wspierania przez miasto zamieszkałych w nim mniejszości. W tym momencie w miejscowych szkołach prowadzone było nauczanie języka polskiego, istniały również polskie, artystyczne grupy dziecięce w domu kultury. Dzięki polskiemu pośrednictwu miasto nawiązało ściśle kontakty z kaszubską Kościerzyną [DK10/05: 1, 2].

„Pomarańczowa rewolucja” przyniosła przejściowe ożywienie. Doprowadziła do aktywizacji społeczeństwa, co przekładało się na działania, w których brała również udział społeczność polska. Na najwyższym „mniejszościowym” szczeblu nadal pracowano i starano się wypracowywać rozwiązania korzystne zarówno dla państwa ukraińskiego jak i jego obywateli innego niż ukraińskie pochodzenia. RSN zbierała się wielokrotnie, a w jej czynnościach uczestniczyli prezesi ZPU Antoni Stefanowicz i „Zgody” Wiktoria Radek. Stale podnoszone były kwestie związane z brakiem odpowiedniej współpracy z państwem i wsparciem z jego strony oraz działaniami mającym na celu rozwiązywanie historycznych zaszczości pomiędzy przedstawicielami poszczególnych grup narodowych [DK, 22/07: 1, 3].

Niestety, okazało się, że oczekiwania były za duże. Wprawdzie Rada robiła wszystko co mogła, ale były to tylko „słowa”. W dniu 30 października 2009 roku zorganizowała wielką konferencję w Kijowie w Instytucie Politycznych i Etniczno-Narodowościowych Badań Akademii Nauk Ukrainy. Do udziału w konferencji zaproszono przedstawicieli towarzystw narodowościowych na Ukrainie, uczonych, przedstawicieli ukraińskich i międzynarodowych organizacji państwowych, europejskich znawców z dziedziny polityki kulturalnej i stosunków międzynarodowych. Obok delegatów władz państwowych w wydarzeniu wzięli również udział członkowie mniejszości narodowych – polskiej (E. Chmielowa), niemieckiej (W. Sulina), mołdawskiej (A. Fetesku), białoruskiej (I. Orzechowska), gagauzowskiej (F. Arnaut), rumuńskiej (A. Bożesku), greckiej (W. Makropulo) [ND 6/09: 33]. Po rozpadzie „pomarańczowej” koalicji i wraz z narastaniem

Rezolucja okrągłego stołu „Integracja europejska – stanowisko młodzieży”

My, przedstawiciele różnych kręgów młodzieży miasta Charkowa, mając na celu aktywizację młodzieży do udziału w procesach eurointegracji, przeprowadziliśmy 18. 05. 2004 r. okrągły stół „Integracja europejska – stanowisko młodzieży”, który został zorganizowany w ramach Roku Polski na Ukrainie.

W posiedzeniu wzięli udział przedstawiciele organów władzy wykonawczej, konsul RP w Charkowie, liderzy społecznych organizacji Charkowa, przedstawiciele różnych kręgów młodzieżowych.

Głównymi zadaniami okrągłego stołu były:

- wyjaśnienie przyczyn zainteresowania młodzieży eurointegracją Ukrainy;
- omówienie roli młodzieży w procesie eurointegracji;
- omówienie głównych kierunków działalności organizacji młodzieżowych w zakresie informowania społeczeństwa Ukrainy o Unii Europejskiej.

Do dyskusji zaproponowano dwa zasadnicze tematy: „Widzenie przez młodzież motywów i możliwych skutków integracji krajów Europy” oraz „Rola ukraińskiej młodzieży w eurointegracji”.

W rezultacie dyskusji doszliśmy do następujących wniosków:

1. Młodzież widzi integrację europejską jako główny strategiczny kierunek społeczno – politycznego i ekonomicznego rozwoju Ukrainy, a popieranie kursu integracji europejskiej rozumie jako dążenie do tworzenia ukraińskiego państwa na bazie jedyne europejskiego systemu społeczno – politycznych wartości: demokracji, uznania praw człowieka i nadrzędnej roli prawa.

2. Unia Europejska jest dzisiaj najbardziej efektywnym socjalno – ekonomicznym modelem społeczeństwa, gdyż jego fundamentem jest demokracja i powstaje on na demokratycznych zasadach.

3. Młodzież Ukrainy jest grupą społeczną, która najkrócej ze wszystkich grup podlegała oddziaływaniu komunistycznego systemu i dlatego powinna być awangardową siłą przemian demo-

kratycznych.

4. Poziom wiedzy młodzieży o Unii Europejskiej, podobnie jak i całego społeczeństwa, jest dziś bardzo niski i nie odpowiada ogólnemu poziomowi wykształcenia.

Wśród wszystkich grup społecznych Ukrainy największe zainteresowanie Europą przejawia młodzież, co szczególnie widać w jej dążeniu do nawiązywania i utrzymywania kontaktów z rówieśnikami z krajów UE.

1. Uważamy, że udział młodzieży w procesach integracji europejskiej powinien przebiegać w następujących kierunkach:

2. Nauczanie i informowanie społeczeństwa o UE, a także o przebiegu procesów integracji europejskiej Ukrainy.

3. Aktywny udział w tworzeniu ukraińskiego państwa na podstawie europejskich społeczno – politycznych wartości: demokracji, uznania praw człowieka i dominującej roli prawa.

Prowadzenie pracy z dziećmi nastawione na pogłębienie przez nich wiedzy o Europie, na formowanie u nich europejskiej tożsamości i postawy odpowiedzialności za losy Ukrainy, a także uchronienia kulturalnego dziedzictwa Ukrainy w rodzinie narodów europejskich.

1. Uważamy, że efektywnymi formami działalności młodzieży w sferze eurointegracji Ukrainy są:

2. Tworzenie społecznych grup młodzieżowych, które postawią za swój cel kształtowanie u młodzieży i dzieci europejskiej tożsamości.

3. Organizacja spotkań z rówieśnikami z innych krajów UE.

4. Organizacja kursów, seminariów i innych form kształcenia przy szkołach i organizacjach społecznych, prowadzących stałą działalność dla liderów młodzieżowych i szkolnych klubów europejskich, z udziałem trenerów i konsultantów z krajów UE.

5. Prowadzenie w Charkowie masowych imprez, np. Dnia Europy i dni państw członkowskich UE, kursów, quizów, obywatelskich odczytów, konferencji na tematy poświęcone integracji europejskiej.

6. Prowadzenie badań i realizacja w warunkach ukraińskich polskiego doświadczenia przemian demokratycznych.

7. Obywatelska kontrola wykonania społecznych programów integracji europejskiej.

8. Wydzielenie środków z budżetu na wykonanie zadań związanych z integracją europejską i organizacja kontroli wykorzystania tych środków.

9. Poparcie wyborczych kampanii tych partii, które rzeczywiście realizują demokratyczne przemiany w kraju i aktywnie prowadzą Ukrainę w kierunku integracji europejskiej.

18. 05. 2004 r
Charków

Fot. 12. Rezolucja... Źródło: PCH 5/04 [b]: 13

Фото 12. Резолюція... Джерело: PCH 5/04 [b]: 13

trudności wewnętrznych polityki Wiktora Juszczenki – straje społeczne stopniowo się uspokajały. Sytuacja wewnętrzna wracała na utarte szlaki, szczególnie po objęciu władzy przez Wiktora Janukowycza (2010) [Klimecki, Karpus 2022: 257–282].

На жаль, виявилось, що очікування були завищеними. Щоправда, Рада робила все, що могла, але це були лише «слова». 30 жовтня 2009 року вона організувала велику конференцію в Києві в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень Академії

наук України. У конференції взяли участь представники національних товариств, які діють в Україні, науковці, представники українських та міжнародних державних організацій, європейські експерти у сфері культурної політики та міжнародних відносин. Окрім представників органів державної влади, у симпозіумі також взяли участь представники національних меншин – польської (Е. Хмельова), німецької (В. Суліна), молдавської (А. Фетеску), білоруської (І. Ожеховська), гагаузької (Ф. Арнаут), румунської (А. Божеску), грецької (В. Макропуло) [ND 6/09: 33]. Після розпаду «помаранчевої» коаліції та у міру накопичення внутрішніх проблем у політиці Віктора Ющенка градус суспільних настроїв поступово знижувався. Внутрішня ситуація повернулася на уторований шлях, особливо після приходу до влади Віктора Януковича [2010] [Klimecki, Karpus 2022: 257–282].

2.5. Під час Революції гідності та після неї

Напруга, що виникла внаслідок небажання державної влади зближуватися з Європою, призвела до спалаху наймасштабніших в історії країни масових заворушень. Необхідно було чітко визначити позицію мешканців країни, у тому числі національних меншин. Все почалося з відмови від процедури підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, про що прем'єр-міністр Микола Азаров оголосив 21 листопада 2013 року. Ввечері того ж дня перші мітингувальники почали будувати наметове містечко на Майдані незалежності в Києві. Почалася гаряча фаза Революції гідності. Уже в ніч з 29 на 30 листопада у наметовому містечку вперше пролилася кров протестувальників, яких атакувала міліція та «Беркут». У боях, які велись на зламі 2013–2014 рр., загинуло близько 100 осіб [Klimecki 2021: 55–61; Klimecki, Karpus 2022: 284–286; GP 5–6/14: 5–11].

Польські українці негайно реагували на дії влади. Наприклад, у Бердянську редакція найважливішої регіональної щоденної газети «Південна Зоря» запровадила цензуру і відмовилася друкувати польськомовний вкладень «Газетка», який уже протягом трьох років друкувався на шпальтах цього часопису. Їй не сподобалась критика указу ВРУ від 16 січня 2014 року, рішення про застосування поняття «іноземний агент» щодо всіх громадських організацій, які повністю або частково фінансуються з іноземних джерел. У даному випадку рішення парламенту, у якому переважну більшість становили «біло-блакитні», унеможливило публікацію критичних статей, написаних «помаранчевими» поляками, які діють у «біло-блакитному» місті. Додаткової пікантності цій ситуації додає той факт, що газе-

2.5. W „Rewolucji Godności” i po niej

Napięcia wynikające z niechęci władz państwowych do zbliżenia z Europą doprowadziły do wybuchu największych w dotychczasowej historii państwa niepokojów społecznych. Wymagały one jasnego określenia postaw przez mieszkańców kraju, w tym również przez mniejszości. Wszystko ostatecznie zaczęło się od odstąpienia od procedury podpisywania Umowy Stowarzyszeniowej Ukrainy z Unią Europejską, co ogłosił premier Mykoła Azarow 21 listopada 2013 roku. Wieczorem tego samego dnia pierwsi manifestanci rozpoczęli budowę miasteczka namiotowego na placu Niepodległości w Kijowie. Rozpoczęła się gorąca faza „Rewolucji Godności”. Już w nocy z 29 na 30 listopada po raz pierwszy popłynęła krew manifestantów zaatakowanych przez milicję i „Berkut” w miasteczku namiotowym. W walkach na przełomie 2013 i 2014 roku zginęło około 100 osób [Klimecki 2021: 55–61; Klimecki, Karpus 2022: 284–286; GP 5–6/14: 5–11].

Polscy Ukraińcy na bieżąco reagowali na działania władz. Przykładowo w Berdiańsku redakcja najważniejszego regionalnego dziennika „Південна Зоря” wprowadziła cenzurę i odmówiła publikacji polskojęzycznej wkładki „Газетка” publikowanej na łamach tego czasopisma od trzech lat. Nie godziła się bowiem z zamieszczoną w niej krytyką zarządzenia RNU z 16 stycznia 2014 roku, pojęcia „agenta zagranicznego” w stosunku do wszystkich organizacji społecznych, w całości lub części finansowanych ze źródeł zagranicznych. W tym przypadku decyzja parlamentu zdominowanego przez „niebieskich” uniemożliwiła publikację krytyki przygotowanej przez „pomarańczowych” Polaków działających w „niebieskim” mieście. Dodatkowego smaczku całości sytuacji dodaje to, że gazeta była powiązana z donbaskim oligarchą Rinatem Achmetowym... [Krasowska, Suchomłynow 2017: 128–129; PD 1/14: 2]. Przedstawiciele „Odrodzenia” zaprotestowali przeciwko takiemu stanowisku uważając, iż decyzja ta podważa ich pozycję jako części społeczeństwa ukraińskiego; że *de facto* bezpośrednio godzi w prawa człowieka; że ustawy z RN Ukrainy ze stycznia 2014 ograniczają prawa obywatelskie [Krasowska, Suchomłynow 2017: 128–129; Odrodzenie@4]. Te prawa były zaś już łamane na *Majdanach* w różnych miastach Ukrainy. Polacy zajęli jednoznaczne stanowisko w stosunku do działań władz, których rezultatem był przelew krwi w Kijowie. Teresa Dutkiewicz – wiceprezes FOPnU 24 lutego 2014 roku podpisała odpowiednie oświadczenie potępiające tę zbrodnię [MW 4/14: 5; ND 1/14: 1].

W kolejnych dniach sytuacja się zaostrzała, a drogi władz i opozycji rozchodziły się coraz bardziej. Nie pomagały mediacje międzynarodowe ani tymczasowe porozumienia. Ostatecznie 21 lutego 2014 prezydent W. Janukowycz zmuszony został do podpisania

Заява Федерації польських організацій в Україні Oświadczenie Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie

24 лютого 2014 року Федерація польських організацій в Україні, яка об'єднує польські організації та товариства на території України, оприлюднила заяву стосовно поточних політичних та суспільних подій в Україні.

Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie wyraża głębokie współczucie wszystkim rodzinom zamordowanych w Kijowie i innych miastach Ukrainy podczas ostatnich tragicznych wydarzeń. Oddajemy hołd ofierze krwi Bohaterów Majdanu i pogrążeni w bólu modlimy się za wieczny spokój ich dusz. Pamięcią i modlitwą ogarniamy również wszystkich rannych a także tych, których los do dziś jeszcze pozostaje nieznanym.

Jako obywatele Ukrainy narodowości polskiej wyrażamy nadzieję, że przemiany rozpoczęte pokojowym protestem Euromajdanu i okupione krwią jego heroicznych obrońców zaowocują budową państwa w pełni demokratycznego i szanującego godność oraz wolę swoich obywateli. My, Polacy z Ukrainy, podobnie jak nasi ukraińscy członkowie rodzin, sąsiedzi, przyjaciele i koledzy chcemy żyć w bezpiecznej, demokratycznej Ukrainie, która jest częścią europejskiej rodziny wolnych narodów. Deklarujemy pełne wsparcie dla demokratycznie wyłonionych władz oraz gotowość wzięcia odpowiedzialności za pomyślny rozwój Ukrainy w jej obecnych granicach.

Historia na zawsze złączyła nasze narody. Polacy i Ukraińcy od wieków mieszkali obok siebie, zakładali rodziny, pomagali w budowie swoich domów, rozwijali miasta i modlili się do tego samego Boga. W naszej wspólnej historii nie brakuje jednak momentów tragicznych, bólowych wizań ran i niezaszczepionych lez. Nie chcemy i nie możemy o nich zapominać, bo oznaczałoby to brak szacunku dla naszych ojców i dziadków. Najbardziej jednak bolesne karty naszych wspólnych dziejów nie mogą przysłonić nam odpowiedzialności za los naszych dzieci, wnuków oraz przyszłość Ukrainy i Polski. Nie ma wolnej Polski bez wolnej Ukrainy i nie ma wolnej Ukrainy bez wolnej Polski.

Dziś, w przełomowym momencie historii państwa ukraińskiego oraz jednym z kluczowych momentów w dziejach współczesnej Europy, Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie stanowczo oświadcza, że każde słowo i czyn, które będą zmierzać do skonfliktowania naszych narodów są sprzeczne z interesem oraz wolą Ukraińców i Polaków. Podsyćanie negatywnych emocji oraz budowanie politycznego kapitału na tragicznych momentach naszej historii nie służy dziś ani państwu ukraińskiemu, którego pełnoprawnymi obywatelami

są przedstawiciele polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie, ani państwu polskiemu, będącemu dla nas drugą ojczyzną.

Apelujemy do środowisk kresowych w Polsce i wszystkich naszych rodaków o wsparcie dla procesu budowy demokratycznego państwa ukraińskiego. Dziękujemy tym wszystkim Polakom - obywatelom Ukrainy, którzy byli obecni wśród obrońców Majdanu i tym naszym rodakom, którzy od wielu tygodni nieśli im pomoc. Dziękujemy polskim lekarzom, dziennikarzom i politykom oraz wszystkim ludziom dobrej woli za wspaniałe gesty solidarności ze społeczeństwem ukraińskim, którego częścią jesteśmy.

Niech żyje wolna Ukraina i niech żyje wolna Polska!

Z up. Zarządu FOPNU
Teresa DUTKIEWICZ,
wiceprezes.

Federacja polskiej organizacji w Ukrainie wyraża głębokie współczucie wszystkim rodzinom zaginionym w Kijowie i innych miastach Ukrainy pod czas niepodległych tragicznych wydarzeń. Wkładamy szacunek i modlimy się za wieczny spokój ich dusz. Pamięć i modlitwa ogarniają również wszystkich rannych a także tych, których los do dziś jeszcze pozostaje nieznanym.

Jak obywatele Ukrainy narodowości polskiej wyrażamy nadzieję, że przemiany rozpoczęte pokojowym protestem Euromajdanu i okupione krwią jego heroicznych obrońców zaowocują budową państwa w pełni demokratycznego i szanującego godność oraz wolę swoich obywateli. My, Polacy z Ukrainy, podobnie jak nasi ukraińscy członkowie rodzin, sąsiedzi, przyjaciele i koledzy chcemy żyć w bezpiecznej, demokratycznej Ukrainie, która jest częścią europejskiej rodziny wolnych narodów. Deklarujemy pełne wsparcie dla demokratycznie wyłonionych władz oraz gotowość wzięcia odpowiedzialności za pomyślny rozwój Ukrainy w jej obecnych granicach.

Україні польської національності, надіємося, що зміни, які розпочав мирний протест Євромайдану, за які заплачено кров'ю його героїчних захисників, приведуть до побудови справді демократичної держави, яка поважатиме гідність і волю своїх громадян. Ми, поляки з України, так само, як українські члени наших родин, сусіди, друзі та колеги, хочемо жити в безпечній і демократичній Україні, яка є частиною європейської

сім'ї вільних народів. Декларуємо повну підтримку демократично обраної влади та готовність взяти спільну відповідальність за успішний розвиток України в її сьогоденних кордонах.

Історія назавжди об'єднала наші народи. Поляки та українці протягом століть жили поруч, створювали сім'ї, допомагали один одному в побудові своїх осель, розвивали міста та молилися до того самого Бога. У нашій спільній історії не бракує трагічних моментів, а також усе це болючих ран та невисохлих сліз. Ми не хочемо та не можемо про них забути, бо це означало би відсутність пошани до наших батьків та дідів. Однак навіть найбільш болісні сторінки спільної історії не можуть відсторонити нас від відповідальності за долю наших дітей, онуків та майбутнє України і Польщі. Немає вільної Польщі без вільної України і немає вільної України без вільної Польщі.

Сьогодні, в цей переломний момент в історії української держави та один із ключових моментів в історії сучасної Європи, Федерація польських організацій в Україні рішуче заявляє, що кожне слово та вчинок, які будуть спрямовані на зародження конфлікту між нашими народами суперечать інтересам та волі українців і поляків. Розпалювання негативних емоцій та накопичування політичного капіталу на трагічних моментах нашої історії нині не йде на користь ані українській державі, повноправним громадянам якої є представники польської національної громади в Україні, ані польській державі, бо є для нас другою Батьківщиною.

Звертаємося до «кresових» середовищ у Польщі та до всіх наших співвітчизників про підтримку у процесі побудови демократичної української держави. Ми вдячні усім полякам – громадянам України, які були серед захисників Майдану, а також тим співвітчизникам, які протягом багатьох тижнів надавали допомогу учасникам протестів. Дякуємо польським лікарям, журналістам, політикам та всім людям доброї волі за преркааний вираз солідарності з українським суспільством, частиною якого є також ми.

Хай живе вільна Україна та хай живе вільна Польща!

За дорученням Правління ФПОВУ
заступник голови Правління
Тереса ДУТКЕВИЧ.

Fot. 13. Dwujęzyczna wersja rezolucji. Źródło: GPB 81–82/14: 3

Фото 13. Двомовний варіант резолюції. Джерело: GPB 81–82/14: 3

porozumienia z liderami opozycji, a kilka dni później znalazł się w Rosji. W kraju władzę objęli protestujący. Nie wszystkim jednak zmiany następujące w państwie się podobały. Pod koniec lutego na terenie Donbasu i Krymu rozpoczęły się wystąpienia skierowane przeciwko nowej władzy. *De facto* doszło wówczas do rzeczywistej secesji obwodów ługańskiego i donieckiego oraz przejścia Krymu przez Federację Rosyjską. Krym i Sewastopol dostały się w ręce rosyjskie w okresie od 20 lutego do 18 marca 2014, walki z separatystami rozpoczęły się natomiast w połowie marca. Na szczęście antyrządowe wystąpienia nie zakończyły się sukcesem w innych ważnych dotąd dla Partii Regionów Janukowycza miastach: Charkowie, Dniepropietrowsku i Odessie [Klimecki 2021: 66, 70, 101–105; Klimecki, Karpus 2022: 293–297, 303–305; Krasowska, Suchomłynow 2017: 130].

Każde z wydarzeń było komentowane. W lutym 2014 roku zostało udostępnione oświadczenie ZPU

tu пов'язували з донбаським олігархом Рінатом Ахметовим... [Krasowska, Suchomłynow 2017: 128–129; PD 1/14: 2]. Представники «Відродження» протестували проти такої позиції, вважаючи, що це рішення порушує їх права як частини українського суспільства; що *де-факто* прямо порушує права людини; що закони, прийняті Верховною радою України в січні 2014 р. обмежують громадянські права [Krasowska, Suchomłynow 2017: 128–129; Odrodzenie@4]. Ці права вже порушувались на *Майданах* в різних містах України. Поляки зайняли однозначну позицію щодо дій влади, результатом яких було кровопролиття в Києві. Тереза Дуткевич, віце-президент ФПОВУ, 24 лютого 2014 р. підписала відповідну заяву щодо засудження цього злочину [MW 4/14: 5; ND 1/14: 1].

У наступні дні ситуація загострилася, а шляхи влади та опозиції продовжували розходитись шораз більше. Не допомагало ні міжнародне посередництво, ні тимчасові угоди. Зрештою, 21 лютого 2014 р.

президент В. Янукович змушений був підписати угоду з лідерами опозиції, а через кілька днів опинився в Росії. Протестувальники взяли владу в країні. Однак зміни, що відбувались в країні, подобались не всім. Наприкінці лютого на Донбасі та в Криму почалися протести проти нової влади. Тоді *де-факто* відбулося реальне захоплення Луганської та Донецької областей сепаратистами і анексія Криму Російською Федерацією. Крим і Севастополь були захоплені Росією в період з 20 лютого по 18 березня 2014 року, а боротьба з сепаратистами почалася в середині березня. На щастя, антиурядові демонстрації не мали успіху в інших, важливих для Партії регіонів Януковича, містах: Харкові, Дніпропетровську та Одесі [Klimecki 2021: 66, 70, 101–105; Klimecki, Karpus 2022: 293–297, 303–305; Krasowska, Suchomłynow 2017: 130].

Кожна з подій була прокоментована. У лютому 2014 року була оприлюднена заява Співки поляків України та «Київського вісника» щодо анексії Криму [ZPU@1]. Того ж місяця було підготовлено спільну заяву трьох найважливіших структур, що представляють польську меншину – СПУ, ФОПНУ та ППУ, в якій вони однозначно назвали Російську Федерацію агресором, а обидві так звані «народні республіки» – терористичними організаціями. Звичайно, цю заяву опублікували всі партнери в підконтрольних їм ЗМІ [DK 3/15 [b]: 1; GP 11–12/15: 32; KG 3/15 [a]: 2; MW 3/15: 1; PD 2/14: 1; SP 2/15 [h]: 1; ZPU@5].

На жаль, виявилось, що це була не остання заява поляків, у якій вони засуджували війну. 6 березня 2022 року СПУ опублікувала на своєму сайті заяву, в якій висловила ставлення керівництва організації (та її членів і прихильників) до війни, яка триває вже майже два тижні. Вона розпочиналась словами: *«Ми, українці польського походження, засуджуємо збройний напад Російської Федерації на Україну, який є грубим порушенням Статуту Ради Європи та Європейської конвенції з прав людини. Вторгнення було очевидним порушенням міжнародного права» і не може бути виправданим. Президент Росії Володимир Путін ставить під сумнів світоустрій на європейському континенті...»*

Співка однозначно засудила напад, підкресливши, що він є *явним порушенням міжнародного права*, що його наслідки торкнулися більшості цивільних

Berdiańsk, dnia 30 stycznia 2014 r.

OŚWIADCZENIE
POLSKIEGO KULTURALNO-OŚWIATOWEGO TOWARZYSTWA
„ODRODZENIE” W BERDIAŃSKU
w sprawie ograniczania swobód obywatelskich na Ukrainie

30 stycznia 2014 roku nie ukazał się redagowany PKOT „Odrodzenie” dwujęzyczny polsko-ukraiński dodatek do gazety lokalnej „Південна зоря”.

Od trzech lat, dzięki otrzymywanym dotacjom z polskich funduszy polonijnych, zespół dziennikarzy polskiego pochodzenia przygotowywał i wydawał materiały promujące wiedzę o Polsce i Polakach na świecie, propagujące demokratyczne wartości wspólnoty europejskiej, informujące o działalności miejscowej Polonii etc. (dodatki są dostępne na stronie: <http://polonia.org.ua/gazeta.html>). Na mocy umowy redakcja gazety „Південна зоря” (nakład 30 tys. egzemplarzy), na zasadach odpłatności, każdego miesiąca ma udostępniać 1 stronę w formacie A3 w celu publikowania wymienionych wyżej materiałów.

W kolejnym dodatku nr 31 między innymi miało ukazać się oświadczenie Zarządu Głównego PKOT „Odrodzenie” w sprawie wprowadzenia przez Radę Najwyższą Ukrainy pojęcia «organizacja społeczna spełniająca funkcje 'agenta zagranicznego'». Biorąc pod uwagę sytuację polityczną na Ukrainie materiały dodatku zostały poprzednio skonsultowane z redaktorem naczelnym gazety „Південна зоря” i miały ukazać się w dniu 30 stycznia 2014 roku.

Niestety, bez zawiadomienia dwujęzyczny dodatek został odrzucony przez redakcję gazety. Niewątpliwie, stało się tak ze względu na nieoficjalną cenzurę i presję władz lokalnych zdominowanych przez Partię Regionów.

Jak wyjaśnia sytuację redaktor naczelny, gazeta „Південна зоря” nie rezygnuje z dalszej współpracy, ale odmawia w publikowaniu materiałów „provokacyjnych”.

Nasuwa się pytanie: czy stanowisko organizacji pozarządowej, odmienne od stanowiska rządzącej partii i jej liderów, może być „provokacją” w kraju demokratycznym?

Nie ukrywamy, że popieramy antyrządowe protesty i pragniemy żyć w państwie, które gwarantuje swobody obywatelskie.

Tym oświadczeniem pragniemy poinformować Rodaków w Kraju o sytuacji na Ukrainie i w jej odległych zakątkach. Niepokoi nas to, że opisana sytuacja, na tle licznych faktów represji wobec aktywistów Majdanu na terenie całej Ukrainy, może być początkiem dyktatury.

Dziękujemy wszystkim za solidarność z protestującą Ukrainą!

W imieniu Zarządu Głównego PKOT „Odrodzenie”
P R E Z E S

Fot. 14. Oświadczenie PKOT „Odrodzenie”. Źródło: PD 1/14: 3
Foto 14. Заява ПКOT «Відродження». Джерело: PD 1/14: 2

i „Dziennika Kijowskiego” w sprawie aneksji Krymu [ZPU@1]. W tym samym miesiącu opracowano również wspólne oświadczenie trzech najważniejszych struktur reprezentujących mniejszość polską – ZPU, FOPNu oraz PPU, które jednoznacznie określało Federację Rosyjską jako agresora, a obie tzw. „ludowe republiki” za organizacje terrorystyczne. Rzecz jasna oświadczenie to zostało opublikowane przez wszystkich partnerów w kontrolowanych przez nich mediach [DK 3/15 [b]: 1; GP 11–12/15: 32; KG 3/15 [a]: 2; MW 3/15: 1; PD 2/14: 1; SP 2/15 [h]: 1; ZPU@5].

Niestety, miało się okazać, że nie była to ostatnia deklaracja Polaków potępiająca wojnę. W dniu 6 marca 2022 roku ZPU na swojej stronie zamieścił oświadczenie określające stosunek władz tej organizacji [i jej członków oraz zwolenników] do trwającej od blisko dwóch tygodni wojny. Zaczynało się ono od słów: *My, Ukraińcy polskiego pochodzenia, potępiamy zbrojny atak*

Oświadczenie organizacji Polskich na Ukrainie w związku z sytuacją na Donbasie

10 lutego 2015 in Życie wspólnoty

W imieniu Polaków na Ukrainie

Obserwując wydarzenia na wschodzie Ukrainy, my – miejscowi Polacy, nie możemy stać biernie wobec tego co się dzieje z naszą Ojczyzną, skropioną krwią powstańców styczniowych, żołnierzy Wojska Polskiego broniących „Naszej i Waszej Wolności”, ofiar represji NKWD w latach 30. XX wieku i bratobójczego konfliktu na Wołyniu w latach 1943-44.

Dziś Ukraina, państwo którego obywatelami jesteśmy także my – etniczni Polacy, mieszkający tutaj z dziada-pradziada, stoi chyba przed największym wyzwaniem w całej historii swojego istnienia na mapie świata. Rosyjski agresor, nie reagując na wyrazy „zaniepokojenia” ze strony krajów Europy i USA, dzień za dniem pomaga wspieranym militarnie przez niego separatystom rozszerzać kontrolowaną przez nich strefę na Donbasie, równając z ziemią coraz to nowe miasta i wsie...

Wbrew opiniom wielu ekspertów, Putin nie zatrzymał się na Krymie. Sztucznie zainicjowana przez rosyjskie służby specjalne rebelia w Doniecku i Ługańsku, już pochłonęła tysiące ofiar, także polskiego pochodzenia. Do walki ze wspieranymi militarnie i finansowo prorosyjskimi terrorystami wstali z bronią w rękę nasi rodacy – Polacy z Mościsk, Lwowa, Żytomierza i Krasitowa oraz innych miejscowości. W nierównej bitwie oni ramię w ramię z Ukraińcami, Białorusinami i przedstawicielami innych narodowości, także etnicznymi Rosjanami, zamieszkującymi żyzną ukraińską ziemię, bronią możliwości swobodnego rozmawiania w języku ojczystym, modlenia się w tym kościele, do którego uczęszczali nasi babcie i dziadkowie. My, etniczni Polacy, robimy to z myślą także o kraju swoich przodków – ukochanej Polsce.

Pragniemy odpowiedzialnie ogłosić wszem i wobec, że my – Polacy na Ukrainie jednoznacznie i jednoznacznie UZNAJEMY ROSJĘ ZA AGRESORA, A SEPARATYSTYCZNE REPUBLIKI, DONIECKĄ I ŁUGAŃSKĄ, ZA ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE. Zwracamy się do polskiego parlamentu, a także innych parlamentów europejskich by też uchwalili podobną decyzję w oparciu o wartości demokratyczne i chrześcijańskie, które są filarami pokojowego współistnienia większości cywilizowanych krajów na świecie.

Ten apel jest wspólną inicjatywą Partii Polaków Ukrainy „Solidarność” (prezes Stanisław Kostecki) oraz największych organizacji społecznych, zrzeszających osoby polskiego pochodzenia na Ukrainie – Federacji Organizacji Polskich (prezes Emilia Chmielowa) i Związku Polaków (prezes Antoni Stefanowicz).

Fot. 15. Oświadczenie FOPnU. Źródło: ND 1/14: 1

Фото 15. Заява ФОПнУ. Джерело: NA 1/14: 1

Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, który jest rażącym naruszeniem Statutu Rady Europy i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Inwazja była „wyraźnym naruszeniem prawa międzynarodowego” i nie może być usprawiedliwiona. Prezydent Rosji Władimir Putin kwestionuje pokojowy porządek na kontynencie europejskim...

Związek jednoznacznie potępił atak podkreślając, że nastąpił on z **wyraźnym naruszeniem prawa międzynarodowego**, że jego skutki najbardziej dotknęły cywilów, którzy zmuszeni zostali do szukania bezpieczeństwa za granicami państwa [KG 5/22: 10; ZPU@6].

Przedstawiciele diaspory polskiej w Ukrainie czynnie włączyli się do wydarzeń z końca 2013 i początku 2014 roku. W „Rewolucji Godności” uczestniczyło ich wielu. Przyłączyli się zarówno do akcji mającej miejsce

osób, які були змушені шукати безпеки за кордоном [KG 5/22: 10; ZPU@6].

Представники польської діаспори в Україні активно долучилися до подій кінця 2013 – початку 2014 років. Багато з них брали участь у Революції Гідності. Вони долучалися до акцій, що проводились як в «провінції», так і в самому Києві. Вони жертвували своїм часом і здоров'ям для того, щоб продемонструвати свої погляди на майбутнє країни та нації. Вони виступали як українці, але підкреслювали своє походження за допомогою польської національної символіки. Їхні заслуги були видатними – про них згадав президент Петро Порошенко під час свого візиту до Польщі, коли *зазначив, що сотні громадян України – етнічних поляків – боролися і бо-*

W imieniu Polaków na Ukrainie

Obserwując wydarzenia na wschodzie Ukrainy, my – miejscowi Polacy, nie możemy stać biernie wobec tego, co się dzieje z naszą ojczyzną, skropioną krwią powstańców styczniowych, żołnierzy Wojska Polskiego, broniących „Naszej i Waszej Wolności”, ofiar represji NKWD w latach 30. XX wieku i bratobójczego konfliktu na Wołyniu w latach 1943-44.

Dzisiaj Ukraina, państwo którego obywatelami jesteśmy także my – miejscowi Polacy, stoi chyba przed największym wyzwaniem w całej historii swojego istnienia na mapie świata. Rosyjski agresor, nie reagując na wyrazy „zaniepokojeń” ze strony krajów Europy i USA, dzień za dniem pomaga wspieranym militarnie przez niego separatystom rozszerzać kontrolowaną przez nich strefę na Donbasie, równając z ziemią coraz to nowe miasta i wsie.

Wbrew opiniom wielu ekspertów, Putin nie zatrzymał się na Krymie. Sztucznie zainicjowana przez rosyjskie służby specjalne rebelia w Doniecku i Ługańsku, już pochłonęła tysiące ofiar, także polskiego pochodzenia. Do walki ze wspieranymi militarnie i finansowo prorosyjskimi terrorystami wstąpi z bronią w ręku nasi rodacy – Polacy z Mościsk, Lwowa, Kijowa, Żytomierza i Krasilowa... W nierównej bitwie ramie, w ramie z Ukraińcami, Białorusinami i przedstawicielami innych narodowości zamieszkujących żywną ukraińską ziemię, bronią oni możliwości swobodnego rozmawiania w języku ojczystym, modlenia się w tym kościele, do którego uczęszczali nasi babcie i dziadkowie. My, etniczni Polacy, robimy to z myślą także o kraju swoich przodków – ukochanej Polsce.

Pragniemy z całą odpowiedzialnością ogłosić wszem i wobec, że my – Polacy na Ukrainie jednogłośnie i jednoznacznie UZNAJEMY ROSJĘ ZA AGRESORA, A SEPARATYSTYCZNE REPUBLIKI, DONIECKĄ I ŁUGAŃSKĄ, ZA ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE. Zwracamy się do polskiego parlamentu, a także innych parlamentów europejskich, by też uchwalili podobną decyzję w oparciu o wartości demokratyczne i chrześcijańskie, które są filarami pokojowego współistnienia cywilizowanych krajów na świecie.

W imieniu Polaków na Ukrainie,

*Zarząd Federacji Organizacji Polskich,
Zarząd Związku Polaków Ukrainy,
Rada Partii Polaków „Solidarność”*

Fot. 16. Odezwa ZPU. Źródło: DK 3/15 [b]: 1

Фото 16. Звернення СПУ. Джерело: DK 3/15 [b]: 1

руться за свободу України. Він згадав імена Леоніда Полянського, Леоніда Смолінського (...), які віддали своє життя в ім'я свободи країни [DK 21/16 [a]: 1, 2].

Ми знаємо про двох людей польського походження, названих П. Порошенком, які пожертували на київському Майдані найціннішим – власним життям, борючись за демократизацію країни та краще майбутнє для наступних поколінь. Як і решta загиблих, вони стали Героями Небесної Сотні. Роман Точин був поляком за походженням і патріотом України. Він був застрелений на барикадах київського Майдану 20 лютого 2014 року. На момент смерті йому було 44 роки. Він вирушив до Києва 1 грудня 2013 року після повідомлення про побиття студентів «Беркутом». Долучився до активного життя Майдану. У складі Львівської сотні захищав Львівську барикаду на вулиці Інститутській. Він загинув, рятуючи пораненого товариша. У цивільному

Szanowni współobywatele Ukrainy!

W ten trudny czas, kiedy nasze państwo stanęło w obliczu groźby utraty niepodległości, jak nigdy wcześniej, niezbędna jest jedność i wzajemna pomoc.

My, przedstawiciele polskiej mniejszości na Ukrainie, jednogłośnie potępiamy działania rządu Federacji Rosyjskiej i militarną interwencję wojsk rosyjskich na terytorium naszego kraju. Wzywamy kierownictwo Federacji Rosyjskiej do poszanowania niezależności i integralności terytorialnej Ukrainy.

Polityka z pozycji siły w XXI wieku jest niedopuszczalna. Ukraina to państwo miłujące pokój, pragnące ze wszystkimi sąsiadami mieć stosunki dobrosąsiedzkie. Tego też oczekujemy od Rosji.

Ukraina jest domem dla wielu narodowości, między którymi nie ma dziś konfrontacji na tle politycznym, językowym czy narodowościowym. Pretekst do wprowadzenia wojsk jest iluzoryczny i nie odpowiada rzeczywistości.

Wzywamy społeczność międzynarodową do wsparcia Ukrainy w jej walce o niepodległość i integralność terytorialną. W obliczu niebezpieczeństwa prosimy wszystkich obywateli naszego kraju, aby zapomnieli stare urazy i stanęli do obrony Ukrainy. Bo jest ona dla wszystkich nasza!

Niech żyje wolna Ukraina!

*Prezes Związku Polaków Ukrainy
Antoni STEFANOWICZ*

*Redaktor naczelny gazety „Dziennik Kijowski”
Stanisław PANTELUK*

Fot. 17. Apel polskich organizacji. Źródło: DK 5/14: 1

Фото 17. Звернення польських організацій. Джерело: DK 5/14: 1

na „prowincji” jak i w samym Kijowie. Poświęcili swój czas i narażali zdrowie, aby czynnie zademonstrować swoje zdanie na temat przyszłości państwa i narodu. Występowali jako Ukraińcy, ale odwoływali się do swojego pochodzenia, poprzez używanie polskich symboli narodowych. O ich zasługach było głośno – wspominał o nich prezydent Peter Poroszenko w trakcie wizyty w Polsce, kiedy *zaznaczył, że setki obywateli Ukrainy – etnicznych Polaków walczyli i nadal walczą o ukraińską wolność. Przypomniał imiona Leona Polańskiego, Leonida Smolińskiego (...)* – którzy oddali życie w imię wolności kraju [DK 21/16 [a]: 1, 2].

Wiemy o dwóch osobach polskiego pochodzenia, wymienionych przez P. Poroszenkę, które poświęciły to co najcenniejsze – własne życie, walcząc o demokrację państwa i lepszą przyszłość dla kolejnych pokoleń w *Kijowskim Majdanie*. Tak jak pozostali polegli należą oni do *Nieśmiertelnej Niebiańskiej Sotni*. Roman Toczyn był z pochodzenia Polakiem i patriotą Ukrainy, został zastrzelony *na barykadzie kijowskiego Majdanu* w dniu 20 lutego 2014 r. W chwili śmierci miał 44 lata. Do Kijowa wyruszył 1 grudnia 2013 roku po wiadomościach o pobiciu przez „Berkut” studentów. Włączył się w aktywne życie *Majdanu*. Jako członek lwowskiej sotni bronił lwowskiej barykady na ulicy Instytuckiej. Zginął ratując postrzelonego kolegę. W cywilu był budowlancem i członkiem polskiego Towarzystwa Pomocy Polakom „Wielkie Serce” [SP 5/14: 1, 3]. Drugi z poległych

OŚWIADCZENIE ZWIĄZKU POLAKÓW UKRAINY

My, Ukraińcy polskiego pochodzenia, potępiamy zbrojny atak Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, który jest rażącym naruszeniem Statutu Rady Europy i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Inwazja była „wyraźnym naruszeniem prawa międzynarodowego” i nie może być usprawiedliwiona. Prezydent Rosji Władimir Putin kwestionuje pokojowy porządek na kontynencie europejskim.

Atak ten stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa naszego kraju i całego świata, utrata cywilów, niszczenie całych miast i zagrożenie życiu niezliczonych niewinnych ludzi na Ukrainie.

Z powodu strasznego ostrzału przez wojska rosyjskie w dzielnicach mieszkalnych ukraińskich miast kobiety i dzieci zmuszone są do szukania schronienia w Polsce.

Prawie 50 krajów na całym świecie poparto Ukrainę w sprzeciwianiu się rosyjskiej agresji.

Jesteśmy wdzięczni Rządowi RP, który w tych trudnych czasach pozostaje najcenniejszym partnerem i liderem pomocy humanitarnej dla Ukrainy. Cała administracja państwowa w tym czasie skupia się na jednym celu - pomocy obywatelom Ukrainy.

Związek Polaków na Ukrainie potępia zbrojną agresję Rosji na Ukrainę.

Fot. 19. Ukraińskojęzyczna wersja Oświadczenia ZPU. Źródło: DK@3

Фото 19. Українськомовний варіант Заяви СПУ. Джерело: DK@3

3 березня 2022

Спілка поляків на Україні
Київ

Ми, українці польського походження, засуджуємо збройний напад Російської Федерації на Україну, що є кричущим порушенням Статуту Ради Європи і Європейської конвенції з прав людини. Вторгнення було "явним порушенням міжнародного права" і нічим не може бути виправдано. Зрештою, президент РФ В.Путін ставить під сумнів мирний порядок на європейському континенті.

Цей напад, становить серйозну загрозу безпеці нашої країні та світу в цілому, несе страждання мирному населенню, руйнування цілих міст та ставить під загрозу життя незліченної кількості невинних людей в Україні.

Через жахливі обстріли військами РФ по жилих кварталах українських міст жінки і діти змушені шукати притулку в Польщі.

Майже 50 країн світу підтримали Україну у протистоянні російській агресії.

Ми вдячні уряду Польщі, який в цей нелегкий час залишається найценнішим партнером і є лідером гуманітарної допомоги для України. Вся державна адміністрація в цей час зосереджена на одній меті - допомога українським громадянам.

Спілка поляків України засуджує збройну агресію РФ проти України.

Fot. 18. Polskojęzyczna wersja oświadczenia udostępniana w mediach społecznościowych. Źródło: fb@1

Фото 18. Польськомовна версія заяви, опублікована в соціальних мережах. Джерело: fb@1

– Leon Polański, również nie był „młodzieniaszkiem” w chwili śmierci miał 39 lat. Miał jednoznacznie demokratyczne poglądy i z przekonania walczył na barykadach *Majdanu*. Był kolejarzem. Pochodził ze Żmerynki, w której również został pochowany 23 lutego 2014 roku. Obaj bohaterowie zginęli w ataku berkutowców mającym miejsce w dniach od 18 do 20 lutego 2014 roku, kiedy to w ulicznych walkach zginęło 82 osoby. Jak pisał A. Mazur: *Historia jeszcze nie raz przypomni świata,*

Fot. 20. Roman Toczyn. Źródło: SP@22

Фото 20. Роман Точин. Джерело: SP@22

житті був будівельником, членом Польського товариства допомоги полякам «Велике серце» [SP 5/14: 1, 3]. Другий із загиблих, Леонід Полянський, на момент смерті також не був «хлопчиком», йому було 39 років. Він мав jednoznaczно демократичні poglądy i przekonania, тому woював na barykadach *Majdanu*. Леонід був залізничником. Він родom із Жмеринки, де його поховали 23 лютого 2014 року. Обидва герої загинули під час атак «Беркуту», які відбувалися з 18 по 20 лютого 2014 року. Тоді у вуличних боях загинуло 82 людини. Як писав А. Мазур: «Історія ще не раз нагадає світові, що поляки, де б вони не знаходились, завжди захищають свободу, часто платячи за неї найвищу ціну – життя. Це продемонстрував київський Майдан. Поляки виходили на мітинги з біло-червоними прапорами, брали активну участь

Fot. 21. Kondukt pogrzebowy Leona Polańskiego. Źródło: SP@15

Фото 21. Похоронна процесія Леоніда Полянського. Джерело: SP@15

в антиурядових демонстраціях...» [SP 2/14 [a]: 1].

На київському Майдані були присутні також інші представники польської меншини. Іноді вони проходили через нього безболісно, іноді отримували серйозні травми в боротьбі за демократію. 18 лютого (2014 – А.Б.) голова Барського товариства поляків Артур Цицюрський отримав поранення в око під час сутичок з «Беркутом» на київському Майдані. Артура було поранено у день його приїзду на Майдан. Троє чоловіків виїхали з Бара до Києва, всі вони були членами місцевого Товариства поляків. Одного із них під час масових заворушень було заарештовано, а другий був поранений... На щастя, завдяки допомозі одного з депутатів-демократів Лілії Гриневич та учасників Автомайдану, його відразу було вивезено до Варшави. Тоді ніхто не знав, як далі складеться ситуація. Пораним «повстанцем», безумовно, безпечніше було за кордоном [SP@23]. З політичної точки зору було дуже важливо, щоб люди з усієї України приєдналися до Майдану. Участь кресовяків у революції сприяла зростанню рівня польської національної ідентичності на територіях від Мостиської до Києва, а також дозволила продемонструвати всьому світу, що не тільки «бандерівці» хотіли скинути Януковича [SP3/14 [a]: 6].

Під час Революції гідності у Києві величезну роль відігравали громадські організації. Наприклад, активісти СПУ організували спеціальну кухню і годували протестувальників польським бігосом. Крім того, вони допомагали лікарням і пораним. На Євромайдані були присутні римсько-католицькі ксьондзи, які відправляли меси та вислуховували сповіді, надавали духовну підтримку. Деякі з них були польського походження [SP 1/14 [a]: 6]. Так описувала тодішні події Вікторія Радик, голова «Згоди»: «Як тільки почалися протести, ми відразу вирішили надати їм польського акценту. Я вважала, що українське населення складається не тільки з українців».

że Polacy, gdziekolwiek się znajdują, zawsze stają w obronie wolności, nierzadko ofiarowując za nią cenę najwyższą – życie. Pokazał to kijowski Majdan. Polacy chodzili na wiece z biało-czerwonymi flagami, aktywnie uczestniczyli w antyrządowych manifestacjach... [SP 2/14 [a]: 1].

Na Kijowskim Majdanie działali również inni przedstawiciele polskiej mniejszości. Czasem przeszli przez nie bezboleśnie, innym razem za opowiedzenie się po stronie demokratów zapłacili poważnymi ranami. W dniu 18 lutego (2014 – А.Б.) prezes Stowarzyszenia Polaków w Barze Artur Cyciurski podczas starć z „Berkutem” na kijowskim Majdanie został ranny w oko. Został trafiony w dzień swojego przyjazdu na Majdan. Z Baru do Kijowa wyjechało trzy osoby, wszystkie z miejscowego Stowarzyszenia Polaków. Jedna z nich trafiła w trakcie zamieszek do niewoli, a druga została ranna... Na szczęście dzięki pomocy jednej z demokratycznych deputowanych Lili Gryniewicz i uczestników Automajdanu błyskawicznie został wywieziony do Warszawy. Nikt wówczas nie wiedział jak dalej potoczą się koleje losu. Dla rannych „buntowników” bezpieczniej było niewątpliwie za granicą [SP@23]. Z politycznego punktu widzenia włączenie się do Majdanu przedstawicieli ludności z całej Ukrainy było bardzo ważne. Udział kresowiaków w rewolucji przyczynił się do wzrostu poziomu polskiej tożsamości narodowej na terenach od Mościsk do Kijowa – a także pokazał całemu światu – że nie tylko „banderowcy” chcieli obalić Janukowycza [SP 3/14 [a]: 6].

W Kijowie doby „Rewolucji Godności” ogromną rolę pełniły organizacje społeczne. Przykładowo działacze ZPU zorganizowali specjalną kuchnię i karmili protestujących polskim bigosem. Uczestniczyli również w działaniach pomocowych na rzecz szpitali i rannych poszkodowanych w walkach. W Euromajdanie obecni byli również księża rzymskokatolicki, którzy prowadzili msze i wysłuchiwali spowiedzi udzielając wsparcia duchowego. Część z nich również była pochodzenia

polskiego [SP 1/14 [a]: 6]. Tak opisywane wydarzenia widziała Wiktoria Radik, prezes „Zgody”. *Jak tylko zaczęły się protesty, od razu postanowiliśmy dać polski akcent. Traktowałam to tak, że ludność ukraińska nie składa się jedynie z Ukraińców. Członkowie organizacji chcieli być i byli widoczni. Ludzie podchodzili do nas, Polacy z różnych stron Ukrainy – Charkowa, Czerniowiec, Lwowa, Tarnopola. Podchodzili do nas i mówili, że dobrze, że tu jesteśmy i wspieramy Majdan. Dzięki podjętym decyzjom udało się doprowadzić do tego, że praktycznie każdego dnia kijowscy Polacy, byli wśród manifestantów. Staramy się codziennie. Mamy dyżury, aby pogodzić to z naszymi codziennymi zajęciami. Kiedyś stałem obok i chyba w 15 minut podeszło do pani z 10 osób i pytało skąd jesteście? Tak jest cały czas. Bo gdy rozpoczęły się protesty, to odbierano nas jako wsparcie Europy w dążeniach Ukraińców* [KG 2/14: 9]. Artur Deska wspomina, gdy w listopadzie „wybuchł” Euromajdan w Kijowie, przez pierwszych dni kilka milczałem. Pomny porażki poprzednich mych nadziei, pamiętając o tym jak politycy i oligarchowie zdradzili, wykorzystali, sprzedali to wszystko co było nam w „Pomarańczowej Rewolucji” drogie, siedziałem cicho w mym Drohobyczu (...). Tak było. Aż do momentu, gdy dowiedziałem się, że moi wolontariusze, ci którym o patriotyzmie, wierze, miłości i nadziei całym latami opowiadam, pojechali do Kijowa. Właśnie to, a nie pobicie pod Kolumną Wolności studentów i demonstrantów, wyrwało mnie z letargu (...). Pierwsze działania miały miejsce po za Kijowem. Najpierw były akcje organizowania opatrunków, lekarstw, żywności i ciepłych ubrań dla protestujących. Były też dziesiątki listów rozesłanych po całym świecie i opowiadających o tym co się na Ukrainie dzieje, czym jest i dlaczego się Euromajdan zaczął. Był wyjazd do Polski i spotkania, spotkania, spotkania, rozmowy... I potem pojechałem. Trafiłem do „Winnickiego Kurenia”. Był to wojskowy zielony namiot postawiony tuż przy budynku Profspiłok, zaraz przy „trzeciej barykadzie”. Winniczanie, tak młodzi chłopcy, jak i starsi panowie, przyjęli mnie z otwartymi ramionami. Powiedziałem im kim i dlaczego tam jestem i... zostałem jednym z nich! To był wielki zaszczyt dla mnie. Po pewnym czasie zrozumiałem, dla nich też było ważne, że byłem z nimi. To, że mieli „swojego Polaka”, było potwierdzeniem tego, że inne narody rozumieją, że są z nimi i wspierają. W grudniu, w styczniu, jeszcze przed lutowymi walkami, przed „kijowskimi negocjacjami”, przed ucieczką Janukowycza – było to bardzo ważne. (...) Wszyscy tam byliśmy braćmi. Świadczy o tym zachowanie Winniczian: jeszcze w końcu grudnia, podczas pierwszego na Majdanie pobytu, przywiozłem do Kijowa polską flagę. Taką z orłem, biało-czerwoną. Na drugi dzień przebywania wśród winniczan zapytałem: „pozwolicie mi ją nad Kureniem, obok synio-żowtej powiesić?”. Zrobili to z radością! Szukali najpierw odpowiednio długiej żerdzi (a znalezienie jej nie było łatwe), potem kombinowali

Члени організації хотіли бути і були помітними. «До нас підходили люди, поляки з різних куточків України – Харкова, Чернівців, Львова, Тернополя. Вони підходили до нас і казали, що добре, що ми знаходимося тут, що ми підтримуємо Майдан». Завдяки прийнятим рішенням вдалось досягти того, що київські поляки були серед демонстрантів практично щодня. «Ми намагаємось допомагати щодня. По черзі чергуємо, щоб узгодити це з нашими повсякденними справами. Одного разу я стояв поряд ідесь протягом 15 хвилин до Вас підійшло з десяток людей, які питали: звідки ви? Так було весь час. Тому що, коли почалися протести, нас сприймали як підтримку Європою прагнень українців» [KG 2/14: 9]. Артур Деска згадує, що коли «в листопаді в Києві «вибухнув» Євромайдан, протягом кількох перших днів я мовчав. Пам’ятаючи про крах колишніх надій, пам’ятаючи, як політики та олігархи зрадили, використали, продали все, що нам було дороге і за що ми боролись під час Помаранчевої революції, я тихо сидів у своєму Дрогобичі (...) Так було, аж поки я не дізнався, що мої волонтери, яким я роками розповідаю про патріотизм, віру, любов і надію, поїхали до Києва. Саме це, а не побиття студентів і демонстрантів біля Монументу незалежності, вивело мене зі стану летаргії (...). Він почав діяти ще до того, як прибув до Києва. «Ми почали збирати перев’язувальні матеріали, медикаменти, продукти та теплі речі для протестувальників. Також було розіслано десятки листів по всьому світу, в яких розповідалося про те, що відбувається в Україні, чим є Євромайдан і чому він розпочався. Була поїздка до Польщі і зустрічі, зустрічі, зустрічі, переговори... А потім я поїхав. Я потрапив до «Вінницького куреня». Це був зелений військовий намет, встановлений поряд з будівлею Профспілок, прямо біля «третьої барикади». Вінничани – як молоді хлопці, так і старші чоловіки – зустріли мене з розпростертими обіймами. Я розповів їм, хто я і чому я тут і... я став одним з них! Для мене це була велика честь. Через деякий час я зрозумів, що їм також важливо, щоб я був з ними. Те, що вони мали «свого поляка», було підтвердженням того, що інші народи їх розуміють, що вони з ними і підтримують їх. У грудні, в січні, ще перед лютовими боями, перед «київськими переговорами», перед втечею Януковича – це було дуже важливо. (...) Ми всі там були братами. Про це свідчить поведінка вінничан: «ще наприкінці грудня, під час своєї першої поїздки на Майдан, я привіз до Києва польський прапор. Такий, з орлом, біло-червоний. На другий день перебування серед вінничан я запитав: «Ви дозволите мені повісити його біля куреня, поряд з жовтоблакитним?» Вони зробили це з радістю! Спочатку шукали достатньо довгу жердину (а знайти її було нелегко), потім намагалися закріпити дерево так,

щоб прапор тріпотів на вітрі і граціозно майорів над Майданом.» Обидва прапори згоріли разом із наметом вінницького куреня під час боїв у лютому 2014 року... «Вони, дорослі чоловіки, деякі з них «після Афгану», стояли переді мною, просили вибачення і зі сльозами на очах пояснювали: «Розумієш, брате, був такий жар, такий дим, що їх уже неможливо було врятувати. Вибач, будь ласка...» [KG 4/16: 3].

Саме в результаті такого самозречення українців Майдан переміг. Вони змогли витримати голод, холод, беркутівські атаки, дії влади, залякування і навіть викрадення та вбивства. Зрештою громадяни України, в тому числі поляки, сказали достатньо. Вони повстали і завершили революцію, яка почалася в 1991 році. Треба визнати, що сам Майдан, як специфічна структура, був дуже добре організований і керований, що є великою заслугою його лідерів та учасників, у тому числі й польського походження [KG 23–24/13: 5; KG 2/14 [a]: 12; MB 14/2: 8, 9; SP 2/14 [b]: 1, 2].

На Поділлі, де знаходилась одна з найбільших польських груп, теж дуже активно відреагували на київські події 2013 року. Люди вийшли на вулиці і підтримали протестувальників. Вони вимагали відсторонення від влади прем'єр-міністра Миколи Азарова та протестували проти дій «Беркута». 1 грудня, під час активної фази протестів, у Вінниці пройшли два Євромайдани. Один – на Театральній площі, інший – на Європейській площі. У цих заходах брали участь також місцеві поляки та польки. Одна з них була глибоко переконана у необхідності активних дій. «Я полька, усі члени моєї родини є поляками, хоча народилися в Україні. Я вважаю, що владу треба міняти». Такої ж думки були й інші люди, які зібрались на мітинги [SP 12/13: 1]. В січні 2014 року, коли почалося захоплення влади в регіонах, поляки не сиділи вдома. Тоді були створені спеціальні об'єднання, які займалися організацією такої діяльності. До складу Об'єднання, створеного на Поділлі, приєдналися також поляки. Вони почали підготовку до захоплення обласної адміністрації та подали листа до польського консульства у Вінниці з проханням не видавати візи членам осередку Партії регіонів у Вінниці. Українська влада відповіла арештами та переслідуваннями активістів. Але було вже пізно. Революція ішла своїм шляхом. Майдани стали новим засновницьким міфом нової України [SP 2/14 [b]: 1, 2; SP 3/14 [c]: 13].

На Волині також проходили протести. Однак, при цьому протестувальники намагались вести переговори з метою вироблення спільної позиції та досягнення компромісу. Наприклад, 16 квітня 2014 року у волинському штабі ТПК відбулась зустріч представників громадських організацій, що діяли на території області. У ній взяли участь представники

як тą żerdź tak umocować, by wiatr flagę poruszał i by ta dostojnie nad Majdanem falowała. Obie flagi spłonęły razem z namiotem winnickiego kurzenia w trakcie walk w lutym 2014 roku... Oni, niemłodzi już panowie, część z nich „po Afganistanie”, stali przede mną w przeproszającej pozycji i ze łzami w oczach tłumaczyli – „Widzisz Bracie, taki był żar, taki dym – że nie sposób było je uratować. Wybacz, proszę...” [KG 4/16: 3].

То właśnie в wyniku описуваного самоzaparcia społecznego Українcom udało się zwycięsko przejść przez Majdan. Wytrzymać głód, chłód, ataki „Berkutu”, działania administracyjne, zastraszanie a nawet porwania i skrytobójcze morderstwa. W końcu obywatele Ukrainy, w tym i Polacy, powiedzieli dość. Powstali i dokończyli rewolucję, rozpoczętą jeszcze w 1991 roku. Trzeba przyznać, że sam Majdan jako określona struktura był bardzo dobrze zorganizowany i zarządzany, w czym wielką zasługą jego przywódców i uczestników, w tym również tych pochodzenia polskiego [KG 23–24/13: 5; KG 2/14 [a]: 12; MB 14/2: 8, 9; SP 2/14 [b]: 1, 2].

Także na Podolu, na którym znajdowała się jedna z większych grup polskich bardzo aktywnie zareagowano na wydarzenia kijowskie z 2013 roku. Ludzie wyszli na ulice i udzielali poparcia manifestantom. Domagali się odsunięcia od władzy premiera Mychajło Azarowa i protestowali przeciwko akcjom „Berkutu”. W dniu 1 grudnia w Winnicy, w aktywnej fazie protestów, odbyły się dwa Euromajdany. Jeden na placu Teatralnym, drugi – na placu Europejskim. W tych wydarzeniach wzięli również udział miejscowi Polacy. Jedna z nich, była głęboko przekonana o potrzebie aktywnych działań. Jestem Polką, w mojej rodzinie wszyscy są Polakami choć urodzili się na Ukrainie. Według mnie jest potrzeba zmiany władzy. Takie samo zdanie mieli inni zgromadzeni na wiecach [SP 12/13: 1]. Kiedy w styczniu 2014 roku rozpoczęło się przejmowanie władzy w regionach Polacy nie pozostali w domach. Tworzone były wówczas specjalne stowarzyszenia, które organizowały takie działania. Do Stowarzyszenia na Podolu weszli także Polacy. Zaczęli oni przygotowania do przejścia administracji obwodowej oraz złożyli list do konsulatu RP w Winnicy z prośbą o niewydawanie wiz członkom winnickiego ośrodka Partii Regionów. Ukraińskie władze odpowiedziały aresztami i wszczęciem dochodzeń przeciwko najaktywniejszym. Było już jednak za późno. Rewolucja toczyła się dalej swoim torem. Majdany stały się mitem założycielskim nowej Ukrainy [SP 2/14 [b]: 1, 2; SP 3/14 [c]: 13].

Na terenach Wołynia również protestowano. Starano się jednak przy tym rozmawiać w celu wypracowywania wspólnego stanowiska i osiągnięcia kompromisu. Tak było 16 kwietnia 2014 roku, kiedy to w siedzibie SKP na Wołyniu odbyło się spotkanie działających na terenie obwodu organizacji społecznych. Udział w nim wzięli przedstawiciele struk-

tur mniejszościowych, ale także „Prawego Sektora”, „Automajdanu”, Wołyńskiej Samoobrony Majdanu oraz Obywatelskiego Sektora Wołynia. Byli również obecni przedstawiciele władz i obserwatorzy z ramienia OBWE. Zebrani przedstawili, jak widzą istniejącą w państwie sytuację. Wskazali na istniejące w świadomości społecznej zagrożenia i obawy, ale również wskazali możliwe sposoby przewycięzania istniejących ograniczeń. *Podsumowując spotkanie, przedstawiciel „Prawego Sektora” Ruslan Tymoszczuk zaznaczył, że w środowiskach narodowców wcześniej rzeczywiście istniała fobia, że każde towarzystwo narodowo-kulturalne – to potencjalny agent wpływu innego państwa. – Teraz rozumiem, że to nie jest tak – powiedział. – Rozumiem, że w towarzystwach narodowo-kulturalnych także istniała fobia, że ukraińscy nacjonalіści i patriotyczne związki Ukraińców – to potencjalnie wrogie struktury, dlatego że one bardzo dokładnie oddzielają siebie od innych. Na Wołyniu nie ma wyraźnego napięcia.* Zebrani podkreślali znaczenie rozmów i wymiany poglądów dla utrzymywania i wzmacniania istniejącego konsensusu społecznego [MW 8/14: 6,7].

Na południowym wschodzie Ukrainy w nadzowskim Berdiańsku zwolennicy reform manifestowali pod miejscowym ratuszem, brali udział w *Automajdanie*, a nawet uczestniczyli w zorganizowanym na morzu *Majdanie „wodnym”* [Odrodzenie@2; Odrodzenie@5]. Istotne było to, że nie były to akcje jednorazowe tylko powtarzające się wydarzenia prezentujące wolę ludności. Tylko w przeciągu kilkunastu dni marca 2014 roku w Berdiańsku zorganizowano ich trzy... [film1; film2; film3]. Później, kiedy wewnętrzna sytuacja polityczna się uspokoiła, a narastało zagrożenie ze wschodu zorganizowano tu akcję „Pokój dla Ukrainy”. Miała ona miejsce 12 września 2014 roku. Potomkowie Polaków podkreślali w jej trakcie, że *są gotowi bronić drugą, swoją ojczyznę – Ukrainę!* [Odrodzenie@1].

Fot. 22. Berdiańsk. Polska flaga na jednym z wieców „Rewolucji Godności”. Źródło: Odrodzenie@6

Фото 22. Бердянськ. Польський прапор на одному з мітингів під час Револуції гідності. Джерело: Odrodzenie@6

діаспорних структур, а також «Правого сектора», «Автомайдану», Волинської самооборони Майдану та Громадського сектора Волині. На зустрічі також були присутні представники влади та спостерігачі від ОБСЄ. Учасники зустрічі представили свою точку зору на ситуацію, яка склалась в країні. Вони вказували на існуючі в суспільній свідомості загрози та страхи, а також на можливі шляхи подолання існуючих проблем. *Підсумовуючи зустріч, представник «Правого сектору» Руслан Тимошук зазначив, що в середовищі націоналістів раніше справді існувала думка, що кожне національно-культурне товариство є потенційним агентом впливу іншої держави. «Тепер я розумію, що це не так», – сказав він. – «Я розумію, що в національно-культурних товариствах також існувала думка, що українські націоналісти та українські патріотичні об'єднання – це потенційно ворожі структури, тому що вони дуже чітко відмежовуються від інших. На Волині немає явної напруги».* Учасники зустрічі підкреслили важливість переговорів та обміну думками для підтримки та зміцнення досягнутого суспільного консенсусу [MW 8/14: 6.7].

На південному сході України, в приазовському Бердянську, прихильники реформ мітингували перед місцевою мерією, брали участь в *Автомайдані* і навіть у «водному» *Майдані*, організованому на морі [Odrodzenie@2; Odrodzenie@5]. Важливо, що це були не поодинокі акції, а систематичні заходи, які демонстрували волю населення. Лише протягом двадцяти днів березня 2014 року в Бердянську було організовано три заходи... [film1; film2; film3]. Згодом, коли внутрішньополітична ситуація заспокоїлася, але зростає загроза зі сходу, тут було проведено акцію «Мир Україні». Вона відбулась 12 вересня 2014 року. Нащадки поляків під час акції заявили, що *вони готові захищати свою другу батьківщину – Україну!* [Odrodzenie@1].

Fot. 23. Акція „Pokój dla Ukrainy”. Źródło: Odrodzenie@1

Фото 23. Акція «Мир Україні». Джерело: Odrodzenie@1

Представники меншин, які проживали в Україні, зокрема польської, намагалися скористатися ситуацією, яка сприяла змінам. На основі наявного досвіду тоді було створено представництва національних меншин на всіх рівнях. Найважливіша з них – Рада міжнаціональної злагоди – була створена 4 червня 2014 року. До її складу увійшли представники двох найбільших польських об'єднань – Антоній Стефанович від СПУ та Емілія Хмельова від ФОПнУ. На своєму першому засіданні Рада ухвалила Регламент, у якому говорилось про визнання непопушності державних кордонів та української мови, як державної. Водночас визнавалася необхідність збільшення видатків на підтримку національних меншин, а розмови та перемовини було названо основним методом вирішення конфліктів [DK 17/14: 1, 2].

Хоча досвід співпраці з владою досі не вселяв оптимізму, Голова СПУ А. Стефанович стверджував, що необхідно долучатись до дій влади на всіх рівнях. Особливо важливим він вважав представництво інтересів поляків у столиці: *«ми беремо участь у різноманітних ініціативах та починаннях, пов'язаних з діяльністю організацій, що об'єднують представників національних меншин. Саме в Києві проводяться різноманітні з'їзди та загальні збори»*. Саме на цьому рівні можна дізнатись про дії, які плануються владою. Саме тут можна було спробувати домогтись прийняття владою вигідних для них рішень [DK 3/15 [c]: 7]. Про тогочасні очікування писав один із редакторів журналу «Польське слово»: *«Поляки зі Львова, Вінниці, Києва чи Херсона хочуть бути присутніми в політичному житті України. Вони мріють про власне представництво в парламенті, яке б лобювало інтереси польської національної меншини. Минув рік від початку Революції гідності. Тоді поляки здали іспит на громадянство на відмінно»*. Підтвердженням цього є ряд опублікованих у ЗМІ розповідей про долю окремих українців польського походження. Багато з них взяло до рук зброю, інші займались волонтерською роботою, допомагаючи протестувальникам. Щораз частіше вони починають вимагати від української влади таких самих прав, як ті, що мають українці в Польщі, які, наприклад, отримують мільйонні дотації на діяльність української національної меншини. Вислів *«Ми, поляки в Україні, хочемо жити, як українці в Польщі»* став гаслом польської національної меншини. Для його втілення в життя голови польських громадських організацій та члени Партії поляків *«Солідарність»* підготували багато пропозицій щодо внесення змін до Закону про меншини та до інших важливих документів, згідно з якими київська влада зобов'язана підтримувати розвиток і популяризацію традицій всіх національних меншин в Україні [SP 1/15 [c]: 11].

Представители українських меншин, в том польской, старались воспользоваться ситуацией. Bazując na posiadanych doświadczeniach powołano wówczas przedstawicielstwa mniejszości na wszystkich szczeblach. Najważniejsze z nich – Rada Zgody Międzynarodowościowej powstała 4 czerwca 2014 roku. W jej składzie znaleźli się przedstawiciele dwóch największych federacji polskich – Antoni Stefanowicz z ZPU oraz Emilia Chmielowa z FOPnU. Na swoim pierwszym posiedzeniu Rada przyjęła zasady funkcjonowania mówiące o uznawaniu nienaruszalności granic państwowych, o aprobacie języka ukraińskiego jako narodowego. Jednocześnie uznano, że konieczny jest wzrost nakładów na mniejszości narodowe, a jako naczelną sposób rozwiązywania konfliktów uznano rozmowy i negocjacje [DK 17/14: 1, 2].

Choć doświadczenia z dotychczasowej współpracy w władzami nie nastrajały optymistycznie to prezes ZPU A. Stefanowicz twierdził, że należy włączać się w działania władz na wszystkich poziomach. Za szczególnie ważne uważał reprezentowanie Polaków w stolicy, *bierzemy udział w różnych inicjatywach i przedsięwzięciach, dotyczących działalności organizacji, zrzeszających przedstawicieli mniejszości narodowych. Właśnie w Kijowie są organizowane różnorodne zjazdy i walne zgromadzenia*. To na tym poziomie miało się rzeczywistą wiedzę o planowanych działaniach władz. To tu można było również próbować zabiegać o korzystne dla nich decyzje władz [DK 3/15 [c]: 7]. O ówczesnych oczekiwaniach pisał jeden z redaktorów „Słowa Polskiego”. *Polacy ze Lwowa, z Winnicy, Kijowa czy Chersonia chcą zaistnieć w politycznym życiu państwa ukraińskiego. Marzy im się własne przedstawicielstwo w parlamencie, lobbujące na rzecz interesów polskiej mniejszości narodowej. Od wybuchu „Rewolucji Godności” minął rok. Polacy w tym czasie dobrze zdali egzamin obywatelski. Potwierdza to szereg jednostkowych, popularyzowanych przez media losów Ukraińców polskiego pochodzenia. Wielu z nich chwyciło za broń, inni działali w wolontariacie organizując pomoc dla walczących. Coraz częściej zaczynają się domagać od władz ukraińskich takich samych praw dla siebie, jakie mają Ukraińcy w Polsce, gdzie otrzymują np. milionowe dotacje na działalność ukraińskiej mniejszości narodowej. Hasło „My, Polacy na Ukrainie, chcemy żyć, jak Ukraińcy w Polsce” stało się mottem polskiej mniejszości narodowej. By je wcielić w życie, prezesi polskich organizacji społecznych oraz członkowie Partii Polaków „Solidarność” przygotowali wiele propozycji zmian w Ustawie o mniejszościach oraz w innych ważnych dokumentach obligujących władze w Kijowie do wspierania rozwoju i krzewienia tradycji wszystkich mniejszości narodowych na Ukrainie [SP 1/15 [c]: 11].*

Tak jak to już mówiono rewolucja szybko objęła swoim zasięgiem regiony. Już 20 grudnia 2013 roku odbyło się pierwsze inauguracyjne posiedzenie nowej ob-

wodowej Rady Przedstawicieli Organizacji Społecznych Mniejszości Narodowych Winniczczyzny. Działała ona na podstawie obowiązujących przepisów mówiących o pracy społecznej przedstawicieli 19 organizacji mniejszości narodowych oraz kilku przedstawicieli administracji, reprezentujących różne ważne z punktu widzenia mniejszości departamenty. *Oprócz tego do współpracy zaproszono także państwowe media oraz winnickie muzeum krajoznawcze. Na pierwszym spotkaniu członków Rady (...), które prowadziła Alicja Ratyńska (wydział religii i mniejszości narodowych) mówiono o potrzebie odrodzenia do życia takiego organu przy władzach obwodowych oraz o celach, jakie Rada zamierza zrealizować. Wśród najważniejszych wymieniono: wystawianie rekomendacji dla administracji obwodu w zakresie podziału budżetu na organizowanie festiwali, koncertów i innych imprez z udziałem mniejszości narodowych. Wśród członków Rady znalazło się 5. Polaków reprezentujących najliczniejszą mniejszość narodościową na Podolu [SP 1/14 [b]: 4].* Takie same struktury funkcjonowały również w innych obwodach, przykładowo Chmielnickim (Rada Społeczna przy Administracji Obwodowej) czy Mikołajewskim (Rada Narodowych Towarzystw Obwodu) [SP 4/13: 5; DK 20/09: 1, 4].

W wielu ośrodkach dobra współpraca z mniejszościami nie była niczym zaskakującym. Jeszcze przed powstaniem nowych struktur przedstawiciele środowiska polskiego włączyli się do działań podjętych przez burmistrza Żytomierza Wołodymira Deboja. W 2013 roku zorganizował on okrągły stół „Prawa oraz możliwości narodowo-kulturalnych organizacji jako przejaw demokracji i dobrego samorządu”. *Zebrani omówili perspektywę współpracy władz ze społecznymi organizacjami, zrzeszającymi ludzi różnych narodości [TŻ 1/13: 2; SP 3/13: 10].* Podobne akcje podejmowane były również w innych miastach. Tak było w Charkowie, w którym przy naszej Radzie Miasta działa Rada Koordynacyjna. *Prezisi z różnych organizacji zrzeszających mniejszości narodowe zbierają się raz na kwartał i realizują wspólne projekty. Na swoje imprezy zapraszamy nie tylko Polaków. Dzielimy się swoim doświadczeniem z Białorusinami, Niemcami i Żydami. Rosjanie też w tym trochę uczestniczą [SP 1/15 [b]: 14].* Stopniowo takie struktury powstawały w kolejnych ośrodkach. W Równym powstało Centrum Edukacyjno-Kulturalne im. Tomasza Oskara Sosnowskiego, które było miało rozbudzać działania miejscowych mniejszości, w tym również polskiej. Miało na celu pogłębienie i zbliżenie polsko-ukraińskie [ND 1/17: 25, 26].

W miarę upływu czasu i pojawiania się nowych form pomocy [środków międzynarodowych] funkcjonowanie mniejszości stawało się lepsze, a kierowana do nich oferta bardziej interesująca. W dniach 2–6 marca 2020 roku, w Centrum Telewizyjnym w Kijowie zorganizowano szkolenia dla przedstawicieli mniejszości

Як було сказано вище, революційна хвиля швидко охопила регіони. Вже 20 грудня 2013 року відбулося перше установче засідання нової обласної Ради представників громадських організацій національних меншин Вінницької області. Вона здійснювала діяльність на підставі чинного Регламенту, у якому говорилось про соціальну роботу представників 19 організацій національних меншин і кількох представників адміністрації, які представляли різні важливі з точки зору меншин департаменти. *Крім того, до співпраці були запрошені державні засоби масової інформації та Вінницький краєзнавчий музей. На першому засіданні членів Ради (...), проведеному під головуванням Аліції Ратинської (Департамент у справах релігії та національних меншин), учасники говорили про необхідність відновлення роботи такого органу при обласних органах влади та про цілі, які Рада ставить перед собою. Серед найважливіших було названо: надання обласній адміністрації рекомендацій щодо виділення бюджетних коштів на організацію фестивалів, концертів та інших заходів за участю національних меншин. До складу Ради входило 5 поляків, які представляли найчисельнішу національну меншину на Поділлі [SP 1/14 [b]: 4].* Такі самі структури функціонували і в інших областях, наприклад у Хмельницькій (Суспільна рада при Обласній адміністрації) або Миколаївській (Рада національних товариств області) [SP 4/13: 5; DK 20/09: 1, 4].

У багатьох областях добре налагоджена співпраця з меншинами не була чимось незвичайним. Ще до створення нових структур представники польської спільноти долучалися до заходів, які проводив житомирський міський голова Володимир Дебой. У 2013 році він організував Круглий стіл «Права та можливості національно-культурних організацій, як прояв демократії та ефективного самоврядування». *Учасники обговорили перспективи співпраці влади та громадських організацій, що об'єднують людей різних національностей [TŻ 1/13: 2; SP 3/13: 10].* Подібні акції проводились також в інших містах. Так було в Харкові, де «при нашій міській раді діє Координаційна рада. Керівники різних організацій, які об'єднують національні меншини, зустрічаються раз на квартал і реалізують спільні проекти. На свої заходи ми запрошуємо не тільки поляків. Ми ділимося досвідом з білорусами, німцями та євреями. У них бере участь також незначна кількість росіян» [SP 1/15 [b]: 14]. Поступово такі структури створювалися і в інших областях. У Рівному було створено Освітньо-культурний центр ім. Томаша Оскара Сосновського, метою якого було сприяння діяльності місцевих меншин, в тому числі, польської. Його завданням було польсько-українське зближення та поглиблення співпраці між Польщею та Україною [ND 1/17: 25, 26].

З плином часу та появою нових форм допомоги [міжнародних ресурсів] умови функціонування меншин покращились, а адресовані їм пропозиції стали цікавішими. 2–6 березня 2020 року в Телецентрі в Києві були організовані тренінги для представників національних меншин. Учасникам тренінгів розповідали про способи донесення інформації про проблеми національних меншин, вчили їх готувати та реалізувати проекти. Організацією і проведенням «Медійного проекту: від ідеї до реалізації» займалися фахівці, а участь в ньому брали представники 16 меншин, у тому числі, польської. Тренінг був профінансований з фондів Європейського Союзу в рамках проектів «ЄС та Рада Європи працюють разом для підтримки свободи медіа в Україні» та «Захист національних меншин, включаючи ромів та мови меншин в Україні» [ТЗ 2/20: 20, 21].

2.6. Питання релігії

Польська меншина традиційно асоціювалася з Польським костелом, тобто Римсько-Католицьким костелом, який діяв у Росії, а потім і в СРСР. Після розпаду останнього це стало історією. Згідно з політичними рішеннями Ватикану території, які колись належали Радянському Союзу, були оголошені «ново місійними». Одним із результатів такої позиції Апостольської столиці стало рішення про адаптацію мови костелу до потреб масової аудиторії. Це означало кінець дотеперішнього багатовікового впливу на сході. Римсько-католицький костел, ототожнюваний на пострадянських/російських територіях із «польським» костелом, незважаючи на протести значної частини вірян, відходив від використання польської мови. Його місцевою мовою ставала білоруська, російська, українська... Польська мова втрачала своє значення, а віряни (хоча часто вони погано володіли або, навіть, взагалі не володіли польською мовою) вважали відмову від проведення нею літургій порушенням традицій [Krasowska 2012: 228–242; Kurlandzki, Danilecka 2001; Madera 1994: 48–49, 50–51, 58–59; Zapata 2001].

Відбудова костельних структур, яка почалась на підставі рішень Івана Павла II від 16 січня 1991 р., безумовно, не була «самоціллю». Після їх реституції віряни отримали можливість здійснення подальших дій. Очевидними були дії, що мали суто релігійний характер, а саме, створення різного виду релігійних братств та організацій. Крім того, при парафіях створювались організації, які займались гуманітарною діяльністю, такі як, наприклад, «Карітас України». Вони мали приміщення, у яких облаштовувались кухні, що видавали їжу бідним, або пункти медичної допомоги. У всіх цих діях брали участь громадяни польського походження, які часто були їх ініціато-

narodowych. Kursantów uczono w jaki sposób prezentować problematykę mniejszości narodowych, jak pisać i realizować projekty. „Projekt medialny: od pomysłu do realizacji” prowadzili specjaliści, a uczestniczyli w nim przedstawiciele 16 mniejszości, w tym również polskiej. Szkolenie zostało sfinansowane ze środków projektu „Unia Europejska i Rada Europy wspólnie pracują dla wsparcia wolnych mediów na Ukrainie” oraz „Ochrona mniejszości narodowych, w tym języka romskiego i języków mniejszości na Ukrainie” [TŻ 2/20: 20, 21].

2.6. Na rzecz religii

Mniejszość polska była tą, która tradycyjnie kojarzona była z Kościołem Polskim, a więc rzymskokatolickim działającym w Rosji i później ZSRR. Stwierdzenie, które było prawdziwe jeszcze do czasów rozkładu tego ostatniego jest już historią. Zgodnie z politycznymi decyzjami Watykanu obszary należące niegdyś do Związku Radzieckiego zostały uznane jako „nowo misyjne”. Jednym z rezultatów takiego stanowiska stolicy apostolskiej było podjęcie decyzji o dostosowaniu języka Kościoła do masowego odbiorcy. Oznaczało to kres dotychczasowego, wielowiekowego oddziaływania na wschodzie. Kościół rzymskokatolicki utożsamiany na terenach poradzieckich / rosyjskich z kościołem „Polskim” wbrew protestom znacznej części wiernych odchodził od języka polskiego. Jego miejscowym językiem stawały się białoruski, rosyjski, ukraiński... Polski tracił na znaczeniu, a wierni (choć często słabo lub w ogóle nie znający języka polskiego) odchodzenie od używania go w liturgii uznawali za cios w tradycję [Krasowska 2012: 228–242; Kurlandzki, Danilecka 2001; Madera 1994: 48–49, 50–51, 58–59; Zapata 2001].

Odbudowa struktur kościelnych zapoczątkowana decyzjami Jana Pawła II z 16 stycznia 1991, nie była oczywiście celem „samym w sobie”. Po ich restytucji wierni uzyskali możliwość podjęcia dalszych działań. Oczywistymi były te o charakterze ściśle religijnym widoczne w powstawaniu różnego typu bractw i stowarzyszeń religijnych. Niezależnie od tego przy parafiach powstawały jednostki zajmujące się prowadzeniem działalności o charakterze humanitarnym takie jak ukraiński Caritas. Było przy nich miejsce do prowadzenia kuchni wydających posiłki dla biednych, czy też punktów pomocy lekarskiej. We wszystkich tych działaniach uczestniczyli przedstawiciele grupy polskiej, a często to właśnie oni byli czynnikiem sprawczym. Z pozycji mniejszości polskiej wynika oczywiście profil dodatkowej działalności prowadzonej przez parafie. Mowa w tym przypadku o szkolnictwie sobotnim, które często znajdowało sobie życzliwą przystań właśnie w rzymskokatolickich parafiach. Tak czy inaczej działania w obszarze wyznaniowym miały w tym przypad-

ku zdecydowanie szersze znaczenie niż ściśle religijne, a szczególnie ważne było to, że niezależnie od rzeczywistości, Ukraińcy tradycyjnie utożsamiali prowadzone akcje z „polskim” kościołem... [Kurlandzki, Danilecka 2001; Zapata 2001; KAI@1].

Możliwość działania odzyskał również Kościół, o którego zadaniach biskup M. Buczek mówił: *od Żytomierza na wschód nie było ani jednego kapłana i kościoła*. Natomiast biskup Piotr Lorenc mówił o *diecezji kijowsko-żytomierskiej, że przed odzyskaniem niepodległości pracowało 4–5 kapłanów*. Na zachodzie sytuacja była lepsza, tu nie udało się do końca rozmontować struktur parafialnych, Kościół nie utracił również całego majątku [dostępu do świątyń], choć stan ich był często tragiczny [KAI@1; niedziela@1].

Przykładowy zasięg działań realizowanych przez wspólnoty na terenach Bukowiny pokazuje w swojej pracy H. Krasowska. Jej zdaniem można wyodrębnić pięć obszarów: misyjny [duszpasterstwo, katecheza dzieci, młodzieży i dorosłych, przygotowania do sakramentów, posługa duchowa przy chorych, rekolekcje, zorganizowanie i kierownictwo grup parafialnych – Wincentyńska Młodzież Maryjna, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia AIC, Róże Różańcowe]; kulturalno-oświatowy (dostarczanie wiernym literatury religijnej w ich ojczystych językach, kursy językowe, w tym języka polskiego, kursy animatorskie i teatralne, pielgrzymki, Wakacje z Bogiem, poradnictwo rodzinne, zespoły artystyczne), ochrony zdrowia (podstawowe zabiegi medyczne, pomoc dla chorych w szpitalach i domach, opieka nad samotnymi, pomoc w leczeniu ubogich), pomocy charytatywnej (prowadzenie Kuchni dla Ubogich, dożywianie dzieci, obiady dla osób starszych i rodzin wielodzietnych, paczki żywnościowe, świąteczne, itp.) i remontowo-budowlany (utrzymanie i konieczne remonty świątyń, remont plebani, remont Domu Sióstr Miłosierdzia, remont budynku Kuchni dla Ubogich, sprzętanie cmentarzy i założenie Komitetu Cmentarnego) [Krasowska 2006: 98–99].

W celu posiadania możliwości sprawowania posługi musiały istnieć struktury i miejsca w których można było ją prowadzić. W warunkach istniejących na terenie Ukrainy brakowało tak jednych jak drugich. Świątynie były przejęte przez państwo i przeznaczone do innych celów od muzealnych zaczynając na magazynowych kończąc. Duża część znajdowała się w opłakanym stanie technicznym. To samo dotyczyło innych składowych majątku kościelnego. O wszystko musieli zabiegać wierni. Modlitwą, stałym nawiedzaniem budynków byłych kościołów i dziesiątkami pism, które trzeba było napisać i przedłożyć odpowiednim urzędnikom. Tak było na terenie całego państwa zaczynając od stołecznego Kijowa, kończąc na najmniejszej miejscowości. Trzeba było uzyskać zgodę na powstanie Rady Parafialnej, która w świetle prawa ukraińskiego zarządzała tą strukturą,

рами. Безумовно, на види додаткової діяльності парафій впливала позиція польської меншини. У даному випадку йдеться про суботні школи, які часто відкривались при римсько-католицьких парафіях. Так чи інакше, діяльність у конфесійній сфері мала, у даному випадку, набагато ширше значення, ніж суто релігійне, і особливо важливим було те, що, незалежно від реального стану справ, українці традиційно ототожнювали цю діяльність з «польським» костелом... [Kurlandzki, Danilecka 2001 рік; Zapata 2001; KAI@1].

Можливість здійснення діяльності отримав також костел, про завдання якого єпископ М. Бучек говорив: *«від Житомира на схід не було жодного священика і жодного костелу»*. Натомість єпископ Пьотр Лоренц говорив про те, що в *Києво-Житомирській єпархії, перед проголошенням незалежності, працювало 4–5 священиків*. На заході ситуація була кращою, тут парафіяльні структури не були повністю зруйновані і костел не втратив всього майна [доступу до храмів], хоча стан останнього часто був жахливим [KAI@1; niedziela@1].

Про масштаби діяльності спільнот на Буковині розповідає у своїй праці Г. Красовська. На її думку, можна виділити п'ять сфер: місіонерська (пастирство, викладання Закону Божого дітям, молоді та дорослим, підготовка до прийняття таїнств, духовне служіння хворим, говіння, організація та управління парафіяльними групами – «Вікентійська Маріїна Молодь», «Міжнародна Асоціація Милосердя AIC», «Ружі Розарії»); культурно-освітня (забезпечення вірян релігійною літературою, виданою їх рідною мовою, мовні курси, в тому числі курси польської мови, анімаційні та театральні курси, паломництво, «Канікули з Богом», сімейні консультації, мистецькі гуртки), охорона здоров'я (основні медичні процедури, допомога хворим в лікарнях та вдома, догляд за самотніми людьми, допомога в лікуванні бідних), благодійна допомога (організація кухонь для бідних, харчування дітей, обіди для людей похилого віку та багатодітних сімей, продуктові набори, різдвяні набори тощо) та ремонтно-будівельна (утримання та необхідний ремонт храмів, ремонт парафіяльних будинків, ремонт Будинку сестер милосердя, ремонт будинку для бідних, прибирання цвинтарів та створення Цвинтарного комітету) [Krasowska 2006: 98–99].

Для проведення богослужінь та релігійних обрядів необхідні були структури та місця, де їх можна було б здійснювати. За умов, що склалися в Україні, бракувало і одного, і іншого. Держава конфіскувала будівлі храмів і почала використовувати їх для інших цілей – у них розміщувались як музеї, так і склади. Значна їх частина була в жалюгідному технічному стані. Те саме стосувалося й інших складових кос-

тельного майна. Про все повинні були подбати віряни. Вони молились, постійно відвідували будівлі колишніх костелів, писали десятки листів відповідним чиновникам. Так було по всій країні, починаючи з Києва і закінчуючи найменшим містом. Необхідно було отримати згоду на створення Парафіяльної ради, яка б керувала цією структурою з дотриманням положень українського законодавства, а, насамперед, створити спільноту вірян. Не викликає сумніву те, що громадяни польського походження відігравали важливу роль у діяльності, спрямованій на відновлення функціонування костельних структур у країні. Часто саме вони створювали ініціативні групи, які займалися відновленням чи створенням римсько-католицької парафії. На першому етапі вони часто надавали власні приміщення для здійснення релігійної діяльності. Вони писали заяви та петиції від імені вірян, у яких вимагали повернути їм вкрадене за радянських часів майно – будівлі храмів, парафіяльні будинки тощо. Така діяльність велась як на сході, так і на заході України, як в селах, так і в містах [Kurlandzki, Danilecka 2001; Madera 1994: 50–51; Zapata 2001].

Були місця, у яких успіхів вдавалось досягати відносно швидко – як, наприклад, у Києві, де Костел св. Олександра вдалось повернути ще у 1992 році (хоча, з іншого боку, над вирішенням цього питання працювали, починаючи з 1985 року), і відтоді почався копіткий процес відновлення спільноти. Перші успіхи прийшли порівняно швидко – було створено Клуб католицької інтелігенції, починає діяти «П'ять троянд». Почала працювати релігійна школа, було організовано перший концерт органної музики. Уроки Закону Божого проводились як для дітей та підлітків, так і для дорослих. Для останніх заняття проводились українською мовою по вівторках, четвергах і суботах. Проте постійно використовувались також польська, російська та навіть іспанська мови... Парафія починала жити. Приблизно така сама ситуація була і в інших місцях, де служили Облати. У Барі, Чернігові, Євпаторії, Гнівані, Кривому Розі, Обухові, Тиврові. Всюди, перш за все, потрібні були люди, такі як Францішек Гідзіль (Київ), Тетяна Макарова (Чернігів), Лариса Лобчук (Кривий Ріг) та десятки інших. Значна частина з них мала польське походження [Zapata 2001: 19–22, 36–37 та інші]. Облати були не єдиною спільнотою, що діяла в Україні. Наряду з ними здійснювали діяльність, наприклад, Маріяни, які діяли на території нинішньої України ще у XVIII ст. Нині вони відновили свою діяльність. Їх можна знайти у таких містах, як: Біла Церква, Бердичів, Харків, Херсон, Хмельницький, Чорнобиль, Черкаси, Чернігів, Чернівці, Дніпро, Донецьк, Городок, Умань, Київ, Кіровоград, Львів, Луцьк, Луганськ, Маріуполь, Миколаїв, Могилів Подільський, Одеса, Полтава,

a przede wszystkim zbudować wspólnotę wiernych. Nie ulega wątpliwości, że osoby polskiego pochodzenia odgrywały ważną rolę w działaniach, których celem było przywrócenie funkcjonowania struktur kościelnych w kraju. To one często tworzyły grupy inicjatywne, które działały na rzecz odtworzenia czy powstania parafii rzymskokatolickiej. W pierwszej fazie często udostępniały własne lokale do prowadzenia działalności religijnej. Pisały wnioski i petycje domagając się w imieniu wiernych oddania im zagrabionego w czasach radzieckich majątku – budynków świątyń, plebanii itp. Świadectwa takiej działalności mamy zarówno ze wschodniej jak i zachodniej Ukrainy, tak ze wsi jak i miast [Kurlandzki, Danilecka 2001; Madera 1994: 50–51; Zapata 2001].

Były miejsca, w których sukcesy odniesiono stosunkowo szybko, tak jak w Kijowie, w którym Kościół pod wezwaniem św. Aleksandra odzyskano już w 1992 roku [choć z drugiej strony o tę decyzję zabiegano od 1985 roku] i od tego momentu rozpoczyna się mozolne odbudowywanie wspólnoty. Stosunkowo szybko przychodzą pierwsze sukcesy – powstaje Klub Inteligencji Katolickiej i zaczyna funkcjonować pięć róż. Uruchomiona została nauka religii i zorganizowano pierwszy koncert muzyki organowej. Katechezę prowadzono zarówno dla dzieci i młodzieży jak dorosłych. Ta ostatnia prowadzona była w języku ukraińskim we wtorki, czwartki i soboty. Jednak w stałym użyciu był również język polski, rosyjski a nawet hiszpański... Parafia zaczynała żyć. Bardzo podobnie było w innych miejscach, w których swoją posługę pełnili Ojcowie Oblaci. W Barze, Czernichowie, Eupatorii, Gniewaniu, Krzywym Rogu, Obuchowie, Tywrowie. Wszędzie potrzebowano po pierwsze ludzi, takich jak Franciszek Gidzil (Kijów) Tatiana Makarowa (Czernichow), Larysa Łobczuk (Krzywy Róg) i dziesiątki innych. Znaczną ich część stanowiły osoby polskiego pochodzenia [Zapata 2001: 19–22, 36–37 i nast.]. Oblaci nie byli jedynym zgromadzeniem działającym nad Dnieprem. Obok nich aktywną działalność prowadzili przykładowo Marianie, którzy na dzisiejszej Ukrainie działali już w XVIII wieku. Współcześnie odbudowali swoją obecność i znaleźć ich można było w takich miejscowościach jak: Biła Cerkiew, Berdyczów, Charków, Chersoń, Chmielnicki, Czarnobyl, Czerkasy, Czernichów, Czerniowce, Dnipro, Donieck, Gródek Podolski, Humań, Kijów, Kirowgrad, Lwów, Łuck, Ługańsk, Mariupol, Mikołajów, Mohylów Podolski, Odessa, Połtawa, Równe, Stanisławów, Sumy, Symferopol, Tarnopol, Użhorod, Winnica, Zaporozże, Żytomierz [Kurlandzki, Danilecka 2001].

Równolegle do budowania podstawowych wspólnot wiernych kształtowały się diecezje. Zadania stojące przed biskupami były bardzo skomplikowane i potrzebowały czasu i ludzi. Tych ostatnich trzeba było wykształcić, co wywołało konieczność powstania seminariów duchownych i domów formacyjnych. Ze względu

na sytuację bardzo często sięgać trzeba było po pomoc duchownych z Polski, do polskich (i nie tylko polskich) seminariów i domów zakonnych. Stosunkowo szybko – dosłownie po kilku latach oficjalnej działalności przysły sukcesy w postaci pierwszych powołań [Kurlandzki, Danilecka 2001: 71–74, 107, 138 i nast.].

Kościół jako jeden ze swoich najważniejszych kierunków działania uważał pomoc dla potrzebujących. Jednym ze sztandarowych przykładów takiej działalności jest powstały wysiłkiem parafian z Gródka Podolskiego Dom Miłosierdzia. *W dniu poświęcenia tego domu przyjechała telewizja wojewódzka i stąd ludzie, którzy nie mają dachu nad głową lub których wyrzucono na bruk, dowiedzieli się i szybko zareagowali. Ponadto do ludzi dotarła informacja, że tu przyjmuje się nie tylko Polaków, ale wszystkich potrzebujących pożywienia czy dachu nad głową* [Kurlandzki, Danilecka 2001: 82–83].

Kościół powstawał lub odbudowywał się wszędzie. W Berdiańsku inspiratorem odbudowy struktur religijnych byli członkowie PKOT „Odrodzenie”. Organizacji udało się bardzo dobrze poukładać stosunki z parafią możliwe, że dzięki postawie sprowadzającej się do tego, iż miejscowi Polacy dobrze rozumieją, że do Kościoła katolickiego mają takie samo prawo zarówno Polacy, jak i Ukraińcy, Rosjanie, Niemcy czy inni. W tym przypadku również na pomoc żywieniową czy lekarską udzielaną przez miejscowy Caritas we współpracy z PKOT mogli liczyć wszyscy, nie tylko rzymskokatolicy polskiego pochodzenia [Krasowska, Suchomłynow 2017: 86]. Kolejnym ze środowisk, którego działania przyczyniły się do odbudowy struktur kościelnych było to istniejące w Mariupolu. To z polskiej społeczności wywodziła się część członków grupy inicjatywnej, której udało się doprowadzić do rejestracji wspólnoty katolickiej w 1996 roku. Wielką rolę odegrały tu Regina Dolińska, Janina Bożyk, Helena i Wiktor Kleszczowowie, Hanna Czułanowa. Ogromnym sukcesem tej struktury było uzyskanie zgody i rozpoczęcie budowy sanktuarium maryjnego w 2009 roku. W wyniku rozwoju wspólnoty udział Polaków spadł do około 1/4 liczby wiernych [Bonusiak 2018: 284–285].

Także w orbicie wpływów kościelnych dochodziło do zbliżenia pomiędzy środowiskami polskimi i ukraińskimi. Przykładem takiej współpracy była wystawa otworzona 20 listopada 2015 roku w *Galerii Sztuki Wołyńskiej Organizacji Narodowego Związku Artystów Plastyków Ukrainy*. W tym dniu miało miejsce otwarcie poplenerowej wystawy ikon, powstałych w 2015 roku w czasie V Pleneru Ikonopisania i Sztuki Sakralnej na Wołyniu „Święci Pokoju” (Zamłynie, Ukraina) oraz VII Międzynarodowego Pleneru Ikonopisów (Nowica, Polska). Współorganizatorami były KG RP w Łucku, Centrum Integracji w Zamłyniu (Caritas Diecezji Łuckiej, Ukraina), Wołyńska Organizacja Narodowego Związku Artystów Plastyków Ukrainy (www.art.lutsk.ua), Katedra

Rівне, Івано-Франківськ, Суми, Сімферополь, Тернопіль, Ужгород, Вінниця, Запоріжжя, Житомир [Kurlandzki, Danilecka 2001].

Одночасно з відновленням основних спільнот вірян утворювалися єпархії. Завдання, які стояли перед єпископами, були дуже складними і потребували часу та людей. Останні повинні були здобувати освіту, що зумовлювало необхідність створення духовних семінарій і формаційних домів. З огляду на ситуацію дуже часто доводилося звертатися по допомогу до духовенства з Польщі, до польських (і не тільки польських) семінарій і монастирських домів. Порівняно швидко – буквально через кілька років офіційної діяльності – з'явилися успіхи у вигляді перших призначень на посади [Kurlandzki, Danilecka 2001: 71–74, 107, 138 та інші].

Одним із найважливіших напрямів своєї діяльності костел вважав допомогу нужденним. Одним із яскравих прикладів такої діяльності є Дім милосердя, створений зусиллями парафіян Городка. *У день освячення цього будинку приїхало обласне телебачення. Завдяки цьому люди, які не мали даху над головою або яких було виселено з дому, дізналися про цю подію і швидко відреагували. Крім того, до людей дійшла інформація про те, що до Дому приймають не тільки поляків, але й усіх, хто потребує їжі чи даху над головою* [Kurlandzki, Danilecka 2001: 82–83].

Костели будувались або відбудовувались всюди. У Бердянську ініціаторами відновлення релігійних структур стали члени PKOT «Відродження». Організації вдалося налагодити дуже добрі стосунки з парафією, можливо, завдяки тому, що місцеві поляки добре розуміють, що на відвідування польського костелу мають право як поляки, так і українці, росіяни, німці та інші. У цьому випадку на отримання продуктів або медичної допомоги, яку надавав місцевий осередок Карітас у співпраці з PKOT, могли розраховувати всі, а не тільки римо-католики польського походження [Krasowska, Suchomłynow 2017: 86]. Свій внесок у відновлення костельних структур зробила також Маріупольська спільнота. До складу ініціативної групи, якій у 1996 році вдалося зареєструвати католицьку спільноту, входили поляки. Велику роль у цьому відіграли Регіна Долінська, Яніна Божик, Гелена та Віктор Клещови та Ганна Чуланова. Великим успіхом цієї структури було отримання згоди та початок будівництва Марійського санктварія у 2009 році. Внаслідок розвитку спільноти частка поляків зменшилася приблизно до 1/4 кількості вірян [Bonusiak 2018: 284–285].

Також у сфері костельних впливів відбулося зближення польських та українських спільнот. Прикладом такої співпраці стала виставка, відкрита 20 листопада 2015 року в *Галереї мистецтв Волинської організації Національної спілки худож-*

ників України. Цього дня відбулося відкриття *постплернерної виставки ікон, написаних у 2015 році під час V плернеру іконопису та сакрального мистецтва на Волині «Святі миру»* (м. Замлиння, Україна) та VII міжнародного плернеру іконопису (м. Новиця, Польща). Співорганізаторами виступили Генеральне консульство Республіки Польща в Луцьку, Інтеграційний центр у с. Замлиння («Карітас» Луцької дієцезії, Україна), Волинська організація Національної спілки художників України (www.art.lutsk.ua), кафедра українознавства Варшавського університету та Товариство іконописців з Польщі, Спілка польських митців Варшавського округу та Львівська національна академія мистецтв. Заходи проходили під патронатом Глав Римсько-Католицької та Греко-Католицької Церкви на Волині та Генерального консульства Республіки Польща у Луцьку. Проекти стали прикладом розширення співпраці неурядових організацій та інституцій Польщі та України, а метою плернерів і серії постплернерних виставок є духовний діалог між митцями, які ідентифікують себе як з західною традицією костелу, так і зі східною [WzW 6/15: 29].

Українські поляки брали участь не лише в житті Римсько-католицького костелу. Центр волонтеріату «Карітас» Самбірсько-Дрогобицької єпархії Української греко-католицької церкви існує та здійснює діяльність приблизно протягом 6 років. Протягом цього часу ми випустили «у світ» щонайменше три групи молодих людей, які цікавляться світом і мають великі перспективи. (...) Діяльність Центру волонтеріату, загалом, не має релігійного або національного характеру. Незважаючи на те, що через Центр, на чолі з його директором Артуром Дескою, проходить багато поляків, ми ніколи не будемо організацією польської меншини. Активісти Центру працюють над розширенням кругозору молоді, намагаються прививати їй розуміння та повагу до власної культури та традицій, а також усвідомлення феномену мультикультуралізму, прагнення розвиватися та досягати успіху, пам'ятаючи про власне коріння та громадянську відповідальність. Центр працює з дітьми та підлітками віком від 9 років. Всі бажаючі мають можливість поглиблення своїх знань – вивчення польської, англійської, німецької мов. Можна також долучитись до роботи над виданням газети «Волонтерський бюлетень», а також взяти участь у культурних акціях, екскурсіях та багатьох інших заходах, в тому числі, волонтерських [KG 15/09: 24].

Одним із елементів побудови сучасної релігійності була турбота про розширення різноманітних спільнот таких, як, наприклад, Апостольський рух «Родина Родин» зі Львова. Його історія є досить дивовижною, оскільки він був заснований, як філія варшавської «Родини Родин», у 1994 році. Він

Фот. 24. Афіш з рекламуючі імпрезы. Źródło: WzW 6/15: 29

Фото 24. Афіша з рекламою заходу. Джерело: WzW 6/15: 29

Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego i środowisko ikonopisów z Polski, Związek Polskich Plastyków Okręg Warszawski oraz Akademia Sztuk Pięknych we Lwowie. Imprezom patronowali zwierzchnicy Kościoła rzymskokatolickiego i grekokatolickiego na Wołyniu i KG RP Łucku. Projekty były przykładem poszerzającej się współpracy pozarządowych organizacji oraz instytucji z Polski i z Ukrainy, a celem plenerów i cyklu wystaw poplenerowych jest prowadzenie dialogu duchowego pomiędzy artystami identyfikującymi się zarówno z tradycją zachodnią Kościoła, jak i wschodnią [WzW 6/15: 29].

Українські Польці були видочні не тільки в житті Коścioła рzymskokatolickiego. Centrum Wolontariatu „Caritas Samborsko-Drohobyckiej Diecezji Ukrainiekiej Cerkwi Grekokatolickiej” istnieje i działa od około 6 lat. Przez ten czas wypuściliśmy „w świat” co najmniej trzy roczniki ciekawych świata i wspaniale rokujących młodych ludzi. (...) Działalność Centrum Wolontariatu jest zasadniczo pozbawiona charakteru religijnego oraz narodowego. Choć przez Centrum przewija się mnóstwo Polaków, z dyrektorem Arturem Deską na czele, to nigdy nie będziemy organizacją polonijną. Działacze Centrum starają się działać na rzecz poszerzania horyzontów ludzi

młodych, budować zrozumienie i szacunek dla własnej kultury i tradycji oraz świadomość wielokulturowości, chcą rozwoju oraz dążenie do sukcesu z zachowaniem pamięci o własnych korzeniach i obywatelskiej odpowiedzialności. Centrum działa wśród dzieci i młodzieży w wieku od lat dziewięciu. Wszyscy chętni mogą w nim pogłębiać wiedzę – uczyć się języka polskiego, angielskiego, niemieckiego. Włączyć się w wydawanie gazety „Newsletter Wolontariatu”, a ponadto przyłączyć się do akcji kulturalnych, wycieczek i wielu innych działań – również tych o charakterze pomocowym [KG 15/09: 24].

Jednym z elementów budowania nowoczesnej religijności była troska o rozbudowywanie różnych wspólnot, takich jak przykładowo lwowskie Stowarzyszenie Rodzina Rodzin. Jego historia jest dość zaskakująca, gdyż powstało jako filia warszawskiej Rodziny Rodzin w roku 1994. Zostało założone w kościele pw. św. Antoniego. Wszystko zaczęło się od 6 polskich rodzin. *Wartościami, które leżą u podstaw działalności Rodziny Rodzin oraz od zawsze stanowiły elementy identyfikacji narodowościowej Polaków, są uczestniczenie w życiu Kościoła, patriotyzm i rodzinność (...)* *We współczesnych realiach państwa ukraińskiego „Kościół rzymskokatolicki stara się odchodzić od postrzegania siebie jako polski”. Obecnie liczba wiernych posługujących się językiem polskim konsekwentnie maleje, natomiast we Lwowie da się zaobserwować stopniowe wypieranie języka polskiego z liturgii przez język ukraiński.* Organizacja prowadziła więc pracę mającą na celu wzmacnianie struktury rodziny, której siła została bardzo poważnie ograniczona w dobie sowietyzacji społeczeństwa. *Tym, co wyróżnia RR Lwowa, jest przede wszystkim inicjatywa oddolna (świecka) liderów i członków Stowarzyszenia, a także działania na rzecz zachowania tożsamości mniejszości polskiej oraz realizacji jej potrzeb i interesów w środowisku ukraińskim. Działalność lwowskiej filii zaowocowało powstaniem nowych grup w innych miejscowościach* [Gierko 2014: 280–284].

був заснований у костелі св. Антонія. Все почалося з 6 польських родин. *Цінності, які лежать в основі діяльності Родини Родин і які завжди становили елементи національної ідентифікації поляків – це участь у житті костелу, патріотизм та сім'я (...)* *У сучасних українських реаліях «Римсько-католицький костел намагається відійти від його сприйняття як польського».* Нині кількість вірян, які користуються польською мовою, постійно зменшується, а у Львові можна спостерігати поступове витіснення з літургії польської мови українською. Тому організація вела роботу, спрямовану на зміцнення структури сім'ї, якій надавалось мало значення в епоху радянізації суспільства. *Львівська «Родина Родин», перш за все, вирізняється низовою (світською) ініціативою лідерів та членів організації, а також діяльністю, спрямованою на збереження ідентичності польської меншини і задоволення її потреб та інтересів в українському середовищі. Завдяки діяльності львівського осередку були створені нові групи в інших містах* [Gierko 2014: 280–284].

3. Розділ другий. Бути поляком

3.1. В культурному житті України

Національні меншини займалися не тільки політичною діяльністю. Вони намагалися брати участь у культурному житті країни. Найважливішим заходом, організованим в Україні, став Всеукраїнський фестиваль національних культур України «Всі ми діти твої, Україно», який вперше відбувся у 1990 році. Відтоді він організовувався що два роки. Він мав дуже урочистий характер, наприклад, у 2009 році захід проходив на сцені національної опери ім. Тараса Шевченка. Співорганізатором заходу виступила РНТ. У ньому брали участь представники всіх найбільших національних спільнот, які проживають на території країни. Зазвичай на сцені виступало кілька десятків колективів, які представляли грецьку, румунську, болгарську, татарську, литовську, німецьку, єврейську, грузинську, російську і, звичайно, польську спільноти [DK 21/09: 5]. Представники польської спільноти взяли також участь у Міжнародному фестивалі аматорського мистецтва «ArtTalentFest», який проводився у Києві. У його першому турі, який проходив з 1 по 3 квітня 2011 року, виступив польський національний ансамбль танцю «Кароліські» СПУ та Сергій Світельський. Останній отримав золоту медаль за виконання «Мазура» та бронзову за виконання «Гопака» [ТЗ 1–2/11 [a]: 2].

На початку XXI століття київська міська влада у співпраці з культурно-освітніми організаціями, що діють у місті, організувала проведення фестивалю «Фолькораме». Це був фестиваль народів України. Кожен з них організував власні «фестивальні містечка», де були представлені вироби народних майстрів та страви національної кухні. Крім того, кожна меншина готувала фрагмент культурно-мистецької програми, який представляла на головній сцені учасникам заходу [DK 12/04: 1, 3].

Однак основна діяльність меншин велась на регіональному рівні, де організаційний рух був дуже активним. У 2013 році Громадська рада при Хмельницькій обласній державній адміністрації прийняла рішення про проведення фестивалю «Подільська родина». Він пройшов 16 квітня 2013

3. Rozdział drugi. Być Polakiem

3.1. W życiu kulturalnym Ukrainy

Niezależnie od działalności politycznej mniejszości narodowe starały się uczestniczyć w życiu kulturalnym państwa. Najważniejszą imprezą organizowaną na Ukrainie był Ogólnoukraiński Festiwal Narodowościowy Etosów Ukrainy „Wszyscy jesteśmy twoimi dziećmi, Ukraino”, którego pierwszą edycję zorganizowano już w 1990 roku. Od tego momentu organizowany on był cyklicznie co dwa lata. Nadawano mu bardzo uroczysty charakter, przykładowo w 2009 roku święto zorganizowane zostało na scenie Opery Narodowej im. Tarasa Szewczenki. Współorganizatorem imprezy była RSN. Na tej imprezie reprezentowały się wszystkie największe środowiska mniejszościowe funkcjonujące w państwie. Zazwyczaj występowało kilkadziesiąt zespołów reprezentujących społeczności Greków, Rumunów, Bułgarów, Tatarów, Litwinów, Niemców, Żydów, Gruzinów, Rosjan i oczywiście Polaków [DK 21/09: 5]. Przedstawiciele polskiego środowiska uczestniczyli również w organizowanym w Kijowie Międzynarodowym Festiwalu Sztuki Amatorskiej ArtTalentFest. W jego pierwszej edycji mającej miejsce od 1 do 3 kwietnia 2011 roku, wystąpił Narodowy Zespół Tańca Polskiego „Koroliwski” ZPU oraz indywidualnie Sergiusz Świtelski. Temu ostatniemu za prezentację „Mazura” udało się uzyskać złoty, a za „Hopaka” brązowy medal [TŻ 1–2/11 [a]: 2]

W Kijowie od początku XXI wieku, miejscowe władze w porozumieniu z organizacjami kulturalno-oświatowymi działającymi na terenie miasta organizowały także „Folkoramę”. Był to festiwal narodów Ukrainy. Każdy z nich organizował własne „miasteczka festiwalowe”, na których prezentowane były wytwory ludowych artystów oraz narodowe kuchnie. Niezależnie od tego każda z mniejszości przygotowała fragment programu artystycznego prezentowanego na głównej scenie przez uczestników wydarzenia [DK 12/04: 1, 3].

Gros działań mniejszości miał jednak miejsce na poziomie obwodowym. W tym przypadku ruch organizacyjny był bardzo ożywiony. W 2013 roku Rada Społeczna przy Administracji Obwodowej w Chmielnickim podjęła decyzję o przeprowadzeniu festiwalu „Podolska

Rodzina". Odbыл się on 16 kwietnia 2013 roku w salach Naukowo Metodycznego Centrum Kultury i Sztuki. Zaprezentowali się na nim przedstawiciele kilkunastu narodowości. W holu centrum każda organizacja oraz obwodowe twórcze i muzealne instytucje zorganizowały tematyczne wystawy. Narodowe kuchnie zostały zaprezentowane przez prawie wszystkie narodowości obwodu a etnografowie pokazali odzież każdego oddzielnego etnosu, który mieszka na Podolu oraz zabytkowe przedmioty codziennego użytku. W części oficjalnej nagrodzono najbardziej zasłużonych działaczy mniejszościowych, a artystycznej zaprezentowały się „Mali Węgrzy” z Chmielnickiej Szkoły nr 1, „Polskie Skarby” z Greczan oraz zespół, działający przy polskiej organizacji społecznej w Wołoczysku [SP 4/13: 5].

Podobnie było na terenie Wołynia, na którym od początku XXI wieku organizowany był Festiwal Kultur Mniejszości Narodowych w obwodzie wołyńskim. Odbываły się one pod różnymi hasłami, przykładowo jego X edycja miała hasło „Z odczuciem wspólnej rodziny”. Po uroczystym otwarciu imprezy rozpoczęła się *wspaniały koncert przedstawicieli mniejszości narodowych*. Tu było wszystko: *gra na gitarach, piosenki w różnych aranżowaniach, tańce*. Po święcie pozostanie w pamięci także *unikalna wystawa ciekawych rzadkich fotodokumentów i książek*. Wśród uczestników spotkania byli również Polacy reprezentujący SKP na Wołyniu oraz TKP w Łucku [MW 22/10: 6]. Natomiast od 2017 roku odbywał się w mieście Festiwal Mniejszości Narodowych „Paleta Kultur”. Podobnie jak w przypadku innych spotkań o takim charakterze stale wzbogacano paletę wydarzeń festiwalowych. Przykładowo w roku 2018 w ramach Festiwalu odbyła się także *dyskusja o wielokulturowości Łucka, o problemach i sukcesach mniejszości narodowych, o zabytkach kultury i architektury w mieście związanych z ich kulturą, którą poprowadziła Oksana Sztanko*. Obowiązkowo mniejszości prezentowały się w części artystycznej, a w ofercie były także wycieczki po mieście i jego okolicach. Festiwal był elementem Dni Miasta Łucka [MW 17/18: 1, 8; MW 17/21 [b]: 8].

Natomiast Rada Narodowych Towarzystw Obwodu Mikołajewskiego oraz Miejskie Centrum Kultur Narodowych od 1995 roku organizowała Festiwal Kultur Narodowych Południowego Regionu Ukrainy „Przyjaźń”. W 2009 roku w festiwalu brało udział 200 uczestników z Kijowa, obwodu donieckiego, zaporoskiego, charkowskiego, odeskiego i autonomicznej Republiki Krym. W salach koncertowych i na estradach miasta swój kunszt zaprezentowali między innymi Tatarzy, Grecy, Turcy, Czesi a także Polacy. W miarę upływu lat festiwal się rozrastał, wprowadzane były kolejne elementy i nowe formy działania. Do jego organizacji włączały się uczelnie wyższe, a także placówki oświatowo-kulturalne. Na szeroką skalę starano się włączać grupy studenckie i młodzieżowe [DK 20/09: 1, 4].

року в будівлі Науково-методичного центру культури і мистецтва. На ньому виступили представники понад десяти національностей. У холі Центру кожна організація, а також обласні творчі спілки та музейні заклади організували тематичні виставки. Тут були представлені національні страви майже всіх національностей, які проживають на території області, а етнографи представили одяг кожного окремого етносу, що проживав на Поділлі, та стародавні предмети побуту. Під час офіційної частини відбулось нагородження найвидатніших діячів національних меншин, а під час культурно-мистецької частини виступили «Малі угорці» з Хмельницької школи № 1, «Польські скарби» з Гречан та колектив, який діє при польській громадській організації у Волочиську [SP 4/13: 5].

Подібні заходи організовувались також на Волині, де з початку XXI століття проводився Фестиваль культур національних меншин Волинської області. Заходи в його рамках проходили під різними гаслами, наприклад, його 10 тур мав назву «З почуттям єдиної родини». Після урочистого відкриття заходу розпочався чудовий концерт представників національних меншин. Тут було все : *гра на гітарі, пісні в різних аранжуваннях, танці*. Гостям свята *запам'ятається також унікальна виставка цікавих, рідкісних фотодокументів та книг*. Серед учасників зустрічі були також поляки, які представляли ТПК на Волині та ТПК у Луцьку [MW 22/10: 6]. Натомість з 2017 року у місті проводився Фестиваль національних меншин «Палітра культур». Як і у випадку інших акцій подібного типу, палітра фестивалних заходів постійно розширювалась. Наприклад, у 2018 році в рамках Фестивалу відбулася *дискусія, під час якої обговорювались питання полікультурності Луцька, проблеми та успіхи національних меншин, пам'ятки культури та архітектури національних меншин, що знаходяться в місті*. Дискусію провела *Оксана Штанько*. Під час культурно-мистецької частини виступили представники національних меншин, а в пропозиції були екскурсії містом та околицями. Фестиваль проходив у рамках Дня Луцька [MW 17/18: 1, 8; MW 17/21 [b]: 8].

Натомість з ініціативи Ради національних товариств Миколаївської області та Міського центру національних культур з 1995 року проводиться Фестиваль національних культур південного регіону України «Дружба». У 2009 році у фестивалі взяли участь 200 учасників з Києва, Донецької, Запорізької, Харківської, Одеської областей та Автономної республіки Крим. У концертних залах та на естрадних площадках міста свої таланти представили, зокрема, *татари, греки, турки, чехи та поляки*. З плином років, фестиваль розширювався, з'являлися нові елементи та нові форми дій. До його організації до-

лучалися як вищі навчальні заклади, так і заклади освіти та культури. Докладалось максимум зусиль для залучення до участі в ньому студентських та молодіжних колективів [DK 20/09: 1, 4].

На Харківщині доброю традицією стало проведення щорічного етнічно-мистецького фестивалю «Печенізьке поле». Його було засновано на початку XXI століття, у 2008 році відбувся VIII фестиваль. Традиційно в ньому взяла участь молодь з ТПК м. Харкова, об'єднана в клуб «Європейський век-

W obwodzie charkowskim tradycją było organizowanie spotkań mniejszości narodowych „Pieczeniezskie Pole”. Na tym terenie były one organizowane od początków XXI wieku, w 2008 roku miała miejsce jego VIII edycja. Tradycyjnie brała w niej udział młodzież SKP w Charkowie zrzeszona w klubie „Europejski Wektor”. Polacy prezentowali się w strojach krakowskich. W tej edycji prezentowały się polskie artystki – śpiewaczki Katarzyna i Marianna Korzawin z „Szła dziewczeczka do laseczka” [PCH 4/08: 13].

Fot. 25, 26, 27. Pieczeniezskie Pole 2008 i Polacy. Źródło: PCH 4/08: 13

Фото 25, 26, 27. Печенізьке поле 2008 і поляки. Джерело: PCH 4/08: 13

тор». Поляки виступали в краківських костюмах. На цьому фестивалі виступили польські співачки Катажина та Маріанна Кожавін з піснею «Йшла дівчина до лісочка» [PCH 4/08: 13].

У Чернігівській області був організований Міжнародний фольклорний фестиваль «Поліське коло», який користувався великою популярністю. Це був циклічний захід, який проводився в обласному центрі. Його постійними учасниками були представники польської меншини з цього регіону країни. Вони брали участь у організованому в його рамках параді, готували польський стенд, де можна було скуштувати польські страви та випічку, виступали з художніми номерами [Januszkiewicz 2018: 98–99].

Представники національних меншин не лише обговорювали свої проблеми, намагалися представити свою точку зору, але також хотіли познайомитися один з одним. Це відбувалося під час численних нарад, зустрічей і державних урочистих заходів. Під час цих зустрічей намагались організувати ще й «друж-

W obwodzie Czernichowskim organizowany był natomiast, cieszący się dużym zainteresowaniem, Międzynarodowy Folklorystyczny Festiwal „Poliskie Koło”. Była to impreza cykliczna odbywająca się w stolicy obwodu. Stale uczestniczyli w niej przedstawiciele mniejszości polskiej z tej części państwa. Biorą udział w organizowanej w jego ramach paradzie, przygotowują stoisko polskie na którym chętni mogą skosztować polskich potraw i ciast, biorą udział w występach artystycznych [Januszkiewicz 2018: 98–99].

Представители меньшинств не только дебатовали о своем положении, не только старались представлять свои постулаты, а также хотели себя познавать. Oczywiście доходило до этого в trakcie licznych нарад i spotkań oraz uroczystości państwowych. Starano się, aby spotkania te miały również część „towarzystwo-rozrywkową”. Tak było w przypadku multinarodowego sylwestra organizowanego przez obwodowe struktury mniejszości narodowych na Kijowszczyźnie. Z jednej strony liderzy poszczególnych grup wzięli wów-

Konferencję „Wnioski-2017, Oczekiwania-2018” otworzył prezes Rady Wspólnot Narodowych Ukrainy Aszot Awanesjan witając obecnych, zaś z okazji Świąt i Nowego Roku życzył wszystkim zdrowia, dobrego samopoczucia i nowych twórczych osiągnięć.

w imieniu RWNУ wielu liderom krajowych towarzystw kulturalnych wręczono medale i dyplomy za wieloletni niebagatelny wkład do pozytywnego rozwoju stosunków międzynarodowych i promowanie kultur narodowych.

Reżyserem świątecznego przedsięwzięcia była Zasluzhona Artystka Ukrainy, wicepre-

W uroczystej atmosferze w imieniu Rady Wspólnot Narodowych Ukrainy prezes RWNУ Aszot Awanesjan i wiceprezes Inesz Kdyrowa wręczyli medale i dyplomy liderom krajowych stowarzyszeń narodowościowych

Wystąpili również członkowie Prezydium RWNУ: pierwszy z-ca Przewodniczącego - Emir Waliejew i wiceprezisi - Mykoła Kореcki, Inesz Kdyrowa, Rizwan Babajew oraz liderzy wspólnot etnicznych.

W uroczystej atmosferze

zes Zarządu RWNУ - Inesz Kdyrowa, która uświetniła program wieczoru wykonaniem wspaniałych pieśni.

Wszyscy zaproszeni w podniosłym nastroju, obcując przy świątecznie nakrytych stołach, z zainteresowaniem

Na scenie Ludowy Zespół diaspory ormiańskiej «Ajrenik»

Polskim akcentem programu artystycznego stał się występ Wokalno-Taneczny Zespołu „Polanie znad Dniepru”

oglądali atrakcyjny program Wszchukraińskiego Festiwalu Jedności Narodowej z udziałem najlepszych zespołów artystycznych i solistów reprezentujących wspólnoty narodowe Ukrainy.

Polskie akcenty zaprezentowali: Wokalno-Taneczny Zespół „Polanie znad Dniepru” pod kierownictwem artystycznym, Zasluzhonej dla Kultury Polskiej Lesi Jermak i Artysta Ludowy Ukrainy Zasluzhony dla Kultury Polskiej Oleg Dziuba. Wszystkich obecnych przywitał też prezes Związku Polaków na

Ukrainie Antoni Stefanowicz, który podziękował kierownictwu Zarządu RWNУ za owocną i długofalową współpracę.

Miłym zaskoczeniem była słodka siurpriza w postaci ol-

brzymiego tortu z wizerunkiem logo RWNУ, honorową misję rozcięcia którego powierzono prezesowi Rady Aszotowi Awanesjanowi i jego zastępcy - Rizwanowi Babajewowi.

Wszyscy goście otrzymali prezenty, pozdrowienia, jak też wynieśli z imprezy ogrom niezapomnianych wrażeń i emocji!

Andżelika PŁAKSINA
(Zdjęcia autora)

Fot. 28. Relacja z imprezy sylwestrowej na łamach DK. Źródło: DK 1/18: 8

Фото 28. Репортаж із передноворічної вечірки на шпальтах DK. Джерело: DK 1/18: 8

czas udział w konferencji „Wnioski 2017 – Oczekiwania 2018”, a z drugiej mieli możliwość rozmów i zapoznania się z częścią kultury poszczególnych narodów. Stronę polską reprezentowali „Polanie znad Dniepru”. Impreza odbyła się pod patronatem obwodowych struktur mniejszości narodowych [DK 1/18: 8].

Podobne działania były podejmowane w Charkowie, gdzie pod patronatem mera miasta organizowany był Festiwal Kultur Mniejszości Narodowych „Charków – Nasz Dom”. W drugiej jego edycji, w 2005 roku wzięło w nim udział 20 mniejszości, wśród nich również polska. Jedną z laureatek konkursu była Ludmiła Kabaniec,

ньо-розважальну» частину. Так було у випадку багатонаціонального новорічного свята, організованого обласними структурами національних меншин Київщини. З одного боку, лідери окремих груп взяли участь у конференції «Висновки 2017 – Очікування 2018», а з іншого – вони мали можливість поспілкуватися та познайомитись з культурою окремих народів. Польську сторону представляли «Поляни з-над Дніпра». Захід проходив під патронатом регіональних структур національних меншин [DK 1/18: 8].

Подібні заходи проводились і в Харкові, де під патронатом міського голови було організовано

Фот. 29. Polscy uczestnicy XI edycji Festiwalu „Charków – Nasz Dom”. Źródło: PCH 11/17: 15

Фото 29. Польські учасники XI фестивалю «Харків – наш дім». Джерело: PCH 11/17: 15

Фестиваль національних культур «Харків – наш дім». У другому фестивалі, який проходив у 2005 році, брало участь 20 меншин, у тому числі польська. Одним з лауреатів конкурсу стала Людмила Кабанець, яка блискуче виконала «Велике кохання» Северина Краєвського. Анна Молодецька також була нагороджена за «Прекрасну пані». Обидві вони мали польське походження [PCH 1/06: 6]; Фестиваль проходив також в наступні роки, в ньому, звісно, завжди брали участь представники місцевої польської спільноти. Це була одна з найпопулярніших культурних подій міста, що не дивно, оскільки меншини становили близько 25% населення міста. Згідно зі статистикою, в ньому проживали представники 70 етнічних груп [PCH 10/12: 11; PCH 11/17: 15].

У рамках святкування Дня Житомира відбувся Фестиваль культури національних меншин. Представники Житомирського обласного відділення Спілки поляків, підготували стенди, на яких представили свої спортивні успіхи та організаційні досягнення. Особливу увагу було приділено презентації культурних досягнень. Були представлені книги Валентина Грабовського «Розмова з каменем», буклет, присвячений І.Я. Падеревському, зошити з видавничої серії «Музична скарбниця Волині». Також можна було ознайомитись з інформацією про можливість навчання в Польщі, отримання Карти поляка або вивчення польської мови. Про досягнення місцевої польської організації розповіла її голова Вікторія Ляковська-Щур. *День Житомира був багатий на різноманітні цікаві події: Фольклорний фестиваль «Польське весілля», Фестиваль вуличного мистецтва «Street Art», Свято хліба «Жито для миру», Фестиваль шашлику.* Завершився захід феєрверком. У наступні роки програма була ще більш насиченою, наприклад, в рамках свята проводились вікторини або обиралась Королева Житомира [SP 3/13: 10; TŻ 1/13: 2; TŻ 3/12: 20–21; TŻ 3/13: 17].

Результатом діяльності обох зацікавлених сторін часто були циклічні, багатоденні заходи. Так було в Кременчуці – великому промисловому місті на Полтавщині. Тут міська влада – ще в середині дев'яностих років ХХ століття – запропонувала організувати Міжнародну виставку-ярмарку «Чумацький шлях». Ця ідея була дуже добре сприйнята мешканцями, зокрема поляками. З метою популяризації Польщі та польської культури вони організували в її рамках «Польський день». Завдяки діям

która znakomicie wykonała „Wielką miłość” Seweryna Krajewskiego. Wyróżniono również Annę Mołodecką za „Śliczną Pannę” [PCH 1/06: 6]; Festiwal organizowany był również w kolejnych latach, stale oczywiście uczestniczyli w nim przedstawiciele miejscowej społeczności polskiej. Było to jedno z najpopularniejszych wydarzeń kulturalnych w mieście, co nie powinno dziwić, skoro mniejszości stanowiły około 25% jego ludności. Statystyki mówiły, że żyli w nim przedstawiciele 70 grup narodowych [PCH 10/12: 11; PCH 11/17: 15].

W ramach obchodów Dnia Miasta Żytomierz organizowany był Festiwal Kultur Mniejszości Narodowych. Polacy organizowani przez Żytomierski OZP przygotowywali stoiska na których zaprezentowali swoje sukcesy sportowe i osiągnięcia organizacyjne. Szczególną uwagę skierowano na zaprezentowanie osiągnięć kulturalnych. Znalazło się miejsce na prezentację książki Walentego Grabowskiego, „Rozmowa z kamieniem”, folderu poświęconemu I.J. Paderewskiemu, czy opracowania „Muzyczny skarbiec Wołynia”. Były również dostępne ulotki o możliwości studiów w Polsce, czy uzyskania Karty Polaka, a także o nauczaniu języka polskiego. O osiągnięciach miejscowej organizacji polskiej opowiadała jej prezes Wiktoria Laskowska-Szczur. Święto Żytomierza obfitowało w różne ciekawe wydarzenia: Folklorystyczny Festiwal „Poleskie wesele”, Festiwal Sztuki Ulicznej „Street Art”, Święto Chleba „Żyto dla pokoju”, Festiwal Szaszłyków. Imprezę zakończył pokaz sztucznych ogni. W kolejnych edycjach program był jeszcze bardziej rozbudowany, przykładowo o quizy czy wybory Królowej Żytomierza [SP 3/13: 10; TŻ 1/13: 2; TŻ 3/12: 20–21; TŻ 3/13: 17].

Działania podejmowane przez obie zainteresowane strony często przekształcały się w cykliczne, kilkudniowe imprezy. Tak było w Kremieńczuku, dużym mieście przemysłowym położonym w obwodzie połtańskim. Tu miejscowe władze – już w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, zaproponowały organizację Międzynarodowej Imprezy Wystawienniczej „Szumacki

Слзак". Помысл тен зостал бардо добре прыжыты прыз мешзакнцв, в тым Полакв. Ци остатни в его рамач организовали „Дзйен Польски" выкорыстываны до промо-ваня Польски и польскоци. Дзйеки заагажованю групы польскей до акци влчзыты сй польске институте дзйа-жэце в Украйне – Институт Польски и Амбуасада РР. Обечни на ней были рвннеж прездставичеле польских партне-рвв местового прызмышлу, дзйажажэцых в мйецие szkв, itp. [DK 8/06: 1, 3].

В днйах 29–30 сйрпня 2019 року в Геническу, одбыл сй Огвлунокрайнски Фестивал „Таурыйска Родзйна". В тым прызначеном дла мнйежскоци народowych спотканю взыл рвннеж удзйал група репрезентужэца Бйацвкеркiewске Centrum Польскей Ошвйату и Культуры. *To было wielkie, rozspiewane międzynarodowe święto. W ramach Festiwalu kaźda spvvcznvvcść prezentowała swoje potrawy narodowe* [DK 17/19 [a]: 14].

В Бердянску влэде мйежске прыз вйеле лат организовалы фестивале мажэце в залвжениу промо-вал мнйежскоци народове. Былы то Фестивал Жэжыжкв „Планета" организованы од 2001 року и Фестивал Культур Народowych, ктvvcго пйерwsza edycja мйала мйежске в 2000. В обу бйорэ заwsze удзйал прездставичеле мйежсовых мнйежскоци, в тым Полаци. Фестивал Культур Народowych был жедночасне елймйнажэ до об-водового спотканя организованого в Запорожу. Нйежеднократно на тен прызглэд квалыфйкывалы сй влэ-шнйе прызентация прызготоване прыз мнйежскоц польску [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 70–71].

Бардо интересужэце спотканя былы од лат организоване в Czerniowcach. В wynыку завартого прыз латы порозумения помйежжы мйастами партнерскими од 1990 року организовано Фестивал „Буковинске Спотканя". Каждего року одбыважа сйе оне напрыемнйене в Pile i Jastrowe (Polska), Czerniowcach (Ukraina), Cămpulung Moldovenesc (Rumunia), Bonyhád (Węgry) oraz Turčianskich Teplicach (Słowacja). *Ten unikatowy festiwal nie trwa 2–3 dni, a podrvvcuje od maja do października po miasteczkach i wsiach 5 państw. Jeźeli в 1990 r. do Jastrowia i Pily на I festiwal przyjechało tylko 9 zespołów, to в тым року в его пйециу чэжсциах учезтничыло 153 zespołów, czyli 3 500 учезтничкв. В jubileuszowym дла festiwalu року, з обводу czerniowieckiego do Jastrowia zaproszono 13 zespołów. Polską Bukovinę reprezentowały: zespół folklorystyczny „Wianeczek" з Dolnych Piotrowiec (kierownik Maria Malicka), (...) „Echo Prutu" з Czerniowiec (kierownik Lila Pundyk) oraz dzieциежы zespół folklorystyczny „Dolinianka" ze Starej Krasnoszory (kierownik Regina Kałuska). Фестивал хчял утрымывац влчност помйежжы Буковинчжыками вчоджэжымйи нйегдыс в склад вйелонародового Imperium Habsburskiego. Огромна рvvcлэ в его организованю и прызповаджаню одгрыважа сродовиска и zespoły мнйежскоциове, в тым также польске. Импрежа бардо добре служы зблйженю помйежжы народами. До 2022*

польскей групы, до заходу долучылыся польскей установы, що дйали в Украйне – Польскей Институт та Посольство Республйкы Польша. У ньому также взыли учазть прездставничы польскейх партнервв местовых промысловых пйдрпйемств, шкйл, що дйотэ у мйесту, тощо [DK 8/06: 1, 3].

29–30 сйрпня 2019 року в Геническу вйдбувся Всеукрайнскый фестивал нацйональнйх меншын «Таврййска родйна». У цвому заходу также взыла учазть група прездставнйкв Бйацвкеркiewского цвнтра польскей освйты та культуры. *Це було велике, спйвоче мйжнародне свято. В рамках Фестивалю кажна спйльнота прездставила своу нацйональну страву* [DK 17/19 [a]: 14].

У Бердянску мйска влада прызтягом багачоох рокв организовувала фестивале, метою яких була популярызажэ нацйональнйх меншын. Це былы Фестивал мов «Планета», який прызводытся почынаючи з 2001 року, та Фестивал нацйональнйх культур, який вперше было прызведено у 2000 роцу. В обох заходах завжды брали учазть прездставничы местовых меншын, в тому числй, полякы. Фестивал нацйональнйх культур був одночасно вйдбором на учазть у обласному огляду, який прызходыв у Запорйжжы. Часто на цей огляд потраплялы номеры, пйдготованы прездставнйками польскей меншыны [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 70–71].

Прызтягом багачоох рокв дже цйкавы заходы прызводыжэся у Чернйвцях. У резульату договору, укладеного з мйстами-партнерами, з 1990 року прызводытся Фестивал «Буковинскы зустрйчй». Щороку вйн прызходыть по черзу в Пйлы та Ястрову (Польша), Чернйвцях (Украйна), Кымпулунг-Молдовенеск (Румынйя), Бонйгадй (Угорщына) та Турчанскых Теплйцах (Словаччына). *Цей унікальнй фестивал трывае не 2–3 днй, а мандруе з травня по жовтень мйстами и селами 5 крайн. Якщо у 1990 роцу на I фестивал до Ястрова та Пйлы прйухалы лйше 9 колектывв, то цвого року у п'яти його турах взыли учазть 153 колектывы, тобто 3500 учаснйкв. У ювйлейному дла фестивалю роцу з Чернйвецквоу областу до Ястрова было запрошено 13 колектывв. Польску Буковину прызставлялы: фольклорнй колектыв «Вйночок» з Нйжнйх Петрйвцйв (керйвнйк Марйя Малйцька), (...) «Ехо Пруту» з Чернйвцйв (керйвнйк Лйля Пундук) та дйтячй фольклорнй колектыв «Долйнянка» з с. Стара Красношора (керйвнйк Регйна Калуська). Метою фестивалю было пйдрымання зв'язкв мйж буковинчжыками, якы колысь былы частыною багачонацйональнвоу Габсбуржквоу імперйу. Величезну рvvcлэ в його организатуу та прызведенну вйдйграютэ нацйональну спйльноту та етнйчнй групы, в тому числй польскей. Захйд вйдйгравав велику рvvcлэ у зблйженну народыв. До 2022 року было организовано 33 таких заходы. Повну йнформачю прыз програмы та учаснйкв мжжна знайтй на сайту фестивалю та в соцйаль-*

них мережах [GPB 25/09 [b]: 1, 3, 4; GPB 28–29/09: 4; fb@2; rck@1] В рамках заходів проводились також наукові зустрічі [GPB 25/09 [a]: 3; GPB 85–86/14: 1, 5; GPB 123–124/17: 7].

Національні меншини також були присутні на важливих заходах державного та місцевого рівня, де представляли багатонаціональну та полікультурну Україну. На місцях одним з найважливіших свят був «День міста». Зазвичай воно проводилось в день, який вважається офіційною датою заснуван-

року zorganizowanych zostało 33 edycje tych spotkań. Pełne informacje dotyczące programów i uczestników, można odszukać na stronie własnej festiwalu oraz w mediach społecznościowych [GPB 25/09 [b]: 1, 3, 4; GPB 28–29/09: 4; fb@2; rck@1] Elementem tych uroczystości są również spotkania naukowe [GPB 25/09 [a]: 3]; GPB 85–86/14: 1, 5; GPB 123–124/17: 7.

Mniejszości narodowe były również obecne na ważnych wydarzeniach o charakterze państwowym i lokalnym, na których reprezentowały wielonarodową

Fot. 30. Jubileuszowe występy. Źródło: GPB 25/09 [c]: 3
Фото 30. Ювілейні виступи. Джерело: GPB 25/09 [c]: 3

Fot. 31. Jubileuszowe występy. Źródło: GPB 28–29/09: 4

Фото 31. Ювілейні виступи. Джерело: GPB 28–29/09: 4

i wielokulturową Ukrainę. W terenie jednymi z najważniejszych były „Dni Miast”. Zazwyczaj nawiązywały one do oficjalnie przyjętej daty założenia ośrodka. Tak było również w Chersoniu, który w 2006 roku kończył 228 lat. *Wśród rocznicowych imprez był i koncert mniejszości narodowych, który zorganizowano na placu obok kinoteatru „Jubilej”.* Na scenie występowali także Polacy. Miejscowe Obwodowe Towarzystwo Polskie „Polonia” reprezentowali ubrani w ludowe stroje członkowie zespołu „Przyjaźń”, którzy przedstawili dwie polskie piosenki ludowe. W ramach polskiej części artystycznej zaprezentowała się jeszcze grupa taneczna, która pokazała publiczności polskie tańce ludowe [DK 18/06: 1].

W Zdołbunowie tradycyjnie Dzień miasta obchodzi się w drugą niedzielę września. Z okazji 524 rocznicy jego powstania zaplanowane zostały liczne wydarzenia sportowe, rekreacyjne i kulturalne. W przygotowaniu imprezy brali udział przedstawiciele miejscowego TKP. Przygotowali oni polskie stoisko, w którym królowała pomidorówka. W ramach programu artystycznego zaśpiewali „Hej Sokoły”. Wszyscy byli ubrani w stroje narodowe [MW 17/21 [a]: 13].

Jednym z najważniejszych wydarzeń w kalendarzu świąt państwowych był „Dzień Zwycięstwa”. W organizowanych z tej okazji uroczystościach również uczestniczyli Polacy, choć jak pisano, nawet na najbardziej

nia miasta. Tak było i w Chersoniu, якому у 2006 році виповнилося 228 років. *Серед ювілейних заходів був концерт національних меншин, який влаштували на площі біля кінотеатру «Ювілей».* Місцеве обласне польське товариство «Полонія» представляли учасники гурту «Дружба» у національних костюмах, які заспівали дві польські народні пісні. У рамках польської культурно-мистецької частини виступив також танцювальний колектив, який продемонстрував глядачам польські народні танці [DK 18/06: 1].

У Здоłбунові День міста традиційно святкують у другу неділю вересня. З нагоди 524-ї річниці його заснування було заплановано численні спортивно-оздоровчі та культурні заходи. У підготовці заходу брали участь представники місцевого ТКП. Вони підготували польський стенд, на якому «королем» був томатний суп. У рамках культурно-мистецької програми поляки заспівали «Гей, соколи». Усі вони були одягнені в національні костюми [MW 17/21 [a]: 13].

Однією з найважливіших подій у календарі державних свят був День Перемоги. У святкуваннях, організованих з цієї нагоди, брали участь поляки, хоча, як писалося, навіть на найбільш «польській» Житомирщині можливість виступати під польськими прапорами з’явилась лише у 2007 році [DK 9/07:

3]. З цього моменту польські прапори майорили під час заходів, які проводились на честь цього свята в наступні роки. Наприклад, у рамках святкування Дня Перемоги у 2013 році відбулися великі урочисті заходи, в яких, як завжди, брали участь представники польської спільноти. Користуючись нагодою поляки згадали про важливі для них свята – День польської діаспори, День прапора. Головною метою свята було *підкреслити, що День Перемоги – це свято миру та єдності, любові до ближнього та дружби*. Цього дня поляки віддавали данину пам'яті героям, полеглим у боях Другої світової війни, демонструючи свою присутність в українському суспільстві [TŻ 2/12 [a]: 4; TŻ 2/13 [b]: 3; TŻ 1–2/11 [c]: 2].

Ще одне важливе свято, чітко пов'язане з подіями 2014 року – це День Соборності України. Свято було започатковане у 1991 році з тим, щоб підкреслити важливість об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки та Української Народної Республіки, але в останнє десятиліття воно набуло абсолютно нового значення. З нагоди свята по всій країні проходять патріотичні урочисті заходи, в яких беруть участь жителі країни, незалежно від їх походження. У 2015 році в Херсонському драматичному театрі відбувся *чудовий концерт, під час якого багатьом людям було вручено нагороди за активну діяльність на благо української армії та за патріотизм*. У церемонії також взяли участь представники місцевих організацій національних меншин. *Найбільше враження та оплески глядачів викликав виступ художнього колективу «Дружба», що діє при Херсонському обласному польському товаристві «Полонія», який виконав пісню «Подай руку Україні»*. Члени колективу, одягнені у польські національні костюми, з прапорами України та Польщі, виглядали чудово, а пісня викликала дуже сильні емоції – *глядачі співали її разом з артистами та аплодувати стоячи* [DK 3/15 [a]: 3].

У той самий період відбулась Революція гідності, яка відкрила нову сторінку в історії України, і почалися пошуки інших «безпечних» символів українства, які були б прийнятними та зрозумілими для всіх громадян. Окрім урочистих заходів із вшанування пам'яті героїв *Майдану*, великою популярністю користувався День вишиванки, який відзначається 21 травня. Польські активісти долучалися до його святкування, оскільки, на їхню думку, *«питання державності України нерозривно пов'язане з проблемою збереження полікультурності та ідентичності окремих етнічних груп (...)*. Тому не дивно, що у святкових заходах, які проводились з нагоди Дня вишиванки на головній площі Бердянська, брали участь не тільки українці, але також представники різних національностей: *місцеві німці, греки, болгары, євреї і, звичайно, поляки*» [Odrodzenie@2].

польській Żytomierszczyźnie wystąpienie pod polskimi flagami stało się możliwe dopiero w 2007 roku [DK 9/07: 3]. Od tego momentu w taki sposób prezentowano się na tej uroczystości w kolejnych latach. Przykładowo w ramach obchodów w 2013 roku odbyły się duże uroczystości, w których jak zwykle uczestniczyli przedstawiciele społeczności polskiej. Polacy przy okazji nawiązywali do ważnych dla siebie świąt Dnia Polonii, Dnia Flagi. Głównym celem święta jest *uwypuklenie święta Zwycięstwa jako święta pokoju i jednoczenia się, miłości do bliźniego i przyjaźni*. Tego dnia Polacy składali hołd bohaterom poległym w walkach II wojny światowej i zademonstrować swoją obecność w społeczności ukraińskiej [TŻ 2/12 [a]: 4; TŻ 2/13 [b]: 3; TŻ 1–2/11 [c]: 2].

Kolejnymi ważnymi obchodami jednoznacznie wiążącymi się z wydarzeniami mającymi miejsce w 2014 roku był Dzień Jedności Ukrainy. Święto powstało w 1991 roku dla podkreślenia wagi zjednoczenia ZURL i URL, ale w ostatniej dekadzie nabrało całkowicie nowego znaczenia. W całym państwie odbywały się z tej okazji patriotyczne uroczystości, w których udział biorą mieszkańcy państwa niezależnie od swojego pochodzenia. W 2015 roku w chersońskim Teatrze Dramatycznym odbył się *wspaniały koncert, podczas którego licznym osobom zostały wręczone nagrody za aktywną działalność na rzecz armii ukraińskiej i zaangażowanie patriotyczne*. W uroczystości wzięły również udział reprezentacje miejscowych organizacji narodowościowych. *Największe wrażenie i aplauz publiczności wywołał występ zespołu artystycznego „Przyjaźń”, działającego przy Obwodowym Towarzystwie Polskim „Polonia” w Chersoniu, który wykonał pieśń „Podaj rękę Ukrainie”. Zespół – ubrany w polskie stroje ludowe, z flagami Ukrainy i Polski – prezentował się wspaniale, a wykonanie pieśni poderwało publiczność do śpiewania z artystami i oklasków na stojąco* [DK 3/15 [a]: 3]

W tym samym okresie, kiedy po Rewolucji „Godności” w Ukrainie doszło do „nowego otwarcia” poszukiwano innych „bezpiecznych” symboli ukraińskości, które byłyby czytelne i zrozumiałe dla wszystkich mieszkańców. Obok obchodów mających na celu uczczenie bohaterów *Majdanu*, dużą popularnością cieszył się również „Dzień Wyszywanki”. Jej święto obchodzone jest w dniu 21 maja. Polscy animatorzy włączali się do jego obchodów, gdyż ich zdaniem *„kwestia państwowości Ukrainy nierozzerwalnie wiąże się z problemem zachowania wielokulturowości i tożsamości poszczególnych grup etnicznych (...)*. Dlatego nie dziwi, że na obchody Dnia Wyszywanki na głównym placu w przyfrontowym Berdiańsku, *pomimo Ukraińców, zbrali się przedstawiciele różnych narodowości: tutejsi Niemcy, Grecy, Bułgarzy, Żydzi i, oczywiście, Polacy*” [Odrodzenie@2].

Rzecz jasna najważniejszym świętem państwowym był dzień niepodległości Ukrainy. To również wykorzystywane było w celu popularyzacji poszczególnych

Fot. 32. Berdiańsk, grupa Polaków w wyszywankach w Dniu „Wyshyvanki”. Źródło: [Odrodzenie@2](#)

Фото 32. Бердянськ, група поляків у вишиванках на святкуванні Дня вишиванки. Джерело: [Odrodzenie@2](#)

mniejszości zamieszkujących państwo. W Chmielnickim zorganizowany został *polski namiot, udekorowany polskimi oraz ukraińskimi flagami. Każdy chętny mógł tam zapoznać się z historią polskiego Podola, porozmawiać z uczniami polskich szkół na Greczanach, Zarzeczcu oraz Latyczowa, a także zobaczyć polskie stroje ludowe, zaprezentowane przez członków Chmielnickiego Obwodowego Związku Polaków*. Po sąsiedzku w kolejnych punktach wystawione zostały prace podolskich artystów polskiego pochodzenia między innymi Lidii Antoniuk, Heleny Szczecińskiej. Swoje rzeźby wystawił Anatol Jakowlew. Chętni mogli również zapoznać się z albumem „*Mogilę pradziada ocal od zapomnienia*”, pełen zdjęć z prac porządkowych na polskich nekropoliach w *Ziastawiu, Sławucie, Szepetówce*. W święcie wystąpiła również grupa studentów śpiewających polskie piosenki patriotyczne. *Własne wiersze w języku polskim recytowała Walentyna Masalyga, poetka z Szarowieczki* [SP 9/13: 5].

Natomiast w obwodzie winnickim z okazji 30-lecia niepodległości Ukrainy powołane przez mniejszości narodowe Forum Winniczczyny „*Ukraina – nasz wspólny dom*” zorganizowało wielkie wydarzenie kulturalne. Imprezie nadano bardzo uroczysty charakter o czym świadczy obecność przedstawicieli polskiego korpusu dyplomatycznego oraz przedstawicieli władz obwodowych, miejskich i parlamentu ukraińskiego. Spotkanie odbywało się w Domu Polskim przed którym *udostępniono do oglądania polsko-ukraińską wersję wystawy o Konstytucji 3 maja, „Konstytucja 3 Maja. Historia i tradycja”, przygotowaną przez Muzeum Historii Polski oraz Instytut Historii Litwy*. W ramach spotkania prezentowały się poszczególne grupy narodowe z programem artystycznym. Uroczystości wspólnymi siłami zorganizowały *Wydział ds. Mniejszości Narodowych i Religii przy Winnickiej Państwowej Administracji Obwodowej oraz Dom Polski w Barze przy wsparciu KG RP w Winnicy* [SP 6/21: 3].

W dniu 23 sierpnia 2015 roku do organizowanego na terenie kijowszczyzny festiwalu „*Kijowszczyzna – Konstelacja Harmonii*” włączyło się SKP im. Z. Krasieńskiego z Białej Cerkwii oraz organizacje polskie

Bezумовно, найважливішим державним святом був День незалежності України. Під час святкування проводились заходи з метою популяризації окремих меншин, які проживають у країні. У Хмельницькому було організовано *польський намет, над яким майорили польські та українські прапори. Кожен бажачий міг дізнатися про історію польського Поділля, поспілкуватися з учнями польських шкіл у Гречанах, Заріччі та Латичеві, а також побачити польські національні костюми, які представили члени Хмельницького обласного осередку Спільки поляків*. Поряд були виставлені роботи подільських митців польського походження, зокрема, Лідії Антонюк та Олени Щецинської. Анатолій Яковлев виставив на огляд відвідувачів свої скульптури. Всі бажачі могли також ознайомитися з альбомом «*Могилу прадіда врятуй від забуття*», у якому були представлені *світлини, зроблені під час прибирання місць поховань в Ізяславі, Славуті, Шенетівці*. На фестивалі також виступила група студентів, яка заспівала польські патріотичні пісні. *Власні вірші польською мовою декламувала поетеса з села Шаровечка, Валентина Масалига* [SP 9/13: 5].

Натомість у Вінницькій області відбувся Міжнародний Форум Вінниччини «*Україна – наш спільний дім*», присвячений 30-й річниці Незалежності України. Захід мав надзвичайно урочистий характер, про що свідчила присутність на ньому як представників польського дипломатичного корпусу, так і представників обласної, міської влади та українського парламенту. Він відбувся у Польському домі, де можна було *оглянути польсько-український варіант виставки, присвяченої Конституції 3 травня «Конституція 3 травня. Історія і традиції», підготований Музеєм історії Польщі та Інститутом історії Литви*. Під час заходу окремі народні колективи представили свою мистецьку програму. Святкування було організоване *Управлінням у справах національностей та релігій при Вінницькій облдержадміністрації та Польським домом у місті Бар за підтримки Генерального консульства Республіки Польща у Вінниці*. [SP 6/21: 3].

До фестивалю «*Київщина – Сузір'я гармонії*», який проходив на території Київщини 23 серпня 2015 року, долучилось ТПК ім. З. Красінського з Білої Церкви та польські організації, що діють у Бородянці та Боярці. Фестиваль було проведено в рамках святкування річниці Незалежності. На фестивалі були

Fot. 33. Na festiwalu „Kijowszczyzna – Konstelacja Harmonii”. Źródło: DK 16/15: 1

Фото 33. На фестивалі «Київщина – Сузір'я гармонії». Джерело: DK 16/15: 1

представлені як національні традиції – костюми, танці, пісні, так і кухня окремих етнічних груп, що проживають у регіоні [DK 16/15: 1, 4]. 24 серпня 2016 року відбувся другий тур фестивалю «Київщина – Сузір'я злагоди». Цього разу його було організовано у місті Бровари за сприяння обласної влади. *В рамках фестивалю відбувся концерт фольклорних колективів та пройшла виставка, на якій райони області, а також національні меншини, представили гостям свята свої особливості, традиції та відмінності. У святі взяли участь представники понад 30 національних меншин. Серед них були поляки, єгиптяни, палестинці, африканці, німці, євреї, бенгальці, азербайджанці, турки, грузини, вірмени, цигани, які здавна проживають на території України. Метою урочистостей була демонстрація єдності багатонаціонального українського суспільства, доказом чого є, зокрема, дії поляків з Білої Церкви, Боярки та міста Києва, які брали в них участь [DK 16/16: 7; ZPU@3].*

Останніми роками заходи із вшанування подвигу учасників Революції гідності набули особливо значення. Події на Майдані приголомшили всіх

діюючі на терені Бородіанки і Боярки. Фестивал організовано в рамках обходів річниці не-подлеглості. Фестивал прибузіл зарівно традиції народове – строї, танці, пісні як і кухню пошче-гільних груп етнічних замешкуючих реїон [DK 16/15: 1, 4]. W dniu 24 sierpnia 2016 roku odbyła się druga edycja festiwalu „Kijowszczyzna – gwiazdozbiór zgody”. Tym razem zorganizowano go w mieście Browary przy pomocy władz obwodu. *W ramach festiwalu odbył się koncert zespołów ludowych i zorganizowana została wystawa, na której regiony obwodu, jak również mniejszości narodowe zaprezentowały gościom święta swoje osobliwości, tradycje i odmienności. W obchodach uczestniczyli przedstawiciele ponad 30 mniejszości narodowych. Wśród nich byli Polacy, Egipcjanie, Palestyńczycy, Afrykanie, Niemcy, Żydzi, Bengalczycy, Azerowie, Turcy, Gruzini, Ormianie, Cyganie, którzy już od dawna zamieszkują terytorium Ukrainy. Uroczystości odwoływały się do jedności wielonarodowego społeczeństwa ukraińskiego, w którą to ideę całkowicie wpisowały się działania Polaków z Białej Cerkwi, Bojarki i miasta Kijowa, które były na nim reprezentowane [DK 16/16: 7; ZPU@3].*

Fot. 34. Uczestnicy festiwalu w Browarach pod swoimi ojczystymi flagami. Źródło: ZPU@3

Фото 34. Учасники фестивалю в Броварах під своїми державними прапорами. Джерело: ZPU@3

W ostatnich latach szczególnie ważnymi stały się obchody upamiętniające wydarzenia związane z „Rewolucją Godności”. Wydarzenia na Majdanie wstrząsnęły Ukraińcami niezależnie od ich pochodzenia. Dni 18–21 lutego, kiedy to obchodzone były rocznice masowych zabójstw manifestantów na placu Niepodległości w Kijowie z 2014 roku przyciągały setki osób. Do upamiętniania bohaterów Majdanu przystąpiono bardzo

Fot. 35. Odświeżenie pomnika w Wołoczyskach. Źródło: SP@16; SP 2/15 [b]: 1

Фото 35. Відкриття пам'ятника у Волочиську. Джерело: SP@16; SP2/15 [b]: 1

szybko. Już w 2015 roku tylko w obwodzie chmielnickim znajdowały się trzy pomniki im poświęcone. Trzeci uroczyste odsłonięto w Wołoczyskach w dniu 14 lutego 2015. *Czynny udział w uzbieraniu ponad 100 tys. hrywien potrzebnych by pomnik mógł powstać wziął prezes Wołoczyskiego Związku Polaków Kazimierz Gładyszewski oraz członkowie tej organizacji społecznej. Pomnik od-*

Fot. 36. Uroczystości w Winnicy. Źródło: SP@19

Фото 36. Уроchистості у Вінниці. Джерело: SP@19

Fot. 37. Afisz. Źródło: TŻ 1/15: 4
Фото 37. Афіша. Джерело: TŻ 1/15: 4

ukraińców, niezależnie od pochodzenia. 18–21 lutego, u rokowiny masowych rozstrzelanych demonstrantów na Majdanie Niezależności u 2014 році в Києві, тут збирались сотні людей. Рішення про увіковічення пам'яті героїв Майдану було прийняте дуже швидко. Уже в 2015 році лише на Хмельниччині з'явилися три присвячені їм пам'ятники, третій з яких був урочисто відкритий 14 лютого 2015 року у Волочиську. *Активну участь у зборі понад 100 тис. гривень, необхідних для спорудження пам'ятника, взяли голова Волочиського осередку Спільноти поляків Казимєж Гладисьевський та члени цієї громадської організації. Відкриття пам'ятника відбулося під звуки пісні «Пливе кача», яка стала реkwіємом загиблим героям Небесної сотні. Монумент освятили православні та католицькі священики. На церемонії були присутні члени польських організацій, які діють в області [SP@16; SP 2/15 [b]: 1].*

Заходи на честь Дня героїв «Небесної Сотні» мали урочистий характер. На них завжди були присутні представники місцевої влади, релігійних спільнот та громадських організацій. Так було і в лютому 2016 року у Вінниці, де до пам'ятника Героям Небесної Сотні прийшли представники римсько-католицького духовенства та керівники польських організацій – *Аліція Ратинська (Вінницьке культурно-освітнє товариство поляків), Дмитро Скакун (Польський дім ім. Т. Леоніка) та Юрій Войціцький (Товариство «Кресовяки»)* [SP@19].

Fot. 38, 39. Żytomierz, luty 2015. Źródło: SP@17
Фото 38, 39. Житомир, лютий 2015. Джерело: SP@17

Характерною рисою святкових заходів, які проводились у багатонаціональному суспільстві, був екуменізм. У лютому 2015 року урочистий захід у Житомирі розпочався спільною молитвою за poległych, яку провели Єпископ Православної церкви Київського патріархату Ізяслав та настоятель Житомирської катедрі отець канонік Віктор Маковський. Квіти та свічки поклали представники міської та обласної влади, духовенство та жителі міста, в тому числі капелан поляків Житомирщини отець Ярослав Гіжицький та голова Житомирської обласної спілки поляків України Вікторія Ляковська-Щур [SP@17; TŻ 1/15: 4–5].

У рамках цих урочистостей проводились також різноманітні культурні заходи, зокрема, спеціальні виставки, присвячені пам'яті героїв, наприклад, «Вибухи Майдану» у житомирському «Гнатюк Арт Центр» [SP@12].

Побудові нової України сприяли також урочисті заходи, присвячені жертвам політичних репресій. 17 травня 2020 року на Житомирщині відбулася церемонія вшанування жертв комуністичного режиму. Її організував Житомирський обласний осередок СПУ. У заході взяли участь члени Координаційної ради Національно-культурних об'єднань, що діють при Житомирській ОДА, а також представники українських, польських, чеських та вірменських громадських організацій. Така різноманітність учасників не повинна дивувати. У братських могилах похо-

слонієто при дзвінках пісні бохатерів – „Пłynіє Кacza”, która stała się odą pamięci Niebiańskiej Sotni, pomnik został poświęcony przez prawosławne i katolickie duchowieństwo. W uroczystości wzięli udział członkowie polskich organizacji działających w obwodzie [SP@16; SP 2/15 [b]: 1].

Obchody dnia bohaterów „Niebiańskiej Sotni” miały uroczysty charakter. Zawsze odbywały się w obecności przedstawicieli lokalnych władz, przedstawicieli wspólnot religijnych i społecznych. Nie inaczej było w lutym 2016 r. w Winnicy, w której przed pomnikiem „Bohaterów Niebiańskiej Sotni” pojawili się również przedstawiciele duchowieństwa rzymskokatolickiego i prezesi organizacji polskich – Alicja Ratyńska (Winnicki Kulturalno-Oświatowy Związek Polaków), Dymitr Skakun (Dom Polski im. T. Leoniuka) i Jerzy Wójcicki (Stowarzyszenie „Kresowiaczy”) [SP@19].

Tradycją obchodów w środowiskach mieszanych narodowościowo był ich ekumenizm. W lutym 2015 roku żytomierską uroczystość otworzyła wspólna modlitwa za poległych, którą poprowadzili episkop Izaak cerkwi prawosławnej kijowskiego patriarchatu oraz proboszcz katedry żytomierskiej ks. kanonik Wiktor Makowski. Kwiaty i znicze złożyli przedstawiciele władz miasta i obwodu, duchowieństwo i mieszkańcy miasta, w tym kapelan Polaków na Żytomierszczyźnie ks. Jarosław Giżycki oraz prezes Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie Wiktoria Laskowska-Szczur [SP@17; TŻ 1/15: 4–5].

W ramach opisywanych obchodów odbywały się również rozliczne wydarzenia kulturalne. Takie jak specjalne wystawy upamiętniające bohaterów, przykładowo „Wybuchy Majdanu” w żytomierskim Gantjuk Art. Center [SP@12].

Innymi wydarzeniami, które dawały pole do budowania nowej Ukrainy, były uroczystości poświęcone ofiarom represji komunistycznych. W dniu 17 maja 2020 roku odbyła się uroczystość upamiętniająca ofiary na Żytomierszczyźnie. Zorganizował ją Żytomierski Obwodowy ZPU. W wydarzeniu wzięli udział członkowie Rady Koordynacyjnej Stowarzyszeń Narodowo-Kulturalnych działającej przy Obwodowej Administracji Państwowej w Żytomierzu, a także przedstawiciele ukraińskich, polskich, czeskich i ormiańskich organizacji społecznych. Tak zróżnicowane oblicze przybyłych nie powinno dziwić. We wspólnych mogiłach są pogrzebani ludzie 28 narodowości: Ukraińcy, Polacy, Niemcy, Żydzi, Rosjanie, Czesi, Białorusini, Łotysze, Romowie, Litwini, Mołdawianie, Węgrzy, Estończycy, Chorwaci, Tatarzy, Austriacy, Gruzini, Włosi, Chińczycy, Bułgarzy, Koreańczycy, Ormianie, Rumuni, Francuzi, Serbowie, Słowacy, Udmurci, Finowie. Ogólnie w czasach reżimu sowieckiego na Żytomierszczyźnie represjom poddano ponad 41 847 osób [TŻ, 2/15 [a]: 2; SP 5/20: 4].

Bardzo długą tradycję mają również Biegi Pamięci Ofiar Totalitaryzmu organizowane w Charkowie. Ich

Niebiańska Sotnia. Życie za naszą wolność

20 lutego Ukraina uczciła pamięć bohaterów Niebiańskiej Sotni. W tym dniu dwa lata temu podczas proeuropejskich i antyrządowych demonstracji zginęło na Majdanie w Kijowie blisko 80 osób. Protest trwał trzy miesiące, zabierając życie ponad stu obywateli Ukrainy.

– Tu było strasznie, ale dziś nie ma czasu na rozmyślanie. Po Majdanie poszedłem na wojnę, teraz jestem instruktorem medycznym w armii. Mamy wojnę i musimy myśleć, jak ją wygrać. Wszystko inne jest nieważne – mówi w rozmowie z PAP Ruslan, chirurg jednego z kijowskich szpitali. Był na Majdanie od pierwszego dnia i ze smutkiem wspomina ten czas.

Członkowie Partii Polaków Ukrainy z prezesem Stanisławem Kosteckim oraz Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie z prezes Wiktoria Laskowską-Szczur złożyli w hołdzie bohaterom Majdanu kwiaty na ulicy Instytucyjnej, gdzie doszło do najkrwawszych starć. To symboliczne miejsce, w którym naród ukraiński zmanifestował wysoki poziom patriotyzmu i udowodnił, że potrafi się zjednoczyć i jest gotów walczyć o swoje

prawa. To, że w tym szczególnym dniu do Kijowa przyjechały setki ludzi, podkreśla wagę ofiary złożonej przez demonstrantów, którzy własnym życiem dali Ukraińcom nadzieję i pokazali im drogę do wolności.

Kiedy patrzy się na portrety zabitych, przed oczyma przebiegają te wstrząsające wydarzenia z lutego 2014 roku. Dzieśiątki zniczy płonie na znak, że z nieba patrzą na nas bohaterowie Sotni. To wielkie wyzwanie i odpowiedzialność. Tym bardziej że walki na Ukrainie trwają do dzisiaj, a władza nie jest dość zdeterminowana, by forsować demokratyczne zmiany w państwie.

Od ubiegłego roku 20 lutego Ukraina obchodzi Święto Bohaterów Niebiańskiej Sotni, ustanowione dekretem przez prezydenta Petra Poroszenkę. Ale sami politycy nie uczestniczyli w uroczystościach na Majdanie.

Jana Laskowska

Polacy Ukrainy złożyli w hołdzie bohaterom Majdanu kwiaty na ulicy Instytucyjnej / Поляки України на честь героїв Майдану поклали квіти на Інститутській вулиці

Członkowie Partii Polaków Ukrainy z prezesem Stanisławem Kosteckim oraz Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie z prezes Wiktoria Laskowską-Szczur uczestniczyli w uroczystościach na Majdanie / Представники політичної партії «Партія поляків України» на чолі з головою Станіславом Костецьким та Житомирської обласної Спілки Поляків України на чолі з головою Вікторією Ляковською-Щур взяли участь в урочистостях на Майдані

Fot. 40. Relacja z uroczystości 20 lutego na łamach „Tęczy Żytomierszczyzny”. Źródło: TŻ 1/16: 6

Фото 40. Репортаж з церемонії 20 лютого, опублікований у виданні «Веселка Житомирщини». Джерело: ТЖ 1/16: 6

XVIII edycja odbyła się w 2017 roku z udziałem około tysiąca osób. Bieg Pamięci rozpoczął się od modlitwy ekumenicznej na Cmentarzu w Piatichatkach, którą odwołali biskupi obrządków: prawosławnego (bp Mitrofan)

wani przedstawniki 28 національностей: українці, поляки, німці, євреї, росіяни, чехи, білоруси, латиши, роми, литовці, молдавани, угорці, естонці, хорвати, татари, австрійці, грузини, італійці, китайці, болгары,

корейці, вірмени, румуни, французи, серби, словаки, удмурти, фіни. Загалом за часів радянської влади на Житомирщині було репресовано понад 41 847 осіб [ТЗ 2/15 [a]: 2; SP 5/20: 4].

Давньою традицією є також кроси пам'яті жертв тоталітаризму, які проводяться у Харкові. XVIII крос відбувся у 2017 році. В ньому брало участь близько 1000 осіб. Крос пам'яті розпочався з екуменічної молитви на цвинтарі в П'ятихатках, яку відслужили єпископи православної церкви (єпископ Митрофан) та римсько-католицького костелу (єпископ Станіслав Широколадюк), а учасники кросу поклали квіти в українській та польській частині цвинтаря. Учасники також вшанували хвилиною мовчання пам'ять польських офіцерів і харків'ян, розстріляних під час сталінських репресій та похованих на цвинтарі. Цей захід вже багато років сприяє зближенню народів, представники яких були репресовані у сталінські роки [РСН 9/17: 10].

Представники національних меншин також брали участь у важливих заходах, метою яких було пропагування ідей екуменізму та єдності. У червні 2018 року в Києві відбулася третя Всеукраїнська акція «Щаслива родина – здорова Україна». Її мета полягала в тому, щоб привернути увагу суспільства та влади до моральних і духовних основ шлюбу та сім'ї, які є основою правильного виховання дітей. Цей проект був підготовлений Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій та багатьма громадськими організаціями. Одним із елементів акції була хода на захист сімейних цінностей, в якій взяли участь близько 10 тисяч осіб, у тому числі велика польська група. У ході також брали участь священнослужителі, які представляли десятки конфесій, що діють в Україні [ТЗ 2/18 [a]: 22, 23].

Важливі для України події часто відзначались разом з іншими святами. Це було творчим підходом до побудови національних зв'язків і подолання існуючого історичного минулого. Ідеї для проведення таких свят були різними, але мета їх була однозначною. Наприклад, 23 травня 2021 року на території музею «Київська фортеця» було організовано проведення «потрійного заходу» до Дня героїв України, Дня Святої Трійці та Дня відновлення державної незалежності Грузії. Виходячи з того, що війна об'єднала всі народи України для боротьби зі спільним ворогом, Спілка поляків «Без кордонів» у Боярці, Об'єднання «Допомога захисникам України», ВГО «Об'єднані війною» 90 батальйон, Грузинський національний легіон разом з громадською організацією «Ми Українці» організували проведення спільних урочистих заходів. Основною подією стала виставка пам'яті героїв 2014–2021 років, яку підготувала Голова польської організації Гелена Седик. Кожна плашка експозиції була присвячена

Фот. 41. Przy pomniku... Źródło: SP 5/20: 4

Фото 41. Біля пам'ятника... Джерело: SP 5/20: 4

i rzymskokatolickiego (bp Stanisław Szyrokoradiuk) oraz złożeniem kwiatów przez uczestników Biegu w części ukraińskiej i polskiej cmentarza. Zebrani uczcili także minutą ciszy pamięć spoczywających na cmentarzu polskich oficerów i mieszkańców Charkowa zamordowanych podczas represji stalinowskich. Impreza ta od wielu lat służy wzajemnemu zbliżeniu się narodów represjonowanych w latach stalinizmu [РСН 9/17: 10].

Представители меньшинства участвовали также в важных действиях продвигающих екуменизм и единство. В червце 2018 року в Кієві відбулася третя едycja ogólnoukraińskiej akcji „Szczęśliwa rodzina – Zdrowa Ukraina”. Jej celem jest zwrócenie uwagi społeczeństwa i władz na moralne i duchowe fundamenty małżeństwa i rodziny, będącej podstawą zdrowego wychowania dzieci. Projekt ten przygotowywały Ogólnoukraińska Rada Kościołów i Organizacji Religijnych oraz wiele organizacji społecznych. Elementem akcji był marsz w obronie wartości rodzinnych, w którym wzięło udział około 10 tys. osób, w tym również liczna grupa polska. W trakcie marszu występowali duchowni reprezentujący kilkanaście wyznań działających na terenach Ukrainy [ТЗ 2/18 [a]: 22, 23].

Obchody ważnych dla Ukrainy wydarzeń często łączono z innymi świętami. Tak twórczo podchodzono do budowania więzi narodowych, przewyższania istniejących historycznych zaszłości. Pomysły na takie uroczystości były różne, ale ich cel jednoznaczny. Przykładowo w dniu 23 maja 2021 roku na terenie Muzeum Twierdza Kijowska zorganizowana została „potrójna impreza” upamiętniająca Dzień Bohaterów Ukrainy, święto Zesłania Ducha Świętego i Dzień Odzyskania Państwowej Niepodległości Gruzji. Wychodząc z założenia, że wojna zjednoczyła wszystkie narody Ukrainy do walki ze wspólnym wrogiem polskie Stowarzyszenie „Bez granic” w Bojarce, Stowarzyszenie „Pomoc Obrońcom Ukrainy, NGO „Zjednoczeni Wojną” 90 batalion, Gruziński Legion Narodowy oraz pozarzą-

XVIII Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu

W Charkowie w dniu 16.09.2017 r. odbył się XVIII Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu (Bieg Katyński).

Impreza przyciągnęła w obecnym roku rekordową liczbę uczestników (ponad 700 osób zarejestrowanych sportowców), a także widzów (w sumie ok. tysiąca osób), głównie dzieci i młodzieży szkolnej i akademickiej. W imprezie wzięli udział przedstawiciele polskich miast, Poznania i Sulejówka.

Bieg Pamięci rozpoczął się od modlitwy ekumenicznej na Cmentarzu w Piatichatkach, którą odmówili biskupi obrządków: prawosławnego (bp. Mitrofan) i rzymskokatolickiego (bp Stanisław Szyrokoradiuk) oraz złożeniem kwiatów przez uczestników Biegu w części ukraińskiej i polskiej cmentarza. Zebrani uczcili także

minutą ciszy pamięć spoczywających na cmentarzu polskich oficerów i mieszkańców Charkowa zamordowanych podczas represji stalinowskich. W tegorocznym Biegu Pamięci i w zmaganiach sportowych udział wzięli bezpośrednio przedstawiciele władz miejskich oraz Konsul Generalny Janusz Jabłoński.

W dalszej części wydarzenia, które odbyło się w miasteczku namiotowym położonym tradycyjnie w pobliżu cmentarza na terenie 6 Dzielnicy Miejskiego Parku Leśnego odbyły zawody sportowe w bieganiu na dystans 1, 6 i 12 km. Najmłodszy uczestnicy to dzieci w wieku od 6 lat, najstarsi – emerytowani sportowcy w wieku ponad 60 lat. W

centrum miasteczka namiotowego została ulokowana scena, na której odbywało się uroczyste wręczenie medali uczestnikom oraz pucharów i nagród poszczególnym zespołom i uczelniom biorącym udział w Biegu.

Konsul Generalny w swoim przemówieniu do zebranych uczestników podkreślił, że tegoroczny Bieg Pamięci odbywa się w przededniu 78. Rocznicy napaści ZSRS na Polskę, tragicznej w polskiej historii daty, od której zaczyna się początek zbrodni popełnionej przez władze sowieckie na polskich oficerach wziętych do niewoli a także dramt ich rodzin.

charkow.msz.gov.pl
foto Ireny KARAŚ

Fot. 42. Relacja w PCH z XIII Biegu. Źródło: PCH 9/17: 10

Фото 42. Репортаж у PCH про XIII Крос. Джерело: PCH 9/17: 10

dową organizacją „My Ukraińcy” zorganizowali wspólnie uroczystości. Główną atrakcją była wystawa upamiętniająca bohaterów lat 2014–2021, która została przygotowana przez szefową polskiej organizacji Helenę Sedyk. Zgodnie z jej założeniem każda plansza upamiętnia jakiegoś bohatera wojny: oficera, podoficera, żołnierza, wolontariusza i medyka. Upamiętniają one bohaterów walczących w Donbasie w regularnych formacjach sił zbrojnych Ukrainy: 72, 90, 93, 95 i 265 Brygady oraz

окремому герою війни: офіцеру, молодшому офіцеру, солдату, волонтеру або медику. Виставка вшановує пам'ять героїв, які воюють на Донбасі у складі регулярних Збройних сил України: 72, 90, 93, 95 та 265 бригад, а також у складі добровольчих та парамілітарних формувань. Водночас вона розповідає про польських героїв, які загинули в боях під час АТО. Виставка була одним із елементів заходу, в рамках якого проводились мистецькі презентації, підгото-

Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu

W dniu 26.09.2020 r. w ramach XXI Biegu Pamięci Ofiar Totalitaryzmu (Bieg Katyński) na cmentarzu w Charkowie-Piatichatkach odbyła się uroczystość upamiętnienia Polaków oraz osób innych narodowości zamordowanych w czasach stalinowskich. W związku z ogłoszoną parę godzin wcześniej na terenie Ukrainy żałobą narodową i odwołaniem wszystkich imprez sportowych, miała miejsce jedynie oficjalna część wydarzenia, bez samego biegu.

Organizatorami imprezy był Konsulat Generalny RP w Charkowie oraz Charkowska Rada Miejska, przy wsparciu sponsorskim polskich firm działających w Charkowie: PZU

oraz Nowy Styl.

W uroczystości wzięli udział przedstawiciele władz miasta Charkowa oraz administracji obwodowej: z-ca mera Charkowa p. Konstantin Łobojczenko, pierwsza zastępczyni gubernatora obwodu charkowskiego p. Tatiana Jegorowa-Łucenko, pierwszy zastępca Charkowskiej Rady Obwodowej p. Wiktor Kowalenko, a także Regionalny Koordynator Misji Doradczej Unii Europejskiej (EUAM) p. Robert Żółkiewski oraz kanclerz kurii diecezji charkowsko-zaporoskiej ks. Grzegorz Semenkow.

Wśród uczestników byli obecni mieszkańcy Charkowa oraz miejscowa Polonia.

Ze względu na ograniczenia wynikające z epidemii tegoroczne wydarzenie zostało zaplanowane w zmienionej formule – jako symboliczny bieg na 1 km. Również ilość uczestników została ograniczona do 100 osób, choć w poprzednich latach w biegu startowało 700-900 osób. Jednak po raz pierwszy w historii Biegu Pamięci do udziału zaproszeni byli mieszkańcy innych miast należących do charkowskiego okręgu konsularnego, którzy wirtualnie dołączyli do charkowskich uczestników w swoich miejscach zamieszkania i jako jedyni fizycznie wzięli udział w biegu.

* * *

Jednak Bieg się odbył! Uczestnicy przebiegli dowolny dystans w parku, na ścieżce blisko swojego domu – w lokalizacji wybranej przez nich samych.

Uczniowie szkoły „Polonia Charkowa” również przyłączyli się do wydarzenia:

– „Corocznie jesienią bierzemy aktywny udział w Biegu Pamięci Ofiar Totalitaryzmu w Piatichatkach. W tym roku zorganizowaliśmy na terenie obok naszej szkoły „Polonia Charkowa” symboliczny Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu XXI. W taki sposób dołączyliśmy do akcji wirtualnego Biegu Pamięci, który się odbył w różnych miejscach Charkowskiego okręgu konsularnego”.

**Zgodnie z materiałami
Konsulatu Generalnego RP
w Charkowie**

Fot. 43. Relacja z XXI Biegu. Źródło: PCH 4/20: 6

Фото 43. Репортаж про XXI Крос. Джерело: PCH 4/20: 6

вані представниками національних меншин. Під час заходу відбулась церемонія нагородження переможців всеукраїнських конкурсів «Княжа вольниця» та «Дарничанка» [DK 10/21: 1, 5; DK 2/20: 3; DK 21/20: 11; Krynica 97–98/17: 10–11].

formacji ochotniczych i paramilitarnych. Jednocześnie upamiętnia polskich bohaterów, którzy ponieśli śmierć w walkach w ATO. Wystawa stanowiła jeden z elementów wydarzenia, które wzbogacone było o prezentacje artystyczne przygotowane przez przedstawicieli mniejszości. W jego trakcie uhonorowano również zwycięzców ogólnoukraińskich konkursów „Княжа вольниця” i „Дарничанка” [DK 10/21: 1, 5; DK 2/20: 3; DK 21/20: 11; Krynica 97–98/17: 10–11].

3.2. Swoi wśród swoich

Podjęmowane przez polską diasporę działania adresowane były przede wszystkim do własnego środowiska, ale stanowiły dobry wzór postępowania dla wszystkich niezależnie od ich pochodzenia. Pokazywały one na czym polega działalność organizacyjna i społeczna w rozumieniu obowiązującym w Europie. Działania te w znacznej mierze miały jednak charakter przekraczający wyłącznie interesy środowiska polskiego. Wiele z nich z samego założenia miało służyć zbliżeniu pomiędzy narodami. W praktyce trudno ocenić, które z nich miały wyłącznie charakter ściśle polski, a które uniwersalny. Zasadniczo można uznać, że każda działalność propolska w jakiejś mierze przekładała się na społeczeństwo ukraińskie, choćby poprzez promowanie określonych postaw i zachowań obywatelskich.

W małych miejscowościach współpraca polsko-ukraińska miała charakter sąsiedzki. Ludzie od pokoleń żyli ze sobą i pomagali sobie wzajemnie. Razem obchodzili ważne dla siebie wydarzenia i święta. Tak było przykładowo w niewielkiej wiosce Krysowice położonej w obwodzie lwowskim. Była ona w połowie polska, w połowie ukraińska. Rzymsko i grekokatolicka. Mieszkańcy miejscowości wspólnie celebrowali oddanie do użytku zmodernizowanego stadionu sportowego, który został poświęcony przez księdza i popa. Z tej okazji miejscowe Towarzystwo Kultury Polskiej i władze gminy zorganizowały kermasz, którego program artystyczny przygotowany został przez Krysowian [KG@5].

Fot. 44. Kiermasz w Krysowicach. Źródło: KG@5

Фото 44. Ярмарок у Крисовичах. Джерело: KG@5

3.2. Свій серед своїх

Діяльність польської діаспори була спрямована, насамперед, на благо її членів, але вона була прекрасним прикладом поведінки для всіх, незалежно від походження. Вона дозволяла зрозуміти, що таке організаційна та громадська діяльність у європейському розумінні. Однак ця діяльність значною мірою виходила за межі інтересів лише польської спільноти. Багато дій повинно були сприяти зближенню народів. На практиці важко судити, які з них мали суто польський характер, а які – універсальний. Загалом, можна зробити висновок, що будь-яка пропольська діяльність певною мірою здійснювалась в інтересах українського суспільства, наприклад, шляхом просування певних громадянських позицій і поведінки.

У невеликих населених пунктах польсько-українська співпраця мала добросусідський характер. Люди поколіннями жили разом і допомагали один одному, разом відзначали важливі події та свята. Так було, наприклад, у маленькому селі Крисовичі на Львівщині. Воно було наполовину польське, наполовину українське. Римсько – та греко-католицьке. Мешканці села разом відзначали відкриття модернізованого спортивного стадіону, який освятили католицький ксьондз та православний священик. З цієї нагоди місцеве Товариство польської культури та обласна влада організували ярмарок, культурно-мистецьку програму якого підготували крисовчани [KG@5].

Окремі громади використовували місцеві традиції, особливо якщо вони сприяли зближенню народів. У вересні 2019 року в селі Махнівка (Козятинський район Вінницької області) відбувся фестиваль пам'яті Томаша Падури, автора пісні «Гей, соколи!». Його було організовано за підтримки Українського культурного фонду та Медіа-центру «Власно». Захід розпочався спогадами про Падуру біля його могили на католицькому кладовищі, після чого була представлена культурно-мистецька програма. Виступали фольклорні колективи з Козятина, Махнівки, Бердичева, Житомира, Вінниці та інших регіонів. Співи, гумор, танці, польські народні пісні і танці, дитячі колективи, чоловічі та жіночі колективи наповнювали свято життям до самого вечора. Одним із елементів свята стало спільне виконання пісні «Гей, соколи» учасниками, які тримали в руках стрічки в кольорах українського та польського прапорів. У виконанні пісні взяло участь близько 500 осіб. За словами одного з учасників заходу, лідера гурту «Широкий лан» Святослава Бойка: «Фестиваль яскраво показав, що всі протиріччя між нашими народами, які намагаються створити, є штучними. І вони розвалюються як картковий будиночок, коли

ми починаємо говорити про спільну культурну спадщину. Здавалося би – яке значення має одна пісня або одна людина в контексті міжнародних відносин? До того ж ця людина не була дипломатом. Проте понад 150 років тому Падура заклав один із важливих наріжних каменів, який зараз фактично є спільним знаменником українсько-польських культурних відносин. Це прекрасно!» [SP@14].

На цьому рівні дуже велике значення мала культурна діяльність, оскільки це був найшвидший та найпростіший спосіб взаємодії з аудиторією. Тому заходи, які проводили поляки, дуже часто відповідали існуючим потребам, вписувались у діяльність окремих українських органів влади та організацій. Одним з різноманітних культурно-мистецьких заходів, організованих в Україні спільними зусиллями поляків та українців, був українсько-польський фестиваль «Нехай нове сяйво осяє нашу Україну», який періодично проводився в селі Боярка [ZPU@2]. У 2018 та 2019 роках в місцях компактного проживання польської меншини на території Житомирської області була проведена виставка «Наше коріння», яка представляла історію поляків на Житомирщині. Вона проходила в Довбиші та Мар'янівці і стала продовженням дуже популярної фотовиставки «Поляки Житомирщини – вчора і сьогодні», яка проходила в Житомирі. Виставки відвідали учні, батьки та вчителі, незалежно від походження. Цикл презентацій був організований Обласною громадською організацією «Студентський польський клуб» у м. Житомир, Польським домом у м. Житомир, ПК-ОТ ім. Юліана Люблінського у м. Новоград-Волинський та «Гнатюк Арт-Центр» у м. Житомир [SP@11].

Дії, що сприяли зближенню народів, велися і в Старобільську, який вписаний кров'ю як у польську,

Фот. 45. На виставі „Наше кореніє”. Зрідло: SP@11

Фото 45. На виставці «Наше коріння». Джерело: SP@11

Poszczególne środowiska wykorzystywały miejscowe tradycje, szczególnie wówczas, gdy służyły zblizeniu pomiędzy narodami. We wrześniu 2019 we wsi Machnówka (rejon koziatyński obwodu winnickiego), odbył się festiwal poświęcony pamięci Tomasza Padury twórcy pieśni „Hej sokoły!”. Został on zorganizowany przy wsparciu *Ukraińskiej Fundacji Kultury i Centrum Medialnego „Własno”*. Imprezę rozpoczęły wspomnienia twórcy przy jego grobie na polskim cmentarzu, a następnie miał miejsce program artystyczny. W jego ramach zaprezentowały się zespoły ludowe z *Koziatynia, Machnówki, Berdyczowa, Żytomierza, Winnicy i innych regionów*. Śpiew, humor, taniec, polskie pieśni i tańce ludowe, zespoły dziecięce, zespoły męskie i żeńskie wypełniały festiwal życiem do wieczora. Jednym z elementów prezentacji było wspólne odśpiewanie pieśni „Hej sokoły” przez uczestników, którzy trzymali w rękach *wstążki w kolorach flag ukraińskich i polskich*. *W wykonaniu utworze wzięło udział około 500 osób*. Zdaniem jednego z uczestników wydarzenia, lidera zespołu „Sheroki Lan” Swiatosława Bojko „festiwal wyraźnie pokazał, że wszystkie sprzeczności, które próbują wywołać między naszymi narodami, są sztuczne. I padają jak domek z kart, kiedy zaczynamy mówić o wspólnym dziedzictwie kulturowym. Co wydawało się jedną piosenką lub jedną osobą w kontekście stosunków międzynarodowych? Co więcej, ten człowiek nie był dyplomatą. Jednak ponad 150 lat temu Padura założył jeden z cennych kamieni węgielnych, który w rzeczywistości działa teraz jako wspólny mianownik ukraińsko-polskich stosunków kulturalnych. To świetnie!” [SP@14].

Na tym szczeblu bardzo ważna była działalność kulturalna, która miała najszybsze i najprostsze przełożenie na odbiorców. Z tego właśnie powodu akcje polskie bardzo często odpowiadały na istniejące zapotrzebowanie, wpisywały się w działalność poszczególnych organów władzy i organizacji ukraińskich. Wśród różnych wydarzeń artystycznych organizowanych w Ukrainie wspólnymi siłami przez Polaków i Ukraińców był również ukraińsko-polski festiwal „Nowe Błaski niech okraszają Ukrainę naszą” organizowany cyklicznie w miejscowości Bojarki [ZPU@2]. W 2018 i 2019 roku na terenie obwodu żytomierskiego w ośrodkach, które zamieszkałych przez mniejszość polską, prezentowana była wystawa „Nasze korzenie” przybliżająca historię Polaków na terenie Żytomierszczyzny. Zaprezentowana ona została w miejscowościach Dowbycz i Marianówka. Była kontynuacją cieszącej się dużą popularnością prezentowanej w Żytomierzu wystawy fotograficznej „Polacy Żytomierszczyzny – wczoraj i dziś”. Z wystawami zapoznawali się uczniowie, rodzice, nauczyciele niezależnie od swojego pochodzenia. Cykl prezentacji był zorganizowany przez Obwodową Organizację Społeczną „Studencki Klub Polski” w Żytomierzu, Dom Polski w Żytomierzu, PSK-O im. Juliana Lublińskiego

w Nowogrodzie oraz „Gnatyuk Art Center” w Żytomierzu [SP@11].

Działania na rzecz zblizenia pomiędzy narodami prowadzono również w krwawo wpisanym zarówno do polskiej jak i ukraińskiej historii Starobielska. Działające tam Stowarzyszenie Miłośników Języka i Kultury Polskiej „Most Nadziei” zorganizowało akcję „Budujemy mosty, a nie mury”. Przyłączyły się do niej miejscowe, ukraińskie organizacje społeczne m.in.: Centrum Ustawicznego Rozwoju „Aktywna Gromada”, Grupa Administracji Wojskowo-Cywilnej Garnizonu Starobielski, Szulgińska Dziecięca Szkoła Artystyczna i kilka innych. Partnerzy chcieli za jej pomocą przeciwstawić się wydarzeniom, które miały wówczas miejsce po obu stronach granicy. Chodziło o niszczenie pomników, ostrzelanie z granatnika Konsulatu RP w Łucku, prowokacje na drodze do granicy z Polską. Wydarzenia miały charakter marszów protestu, które kolejno organizowano w różnych miejscach rejonu. *Młodzi i starsi masowo uczestniczyli w demonstracjach popierających dobre stosunki Ukraińców i Polaków* [Krynica 95–96/17: 22, 23].

W Niżynie Polacy wykorzystali nadarzącą się możliwość i zainteresowanie studentów miejscowego Uniwersytetu im. M. Gogoła osobą Anny Walentyнович. Pozytywnie odpowiedzieli na to zapotrzebowanie biorąc udział w dyskusji, w której podkreślano jej związki z Ukrainą. Przy okazji uczestnicy wydarzenia zapoznali się z wystawą przygotowaną przez Olenę Sedyk z Związku Polaków Miasta Bojarki „Bez granic”. Była ona poświęcona udziałowi Polaków w ATO i nosiła tytuł „Razem – ramię przy ramieniu” [DK 6/19: 7]. Natomiast Festiwal Kultury Polskiej odbywający się dzięki zaangażowaniu K-OSP „Aster” miał charakter cykliczny. Brali w nim udział przedstawiciele różnych narodowości zamieszkujących tę część Ukrainy, a uczestniczyli w nich bezpłatnie wszyscy chętni. Każdorazowo obok występów artystycznych organizowane były także spotkania, dyskusje i degustacje. Festiwale miały swoje nazwy, przykładowo: „Wianek Przyjaźni” (2009), „Razem w integrującej się Europie: Polska – Ukraina” (2012), „Festiwal Smaku” (2013), „Festiwal Przyjaźni” (2016) [Januszkiewicz 2018: 97–98; DK 10/16: 1, 8, 9].

Innymi cyklicznymi wydarzeniami organizowanymi w mieście, a służącymi zblizeniu między Polakami, a Ukraińcami były organizowane od 2012 roku spotkania poetyckie. W ich ramach odbywają się spotkania poświęcone poezji polskiej i ukraińskiej. Z jednej strony prezentowane były poezje – zarówno w wersji oryginalnej jak i przekładach, a z drugiej prowadzono dyskusje naukowe. Aktywną działalność ułatwiło uruchomienie w 2009 roku CKP. Środowisko ma również duże zasługi w obszarze badań naukowych i popularyzacji wiedzy. Dzięki współpracy z Uniwersytetem im. M. Gogoła, organizowane były międzynarodowe konferencje naukowo-praktyczne „Polonistyka Czernihowszczyzny:

так і в українську історію. Діюче там Товариство любителів польської мови та культури «Міст надії» організувало акцію «Будуємо мости, а не стіни». До неї долучилися місцеві українські громадські організації, зокрема: Центр безперервного розвитку «Активна спільнота», Група військово-цивільної адміністрації Старобільського гарнізону, Шульгинська дитяча художня школа та ряд інших. Метою цієї акції була протидія подіям, які в той час відбувалися по обидва боки кордону. Йшлося про руйнування пам'яників, *обстріл із гранатомета Консульства Республіки Польща в Луцьку, провокації на дорозі до кордону з Польщею*. Акція проходила у формі маршів протесту, які по черзі організовувались в різних місцях регіону. *Молодь і люди старшого віку брали участь у масових демонстраціях на підтримку добросусідських стосунків між українцями та поляками* [Krynica 95–96/17: 22, 23].

У Ніжині поляки скористалися можливістю, які з'явилися, та зацікавленістю студентів місцевого університету ім. М. Гоголя діяльністю Анни Валентинович. Вони активно відреагували на цю зацікавленість, взявши участь у дискусії, в якій підкреслювались її зв'язки з Україною. Учасники заходу також ознайомилися з виставкою, яку підготувала голова Спілки поляків «Без кордонів» Олена Седик з міста Боярки. Вона називалась «Пліч-о-пліч разом» і була присвячена участі поляків в АТО [DK 6/19: 7]. Натомість Фестиваль польської культури, проведений завдяки зусиллям Культурно-просвітницької Спілки поляків «Астер», мав циклічний характер. У ньому брали участь представники різних національностей, які проживають у цьому регіоні України. Всі бажаючі могли безкоштовно долучитись до заходу. Щоразу, окрім мистецьких виступів, організовувались зустрічі, дискусії та дегустації. Фестивалі мали свої назви, наприклад: «Віночок дружби» (2009), «Разом у об'єднаній Європі: Польща – Україна» (2012), «Фестиваль смаку» (2013), «Фестиваль дружби» (2016) [Januszkiewicz 2018: 97–98; DK 10/16: 1, 8, 9].

Іншими циклічними заходами, що організовуються в місті та мають на меті зближення поляків та українців, є поетичні зустрічі, що проводяться з 2012 року. У їх рамках відбуваються зустрічі, присвячені польській та українській поезії. З одного боку на них можна ознайомитись з поетичними творами – як в оригінальному варіанті, так і в перекладах, а з іншого – взяти участь у науковій дискусії. Активізації діяльності сприяло створення Центру польської культури у 2009 році. Спільнота також має великі заслуги в галузі наукових досліджень і популяризації знань. У співпраці з Університетом ім. М. Гоголя проводились міжнародні науково-практичні конференції «Полоністика Чернігівщини: історія та сучасність». Учасники обговорювали різні питання,

наприклад, майбутнє польської та української молоді в об'єднаній Європі. Ці питання знайшли своє відображення у видавничій серії «Поляки в Ніжині». Перша із серії книжок вийшла друком у 2002 році. Завдяки свої тематиці серія сприяла популяризації «малої батьківщини». Не менше значення мала підготовка та видання двох томів публікацій, що розповідають про польські стародруки, які зберігалися в місцевому університеті: «Стародруки XVI – першої половини XVII ст. з колекції «Полоніка» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя», та ще одного тому, в якому представлено документи, що датуються XVIII і XIX ст. Публікація цих видань супроводжувалась проведенням наукових конференцій [Januszkiewicz 2018: 100–108].

На протилежному боці України, у Білгород-Дністровському – колишньому Акермані, 23–26 серпня 2019 року відбувся XIII міжнародний фестиваль «Акерманський полонез». Окрім гуртів та артистів з України тут виступили також представники Польщі та Молдови. Організатором цього заходу з самого початку було ЦПК «Акерман» у Одеській області [DK 17/19 [б]: 14].

Одним із найважливіших заходів, організованих представниками польської меншини разом з українськими партнерами в Харкові, став Фестиваль польської та української музики ім. К. Шимановського. Він проводився щороку, починаючи з кінця 90-х років XX ст. У 2003 році фестиваль проходив в'яте. Ініціатором заходу виступило ТПК у Харкові. Він був одним із головних елементів святкування Днів польської культури. Конкурсна програма була дуже насиченою. Виконавці повинні були виконати два твори – по одному польського та українського композитора. Захід користувався великою популярністю. Варто підкреслити, що переважну більшість учасників завжди складали українці. На фестивалі, незалежно один від одного, змагалися солісти та колективи –

historia i współczesność». Zebrani debatowali nad różnymi zagadnieniami przykładowo przyszłością młodzieży polskiej i ukraińskiej w zjednoczonej Europie. Ustalenia te prezentowane były w serii wydawniczej „Polacy w Niżynie” („Поляки в Нижині”). Pierwsza z serii książek ukazała się w 2002 roku. Z racji tematyki seria dobrze służyła popularyzacji „małej ojczyzny”. Równie ważne było przygotowanie i opublikowanie dwóch tomów publikacji omawiających polskie starodruki przechowywane w miejscowym uniwersytecie: „Стародруки XVI – першої половини XVIII ст. з колекції „Polonica” бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя” і kolejny tom prezentujący dokumenty z XVIII i XIX wieku. Publikację tych wydawnictw połączono z konferencjami naukowymi [Januszkiewicz 2018: 100–108].

Po przeciwległej stronie Ukrainy w Białogrodzie nad Dniestrem, czyli dawnym Akermanie w dniach 23–26 sierpnia 2019 roku, odbywały się kolejne edycje międzynarodowego festiwalu „Akermaniński Polonez”. W jego trzynastej edycji obok zespołów i artystów z Ukrainy, wystąpili również przedstawiciele Polski i Mołdawii. Organizatorem tego spotkania od samego początku było CKP „Akerman” w obwodzie odesskim [DK 17/19 [b]: 14].

Jedną z najważniejszych imprez organizowanych wspólnie przez mniejszość polską i partnerów ukraińskich w Charkowie był Festiwal muzyki polskiej i ukraińskiej im. K. Szymanowskiego. Organizowano go cyklicznie od końca lat dziewięćdziesiątych XX w., w 2003 roku już po raz piąty. Pomysłodawcą imprezy było SKP w Charkowie, a samo spotkanie stanowiło jeden z głównych elementów obchodów Dni Kultury Polskiej. Konkursy były silnie obsadzone, a regulamin zakładał, że wykonawcy muszą wykonać dwa utwory – po jednym autorstwa polskiego i ukraińskiego kompozytora. Impreza cieszyła się dużym zainteresowaniem, warto podkreślić, że wśród uczestników zdecydowaną więk-

Fot. 46. Uczestnicy Festiwalu w 2011 roku. Źródło: PCH 6/11 [a]: 15

Фото 46. Учасники Фестивалю у 2011 році. Джерело: PCH 6/11 [a]: 15

szość stanowili zawsze Ukraińcy. W festiwalu osobno rywalizowali soliści, a osobno zespoły – przykładowo skrzypków, czy wokalnoinstrumentalne. Od samego początku organizatorzy chcieli budować mosty porozumienia poprzez muzykę. Z upływem lat impreza wpięła się do grona ważnych wydarzeń muzycznych organizowanych w mieście i przyciągała co raz większą liczbę uczestników w 2011 roku było ich 277 z całej wschodniej Ukrainy. Kolejne edycje cieszyły się również dużą popularnością i wysokim poziomem uczestników

тобто, наприклад, конкурс скрипалів проводився окремо від конкурсу вокально-інструментальних ансамблів. З самого початку метою організаторів була побудова мостів порозуміння через музику. З плином років захід став однією з важливих музичних подій, що організовуються в місті, і збирав дедалі більше учасників – у 2011 році у ньому взяла участь 277 виконавців з усієї східної України. В наступні роки фестиваль також користувався великою популярністю і збирав велику кількість учасників

Фестиваль польської та української музики імені Кароля Шимановського

Открытие фестиваля состоялось в большом зале Харьковского университета искусств имени И.П.Котляревского. В этом году он собрал более 150 юных музыкантов.

Яркое и запоминающееся закрытие фестиваля происходило в ДМШ №9 имени В.Сокальского. На гала-концерте прозвучали произведения украинских и польских композиторов в исполнении победителей этого праздника музыки.

Уверенно и интересно был исполнен «Обезумевший вальс» М.Карминского фортепианным дуэтом ДМШ №13 Анастасии Глушко и Юлией Сауткиной, (педагоги – Л.Дорошенко и А.Камбарян).

Фееричной техникой блеснула ученица ДМШ №9 Александра Билецкая (фортепиано, педагог И.Александрова). Очень выразительно и эмоционально

выступил ученик ДМШ №13 К.Коваль (фортепиано, педагог Л.Дорошенко). Интересным было выступление ученика ДМШ №1 Василия Тимофеева (скрипка, педагог В.Свицкаренко). Он исполнил Г.Венявского «Скерцотарантелла» (концертмейстер С.Корепанов). Оригинально и свежо прозвучал «Ноктюрн» Ф.Шопена на флейте в исполнении ученицы ДМШ №9 С.Мысяк (педагог Расторгуев, концертмейстер Н.Перетяга). Бурными овациями слушатели встретили уже довольно известный и всеми любимый в Харькове ансамбль скрипачей ДМШ №13 «Глория» (педагог Е.Евгеньева, концертмейстер Р.Хайрутдинов). Завершил концерт лауреатов фестиваля замечательный вокальный номер ученицы ДМШ №12 Г.Цьомы, которая исполнила песню «Танцующие Эвридики» на музыку К.Гертнера и слова

Радостно осознавать, что в нашем городе велика тяга людей к прекрасному. Это продемонстрировал XVIII открытый фестиваль польской и украинской музыки имени Кароля Шимановского, который состоялся 9-12 ноября. Традиционно фестиваль был проведен при поддержке Харьковского городского совета и Генерального консульства республики Польши в Харькове. Его организаторами являются: Харьковское общество польской культуры и дирекция ДМШ №13.

Е.Ржеминецкого (преподаватель О.Приз, концертмейстер А.Мамина).

Такие мероприятия как фестиваль польской и украинской музыки имени Кароля Шимановского способствуют укреплению творческих связей и пропаганде музыкального наследия двух братских народов – польского и украинского. До новых встреч на праздниках музыки.

В.КОВАЛЕВСКАЯ,
член организационного комитета

Fot. 47. Relacja z Festiwalu w 2017 roku. Źródło: PCH 12/17: 14

Фото 47. Репортаж з фестивалю 2017 року. Джерело: PCH 12/17: 14

[PCH 3/03: 11; PCH 11/10: 10, 11; PCH 6/11 [a]: 15; PCH 11/12: 12; PCH 12/17: 14].

Клуб польської інтелігенції «Сервус» організував у Хмельницькому святкування Днів примирення, яке проходило з 22 по 24 квітня. Головною їхньою темою було відзначення 95-ї річниці Договору Петлюри-Пілсудського. Святкування було масштабним і включало в себе такі заходи, як: презентація книг, присвячених військовій співпраці поляків та українців у 1920 році: «Разом з польським військом. Армія Української народної республіки у 1920 році» та «Війська польські. Польські військові формування колишньої російської армії в Україні (1917–1919)», за участю їх авторів – Андрія Руккаса та Артема Папакіна, які виступили з лекцією «Українсько-польське військово-політичне співробітництво. Помилки, досвід, досягнення». Наступного дня відбувся безкоштовний показ фільму «Варшавська битва 1920 року», який могли відвідати всі бажаючі. На завершення було організовано «Пробіг Орла і Тризуба». Довжина маршруту – 1920 метрів – відповідала даті укладення договору. У заході взяли участь представники місцевої польської спільноти та дружніх українських організацій: Пласту, Хмельницького молодіжного клубу розвитку, Товариства збереження історії України та інше. Свої команди виставили деякі спортивні секції, наприклад, молодіжна баскетбольна команда «Скорпіони». До пробігу також долучився рух велосипедистів «Критична маса». Міську владу представляли, зокрема, заступник міського голови Володимир Гончарук та начальник Управління молоді та спорту Сергій Ремез, з польської сторони – віце-консул Генерального консульства Республіки Польща у Вінниці Войцех Мрозовський [SP 5/16 [b]: 8].

Фот. 48. Бieg Орла і Тризуба. **Зрідло:** SP 5/16 [b]: 8
Фото 48. Пробіг Орла і Тризуба. **Джерело:** SP 5/16 [b]: 8

Тема альянсу Пілсудський-Петлюра використовувалась неодноразово. Наприклад, було організовано виставку «За нашу і вашу свободу», присвячену спільній боротьбі поляків і українців з більшовиками. У 2015 році ця виставка пройшла

[PCH 3/03: 11; PCH 11/10: 10, 11; PCH 6/11 [a]: 15; PCH 11/12: 12; PCH 12/17: 14].

Klub Inteligencji Polskiej „Serwus” w Chmielnickim zorganizował od 22 do 24 kwietnia Dni Pojednania. Ich głównym tematem były obchody 95 rocznicy porozumienia Petlura – Piłsudski. Obchody były rozbudowane i obejmowały takie wydarzenia jak: *prezentacja książek poświęconych współpracy militarnej Polaków i Ukraińców w 1920 roku: „Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1920 roku” oraz „Wojska polskie. Polskie formacje wojskowe w byłej armii rosyjskiej 1917–1919”, z udziałem ich autorów Andrija Rukkasa i Artema Papakina, którzy wygłosili prelekcję „Ukraińsko-polska współpraca wojskowo-polityczna. Pomyłki, doświadczenia, osiągnięcia”.* W kolejnym dniu wszyscy chętni mogli uczestniczyć w bezpłatnym pokazie filmu „1920 – Bitwa Warszawska”. Na zakończenie zorganizowano Bieg „Orla i Tryzubą”. Długość trasy – 1920 metrów – nawiązywała do daty zawiazania paktu. W imprezie brali udział przedstawiciele miejscowej społeczności polskiej oraz zaprzyjaźnionych organizacji ukraińskich: *Płast, Chmielnickiego Młodzieżowego Klubu Rozwoju, Towarzystwa Zachowania Historii Ukrainy i innych. Swoje drużyny wystawiły niektóre sekcje sportowe, np. młodzieżowa drużyna koszykarska Skorpion.* W biegu wzięła również udział rowerowa Masa Krytyczna. *Władze miasta reprezentowali na biegu m.in. zastępca burmistrza Włodzimierz Honczaruk oraz prezes Wydziału Młodzieży i Sportu Sergiusz Remez, stronę polską – wicekonsul KG RP w Winnicy Wojciech Mrozowski [SP 5/16 [b]: 8].*

Sojusz Piłsudski – Petlura był zresztą wielokrotnie wykorzystywany. Robiono to między innymi poprzez organizowanie takich wystaw jak „Za naszą wolność i waszą” poświęconej wspólnej walce Polaków i Ukraińców z bolszewikami. W 2015 roku taką otworzono w Chmielnickim dzięki staraniom miejscowego Obwodowego Związku Polaków. W jego organizacji i późniejszych peregrinacjach po obwodzie pomagała miejscowa administracja i władze archiwum obwodowego. Sama prezentacja została przygotowana wysiłkiem Fundacji „Wolność i Demokracja”. Spotkała się ona z bardzo dobrym odbiorem społecznym [DK 14/15: 3]. Równie dobrze została przyjęta propozycja redakcji „Słowa Polskiego”. Ogłosiła ona Konkurs „Sojusznicy 1920” / Konkurs Sojusznicy 1920”. Współpracowała w tym celu z winnickim Konsulatem Generalnym RP, rzeszowskim oddziałem IPN oraz miejscowym Centrum Historii Winnicy [OTKPAM@2].

Kto wie czy jeszcze ważniejsze od typowej działalności kulturalnej były działania mające ratować spuściznę materialną „małych ojczyzn”. Polacy z Winnicy czynnie zaangażowali się w ratowanie niszczonego zabytku – pochodzącego z XVII wieku kościoła dominikanów. W tym zakresie Stowarzyszenie „Kresowiaczy” włączyło się w działania organizacji „Historia Winnicy” kiero-

KONKURS HISTORYCZNY
ІСТОРИЧНИЙ КОНКУРС

Z ATRAKCYJNYMI NAGRODAMI
Z WIERNIMI PRYZYMI!

SOJUSZNICY 1920

СОЮЗНИКИ 1920

Celem konkursu „Sojusznicy 1920” jest:

- upamiętnienie 100-iej rocznicy polsko-ukraińskiego sojuszu polityczno-militarnego zwanego potocznie „Sojuszem Piłsudski-Petlura”.
- odnalezienie ciekawych i nieznanych faktów o walkach żołnierzy URL i WP z bolszewikami na Ukrainie w 1920 roku.
- popularyzacja wiedzy o znaczeniu Sojuszu dla dalszych losów Ukrainy i Polski w środowisku mieszkańców Ukrainy.

Kategorie konkursowe:

I Kategoria: Dzieci w wieku przedszkolnym

- Projekt graficzny lub praca plastyczna na temat „Ukraina i Polska. Przyjaźń w imię przyszłości”.

II Kategoria: Młodzież w wieku szkolnym

- Projekt graficzny lub praca plastyczna na temat „Armia URL oraz Wojska Polskiego w walce przeciwko bolszewikom”.
- Krótkie opowiadanie o żołnierzach i oficerach WP i URL z twojej okolicy.

III Kategoria: Dorosli

- Wiersz o żołnierzach URL i WP w 1920 roku (do 1000 znaków).
- Zdjęcie z opisem miejsc pamięci, związanych z wydarzeniami oraz postaciami z czasu polsko-ukraińskiego sojuszu w twojej okolicy.
- List do S. Petlury lub J. Piłsudskiego (do 2000 znaków).

Adres do wysłania zdjęć lub skanów prac do 18.05.2018 r.
PL1920UA@gmail.com

Mielem konkursu „Sojusznicy 1920” jest:

- wspaniałe 100-letnie rocznicę polsko-ukraińskiego sojuszu, який отримав назву „Союз Пілсудський-Петлюра”.
- пошук і знаходження цікавих і невідомих фактів про боротьбу солдатів Української Народної Республіки і Війська Польського з більшовиками на Україні у 1920 році.
- поширення інформації про значення Союзу і його наслідків для Історії України та Польщі, і мешканців України.

Конкурсні категорії:

I Категорія: Діти дошкільного віку

- малюнок або пластична композиція на тему “Україна і Польща: дружба заради майбутнього”.

II Категорія: Діти шкільного віку

- малюнок або пластична композиція на тему “Армія УНР та Військо Польське у боротьбі проти більшовиків”.
- коротка розповідь про вояків Армії УНР та Війська Польського, які походять з вашої околиці.

III Категорія: Молодь і дорослі

- вірш про воївство Армії УНР та Війська Польського у 1920 році (до 1000 знаків)
- фото з описом місць пам’яті, пов’язаних з подіями та постатями доби польсько-українського союзу 1920 року у вашій околиці.
- лист до очільників України та Польщі тієї доби: Симона Петлюри та Юзефа Пілсудського (до 2000 знаків).

Адреса, на яку потрібно надіслати фото або скан роботи до 18.05.2018 r. PL1920UA@gmail.com

www.slowopolskie.org/konkurs/

Fot. 49. Afisz reklamujący konkurs.
Źródło: OTKRAM@2
Фото 49. Афіша з рекламою конкурсу.
Джерело: OTKRAM@2

у Хмельницькому завдяки зусиллям Хмельницького обласного осередку Співки поляків. У її організації та подальшому експонуванню в різних містах області допомагали місцева адміністрація та керівництво обласного архіву. Сама презентація була підготована силами Фонду «Свобода і демократія». Вона викликала велику зацікавленість з боку суспільства [DK 14/15: 3]. Не менш позитивно була сприйнята пропозиція редакції «Слова польського», яка оголосила конкурс «Союзники 1920». Захід було проведено у співпраці з Генеральним консульством Республіки Польща у Вінниці, Жешувським відділенням Інституту національної пам’яті та місцевим Центром історії Вінниці [OTKRAM@2].

Хтозна, чи не були важливішими за проведення стандартних культурних заходів, дії, спрямовані на збереження матеріальної спадщини «малих батьківщин». Поляки з Вінниці активно долучилися до дій, що мали на меті порятунк пам’ятки, що руйнується – домініканського костелу XVII століття. Наприклад, Товариство «Кресовяки» долучилося до діяльності організації «Історія Вінниці», яку очолює Олександр Федоришин. Спільними зусиллями вдалося привернути на свій бік нинішнього власника об’єкта – Єпископа Української православної церкви Московського патріархату Симеона та нащадка засновників. Було вжито заходів щодо захисту об’єкта, у збереженні якого були дуже зацікавлені місцеві мешканці [SP 12/15: 16].

Подібні дії здійснювались також у Житомирі, при цьому слід підкреслити, що для їх здійснення вимагалась потужна підтримка з боку мешканців цього міста. У 2016 році в місті вперше було оголошено збір заяв з формування громадського бюджету. Завдяки спільним зусиллям польської громади та її українських союзників вдалося внести до нього пропозицію щодо збереження польських історичних пам’яток у цьому місті. До бюджету на 2017 рік було внесено

wanej przez Oleksandra Fedoryszyna. Wspólnie udało się pozyskać do tego celu obecnego właściciela obiektu, czyli biskupa *Українського Коścioła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego Symeona*, a także potomka fundatorów. Podjęto działania mające na celu zabezpieczenie obiektu, którego ocalenie było bliskie sercu tutejszych mieszkańców [SP 12/15: 16].

Podobne działania podjęto również w Żytomierzu, przy czym warto podkreślić, że wymagały one pozyskania silnego poparcia mieszkańców tego miasta. W 2016 roku po raz pierwszy w mieście ogłoszono nabór wniosków do budżetu obywatelskiego. Dzięki wspólnemu wysiłkowi społeczności polskiej i ich ukraińskich sojuszników udało się do niego wprowadzić zadanie związane z ratowaniem polskich śladów w tym mieście. W budżecie na rok 2017 znalazł się projekt: *Polski cmentarz w Żytomierzu – zabytkowym miejscem pamięci narodowej*. Autorem wniosku był Anatol Gluza. Polski projekt był jednym z 11 zakwalifikowanych do realizacji spośród 67 zgłoszonych [TŻ 4/16: 4]. Identyczny sukces odnieśli przedstawiciele polskiej społeczności Berdyczowa. Udało im się opracować, zgłosić i wy-

проект: «Польський цвинтар у Житомирі – місце національної пам'яті». Автором заявки був Анатолій Глюза. Польський проект був одним з 11 прийнятих до реалізації з 67 поданих [ТЗ 4/16: 4]. Такого самого успіху досягли представники польської громади Бердичева. Їм вдалося розробити та подати до участі у першому громадському бюджеті міста на 2017 рік проект «Могили прадіда врятуї від забуття» і виграти конкурс. Це було одне із 6 завдань, які тоді виконувалися. Його метою був початок робіт з реставрації історичних [польських] пам'яток міста. Ініціатором проекту був депутат міської ради докт. н. Ю. Сокальський, який, на прохання своїх земляків, знову подав його на конкурс наступного року. Цього разу заявка була відхилена через дивну політику місцевої влади, яка вжила різних, описаних в ЗМІ кроків для того, щоб відхилити її. Протести лідерів польської спільноти, які підтримали депутати міської ради Ю. Сокальський та Лариса Вермінська, не принесли позитивних результатів... [МВ 1/18: 5].

Докладались також зусилля для налагодження контактів в інших сферах. У вересні 2020 року скаутські організації, що діють на Рівненщині, підписали угоду про співпрацю. З одного боку її підписав командир загону «Волинь», а з іншого – керівник рівненського «Пласту». Після підписання угоди дві групи скаутів зустрілись у Здолбунові. Зустріч відбулась у приміщенні місцевого скаутського центру, в якому заночували українські гості. В рамках зустрічі її учасники відвідали місцевий музей. *Найбільше враження на них справила експозиція, розміщена в колишніх катівнях НКВД і гестапо, оскільки, починаючи з царських часів, у приміщенні сьогоденського музею знаходилась в'язниця* [SP 1/21: 10].

3.3. На шляху до Європи

День Європи був започаткований після ратифікації Україною Європейської хартії регіональних мов або мов меншин у травні 2003 року. Вперше він відзначався 17 травня 2003 р. Від самого початку в урочистих заходах з цього приводу активну участь брали представники польської спільноти [DK 10/03: 1].

У 2007 році, в рамках святкування Дня Європи в Києві, в польському наметі була представлена програма, яка складалась з трьох основних частин. По-перше, було підготовлено конкурс знань про Польщу. Другим напрямком був господарсько-економічний блок. Відвідувачів особливо цікавила економічна ситуація в Польщі після її вступу до Європейського Союзу. Останньою темою був політичний блок, присвячений питанню польських віз. Культурно-мистецьку програму, якою супроводжуються польські заходи, традиційно представив київський художній колектив «Ластівка» [DK 11/07:

grać projekt „Mogilę pradiada ocal od zapomnienia” w pierwszym budżecie obywatelskim tego miasta z roku 2017. Było to jedno z 6 realizowanych wówczas zadań. Jego celem było rozpoczęcie prac przy odrestaurowaniu miejscowego zabytkowego, komunalnego [polskiego]. Projektodawcą, był miejscowy radny dr J. Sokalski, który na prośbę współrodaków zgłosił go ponownie w kolejnym roku. Tym razem propozycja przypadła w wyniku dziwnej polityki miejscowych władz, które zastosowały różne, opisane przez zainteresowanych w mediach zabiegi, aby go utracić. Protesty przywódców polskiej społeczności, jednocześnie radnych miasta J. Sokalskiego i Larisy Werminskiej nie dały rezultatów... [MB 1/18: 5].

Starano się również o nawiązywanie kontaktów w innym zakresie. We wrześniu 2020 roku działające w rejonie Równego organizacje harcerskie podpisały porozumienie o współpracy. Z jednej strony podpisał je komendant hufca „Wołyń”, z drugiej szef równieńskiego „Płastuna”. W wyniku tego doszło do zorganizowania spotkania pomiędzy dwoma grupami harcerzy w Zdobunowie. Tam, w miejscowej harcówce przygotowano spotkanie zapoznawcze i tam również ukraińscy goście przenocowali. W ramach wizyty odwiedzone zostało miejscowe muzeum. *Zwiedzających najbardziej poruszyła ekspozycja umieszczona w dawnych katowniach NKWD i gestapo, bowiem od czasów carskich muzeum pełniło funkcję więzienia* [SP 1/21: 10].

3.3. Dążąc do Europy

Dzień Europy został ustanowiony po ratyfikacji przez Ukrainę Europejskiej Karty Językowej w maju 2003 roku. Po raz pierwszy obchodzono go 17 maja 2003. Od samego początku w organizowanych z tej okazji uroczystościach aktywny udział brali przedstawiciele społeczności polskiej [DK 10/03: 1].

W 2007 roku, w ramach kijowskich obchodów Dnia Europy, w polskim namiocie przygotowano trzy wiodące elementy. Po pierwsze przygotowano konkurs wiedzy o Polsce. Drugim obszarem był blok ekonomiczno-gospodarczy. Zwiedzających interesowała szczególnie sytuacja gospodarcza w Polsce po jej wejściu do Unii Europejskiej. Ostatnim z tematów był blok polityczny, koncentrujący się na problematyce wiz do Polski. Tradycyjnie program artystyczny towarzyszący działaniom polskim przygotowała kijowska „Jaskółka” [DK 11/07: 1, 2]. W kolejnym roku również ten sam zespół prezentował się na scenie. Odwiedzający polski namiot mogli skosztować narodowych potraw i zapoznać się z wyrobami rzemiosła. Prawdziwą furorę zrobił jednak przedstawiciel Ambasady Roman Krawczyk, który pozował do zdjęć w tradycyjnym stroju szlacheckim [DK 9/08: 1]. Stopniowo wydarzenia organizowane

Fot. 50. Strona tytułowa PCH 2/21. Źródło: PCH 2/21: 1

Фото 50. Титульна сторінка PCH 2/21. Джерело: PCH 2/21: 1

w Kijowie nabierały rozmachu. W 2012 roku otwarcie Dnia Europy poprzedzała Parada Europejska zorganizowana przez Europejską Młodzież Ukrainy. Tym razem na imprezie zaprezentowały się *Polski Ludowy Zespół Taneczny „Koroliski”, Polski Dziecięcy Zespół Wokalny „Dzwoneczki” z Żytomierza oraz „Polanie znad Dniepru”, „Jaskółki” z Kijowa. Zostały zorganizowane konkursy wiedzy o Polsce i UE [TŻ 2/12 [b]: 19]. Podobnie wyglądały obchody w kolejnych latach [TŻ 2/13 [a]: 17].*

W dniu 21 maja 2011 roku w Narodowej Akademii Prawniczej w Charkowie odbyło się Forum Młodzieżowe: „Polska – Ukraina – Europa”. Impreza została zorganizowana przez Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie z okazji Dnia Europy oraz w ramach Dni Kultury Polskiej w Charkowie. Było to spotkanie wymyślane przez młodych Ukraińców polskiego pochodzenia, którym zależało na popularyzacji idei europejskich w Charkowie. Do swoich działań wciągnęli oni członków Klubów Europejskich z różnych działających w tym mieście uczelni wyższych oraz kolegów z zaprzyjaźnionych polskich uczelni. W imprezie wzięło udział ponad 100 osób, którzy wysłuchali ciekawych referatów: „Polsko-ukraińskie partnerskie stosunki”, „Problemy i perspektywy Unii Europejskiej”, „Strony historii polsko-ukraińskich stosunków”, „Perspektywy rozwoju kultury i dziedzictwa w Unii Europejskiej”, „Perspektywy oświaty w wyższych

1, 2]. Następnego roku цей колектив також виступав на сцені. Відвідувачі польського намету могли скуштувати національних страв та побачити вироби народних майстрів. Однак справжній фурор викликав представник посольства Роман Кравчик, який позував для фото у традиційному шляхетському вбранні [DK 9/08: 1]. Поступово заходи, які організовувались в Києві, набирали обертів. У 2012 році відкриттю Дня Європи передував Європейський парад, організований ВГО «Європейська молодь України». Цього разу в заході взяли участь Ансамбль польського народного танцю «Короліски», польський дитячий вокальний ансамбль «Дзвіночки» з Житомира та «Поляни з-над Дніпра», «Ластівки» з Києва. Були організовані конкурси знань про Польщу та ЄС [TŻ 2/12 [b]: 19]. Подібним чином святкування проходило і в наступні роки [TŻ 2/13 [a]: 17].

21 травня 2011 року в Національній юридичній академії м. Харкова відбувся Молодіжний форум «Польща – Україна – Європа». Захід було організовано Харківським товариством польської культури з нагоди Дня Європи та в рамках Днів польської культури в Харкові. Це була зустріч, організована молодими українцями польського походження, які були зацікавлені в популяризації європейських ідей в Харкові. До своєї діяльності вони залучили членів

Fot. 51, 52, 53. Europejczycy młodzieżowego klubu naszego Stowarzyszenia „Europejski Wektor” (od lewej Eleonora Bawykina, Anton Kokalej, Anna Krawczenko, Anastazja Niestrenko) razem z Panią prezes Józefą Czernijenko reprezentują Polskę na pl. Wolności w Charkowie; Zdjęcia: Oleg Czernijenko. Źródło: PCH 5/10: 12

Фото 51, 52, 53. Європейці молодіжного клубу нашої організації «Європейський вектор» (зліва направо: Елеонора Бавикіна, Антон Кокалей, Анна Кравченко, Анастасія Нестренко), разом з пані президентом Юзефою Чернієнко, представляють Польщу на пл. Свободи в Харкові; Фото: Олег Чернієнко. Джерело: PCH 5/10: 12

Європейських клубів з різних університетів, що діють у цьому місті, та колеґ із польських дружніх університетів. У заході взяло участь понад 100 осіб, які прослухали цікаві доповіді: «Польсько-українські партнерські відносини», «Проблеми та перспективи Європейського Союзу», «Сторінки з історії польсько-українських відносин», «Перспективи розвитку культури та спадщини в Європейському Союзі», «Перспективи отримання освіти у вищих навчальних закладах Європейського Союзу» та ін. Захід проводився в рамках святкування Дня Європи [PCH 6/11 [b]: 12; SKPCh@1].

Найважливіші заходи проводились просто неба, де було розбите наметове містечко, в якому були представлені: Велика Британія, Ірландія, Франція, Бельгія, Іспанія, Німеччина, Австрія, Польща, Литва, Болгарія. Обслуговування польського намету забезпечували члени «Європейського вектору» [PCH 5/10: 12; PCH 5/12: 1; PCH 5/13 [a]: 1; PCH 5/13 [b]: 8, 9; PCH 5/13 [c]: 10; PCH 5/11: 1]. На концерті, який відбувся після офіційної частини, виступив дует польських співачок «Діапазон» у складі сестер Маріанни та Катажини Коржавін, які були членами Харківського товариства польської культури. Дівчат, вбраних у колоритні польські національні костюми, глядачі нагороджували бурхливими оплесками за виконання польських пісень [SKPCh@2].

День Європи відзначався також в Чернівцях. Ось як одне з таких святкувань описує «Польська газета Буковини»: «А на вулиці О. Кобилянської пройшов парад румунських національних костюмів. Вже третій рік поспіль це свято організовує Румунський

Fot. 54. Pamiątkowe zdjęcie polskiej grupy z charkowskiego koncertu. Źródło: SKPCh@2

Фото 54. Пам'ятне фото польської групи з харківського концерту. Джерело: SKPCh@2

szkołach w Unii Europejskiej” i in. Było ono częścią obchodów Dnia Europy [PCH 6/11 [b]: 12; SKPCh@1].

Najważniejsze wydarzenia miały miejsce na świeżym powietrzu, gdzie powstało namiotowe miasteczko, w którym prezentowały się: Wielka Brytania, Irlandia, Francja, Belgia, Hiszpania, Niemcy, Austria, Polska, Litwa, Bułgaria. Obsługę polskiego namiotu przygotowali członkowie „Europejskiego Wektora” [PCH 5/10: 12; PCH: 5/12: 1; PCH: 5/13 [a]: 1; PCH: 5/13 [b]: 8, 9; PCH 5/13 [c]: 10; PCH 5/11: 1]. W koncercie, który odbył się po oficjalnych wystąpieniach, zaprezentował się dует polskich piosenek ze Stowarzyszenia Kultury Polskiej w Charkowie „Diapazon” w składzie siostr Marianny i Katarzyny Korżawin. Dziewczęta ubrane w barwne pol-

skie stroje ludowe zostały przez publiczność nagrodzone gromkimi brawami za wykonanie polskich piosenek [SKPCh@2].

Dzień Europy obchodzony był również w Czerniowcach. Tak jeden z nich opisuje „Gazeta Polska Bukowiny”: *A na ulicy O. Kobyłańskiej przeszła parada rumuńskich strojów narodowych. Już trzeci rok z rzędu to święto organizuje Rumuńskie Centrum Kulturalne „Eudoxiu Hurmuzachi” pod kierunkiem Wasyla Terycanu. Na uroczystości były obecne zespoły z rumuńskich rejonów obwodu, sąsiednich krajów Rumunii i Mołdawii, również przedstawiciele innych mniejszości narodowych naszego obwodu. Rejon hercajowski przedstawiały już dobrze znane zespoły ze wsi Horbai, duża grupa młodzieży z Pietrasziwki. Otworzyła paradę orkiestra dęta ze wsi Kostyczany rejonu nowosielickiego i trembitarze z Krasnoilska rejonu storozynieckiego. Uświetniła swo-*

культурний центр «Eudoxiu Hurmuzachi» під керівництвом Василя Терицану. В урочистостях брали участь колективи з румуńських районів області, сусідніх країн – Румунії та Молдови, а також представники інших національних меншин нашої області. Герцаївський район представляли вже добре відомі художні колективи з села Горбай, велика група молоді з Петрашівки. Відкрили парад духовий оркестр села Костичани Новоселицького району та трембітарі з містечка Красноільськ Сторожинецького району. Виступила заслужена артистка Молдови Марія Ілюк. Під час параду разом з румунами виступали українські, єврейські, польські та німецькі художні колективи – Чернівці завжди були багатонаціональним містом, тут жили і живуть у злагоді представники різних національностей», – розповідає Василь Терицану. – «Дуже приємно, що на нашому свя-

Fot. 55, 56. Dzień Europy – Czerniowce 2018. Źródło: GPM 133/18: 4
Фото 55, 56. День Європи – Чернівці 2018 р. Джерело: GPM 133/18: 4

im śpiewem Zasłużona dla Kultury mołdawskiej artystka Maryja Iliuc. Razem z Rumunami podczas parady wystąpiły ukraińskie, żydowskie, polskie i niemieckie zespoły artystyczne. – Czerniowce zawsze były wielonarodowym miastem, w zgodzie tu żyli i żyją przedstawiciele różnych narodowości, – mówi Wasyl Terycanu. – Bardzo przyjemnie, że na naszej uroczystości brzmiały piosenki w języku polskim, ukraińskim, niemieckim. Duet Polskiego Centrum Kulturalno-Oświatowego przy gimnazjum Nr 3 „Koleżanki” Julia Zubczuk i Elwira Archiliuk wykonały polską narodową piosenkę „Karolinka”. Podobnie wyglądały obchody również w kolejnym roku. Jak zwykle czynnie uczestniczyły w nim zespoły reprezentujące wieloetniczny region [GPB 122/17: 2; GPM 133/18: 4].

W ramach Roku Polski na Ukrainie w Charkowskim Uniwersytecie Samochodowym odbyło się Święto Kultury Słowiańskiej zorganizowane przez członków młodzieżowego klubu „Europejski Wektor” działającego przy SKP w Charkowie. Polacy zaprosili na imprezę przedstawicieli młodzieży rosyjskiej (zespół „Rasypucha”) i ukraińskiej (zespół „Zakabłuky”) oraz kolegów studentów. Rozmawiano o kulturze pol-

ti лунали пісні польською, українською та німецькою мовами. Дует Польського культурно-освітнього центру при гімназії № 3 «Коліжанки» у складі Юлії Зубчук та Ельвіри Архілюк виконав польську національну пісню «Каролінка». Подібні святкування проходили і наступного року. Як завжди, активну участь в ньому брали колективи, які представляли багатонаціональний регіон [GPB 122/17: 2; GPM 133/18: 4].

В рамках Року Польщі в Україні в Харківському автомобільно-дорожньому університеті відбулось Свято слов'янської культури, організоване членами молодіжного клубу «Європейський вектор», що діє при ТПК у Харкові. Поляки запросили на за-

Fot. 57. Polska część wystawy. Źródło: PCH 3/07: 14
Фото 57. Польська частина виставки. Джерело: PCH 3/07: 14

хід представників російської (художній колектив «Рассипуха»), української молоді (художній колектив «Закаблуки») та однокурників. Говорили про польську культуру та співали «Гей, соколи» [PCH 3/04: 1]. Ці дії відповідали очікуванням і прагненням частини українців, які проживають у найбільшому центрі східної України. Керівництво Харківського університету ім. Каразіна теж проводило заходи, спрямовані на зближення народів. Тут було організовано спеціальну виставку, на якій були представлені роботи художників, що походять з національних меншин, зокрема, з польської [PCH 3/07: 14].

В Енергодарі, в рамках Дня Європи, було організовано Фестиваль польсько-української культури та кухні «Під єдиним небом». Учасники з прапорами Польщі та України урочисто пройшли Алеєю троянд. Перед початком концерту пролунали державні гімни. Виступили: «Волинські соловейки» з Луцька, Хор «Пернач» із Запоріжжя, «Відродження» з Бердянська, танцювальний колектив «Любисток», фольклорний ансамбль «Родослав» та хор «Червона калина» з Енергодара. Також було організовано показ польського фільму «Більше ніж життя» (2012). Одночасно пройшов благодійний ярмарок, метою якого була допомога українським військовим та біженцям із Донбасу, у якому взяли участь польські спільноти із Запоріжжя, Мелітополя, Бердянська та Маріуполя. На ярмарку можна було скуштувати страв польської та української кухні та придбати народні прикраси. Гончарні вироби можна було не тільки придбати, але також ознайомитися з технологією їх виготовлення. 10% прибутку від ярмарку, разом із малюнками та листами, організатори передали біійцям, які воюють у зоні АТО та біженцям зі сходу України. [ND 2/15: 42–43].

У Днях Європи, які проходили у Миколаєві, як завжди, взяло активну участь ТПК «Polonia Semper Fidelis». У рамках святкування було організовано польський центр, де були представлені символи Польщі, герби польських міст та національні страви. Організацією художньої частини презентації займалась член організації Ксенія Автенюк, яка представила джазові композиції. Також тут знаходився стенд польських навчальних закладів [ND 2/17: 44]. А роком раніше діаспорні організації представили свої національні традиції на стендах, виконаних у кольорах, характерних для своїх країн, та прикрашених національними прапорами. Тут можна було подивитись на національні костюми та скуштувати національних страв. Товариство польської культури «Polonia Semper Fidelis» частувало містян польськими стравами разом із польським рестораном «Варенична». Тут можна було скуштувати суп «журек», білі ковбаски, вареники з маком, кров'янку, бігос, а також маковий рулет і *piriż* «ма-

skiej і співано „Hej Sokoły” [PCH 3/04: 11]. Діяння були zgodne z oczekiwaniami i dążeniami części Ukraińców zamieszkałych w największym ośrodku wschodniej Ukrainy. Władze działającego w tym mieście Uniwersytetu im. Karazina w Charkowie działały na rzecz zblizenia pomiędzy narodami. Zorganizował on specjalną wystawę, na której prezentowali się artyści będący przedstawicielami mniejszości narodowych, w tym polskiej [PCH 3/07: 14].

W Energodarze w ramach Dnia Europy zorganizowano festiwal Polsko-Ukraińskiej Kultury i Kuchni „Pod jednym Niebem”. Uczestnicy z flagami Polski i Ukrainy uroczystie przeszli Aleją Róż. Przed rozpoczęciem koncertu zabrzmiały hymny państwowe. Wystąpiły: *Wołyńskie Słowiki* z Łucka, chór *Piernacz* z Zaporozża, *Odrodzenie* z Berdiańska, zespół taneczny *Lubystok*, folklorystyczny zespół *Rodosław* i chór *Czerwona kalina* z Energodaru oraz pokazano film polski *Nad życie* (2012). *Równocześnie odbył się jarmark charytatywny w celu pomocy żołnierzom ukraińskim i uchodźcom z Donbasu z udziałem polskich wspólnot z Zaporozża, Melitopola, Berdiańska i Mariupola, podczas którego można było próbować dania polskiej i ukraińskiej kuchni, kupić ludową biżuterię. Wyroby garncarskie można było nie tylko nabyć, ale i zapoznać się ze sztuką ich wykonania. 10% dochodu z jarmarku wraz z rysunkami i listami organizatorzy przekazali żołnierzom strefy ATO i uchodźcom ze wschodu Ukrainy* [ND 2/15: 42–43].

W Mikołajewie SPK „Polonia Semper Fidelis” jak zawsze wzięło aktywny udział w Dniach Europy. W ramach obchodów zorganizowane zostało polskie centrum, w którym prezentowano symbole Polski, herby polskich miast i potrawy narodowe. Artystyczną część prezentacji zapewniła członkini organizacji Ksenia Awteniuk, która zaprezentowała jazzowe standardy. Swoje stoisko miały również polskie uczelnie [ND 2/17: 44]. Natomiast rok wcześniej organizacje mniejszościowe zaprezentowały swe tradycje narodowe w tle ze sztandarami narodowymi i kolorami charakterystycznymi dla swych krajów w postaci strojów ludowych. Były też potrawy narodowe. *Stowarzyszenie Polskiej Kultury Polonia Semper Fidelis częstowało mieszkańców miasta polskimi potrawami razem z polską restauracją „Pierogarnia”. Smakowano żurek, białe kielbasy, pierogi z makiem, kaszanki, bigos, a także makowiec, mazurek. Przy polskim namiocie chętnych spróbowania potraw i wypieków było najwięcej. Na stoisku prezentowano stroje z różnych regionów, literaturę, flagi, mapę Polski z herbami województw i wyhaftowaną podobizną J. Piłsudskiego. Doskonale zaprezentowało Polskę Państwowe Liceum Gospodarki i Artykułów Żywnościowych* [ND 3/16: 24].

W dniu 18 maja 2013 roku na terenie Podola odbyły się uroczystości z okazji Dnia Europy. Świętowano między innymi w największych miastach regionu – Winnicy i Chmielnickim. Odbywały się dziesiątki różnych imprez

– quizy, występy grup rekonstrukcyjnych, wystawy zabawkowych samochodów, występy zespołów artystycznych... W trakcie wydarzenia promowała się również Polska. Powiat staszowski chwalił się 10 letnią już współpracą z Winnicą, a w Chmielnickim na dziesiątki pytań dotyczących „Karty Polaka” odpowiadał Franciszek Miciński prezes obwodowego ZPU [SP 6/13: 11].

W Równem w stronę polską reprezentowało TKP na Równieńszczyźnie im. W.S. Reymonta [TKPR@1]. Oczywiście wydarzenia europejskie były również organizowane w innych miastach Wołynia – przykładowo Włodzimierzu Wołyńskim [KG 10/09 [b]: 5].

Rok wcześniej w Żytomierzu głównym punktem obchodów europejskich był Festiwal „Poleska Rodzina”. Zespoły i wykonawcy różnych narodowości, będących członkami obwodowych Stowarzyszeń, zrzeszających mniejszości etniczne Żytomierszczyzny, zaprezentowali prawdziwe przykłady bogactwa kulturowego swoich historycznych grup etnicznych. Wśród wykonawców znaleźli się przedstawiciele Polski, Czech, społeczności żydowskiej, ormiańskiej, niemieckiej, greckiej i rosyjskiej. Oprócz imprez scenicznych uczestnicy koncertu mieli możliwość w serdecznej, towarzyskiej atmosferze, opowiedzieć o swoich zwyczajach ludowych, uroczystościach, strojach. Kulturę polską na festiwalu reprezentował Żytomierski Obwodowy Związek Polaków na Ukrainie z zespołami, będącymi w ścisłej współpracy ze Związkiem. A były to m.in.: Polski Ludowy Zespół Taneczny „Koroliski” (młodsza grupa), Grupa Wokalna ze Szkoły Średniej nr 17 „Akwarelki” oraz Polski Ludowy Zespół Wokalny „Poleskie Sokoly” [TŻ 2/12 [b]: 19]. W ramach obchodów w roku 2018 przeprowadzono cały blok imprez. Były to Festiwal „Poleska rodzina”, Festiwal Jazzu i bluesu „Jazzomir”, lokacje krajów Europy „Podróż Europą”, artystyczny plener „VPozitive”, festiwal kuchni europejskiej. Zorganizowano również publiczną dyskusję na temat europejskich wartości [TŻ 2/18 [b]: 21].

Uroczystości te wykorzystywano również w celu utrwalania pamięci ważnych dla Polaków wydarzeniach i osobach. Na jednej z nich, tej mającej miejsce w roku 2017 odsłonięta została tablica upamiętniająca prezydenta Lecha Kaczyńskiego [TŻ 2/17: 12–13]. Również w kolejnym roku zorganizowano wielką imprezę. Przy głównej pieszej ulicy miasta Michajłowskiej pojawiły się stoiska przedstawiające różne kraje europejskie. Polska została przedstawiona jako kraj, który dał światu najbardziej znanych naukowców: Mikołaja Kopernika oraz Marię Skłodowską-Curie. W godzinach popołudniowych przez miasto przeszedł pochód miejscowych przedstawicieli mniejszości narodowych. Najbarwniej wyglądali Polacy – biało-czerwone flagi, balony w kolorach narodowych, biało-czerwone konfederatki to wszystko robiło niesamowite wrażenie na przechodniach. Polacy stanowili najliczniejszą grupę etniczną, byli reprezentowani przez dzieci, młodzież i dorosłych działających w miej-

surkach». Біля польського намету охочих спробувати страви та випічку було найбільше. На стенді були представлені костюми з різних регіонів, література, прапори, карта Польщі з гербами воєводств та вишитий портрет Ю. Пілсудського. Прекрасно представив Польщу Державний ліцей економіки та харчових продуктів [ND 3/16: 24].

Урочисті заходи з нагоди Дня Європи 18 травня 2013 року проводились на Поділлі. Святування відбулося, зокрема, у найбільших містах регіону – Вінниці та Хмельницькому. Було проведено десятки різноманітних заходів – вікторини, виступи реконструкторських груп, виставки ретро-автомобілів, виступи художніх колективів... В рамках святкування проводились заходи, метою яких була популяризація Польщі. Стахівський повіт похвалився 10-річною співпрацею з Вінницею, а в Хмельницькому на десятки питань, що стосуються «Карти поляка», відповів Францішек Міцінський, голова обласного осередку СПУ [SP 6/13: 11].

У Рівному Польщу представляло ТПК на Рівненщині ім. Вл. С. Реймонта [TKPR@1]. Звісно, європейські заходи організовувалися також в інших містах Волині – наприклад, у Володимир-Волинському [KG 10/09 [b]: 5].

Роком раніше у Житомирі основним заходом, який проводився під час святкування Дня Європи, був Фестиваль «Поліська родина». Художні колективи та виконавці різних національностей, які входять до складу регіональних товариств, що об'єднують етнічні меншини Житомирщини, представили реальні приклади культурного надбання своїх історичних етнічних груп. Серед виконавців були представники Польщі, Чехії, єврейської, вірменської, німецької, грецької та російської спільнот. Окрім сценічних виступів, учасники концерту мали можливість розповісти про свої народні звичаї, свята та костюми у задушевній, дружній атмосфері. Польську культуру на фестивалі представляла Житомирська обласна Спілка поляків України з ансамблями, які тісно співпрацюють із Спілкою. Це були, зокрема: Ансамбль польського народного танцю «Короліски» (молодша група), Вокальна група середньої школи № 17 «Акварельки» та Польський народний вокальний ансамбль «Поліські соколи» [TŻ 2/12 [b]: 19]. У рамках святкування 2018 року було проведено цілий блок заходів, а саме: фестиваль «Поліська родина», Фестиваль джазу та блюзу «Jazzomir», локації європейських країн «Подорож Європою», мистецький пленер «VPozitive», фестиваль європейської кухні. Також було організовано публічну дискусію на тему європейських цінностей [TŻ 2/18 [b]: 21].

Ці урочистості також використовувались для увіковічення пам'яті про важливі для поляків події та видатних людей. На одному з заходів, що відбувся

у 2017 році, було відкрито пам'ятну дошку президенту Леху Качинському [ТЗ 2/17: 12–13]. Масштабний захід був організований і наступного року. На головній пішохідній вулиці міста – Михайлівській – з'явилися стенди, що представляють різні країни Європи. Польща була представлена як країна, яка дала світові найвідоміших учених: Миколая Коперника та Марію Склодовську-Кюрі. У другій половині дня містом пройшли парадом місцеві представники національних меншин. Найбільш колоритно виглядали поляки – з біло-червоними прапорами, повітряними кульками в національних кольорах, у біло-червоних конфедератках, вони справляли неймовірне враження на перехожих. Поляки були найчисленнішою етнічною групою, їх представляли діти, підлітки та дорослі, які були членами місцевих організацій. Після офіційної частини відбувся концерт за участю представників національних меншин [SP@24].

Fot. 59. Spotkanie w Muzeum Kosmonautyki. Źródło: SP@10
Фото 59. Зустріч у Музеї космонавтики. Джерело: SP@10

Поляки охоче долучалися до будь-яких заходів, спрямованих на популяризацію європейських цінностей, не тільки під час Дня Європи. 18 травня 2019 року у Житомирі місцевий Музей космонавтики спільно з Центром розвитку місцевого самоврядування організували семінар «Молодь і Європа. Європейський підхід до розвитку молодіжних просторів». Під час зустрічі говорили про європейську діяльність, яку ведуть різні установи та організації в Україні та Литві. Виступили також представники польської організації «Студентський польський клуб». Учасники зустрічі говорили про існуючі можливості, які надають, зокрема, освітні проекти та програми. Одним з елементів зустрічі була культурно-мистецька програма, в якій також взяли участь представники польського клубу [SP@10]. Люди польського походження були серед ініціаторів створення в Кіровограді організації «Європейський

Fot. 58. Żytnierz 2018. Na obchodach Dnia Europy. Źródło: SP@24

Фото 58. Житомир 2018. На святкуванні Дня Європи. Джерело: SP@24

scowych organizacjach. Po części oficjalnej przyszła pora na koncert, w którym wzięli udział reprezentanci mniejszości narodowych [SP@24].

Polacy chętnie włączali się do wszelkich działań mających na celu promowanie europejskości, nie tylko w trakcie Dnia Europy. W Żytnierzu 18 maja 2019 roku miejscowe Muzeum Kosmonautyki wspólnie z Centrum Rozwoju Lokalnej Samorządności zorganizowano seminarium „Młodzież i Europa. Europejskie podejście do rozwoju przestrzeni młodzieżowych”. Na spotkaniu mówiono o europejskiej działalności prowadzonej przez różne instytucje i organizacje na Ukrainie i Litwie. Zaprezentowała się również polska organizacja Studencki Klub Polski. Zebrani podkreślali istniejące możliwości, które dają m.in. projekty i programy oświatowe. Elementem spotkania był również program artystyczny, w którym uczestniczyli również przedstawiciele polskiego Klubu [SP@10]. Osoby polskiego pochodzenia znajdowały się wśród inicjatorów powstania działającej w Kіrowgradzie organizacji „Europejski Alianz Młodych”. Jego celem było popularyzowanie idei europejskich wśród młodego pokolenia mieszkańców tego miasta [DK 10/08: 2].

Natomiast w Stryju w dniu 30 stycznia 2011 roku uruchomiono Centrum Integracji Europejskiej, które powstało Kulturalno-Oświatowym Centrum im. Kornela Makuszyńskiego. *Głównym zadaniem CIE jest: zainteresowanie lokalnego środowiska polskim przewodnictwem w Radzie Unii Europejskiej w 2011 roku; zainteresowanie lokalnego środowiska poinformowaniem o osiągnięciach RP po wejściu do Unii Europejskiej; aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie w drodze do Unii Europejskiej; zainteresowanie młodego pokolenia integracją z dziećmi i młodzieżą z krajów UE, pogłębianie wiedzy o krajach unijnych, w promocji Polski i UE na Ukrainie (Polska w roli ambasadora UE).* Centrum miało popularyzować idee europejskie w mieście i jego najbliższych okolicach [KG 4/11: 21]. Podobną rolę we Lwowie miał

Europejski Dom Spotkań powstały dzięki wspólnemu wysiłkowi polskich i ukraińskich organizacji społecznych, władz miasta oraz miejscowego KG RP [KG 5/11: 17].

PKOT „Odrodzenie” miało duże osiągnięcia w działaniach o charakterze europejskim. *W celu popularyzacji idei zjednoczonej Europy wśród młodzieży akademickiej Zarząd Towarzystwa Polaków „Odrodzenie”, Polsko-Ukraiński Wydział Socjologiczno-Politologiczny BIP-u i Zaporoski Urząd Wojewódzki ds. Narodowości, Migracji i Religii (...) pod egidą Konsulatu Generalnego w Charkowie podjęły decyzję zorganizowania konferencji studenckiej tzw. „Odczytów Europejskich”.* Pierwsze z tych cyklicznych wydarzeń miało miejsce 21 maja bezpośrednio po przyjęciu Polski do Unii Europejskiej. Od tego momentu organizowano je corocznie.

Najwcześniejszym działaniem proeuropejskim Berdiańczyków było organizowane od 2000 roku międzynarodowe spotkanie „Ukraina na drodze do integracji europejskiej” *Jest ono przeprowadzane w ramach Międzynarodowego Forum Młodzieżowego (z udziałem młodzieży z Polski i Ukrainy). Samo Forum było zorganizowane wspólnym wysiłkiem Polsko-Ukraińskiego Wydziału Socjologiczno-Politologicznego ówczesnego Berdiańskiego Instytutu Przedsiębiorczości, Polskiego Związku Naukowców i oczywiście organizacji młodzieżowej Polonii.* Omawiane spotkania miały charakter popularny, uczestniczyła w nich młodzież z różnych części Ukrainy i Polski, a także naukowcy. Zasadniczym celem tych spotkań była jednak nie nauka, a popularyzacja wybranych zagadnień dotyczących Europy. Każde ze spotkań miało określony punkt ciężkości wokół którego budowano spotkanie. Przykładowo mówiono o roli mniejszości polskiej w szerzeniu wiedzy o procesach integracyjnych Europy i o stosunkach polsko-ukraińskich (II Forum). Na kolejnym mówiono natomiast o kwestiach reformowania systemów edukacyjnych [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 61–63].

Elementem służącym zbliżeniu pomiędzy Ukrainą a Europą, Ukraińcami a Europejczykami, było uczestniczenie zespołów z nad Dniepru w organizowanych w „świecie” wydarzeniach kulturalnych. Często na tych festiwalach, przeglądach czy konkursach państwo reprezentowane było przez wykonawców polskiego pochodzenia. Wynikało to z uznawania wysokiego poziomu artystycznego wykonawców. Tak było przykładowo z żytomierskim chórem „Polskie Sokoły”, który w zaledwie pięć lat dał ponad 500 koncertów na Ukrainie i w Polsce i zasłużył na zaliczenie go w poczet „ludowych chórów Ukrainy”. Wysoko ceniony był również Polski teatr ludowy z Lwowa, który znany był na całym świecie. Prezentował sztuki na scenach Białorusi, Litwy, Ukrainy, Niemiec, Polski, Wielkiej Brytanii [Gażaman 2000: 29].

Często na scenach zagranicznych reprezentowały się zespoły z Bukowiny. Chór „Lutnia”, zespół taneczny „Polonez” z Czerniowiec oraz zespoły folklorystyczne

альянс молоді». Її метою була популяризація європейських ідей серед молодого покоління мешканців цього міста [DK 10/08: 2].

Натомість у місті Стрий 30 січня 2011 року розпочав роботу Центр європейської інтеграції, створений Культурно-просвітницьким центром ім. Корнелія Макушинського. *Основним завданням ЦЄІ є: зацікавлення місцевої спільноти питанням головування Польщі в Раді Європейського союзу у 2011 році; зацікавлення місцевої спільноти інформуванням про досягнення Польщі після вступу до Європейського союзу; активізація громадянського суспільства в Україні на шляху до Європейського союзу; зацікавлення молодого покоління інтеграцією з дітьми та молоддю з країн ЄС, поглиблення знань про країни ЄС, популяризація Польщі та ЄС в Україні (Польща в ролі посла ЄС).* Центр мав популяризувати європейські ідеї в місті та його найближчих околицях [KG 4/11: 21]. Подібну роль у Львові відіграв «Європейський дім зустрічей», створений завдяки спільним зусиллям польських та українських громадських організацій, міської влади та місцевого Генерального Консульства Республіки Польща [KG 5/11: 17].

PKOT «Відродження» досягло значних успіхів у діяльності європейського характеру. *З метою популяризації ідеї об'єднаної Європи серед студентської молоді, Правління Товариства поляків «Відродження», Польсько-український соціологічно-політичний відділ БІП та Запорізьке обласне управління у справах національностей, міграції та релігії (...) під егідою Генерального консульства в Харкові вирішили організувати проведення циклу студентських конференцій під назвою «Європейські читання».* Перша конференція відбулася 21 травня, одразу після вступу Польщі до Європейського союзу. Відтоді вони організовуються щорічно.

Першим проєвропейським заходом, організованим мешканцями Бердянська, стала міжнародна зустріч «Україна на шляху до євроінтеграції». *Такі зустрічі проводяться, починаючи з 2000 року, в рамках Міжнародного молодіжного форуму (за участю молоді з Польщі та України). Сам форум був організований завдяки спільним зусиллям Польсько-українського соціологічного та політичного відділу тодішнього Бердянського інституту підприємництва, Польської спілки науковців і, звісно, молодіжної організації польської діаспори.* Зустрічі, про які йде мова, користувались великою популярністю, їх відвідувала молодь з різних куточків України та Польщі, а також науковці. Однак головною метою цих зустрічей була не наука, а популяризація окремих питань, пов'язаних з Європою. Кожна зустріч мала певний центр тяжіння, навколо якого вона будувалась. Наприклад, обговорювалася роль польської меншини в популяризації знань про інте-

граційні процеси в Європі та польсько-українські відносини (II Форум). На наступній зустрічі обговорювались питання реформування систем освіти [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 61–63].

Одним з елементів зближення України та Європи, українців та європейців, стала участь українських художніх колективів у культурних заходах, які організовувались у «світі». Часто на цих фестивалях, оглядах чи конкурсах країну представляли виконавці польського походження. Це було зумовлено визнанням їх високого художнього рівня. Наприклад, житомирський хор «Поліські соколи», який лише за п'ять років дав понад 500 концертів в Україні та Польщі, заслужено отримав звання «Народного хору України». Високу оцінку отримав і Польський народний театр зі Львова, відомий у всьому світі. Він виступав з п'єсами на сценах Білорусі, Литви, України, Німеччини, Польщі та Великої Британії [Gażaman 2000: 29].

На закордонних сценах часто виступали колективи з Буковини. Хор «Лютня», танцювальний колектив «Полонез» з Чернівців та фольклорні колективи «Квіти Буковини» (Чернівці), «Віночок» (Нижні Петрівці), «Долина Сирету» (Тереблече)... виступали з концертами та представляли батьківщину за кордоном. Перші успіхи не забарились. Ці колективи також виступали з концертами на польських фестивалях, зокрема, на Міжнародному фестивалі польських хорів у Кошаліні та на Всесвітньому фестивалі польських фольклорних колективів у Жешові [Strutyński 2000: 126–127].

3.4. У пошуках спільного шляху

Не викликає сумніву те, що одним із найкращих способів уникнення стереотипів є пізнання один одного, а найпростіше це можна зробити за допомогою мови та культури. Хоча польські активісти, здійснюючи діяльність, спрямовану на забезпечення можливості вивчення польської мови, в основному думали про своїх співвітчизників, українці також скористалися цією можливістю. Одним університетів, у якому проводилися заняття з польської мови та культури, був Херсонський державний університет. При факультеті іноземних мов, починаючи з середини 90-х років ХХ ст., діяв Центр польської мови та культури, який проводив заняття для всіх бажаючих [DK 10/14: 13].

Такий самий осередок діяв у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди. Центр польської мови, культури та науки було створено у 2017 році згідно з рішенням Вченої ради університету.

„Kwiaty Bukowiny” (Czerniowce), „Wianeczek” (Piotrowice Dolne), „Dolina Siretu” (Tereblecz)... dawaly koncerty i reprezentowały ojczyznę za granicami. Szybko przyszły pierwsze sukcesy. Grupy te koncertowały również na festiwalach polonijnych. Były obecne na koszalińskim Międzynarodowym Festiwalu Chórów Polonijnych i rzeszowskim Światowym Festiwalu Polonijnych Zespołów Folklorystycznych [Strutyński 2000: 126–127].

3.4. W poszukiwaniu wspólnej drogi

Nie ulega wątpliwości, że jednym z najlepszych sposobów unikania stereotypów jest wzajemne poznanie, a jednym z najlepszych na to sposobów jest język i kultura. Wprawdzie animatorzy polskości zabiegając o uruchamianie nauki języka polskiego myśleli zasadniczo o rodakach, ale z istniejących w tym zakresie możliwości czerpali również Ukraińcy. Jedną z zaprzyjaźnionych z Polakami uczelni, na której prowadzono zajęcia z języka i kultury polskiej był Uniwersytet Państwowy w Chersoniu. Na mieszczącym się w niej Wydziale Języków Obcych od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku działało Centrum Języka i Kultury Polskiej, które prowadziło zajęcia dla wszystkich zainteresowanych [DK 10/14: 13].

Taka sama jednostka została zorganizowana na Charkowskim Narodowym Uniwersytecie Pedagogicznym im. G.S. Skoworody. Centrum Języka, Kultury i Nauki Polskiej zostało założone w 2017 roku na mocy decyzji Rady Akademickiej Uniwersytetu. W placówce tej język polski był nauczany od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Na ówczesnym Wydziale Języka i Literatury Ukraińskiej inicjatorką jego wprowadzenia była profesor Lidia Lisiczenko. Jednym z założycieli polskich studiów był też wykładowca Katedry Literatury Ukraińskiej i Światowej, Zasłużony Działacz Kultury Rzeczypospolitej Polskiej Wasyl Sagan. Na Wydziale Języka Rosyjskiego i Literatury Światowej opracował i wprowadził ten kurs profesor Anatol Gułak. Trzy lata temu zaczęli naukę studenci specjalności „język polski”. Do nauczania przyłączyła się profesor nadzwyczajny Olena

Fot. 60. Na otwarciu Centrum. Źródło: PCH 1/18: 9

Фото 60. На відкритті Центру. Джерело: PCH 1/18: 9

Artiuch. Obecnie na Uniwersytecie są dwa wydziały filologiczne liczą około 60 studentów studiujących język polski. Więc nowe Centrum dąży do celu, aby utrzymać atmosferę wzajemnego zainteresowania życiem duchowym, kulturowym i naukowym, aby połączyć wysiłki w popularyzacji języka polskiego, w prowadzeniu imprez kulturalnych i naukowych z udziałem studentów uniwersytetu i innych uczelni, uczniów szkół, wszystkich, którzy są zainteresowani Polską, jej historią, kulturą, językiem, tradycjami [PCH 1/18: 9].

Podobne struktury istniały również w Berdiańsku i to aż na dwóch uczelniach. W berdiańskim Instytucie Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego powstało Polskie Naukowo Edukacyjne Centrum kierowane przez Wiktorię Żarwę, a w Uniwersytecie Zarządzania i Biznesu Centrum Języka i Kultury Polskiej, którym kierował L.A. Suchomłynow [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 62–63]. Jednym ze stale organizowanych w Berdiańsku wydarzeń były spotkania naukowców odbywające się pod hasłem „Aktualne problemy filologii słowiańskiej”. Organizatorem tych wrześnieowych wydarzeń były Polskie Centrum Naukowo-Edukacyjne i Katedra Literatury Ukraińskiej i Światowej miejscowego Uniwersytetu Pedagogicznego. W cyklicznie organizowanych obradach brali udział naukowcy z Ukrainy i Polski. Plonem działań organizowanych przez środowisko był cały szereg publikacji naukowych i popularnonaukowych [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 61–63] [Krasowska, Suchomłynow 2017: 45–53, 63–77]. Do budowania nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego wykorzystywano wszystkie istniejące okazje. Przykładem może być polsko-ukraińskie spotkanie zorganizowane przez ZMP i CJiKP w Berdiańskim Uniwersytecie Zarządzania i Biznesu. W trakcie dyskusji przedstawiano przeobrażenia w stosunkach pomiędzy narodami koncentrując swoją uwagę szczególnie na kwestiach budowy społeczeństwa obywatelskiego. W tym kontekście nawiązywano do „Solidarności” i „Rewolucji Godności” jako przykładów ruchów społecznych [Odrodzenie@4].

W Mariupolskim Przyazowskim Państwowym Uniwersytecie Technicznym również nauczano języka polskiego. Studenci tej uczelni mieli możliwość wyboru go jako tzw. drugiego języka słowiańskiego. Naukę rozpoczęto w 2002 roku. Program nauczania był w tym przypadku rozbudowany do ponad 700 godzin dydaktycznych co gwarantowało uzyskanie wymaganych umiejętności językowych. Naukowcy polskiego pochodzenia wspólnie ze swoimi ukraińskimi partnerami organizowali konferencje i wydawało publikacje. Działalność ta była nastawiona na wspieranie rozwoju naukowego młodych badaczy. Od 2006 roku organizowano Międzynarodowe Międzyuczelniane Konferencje Naukowo-Praktyczne Młodych Naukowców. Wydawnictwo pokonferencyjne

У цьому навчальному закладі польську мову викладали з другої половини 90-х років ХХ століття. Ініціатором проведення таких занять на факультеті української мови та літератури тоді була професор Лідія Лісиченко. Одним із засновників курсу полоністики був викладач кафедри української та світової літератури Василь Саган. Також цей курс розробив і запровадив на факультеті російської мови та світової літератури професор Анатолій Гулак. Три роки тому розпочалось навчання студентів за спеціальністю «польська мова». До викладання долучилася доцент Олена Артюх. Сьогодні в університеті діє два філологічні факультети, на яких близько 60 студентів вивчає польську мову. Тож метою діяльності нового Центру є підтримання атмосфери взаємного інтересу до духовного, культурного та наукового життя, об'єднання зусиль, спрямованих на популяризацію польської мови, проведення культурних та наукових заходів за участю студентів університету та інших вищих навчальних закладів, учнів шкіл, усіх, хто цікавиться Польщею, її історією, культурою, мовою, традиціями [PCH 1/18: 9].

Подібні структури існували і в Бердянську, причому при двох вищих навчальних закладах. При Інституті філології Бердянського педагогічного університету було створено Польський науково-освітній центр під керівництвом Вікторії Жарви, а при Університеті менеджменту та бізнесу – Центр польської мови та культури під керівництвом О. Сухомлинова [Бонусяк, Сухомлинов 2008: 62–63]. Одним із заходів, які постійно організовуються в Бердянську, були зустрічі науковців на тему «Актуальні проблеми слов'янської філології». Організаторами цих вересневих заходів були Польський науково-освітній центр і кафедра української та світової літератури місцевого Педагогічного університету. У циклічних зустрічах брали участь науковці з України та Польщі. Результатом діяльності спільноти стала низка наукових та науково-популярних публікацій [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 61–63; Krasowska, Suchomłynow 2017: 45–53, 63–77]. Для побудови сучасного громадянського суспільства використовувались усі існуючі можливості. Прикладом може бути польсько-українська зустріч, організована СПМ та ЦПМіК у Бердянському університеті менеджменту та бізнесу. Під час дискусії були обговорені питання, що стосуються трансформації відносин між народами, зокрема, акцентовано увагу на питаннях побудови громадянського суспільства. У цьому контексті згадувалися «Солідарність» і Революція гідності, як приклади громадських рухів [Odrodzenie@4].

Польська мова викладалась також у Приазовському державному технічному університеті у Маріуполі. Студенти цього університету могли об-

рати її у якості, так званої другої слов'янської мови. Викладання польської мови розпочалось у 2002 році. Тоді до навчального плану було додано понад 700 навчальних годин для вивчення мови, що гарантувало набуття необхідних мовних навичок. Науковці польського походження, разом з українськими партнерами, організовували конференції та публікували статті. Ця діяльність була спрямована на підтримку наукового розвитку молодих дослідників. Починаючи з 2006 року організовуються Міжнародні міжвузівські науково-практичні конференції молодих вчених. Після конференційні публікації виходили під назвою «Польща і поляки в дослідженнях молодих учених». Варто зазначити, що університет підтримував П-УКТ, надавши йому приміщення та допомогу в організації деяких організаційних заходів. У 2009 році в університеті було створено кабінет польської мови [Bonusiak 2018: 281–283; Івашко 2008: 40–44; (ред.) Івашко 2008; 2009].

Ще одним вищим навчальним закладом, який надавав можливість вивчення польської мови, був Донецький політехнічний інститут, у якому на початку XXI століття було створено польський технічний факультет. На факультеті навчалось близько 80 студентів [Makiejew, Morgun 2009: 23–27]. Таку саму можливість пропонував Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. Було запроваджено факультативне вивчення дисципліни «Польська мова». Вже на першому курсі її обрало майже 100 студентів. *Завдяки зусиллям викладачів польської мови Лариси Козловської та Лесі Єрмак студенти (...) досконало опанували мову великого Міцкевича. Підтвердженням цього стали результати відбіркового туру XVII Міжнародного музично-поетичного конкурсу імені Марії Конопницької та диктанту до Дня Конституції 3 травня, у якому взяли участь близько 40 студентів. Серед викладачів та студентів були представники польської меншини [DK 9/15: 1, 5].*

Польську мову викладали і в інших містах, наприклад у Дрогобичі чи Кам'янці Подільському. Тут існували спеціалізовані заклади, де навчалися не лише учні, а й учителі, які працювали в польських школах і класах. У Дрогобичі діє Всеукраїнський координаційно-методичний центр вивчення польської мови та культури, фінансований Україною та Польщею. А при Державному університеті в Кам'янці-Подільському працював Центр польської мови і культури [znpu@; kpnu@].

Однією з найважливіших, якщо не найважливішою, організацією, яка провадила наукову діяльність серед поляків в Україні, було Польське наукове товариство в Житомирі. Воно було створене завдяки зусиллям групи вчених польського походження. Згідно з правилами, членами організації можуть бути осо-

wychodziło pod tytułem „Polska i Polacy w badaniach młodych naukowców”. Warto zaznaczyć, że uniwersytet wspomagał P-USK udostępniając mu lokale i wspierał część działań organizacyjnych, w 2009 roku na uczelni powstał Gabinet Języka Polskiego [Bonusiak 2018: 281–283; Івашко 2008: 40–44; (ред.) Івашко 2008; 2009].

Kolejną uczelnią, na której wprowadzona była możliwość nauczania w języku polskim, co organizacyjnie przyjęło kształt Polskiego Wydziału Technicznego była Politechnika Doniecka. Został on zorganizowany na początku XXI wieku. Na wydziale potrafiło być nawet około 80 studentów [Makiejew, Morgun 2009: 23–27]. Taką samą możliwość oferował Kijowski Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny im. Wadyma Hetmana. Wprowadzono go jako dyscyplinę do wyboru. Już w pierwszym roku wybrało ją blisko 100 studentów. *Dzięki staraniom wykładowczyń języka polskiego Łarysy Kozłowskiej i Łesi Jermak studenci (...) znakomicie opanowali język wielkiego Mickiewicza. Dowodem na to była runda kwalifikacyjna 17 Międzynarodowego Konkursu Muzyki i Poezji Marii Konopnickiej oraz dyktando w Dniu Konstytucji 3 Maja, w którym wzięło udział blisko 40 studentów. Wśród wykładowców i słuchaczy byli przedstawiciele środowiska polskiego [DK 9/15: 1, 5].*

Języka polskiego uczono również w innych miastach, choćby w Drohobyczu czy Kamieńcu Podolskim. W ośrodkach tych istniały wyspecjalizowane placówki prowadzące nie tylko kształcenie studentów, ale również nauczycieli pracujących w szkołach i klasach polskich. Ogólnoukraińskie Koordynacyjno-Metodyczne Centrum Nauczania Języka i Kultury Polskiej działa w Drohobyczu i było współfinansowane przez Ukrainę i Polskę. Natomiast na Uniwersytecie Państwowym w Kamieńcu Podolskim działało Centrum Polskiej Mowy i Kultury [znpu@; kpnu@].

Jedną z najważniejszych, o ile nie najważniejszą, organizacją prowadzącą działalność naukową wśród Polaków nad Dnieprem, było Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu. Powstało ono w wyniku zabiegów grupy uczonych polskiego pochodzenia. Zgodnie z przyjętymi założeniami członkami organizacji mogą być osoby polskiego pochodzenia prowadzące działalność badawczą lub wszyscy Ci, którzy w swoich badaniach koncentrują się na problematyce polskiej. Organizacja powstała we wrześniu 2000 roku i od tego momentu rozwijało się uzyskując budowę wielosekcyjną i stan nawet ponad 50 członków. Strukturami organizacyjnymi kierowali (alfabetycznie): dr Irena Baładyńska, dr Irena Perszko, dr hab. Sergiusz Rudnicki.

Najważniejszym celem organizacji było prowadzenie badań naukowych, wzmacnianie kontaktów wzajemnych pomiędzy naukowcami i instytucjami polskimi a ukraińskimi. W tym celu nawiązano ścisłą współpracę z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Przy Towarzystwie działa zespół badający aktywność społeczno-polityczną Polonii Żytomierszczyzny w ramach seminarium międzynarodowego „Reprezentacja mniejszości narodowych na szczeblu lokalnym – Polaków na Ukrainie i Ukraińców w Polsce”. Organizacja współpracuje ponadto z Polską Akademią Umiejętności oraz Instytutem Państwa i Prawa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie. Cyklicznie organizuje międzynarodowe seminarium naukowe poświęcone problemom Europy Środkowo-Wschodniej, organizowało konferencje cyklu „Polacy na Wołyniu” czy „Polskie osadnictwo Żytomierszczyzny” [PTNZ@1].

PTNZ wydawało również rocznik naukowy firmowany przez organizację „Studia Politologica Ucraino-Polona”, w latach 2011–2018 wydano go VIII tomów. *Wydawnictwo jest czasopismem naukowym, nastawionym na publikowanie tekstów z dziedziny nauk społecznych, przede wszystkim w zakresie nauk o polityce i administracji. Ma na celu popularyzowanie wiedzy o społeczeństwie, państwie i środowisku międzynarodowym, a także wyjaśnianie zachodzących w nich procesów i ich wzajemnych zależności. Upowszechnienie tej wiedzy sprzyja kształtowaniu aktywnych postaw społecznych i większemu zaangażowaniu politycznemu* [PTNZ@1; PTNZ@2].

Niezależnie od tego członkowie organizacji włączyli się również do innych obszarów działalności mniejszości polskiej takich jak przykładowo *Krajowy Konkurs Zespołów Kameralnych im. Ignacego Jana Paderewskiego, Festiwal Polskiej Pieśni i Tańca* [PTNZ@1].

Znane były również międzynarodowe spotkania naukowo-kulturalne organizowane przy okazji Festiwalu „Bukowińskie Spotkania” naprzemienne w miastach gospodarzach, w tym Czerniowcach. *Faktycznie Kazimierz Feleszko i Zbigniew Kowalski zaproponowali Europejczykom projekt naukowo-kulturologiczny, do tej pory zorganizowano się ich kilka.* Kolejno w Podhajcach „Bukowina wspólnota kultur” (1991), Jastrowiu „Bukowina Europa w miniaturze” (1994), Sejnach „Bukowina po stronie dialogu” (1997), Jastrowiu „Bukowina. Razem czy oddzielnie” (1999). Kolejne miały miejsce w 2005, 2009, 2014 i 2019 roku. Po każdym z nich ukazywał się tom pokonferencyjny. W działaniach naukowych o charakterze około bukowińskim uczestniczyli naukowcy z Czerniowiec niekoniecznie polskiego pochodzenia [GPB 25/09 [b]: 2; GPM 159–160: 4; GPM 161/20: 5].

Oczywiście wspomniane spotkania naukowe były tylko dodatkiem do wydarzeń organizowanych przez polskie i ukraińskie środowiska naukowe. Np. w Rzeszowie odbyło się szereg takich spotkań: „Drohobycz – miasto wielu kultur”, „Polacy i Ukraińcy w czasie II wojny światowej”, „Polska i Ukraina po II wojnie światowej”, „Polska i Ukraina w podręcznikach akademickich”, cykl 6 konferencji „Polska – Niemcy – Ukraina”.

би польського походження, які ведуть дослідницьку діяльність, або люди, які займаються польською тематикою. Організація була створена у вересні 2000 року і з того часу перетворилася на багатосекційну структуру, до складу якої входить понад 50 членів. Організаційними структурами керували (у алфавітному порядку): д.н. Ірина Баладинська, д.н. Ірина Першко, габ. д. Сергій Рудницький.

Основою метою організації було ведення наукових досліджень та зміцнення взаємних контактів між польськими і українськими науковцями та установами. З цієї метою було налагоджено тісну співпрацю з Інститутом соціології Варшавського університету. *При Товаристві діє група, яка вивчає суспільно-політичну активність польської спільноти в Житомирі в рамках міжнародного семінару «Представництво національних меншин на місцевому рівні – поляків в Україні та українців у Польщі».* Організація також співпрацює з Польською академією мистецтв і наук та Інститутом держави і права Національної академії наук України в Києві. Періодично вона організовує міжнародні наукові семінари, присвячені проблемам Центральної та Східної Європи, організовує конференції циклу «Поляки на Волині» або «Польські поселення на Житомирщині» [PTNZ@1].

ПНТЖ також випускає щорічний науковий журнал «Studia Politologica Ucraino-Polona». У 2011–2018 роках вийшло вісім його випусків. У цьому науковому журналі публікуються статті на тему суспільних наук, насамперед, на тему політики та управління. *Його метою є популяризація знань про суспільство, державу та міжнародне середовище, а також аналіз процесів, що в них відбуваються, та їх взаємозалежності. Поширення цих знань сприяє формуванню активної громадянської позиції в суспільстві і його більш активному залученню до участі у політичному житті* [PTNZ@1; PTNZ@2].

Члени організації також долучалися до інших заходів, які організовували представники польської меншини, таких як, наприклад, *Національний конкурс камерної музики ім. Ігнація Яна Падеревського, Фестиваль польської пісні і танцю* [PTNZ@1].

Також організовувались міжнародні науково-культурні зустрічі з нагоди Фестивалю «Буковинські зустрічі», які по черзі проходили в різних приймаючих містах, зокрема в Чернівцях. *Фактично Казімеж Фелешко та Збігнев Ковальський запропонували європейцям науково-культурний проект. На сьогоднішній день в його рамках було організовано кілька конференцій – «Буковина. Спільність культур» у Підгайцях (1991), «Буковина. Європа в мініатюрі» у Ястрові (1994), «Буковина на боці діалогу» в Сейнах (1997), «Буковина. Разом чи окремо» у Ястрові (1999). Наступні конференції відбулися у 2005, 2009, 2014 та 2019 роках. Після кожної з них публікував-*

Фот. 61. W trakcie obrad.
Źródło: GPB 25/09 [a]: 2
Фото 61. Під час засідання.
Джерело: ГПБ 25/09 [a]: 2

ся післяконференційний том. У науковій діяльності, пов'язаній з Буковиною, брали участь науковці з Чернівців, не обов'язково польського походження [GPB 25/09 [b]: 2; GPM 159–160: 4; GPM 161/20: 5].

Звичайно, згадані вище наукові зустрічі були лише доповненням до заходів, які організували польські та українські наукові кола. Наприклад, у Жешуві відбулася низка таких зустрічей: «Дрогобич – місто багатьох культур», «Поляки та українці під час II світової війни», «Польща та Україна після II світової війни», «Польща та Україна в академічних підручниках», цикл 6 конференцій «Польща – Німеччина – Україна». Кожна з них завершувалась публікацією монографії та сприяла зближенню партнерів, а це ж всього лише невелика частина всієї спільної наукової діяльності [Bonusiak, машинопис: 3].

У 2006 році, завдяки підтримці керівництва Чернівецького національного університету, обласного осередку ТПК ім. Адама Міцкевича та Спільки поляків Румунії, оргкомітету «Буковинських зустрічей», була організована конференція у столиці Буковини. Після конференції був опублікований збірник статей під загальною назвою «Буковина. Традиції і сьогодення». З метою вшанування пам'яті Буковинця з великої літери професора Казімежа Фелешка, учасники конференції прийняли спільне рішення про проведення «Фелешковських читань», які відбуватимуться у Чернівцях що три роки і будуть присвячені дослідженням у галузі історії, філології та етнології. Зважаючи на ювілей фестивалю, цього року заходи проводились в Ястрові.

У наукових зустрічах могли брати участь представники різних сфер. Тут були мовознавці, культурологи, етнологи, медіадослідники, діяльність яких відповідала загальній меті заходу, тобто дослідженню історичного минулого і культури буковинських народів, про що у своєму виступі на ювілейному XX Фестивалі говорив Владислав Струтинський, доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького університету ім. Юрія Федьковича і одночасно голова Чернівецького обласного ТПК ім. Адама Міцкевича. Під час дискусій учасники конференції підкреслили аналітичний характер доповідей, їх важливість для подальшого розвитку фестивалю та обговорили практичні пропозиції, внесені авторами [GPB 25/09 [a]: 2].

Każda z nich zakończyła się wydaniem monografii i przyczyniła się do zbliżenia partnerów, a to tylko niewielka część całej wspólnej działalności naukowej [Bonusiak, mps: 3].

W 2006 r., dzięki poparciu władz Uniwersytetu Narodowego w Czerniowcach, zarządu obwodowego TKP im. Adama Mickiewicza oraz Związku Polaków Rumunii, komitetu organizacyjnego „Bukowińskie spotkania”, spotkanie zorganizowano w stolicy Bukowiny. Materiały pokonferencyjne ukazały się w zebraniu artykułów pod nazwą ogólną „Bukowina. Tradycje oraz współczesność”. W celu uhonorowania pamięci Bukowińczyka z wielkiej litery, profesora Kazimierza Feleszki, uczestnicy konferencji przyjęli wspólny Apel dotyczący przeprowadzenia w Czerniowcach raz na trzy lat „Czytań feleszkowskich”, które dedykowano by badaniom w dziedzinie historii, filologii, etnografii. W związku z jubileuszem festiwalu, w tym roku odbyły się one faktycznie w Jastrowiu.

Spotkania naukowe były otwarte dla przedstawicieli różnych dziedzin. Swoje miejsce mieli tu językoznawcy, kulturoznawcy, etnolodzy, badacze mediów, o ile wpisywali się w jego ogólną misję, czyli poznaniu przeszłości i kultury narodów Bukowiny, o czym w swoim wystąpieniu na jubileuszowym XX Festiwalu mówił doc. Władysław Strutyński z Katedry Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Czerniowcach i jednocześnie prezes obwodowego Czernowieckiego Obwodowego TKP im. Adama Mickiewicza. W dyskusjach uczestnicy konferencji akcentowali na analitycznym charakterze referatów, wagi dla dalszego rozwoju festiwalu, praktycznych propozycji, z którymi wystąpili autorzy [GPB 25/09 [a]: 2].

Związek Przedsiębiorców Polaków Ukrainy od momentu powstania na początku drugiej dekady XXI wieku, działał na rzecz wzmocnienia środowiska polskich przedsiębiorców. Pracował również nad pogłębianiem kontaktów z polskimi partnerami i nawiązaniem współpracy z różnymi strukturami i instytucjami Ukrainy. Udało się mu nawiązać współpracę z organizacją społeczną „Strategiczne Partnerstwo”, na której czele stał Oleg Kaniwiec. Dąży on do nawiązania bliskich relacji i kontaktów między naszymi państwami oraz w oparciu o doświadczenia Polaków pragnie wdrożyć reformę związaną z decentralizacją władzy w Ukrainie. ZPPU współpracuje również z Fundacją Polonia Gospodarcza Świata. Do jed-

nych z jego największych osiągnięć należą cykliczne konferencje organizowane pod hasłem: „Polska – Bramą do Europy” [DK 14/19: 5].

ZPPU starał się lobbować na rzecz gospodarczego zbliżenia Polski i Ukrainy. Jednym z działań mających służyć temu celowi było prowokowanie do wymiany myśli i dyskusji. Tak było w trakcie Międzynarodowej Konferencji Gospodarczej zorganizowanej przez związek w gościnnych murach Izby Przemysłowo-Handlowej Ukrainy w Kijowie w dniu 30 listopada 2017 roku. W spotkaniu wzięło udział szereg osobistości prezentujących stronę ukraińską. Wśród nich byli: przewodniczący Komitetu Ekonomistów Ukrainy Andrij Nowak, profesorowie Walery Kyryluk, Wioletta Fedczyszyn, Anatol Tkacz. Goszczono również przedstawiciela Europejskiego Programu „Horyzont 2020” Ajnarsa Lankowskisa z Łotwy. Stronę polską reprezentowali zaś Włodzimierz Miedzianowski, Stanisław Kostecki, Włodzimierz Szczepaniak, Wiktoria Laskowska-Szczur. *Na spotkaniu poruszono wiele kwestii z zakresu ekonomii, podatków, prawa, nauki, oświaty i kultury.* W spotkaniu wzięło również udział II sekretarz Ambasady RP Jan Mazurek [TŻ 4/17: 18].

Także na Zaporozżu działano w celu zbliżenia między narodami zamieszkującymi ten region. Zgodnie z miejscowymi doświadczeniami zorganizowano imprezę „kilka w jednym”. *Organizatorami przedsięwzięcia byli: Towarzystwo Kultury Polskiej im. św. Jana Pawła II, Energodarski Młodzieżowy Klub Polskiej Kultury im. Henryka Sienkiewicza, Związek Polaków Zaporozża Polonia, Miejski Zakład „Wasiliwskie historyczno-architektoniczne Muzeum-Rezerwat «Sadiba Popowa»”* ze wsparciem organów państwa ukraińskiego i polskich przedstawicielstw dyplomatycznych. Dni Kultury Polskiej solidaryzujące się z narodem ukraińskim miały na celu *przebudzenie odczucia polskiego pochodzenia wśród tych ludzi, którzy mieszkają w województwie zaporoskim, ich integracja, wychowanie młodego pokolenia w duchu narodowych i religijnych tradycji Polski, ideałów humanizmu, braterstwa i solidarności z Narodem Ukraińskim, który znajduje się obecnie w stanie wojny na wschodzie kraju.*

W ramach wydarzenia zorganizowano wycieczkę po Zaporozżu, na wyspę Chortyca, Zaporoska Sicz. Po czym nastąpiło uroczyste otwarcie Dni Kultury Polskiej „Pod jednym niebem”, na które przybył Konsul Generalny RP w Charkowie Stanisław Łukasik. Po przemówieniach w kinie im. Dowżenki wyświetlone zostały film dokumentalny „Trudne braterstwo” (reżyser Jerzy Lubach, 1998) oraz film „Róża” (reżyser Wojciech Smarzowski, 2011). W uroczystościach wzięli udział przedstawiciele miejscowych władz i przedstawiciele miejscowych organizacji społecznych. *W następnych dniach w ramach obchodów Dni Kultury Polskiej odbyły się: studencka konferencja na Wydziale Prawa Zaporoskiego*

Основною метою діяльності Союзу підприємців поляків в Україні, який було засновано на початку другого десятиліття XXI століття, була підтримка підприємців польського походження. Він також працював над поглибленням контактів із польськими партнерами та налагодженням співпраці з різними структурами та установами України. Йому вдалося налагодити співпрацю з громадською організацією «Стратегічне партнерство», яку очолює Олег Канівець. *Він прагне налагодити тісні стосунки та контакти між нашими країнами і, спираючись на досвід поляків, хоче здійснити реформу, пов'язану з децентралізацією влади в Україні.* СППУ також співпрацює з Фондом «Економічна Полонія світу». Одним із найбільших його досягнень є цикл конференцій: «Польща – ворота до Європи» [DK 14/19: 5].

СППУ намагався лобіювати економічне зближення між Польщею та Україною. Одним із способів досягнення цієї мети було проведення обміну думками та дискусії. Такий науковий обмін відбувався на Міжнародній економічній конференції, організованій Союзом у гостинних стінах Торгово-промислової палати України в Києві 30 листопада 2017 року. У зустрічі взяли участь представники української сторони. Серед них були: голова Комітету економістів України Андрій Новак, професори Валерій Кирилук, Віолетта Федчишин, Анатолій Ткач. Також на конференції був присутній представник Європейської програми «Горизонт 2020» з Латвії Айнарс Ланковскіс. Польську сторону представляли Володимир Медзяновський, Станіслав Костецький, Володимир Щепаняк, Вікторія Лясковська-Щур. *Під час зустрічі було обговорено багато питань, що стосуються економіки, податків, права, науки, освіти та культури.* У зустрічі також взяв участь другий секретар Посольства Республіки Польща Ян Мазурек [TŻ 4/17: 18].

У Запоріжжі також доклались зусилля для зближення народів цього регіону. Керуючись місцевим досвідом, активісти організували захід «кілька в одному». *Організаторами заходу були: Товариство польської культури ім. св. Івана Павла II, Energodarsький молодіжний клуб польської культури ім. Генрика Сенкевича, Товариство поляків Запоріжжя «Полонія», Музейна експозиція «Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова».* Захід було організовано за підтримки органів державної влади України та дипломатичних представництв Польщі. Метою Днів польської культури, проведених на знак солідарності з українським народом, було *сприяння усвідомленню людьми польського походження, які проживають на території Запорізької області, приналежності до польського народу, їх об'єднання, виховання молодого покоління в дусі національних і релігійних традицій Польщі,*

прищеплення ідеалів гуманізму, братерства та солідарності з українським народом, який зараз воює проти ворога на сході країни.

В рамках заходу було організовано екскурсію Запоріжжям, поїздки на острів Хортиця, на Запорізьку Січ. Після цього відбулося урочисте відкриття Днів польської культури «Під єдиним небом», у якому взяв участь Генеральний консул Республіки Польща в Харкові Станіслав Лукасик. Після виступів у кінотеатрі ім. Довженка відбувся показ документального фільму «Важке братерство» (режисер Єжи Любах, 1998) та художнього фільму «Ружа» (режисер Войцех Смаржовський, 2011). В урочистостях взяли участь представники місцевої влади та місцевих громадських організацій. У наступні дні, в рамках святкування Днів польської культури, відбулися: студентська конференція на юридичному факультеті Запорізького національного університету «Конституційно-правова система Польщі та України: порівняльний аналіз очима студентської молоді»; засідання Філософського клубу Запорізької державної інженерної академії на тему «Польська спільнота міста Олександрівська: культурний, краєзнавчий, історіософський аналіз» [ND 2/15: 42–43].

В Україні також періодично організовувалися міжрелігійні зустрічі. У XII Міжнародному міжрелігійному молодіжному семінарі «Ковчег» взяло участь понад 40 молодих людей української, польської, єврейської та кримськотатарської національностей. Співорганізаторами семінару були: Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові, Український католицький університет, Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», Міський палац культури ім. Гната Ходкевича у Львові, громадська організація «Крим SOS» та Федерація польських організацій в Україні. Цього разу зустріч проходила під девізом: «Будуємо мости, а не стіни». Учасники заходу могли поспілкуватись та ближче познайомитись один з одним. З вступним словом виступив Рефат Чубаров – лідер кримських татар. Семінар проходив у Свято-Успенській Унівській лаврі, на Львівщині [SP 8/17 [a]: 3]. Під час наступного семінару учасники могли взяти участь у різноманітних тематичних майстер-класах, що стосуються важливих питань повсякденного життя, але, головним чином, ця зустріч дозволяла їм пізнати один одного та сприяла подоланню стереотипів. Учасники цих зустрічей отримували багато нової інформації, особливо про інші культури та віросповідання [KG@4]. У 2021 році захід вперше був організований за межами Львівської області. Він проходив у Дніпрі, де учасникам були забезпечені прекрасні умови перебування і, як завжди, цікава програма [PCH 3/21: 8, 9].

Особливо велике значення для польської діаспори мали урочистості, присвячені Дню польського

Університету Narodowego „Konstytucyjno-prawny system Polski i Ukrainy”: analiza porównawcza oczami studenckiej młodzieży; posiedzenie Filozoficznego Klubu Zaporoskiej Państwowej Akademii Inżynieryjnej na temat „Polska społeczność miasta Oleksandriwska: kulturowa, krajoznawcza, historiozoficzna analiza” [ND 2/15: 42–43].

Na Ukrainie cyklicznie organizowane były również spotkania międzyreligijne. W XII Międzynarodowym Międzyreligijnym Seminarium Młodzieżowym „Arka” wzięło udział ponad 40 młodych ludzi narodowości ukraińskiej, polskiej, żydowskiej i krymskotatarskiej. Organizatorami seminarium były: Konsulat Generalny RP we Lwowie, Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Ukraiński Instytut Badań nad Holokaustem „Tkuma”, Miejski Pałac Kultury im. Hnata Chodkiewicza we Lwowie, organiza-

Fot. 62. Młodzież Arki 2018. Źródło: KG@4

Фото 62. Молодь «Ковчегу» 2018. Джерело: KG@4

Fot. 63, 64. Arka w Dnipro. Źródło: PCH 3/21: 8, 9

Фото 63, 64. «Ковчег» у Дніпрі. Джерело: PCH 3/21: 8, 9

cja obywatelska „Krym SOS” oraz Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie. Tym razem tematem przewodnim spotkania było motto: „Budujemy mosty, a nie mury”, koncentrowano się na komunikacji wzajemnej i pozna-

прапора – Дню Полонії. Вони проводились в перших числах травня в різних країнах. 6–7 травня 2011 р. вони пройшли в Бердичеві та Вінниці. Святкові заходи з цього приводу проводились тут уже 11-й раз.

Narodowe Święto Niepodległości w Winnicy

Tradycyjnie, Konsulat Generalny RP w Winnicy zorganizował uroczyste przyjęcie z okazji Narodowego Święta Niepodległości z udziałem przedstawicieli polskich organizacji z Winnickiego Okręgu Konsularnego, ukraińskich władz lokalnych oraz katolickiego i prawosławnego duchowieństwa.

Uroczystości uświetnił występ Chóru im. Juliusza Zarebskiego z Żytomierza pod kierownictwem Jana Krasowskiego.

Przyjęcie poprzedzone było uroczystym złożeniem kwiatów przez przedstawicieli placówki i prezesów polskich organizacji z Winnicy pod tablicą poświęconą Marszałkowi Piłsudskiemu, znajdującą się na fasadzie byłej siedziby rady miejskiej.

W uroczystościach uczestniczyły liczna delegacja obwodowego Towarzystwa Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza oraz ksiądz proboszcz Bazylki Malej pw. Podwyższenia Krzyża Świętego Anatolij Szpak.

Zdjęcie Artura OSKWARKA.

Połączeni polskością

Blisko 300 uczestników wzięło udział w corocznym Festiwalu Kultury Polskiej „Łączmy się! Radujmy się! Śpiewajmy!”, który odbył się 12 listopada w Winnicy

ZESPOŁY WOKALNE I TANECZNE z Podola, Wołynia oraz Bukowiny zaprezentowały zgromadzonej na sali Filharmonii Obwodowej publiczności twórczości i tradycje narodu polskiego. W ramach listopadowej imprezy można było zobaczyć tańce i stroje z różnych regionów Polski oraz posłuchać i zaśpiewać razem z artystami znane utwory ludowe i patriotyczne.

Festiwal otworzył zespół «Aksamitki» z Baru, który zaprezentował tradycyjny polski polonez. Słowo powitalne wygłosili po kolei – główna inicjatorka festiwalu, prezes Związku Polaków Winnicy Alicja Ratyńska, konsul generalny RP w Winnicy Tomasz Olejniczak oraz przedstawiciele władz miasta i obwodu. Na uroczystości byli obecni honorowi goście – delegacja z miasta partnerskiego Winnicy – Kielc, prezesi i członkowie polskich organizacji z obwodów żytomierskiego, winnickiego, chmielnickiego oraz czerniowieckiego a także młodzież szkolna i studencka.

Po wykonaniu hymnów narodowych Polski i Ukrainy zebrani na Festiwalu mieli okazję zobaczyć wzruszającą kompozycję choreograficzną «Pokój» w wykonaniu Szkoły Sztuk «Fabryka talentów». «Mazury» z dawnego Płoskirowa przypomniały swoim występem utwory z okresu Legionów Piłsudskiego oraz walk z bolszewikami w 1920 r. Potomkowie górali czadeckich – zespół «Wianczek» z Piotrowiec Dolnych zaśpiewał mało znaną autentyczną piosenkę «Wysła Marysia na Bukowinę».

Dobrze znany na Podolu i w Polsce zespół «Podolski Kwiat» zaśpiewał utwór «Hej, Sokoly», stworzony przez swojego wybitnego rodaka – Tomasza Padurę. Winnicka szkoła nr 7 przygotowała ciekawą wokalną-choreograficzną interpretację pieśni «Jadą wozy kolorowe» a «Fabryka Talentów» zatańczyła hajduka.

«Aksamitki» i «Młode liście» z Baru, hniewiatwie «Podolskie Małwy», winnickie «Srebrne głosy» – lista uczestników winnickiego Festiwalu Kultury Polskiej była bardzo długa. Żadna piosenka, żaden taniec ani raz się nie powtórzyły, dzięki dobraniu uczestników różnych kategorii wiekowych impreza wyglądała świeżo i atrakcyjnie.

Kolejny XVII już festiwal «Łączmy się, Radujmy się, Śpiewajmy!», na trwałe zgłosił w świadomości mieszkańców Wschodniego Podola, jako jedna z najważniejszych polskich imprez patriotycznych, związanych z obchodami Święta Niepodległości Polski w tym regionie. Niezmienna kierownik Festiwalu Alicja Ratyńska z roku na rok przygotowuje rozmaite i niepowtarzające się imprezy z udziałem utalentowanych zespołów artystycznych działających przy polskich organizacjach na Ukrainie.

Festiwal Kultury Polskiej w Winnicy został objęty patronatem konsula generalnego RP Tomasza Olejniczaka.

Jana BILINSKA.

Fot. 65, 66, 67. Relacja z obchodów Święta Niepodległości, Winnica 2016. Źródło: GPB 115/16: 4

Фото 65, 66, 67. Репортаж зі святкування Дня незалежності, Вінниця, 2016 р. Джерело: GPB 115/16: 4

Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie

Z okazji obchodów 100-lecia Niepodległości Polski, a także z okazji 20-letniej działalności Towarzystwa Kultury Polskiej im. Tadeusza Kościuszki w Łucku na Wołyniu odbył się VIII Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie, organizowany przez Zarząd Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie.

W uroczystym koncercie w Pałacu Kultury przy ul. B. Chmielnickiego wzięły udział zespoły „Wołyńskie Słowiki”, „Wołyńskie Panie”, Chór „Wołyń”, kolektywy amatorskie ze Lwowa, Koziatyna, Białej Cerkwi, Browarów oraz Bukowiny.

Czerniowce reprezentowały zespoły „Kwiaty Bukowiny” i „Echo Prutu”. Uczniowie z Polskiego Centrum Kulturalno-Oświatowego przy Gimnazjum Nr 3 wykonali tańce „Krakowiak” i „Osa”. Natomiast chór Towarzystwa Kultury Polskiej zaprezentował pieśni „Bukowino ty mój kraju”, „Przyspiewki bukowinские”, „Szeroka woda na Wiśle”. A gitarzysta bard Jan Szejka pocieszył widzów własnymi utworami – autorskimi pieśniami „Bukowino” i „Hej, górami, górami”.

Zarząd TKP im. Mickiewicza, oraz wszyscy uczestnicy festiwalu z Czerniowca składają najserdeczniejsze życzenia Towarzystwu Kultury Polskiej im. Tadeusza Kościuszki w Łucku z okazji Jubileuszu, życząc podalszej owocnej pracy na rzecz rozwoju kultury polskiej, oraz wyrażają podziękowanie za zaszczyt uczestnictwa w obchodach 20-letniej rocznicy.

Zdjęcia Haliny PROWALSKIEJ.

Fot. 68, 69. Relacja z obchodów Święta Niepodległości, Łuck 2019. Źródło: GPB 152/153/19: 10

Фото 68, 69. Репортаж зі святкування Дня незалежності, Луцьк, 2019 р. Джерело: GPB 152/153/19: 10

Їх організацією займалось Генеральне консульство Республіки Польща у Вінниці, а в урочистостях взяли участь представники вищих органів державної влади – Голова Верховної Ради України Володимир Литвин та голови обласних державних адміністрацій. Також були присутні польські та українські парламентарі. У рамках заходу відбулася презентація виставки «Ігнацій Ян Падеревський і Житомирська земля», яка раніше вже отримувала схвальні відгуки. У офіційній частині виступили представники обох сторін, особливу зацікавленість присутніх викликав виступ В. Литвина, який підкреслив важливість діяльності багатонаціональних громад, особливо на Житомирщині. Політик визнав, що існування такої історично сформованої громади сприяє європейській інтеграції України, яка хоче бути частиною Європейського союзу. Під час офіційної частини зустрічі були також вручені нагороди «Заслужений діяч польської культури». Цю нагороду отримали, зокрема, міський голова Бердичева Василь Мазур, відомий автор публікацій про Польщу Володимир Єршов, директор житомирського каналу «Союз ТВ» Олег Бабкін та, звісно, ряд активістів польського походження. *На завершення свята відбувся концерт «Вас вітає Бердичів!».* Публіку розважали художні колективи з Бердичева, ансамбль польського тан-

ни. Wykład wprowadzający wygłosił Refat Czubarow – przywódca Tatarów Krymskich. Seminarium odbyło się w należącej do studentów Ławrze Wniebowzięcia w Uniowie w obwodzie lwowskim [SP 8/17 [a]: 3]. W kolejnej edycji tego wydarzenia uczestnicy brali udział w różnych warsztatach tematycznych przybliżających ważne kwestie dnia codziennego, ale głównie poznawali się wzajemnie i przełamywali stereotypy. Uczestnicy tych spotkań bardzo wiele z nich wynosili, szczególnie otwartość na inne kultury i wyznania [KG@4]. W 2021 roku po raz pierwszy impreza została zorganizowana po za obwodem lwowskim. Odbyła się ona w Dnipro, gdzie uczestnicy mieli zapewnioną dobrą opiekę i warunki pobytu oraz jak zawsze tak samo ciekawy program [PCH 3/21: 8, 9].

Dla diaspory polskiej szczególnie ważne były obchody dedykowane polonii. Organizowano je w pierwszych dniach maja, w różnych państwach nawiązując do Dnia Flagi Polskiej – Dnia Polonii. W dniach 6–7 maja 2011 odbyły się one w Berdyczowie i Winnicy. Była to już 11 edycja tego wydarzenia. Za jego organizację odpowiadał KG RP w Winnicy, a w uroczystościach brali udział przedstawiciele najwyższych władz państwowych – przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Wołodymyr Łytwin i obwodowych. Reprezentowani byli również polscy i ukraińscy parlamentarzyści. W ramach wyda-

rzenia przedstawiono wystawę „Ignacy Jan Paderewski i Ziemia Żytomska”, która zebrała już wcześniej pozytywne recenzje. W części oficjalnej wypowiadali się przedstawiciele obu stron, a szczególnie zauważalny był głos W. Łytwyna, który podkreślał znaczenie wielonarodowych środowisk, szczególnie na terenie Żytomierszczyzny. Polityk przyznał, że taka historycznie istniejąca wspólnota sprzyja integracji Ukrainy z Europą, a ta chce wszak być częścią Wspólnoty. W oficjalnej części spotkania wręczono również odznaczenia „Zasłużony dla kultury polskiej”, warto zaznaczyć, że wśród nich byli prezydent Berdyczowa Wasyl Mazur, znany autor publikacji o Polsce Władimir Yerszov, dyrektor żytomierskiego kanału „Soyuz TV” Oleg Babkin oraz oczywiście szereg osób pochodzenia polskiego. *Na zakończenie odbył się koncert „Berdyczów wita!”. Na scenie publiczność zabawiły zespoły z Berdyczowa, polonijni zespoły Żytomierski „Korolisky” i „Dzwoneczki”, a także goście z Polski – grupa Wokalna „BENE” i zespół instrumentalny im. J. Kepury [TŻ 1–2/11 [b]: 8, 9].*

Obchodzono również inne polskie święta narodowe, w tym oczywiście Święto Odzyskania Niepodległości. Nadawano im bardzo uroczysty charakter i starano się, aby były one prawdziwym polskim świętem. Na jego obchody zapraszani byli nie tylko polscy mieszkańcy Ukrainy, ale także wszyscy współobywatele, gdyż dzięki niemu można było najlepiej przedstawić polską kulturę, a właśnie ona stanowiła nieodłączny element tych wydarzeń. Z tej okazji organizowano Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie, który kolejno odbywał się w różnych miastach. Relacje z tych i podobnych uroczystości zamieszczane były oczywiście na łamach polskiej prasy – przykładowo „Gazety Polskiej Bukowiny”.

3.5. Działalność pomocowa

Jedną z cech nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego była działalność o charakterze pomocowym. Może mieć ona bardzo zróżnicowany charakter i obejmować akcje stałe i doraźne, pomoc określonym placówkom opiekuńczym, szpitalom i chorym, wsparcie bezpośrednie udzielane potrzebującym w terenie itp. Każda z tych form była prowadzona przez polskie struktury. Trzeba zaznaczyć, że pojawiły się one od samego początku powstawania towarzystw, a ogromnej intensyfikacji uległa w ostatnim okresie rozpoczętym Kijowskim Majdanem i następnie ATO oraz Covid 19.

Lekarstwa pozyskiwane przez Koło Lekarzy PKOT „Odrodzenie” pochodziły od zaprzyjaźnionych organizacji z Polski. Były one wykorzystywane do udzielania pomocy w prowadzonym w mieście gabinecie, w którym pracowali lekarze polskiego pochodzenia oraz przekazywane do miejscowych szpitali. Partnerem w działaniach „polskich medyków” były struktury Caritas

цю «Короліски» та дитячий вокальний ансамбль «Дзвіночки» з Житомира, а також гості з Польщі – вокальна група «BENE» та інструментальний ансамбль ім. Я. Кепури [TŻ 1–2/11 [b]: 8, 9].

Відзначалися також інші польські національні свята, в тому числі, звісно, День незалежності Польщі. Заходи проводились в дуже урочистій атмосфері. При цьому докладались зусилля для того, щоб вони стали справжнім польським святом. На святкування запрошувались не тільки польські мешканці України, а й усі їх співгромадяни, адже завдяки цьому можна було максимально повно представити польську культуру, а саме вона була невід’ємним елементом цих заходів. З цієї нагоди було організовано Фестиваль польської культури в Україні, який по черзі проходив у різних містах. Репортажі з цих та подібних урочистих заходів, звичайно, публікувались у польській пресі – наприклад, у «Газеті польській Буковини».

3.5. Добročинна діяльність

Однією з ознак сучасного громадянського суспільства стала добročинна діяльність. Вона може мати дуже різноманітний характер і включати в себе постійні та разові дії, допомогу окремим дитячим будинкам, будинкам престарілих, лікарням та хворим, безпосередню підтримку нужденних на місцях тощо. Польські структури займалися всіма формами цієї діяльності. Слід зазначити, що ця діяльність почала здійснюватись з самого початку виникнення товариств і надзвичайно активізувалась в останній період, який розпочався з Київського майдану, та пізніше, під час АТО та Covid-19.

Об’єднання лікарів ПКOT «Відродження» отримувало лікарські засоби від дружніх організацій з Польщі. Вони використовувались для надання допомоги в міському кабінеті медичної допомоги, у якому працювали лікарі польського походження, а також передавались місцевим лікарням. Партнером, який допомагав «польським медикам» у їх діяльності, були структури Карітас – Спес – Бердянськ, що діють при римсько-католицькій парафії. Знаходячись у співпраці, обидві організації надавали допомогу всім, хто її потребував, незалежно від походження. З 1994 року у Об’єднанні працювало 15 лікарів та студентів медичного факультету, серед яких були: хірург, гінеколог, кардіолог, педіатр, пульмонолог, терапевт. Користуючись існуючими можливостями «полонійні» медики брали участь у численних тренінгах, семінарах та зустрічах за кордоном. Наприклад, вони були брали участь у Конгресах польської медичної спільноти [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 68; Krasowska, Suchomłynow 2017: 59–63]. Об’єднання лікарів діє також при польській організації в Ніжині.

До його складу входять спеціалісти в галузі педіатрії, гінекології та хірургії, які надають медичну допомогу тим, хто її потребує [Januszkiewicz 2018: 112–113].

Однією з найважливіших цілей ПКOT «Відродження» була допомога дітям польського походження, які проживають у Бердянському дитячому будинку. Члени Товариства намагались долучити дітей до організаційної діяльності. Вони заохочували їх до вивчення польської мови, разом з парафією організували для них уроки Закону Божого. Крім, того дітей запрошували на всі організовані Товариством заходи, намагаючись зробити так, щоб вони постійно відчували увагу та піклування з боку членів організації. Для них організувалися екскурсії, відвідування музеїв, кінотеатрів, театрів. Урочисто відзначались іменини та національні свята. Докладалися зусилля для того, щоб діти мали постійний контакт із польською культурою. Звісно, постійну допомогу вихованцям надавали члени Об'єднання лікарів польського походження... [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 68–69; Krasowska, Suchomłynow 2017: 35–36].

Подібна акція була організована у іншому кінці країни. У другій половині грудня 2016 року члени Хмельницької Спільноти поляків та Центру розвитку і партнерства «Полонія», разом з волонтерами, відвідали учнів школи, які з різних причин були позбавлені батьківського піклування та проживали в інтернаті Дашівської спеціальної школи. До цього святкового візиту готувалися довго. «Протягом місяця ми збирали речі для дітей. Молодь і дорослі приносили дитячий одяг та іграшки. Були також настільні ігри, кубики, м'ячі, книжки, взуття та, звісно, солодощі. Збір коштів ми спочатку оголосили лише в наших організаціях, тому що не знали, скільки людей відгукнеться на цей заклик, але буквально протягом кількох днів у нашому офісі та вдома з'явилися десятки коробок з подарунками», – розповідає Олексій Мазур, координатор проекту «Допоможемо дітям разом» з ЦРП «Полонія». Особливо зворушили діти членів організації, які віддавали свої вже не нові, але улюблені іграшки. При цьому вони передавали різноманітні

Фот. 70. В інтернаті школи спеціальної. **Жрідло:** SP@18
Фото 70. В інтернаті спецшколи. **Джерело:** SP@18

– Spes – Berdiańsk, funkcjonujące przy parafii rzymskokatolickiej. Obie współpracujące ze sobą organizacje udzielały pomocy wszystkim potrzebującym niezależnie od ich pochodzenia. W istniejącym od 1994 roku Kole działało 15 lekarzy i studentów medycyny, wśród nich byli chirurg, ginekolog, kardiolog, pediatra, pulmonolog, terapeuci. Wykorzystując istniejące możliwości „polonijne” medycy uczestniczyli w licznych szkoleniach, warsztatach i spotkaniach za granicą. Przykładowo byli obecni na Kongresach Polonii Medycznej [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 68; Krasowska, Suchomłynow 2017: 59–63]. Koło Lekarzy działało również przy polskiej organizacji w Niżynie. Posiada ono w swoim składzie specjalistów z zakresu pediatrii, ginekologii i chirurgii, i w takim zakresie udzielało pomocy potrzebującym [Januszkiewicz 2018: 112–113].

Jednym z najważniejszych celów PKOT „Odrodzenie” było objęcie opieką dzieci polskiego pochodzenia znajdujących się w Berdiańskim Domu Dziecka. Stowarzyszenie starało się wciągać dzieci do działalności organizacyjnej. Zachęcali je do nauki języka polskiego, a wspólnie z parafią organizowali dla nich katechezę. Niezależnie od tego zapraszano dzieci na wszystkie organizowane przez wydarzenia i starało się, aby dzieci stale czuły opiekę jego członków. Organizowano im wycieczki, wyjścia do muzeów, kin, teatrów. Urządzano uroczyste obchody imienin i świąt narodowych. Starano się, aby dzieci miały stały kontakt z polskością. Wychowankowie mieli oczywiście zapewnioną stałą pomoc Polonijnego Koła Lekarzy... [Bonusiak, Suchomłynow 2008: 68–69; Krasowska, Suchomłynow 2017: 35–36].

Podobną akcję zorganizowano po przeciwległej stronie państwa. Członkowie Chmielnickiego ZP oraz Centrum Rozwoju i Partnerstwa „Polonia” w drugiej połowie grudnia 2016 roku razem z wolontariuszami odwiedzili młodzież szkolną, która z różnych powodów została pozbawiona opieki rodzicielskiej i mieszkała w internacie daszowskiej szkoły specjalnej. Do tej świątecznej wizyty przygotowali się długo. *Przez miesiąc zbieraliśmy rzeczy dla dzieci. Młodzież i dorośli przynosili dziecięce ubrania, zabawki. Były też gry planszowe, klocki, piłki, książki, obuwie i oczywiście słodycze. Zbiórkę ogłosiliśmy na razie tylko w naszych organizacjach, ponieważ nie wiedzieliśmy jak dużo ludzi odpowie na tę propozycję, ale już za kilka dni w naszym biurze i w domu znalazły się dziesiątki kartonów z darami – mówi Aleksy Mazar, koordynator projektu „Pomagajmy dzieciom razem” z CRP „Polonia”. Szczególnie wzruszające były dzieci członków organizacji, które oddawały swoje, już używane, ale kochane zabawki. Wypowiadały przy tym różne życzenia, przekazywały pozdrowienia dla dzieciaków, a ich przesłanie było następujące: „My już urosliśmy, a te maskotki i zabawki będą cieszyć inne dzieci, te, którym tak brakuje domowego ciepła i kochanego pluszaka”. Na wizytę*

w internacie członkowie stowarzyszenia zabrali również swoje dzieci, żeby pokazać im jak można się cieszyć z każdej otrzymanej zabawki (nawet nienowej) i nauczyć ich dzielić wszystkim z innymi ludźmi. Przeżycia związane z pomocą potrzebującym, często upośledzonym intelektualnie dzieciom było tak duże, że członkowie organizacji postanowili kontynuować pomoc również w kolejnym 2017 roku [SP 1/17: 14; SP@18].

Jednymi z wyspecjalizowanych organizacji polskich działających w Ukrainie były stowarzyszenia medyczne. Prowadziły one intensywną działalność kulturalną i organizacyjną, ale równoległe do tego zajmowały się również działaniami „zawodowymi”. Wśród nich było Stowarzyszenie Lekarzy Polskiego Pochodzenia na Wołyniu. W ramach swojej działalności organizowała ona między innymi „białe soboty”, w trakcie których członkowie stowarzyszenia udzielali bezpłatnej pomocy dla mieszkańców różnych miejscowości zamieszkałych również przez mniejszość polską. Takie spotkania organizowano cyklicznie w różnych miejscowościach. Lekarze byli w Jazłowcu, Krzemieńcu, Torczyniu, Zamłynie. Przekazywali potrzebującym lekarstwa i udzielali pomocy, również ambulatoryjnej. Opierali się na funkcjonujących w poszczególnych ośrodkach strukturach, w tym polskich organizacjach i parafiach. Byli w stanie udzielać wszechstronnej pomocy ze względu na to, że w akcjach brali udział przedstawiciele różnych specjalności. Zazwyczaj obok internistów byli to: chirurg, dermatolog, ginekolog, otolaryngolog, pediatra, psychiatra, traumatolog. Ich działanie było możliwe dzięki stałemu wsparciu udzielanemu przez różne polskie organizacje współpracujące ze stowarzyszeniem [SLPPW@1; SLPPW@2; SLPPW@3; SLPPW@4].

Tak jak to już zaznaczono szczególne potrzeby pojawiły się po wybuchu ATO, a następnie zintensyfikowały się w czasie epidemii koronawirusa. Chronologicznie rzecz biorąc najwcześniej pojawił się problem z uchodźcami z objętych walkami terenów Donbasu oraz z Krymu. To właśnie ta grupa wymagała przemyślanej i systematycznej pomocy, aby mogła dostosować się do nowych warunków życia i pozbyć się wojennej traumy. Pierwsze grupy wygnańców znalazły się w głębi państwa już w 2014 roku. Ich pojawienie się spowodowało do działania członków organizacji społecznych działających na tych terenach, wśród nich znajdowały się również struktury polonijne. Pierwsze informacje o takiej pomocy udzielanej w Winnicy pochodzą z lipca 2014 roku [SP@5]. Okazało się, że *uciekiniery z Doniecka i Ługańska, którzy przybywają na Podole, chcą zapomnieć o koszmarze egzystencji w ciągłym poczuciu niebezpieczeństwa*. Zdecydowali się na ucieczkę ze względu na obawy co do własnego bezpieczeństwa. Istniejące problemy miały więc w znacznej mierze charakter psychiczny, a z biegiem czasu pojawiły się również kolejne potrzeby [SP 8/14 [a]: 3].

побажання, вітання дітям, а їхній меседж був таким: «Ми вже вирости, тому нехай цим талісманом та іграшкам радіють інші діти, ті, кому так не вистачає домашнього тепла та улюбленої плюшевої іграшки». Відправляючись до інтернату, члени організації взяли з собою власних дітей, щоб показати їм, як можна радіти кожній отриманій іграшці (навіть не новій) і навчити ділитися з іншими. *Враження від спілкування з дітьми, які часто мають інтелектуальні порушення, були настільки сильними, що члени організації вирішили продовжувати допомагати їм і в наступному, 2017 році* [SP 1/17:14; SP@18].

Однією із спеціалізованих польських організацій, що діяли в Україні, були медичні товариства. Вони вели активну культурно-організаційну діяльність, але паралельно займалися також «професійною» діяльністю. Серед них було «Волинське товариство лікарів польського походження». У рамках своєї діяльності воно організовувало, зокрема, «білі суботи», під час яких члени Товариства надавали безоплатну медичну допомогу мешканцям різних населених пунктів, у яких проживають представники польської меншини. Такі заходи періодично організовувалися в різних населених пунктах. Лікарі побували в Язловці, Кременці, Торчині та у Замлинні. Вони роздавали ліки, надавали допомогу, в тому числі амбулаторну, тим, хто цього потребував. Їм допомагали структури, що функціонували в окремих областях, у тому числі, польські організації та парафії. Комплексну медичну допомогу їм вдавалося надавати завдяки участі в акціях різних фахівців. Зазвичай, крім терапевтів, це були: хірург, дерматолог, гінеколог, отоларинголог, педіатр, психіатр, травматолог. Проведення таких акцій стало можливим завдяки постійній підтримці з боку різних польських організацій, які співпрацюють з Товариством [SLPPW@1; SLPPW@2; SLPPW@3; SLPPW@4].

Як уже зазначалося, особливі потреби виникли після початку ATO. Пізніше, під час епідемії коронавірусу, вони посилювались. Якщо говорити про хронологічну послідовність, слід зазначити, що першою виникла проблема біженців із охоплених бойовими діями територій Донбасу та з Криму. Саме ці люди потребували продуманої та системної допомоги, яка б дозволила їм пристосуватися до нових умов життя та подолати травму війни. Перші групи біженців з'явилися в глибині країни ще у 2014 році. З їхньою появою збільшилась активність членів громадських організацій, що діють на цих територіях, зокрема структур польської діаспори. Перша інформація про надання такої допомоги у Вінниці з'явилась у липні 2014 року [SP@5]. Виявилось, що *біженці з Донецька та Луганська, які приїжджають на Поділля, хочуть забути про кошмар існування в постійному відчутті небезпеки*. Вони вирішили втекти через побоюван-

ня за власну безпеку. Таким чином, існуючі проблеми мали, значною мірою, психологічний характер, але з часом з'явилися нові потреби [SP 8/14 [a]: 3].

Так само на це дивились в Києві. У людей, які потребували психологічної допомоги, спостерігалися такі симптоми як: *підвищена дратівливість, тривожність, постійний страх; майже повна відмова від чогось абсолютно нового, недооцінка власних можливостей, відчуття неповноцінності; відсутність інтересу до життя, негативне ставлення до всього, що відбувається, образа на владу і на життя в цілому; сімейні конфлікти на ґрунті соціально-економічних труднощів; стрес у дітей через відсутність грошей у батьків*. Ці проблеми не залишалися без уваги, з ними намагалися боротися. З одного боку, були організовані спеціальні семінари та навчальні курси, які дозволяли біженцям набути корисних практичних навичок та дати їм змогу конкурувати на ринку праці. Для цього були організовані тренінги: *«Як влаштуватись на хорошу роботу та перший крок для створення власної справи»; «Як допомогти собі та родині у кризовій ситуації»*. Звісно, робота не обмежувалась лише навчанням, організовувались також екскурсії до столиці. З іншого боку, докладались зусилля для того, щоб надати біженцям необхідний мінімум правової та адміністративної інформації. Адже з'ясувалося, *що найбільшими проблемами, з якими стикаються переселенці, залишаючи свої домівки, є вирішення різних адміністративних, майнових питань, проблем, пов'язаних з отриманням виплат, отриманням інформації про зміни в податковому законодавстві тощо*. Звісно, надавалась також психологічна допомога [SP@8; SP 7/15: 5].

Така сама ситуація була і в Житомирі. Вже в першій половині 2015 року *«Польський студентський клуб» з Житомира та «Рада суспільних ініціатив» з Києва реалізували проект «Допомога переселенцям зі сходу України». Проект був спрямований на допомогу біженцям з Донбасу, які проживають у Києві та Київській області, і реалізовувався за участю психологів та юристів. Його фінансування забезпечував The National Endowment for Democracy. Проект викликав велике зацікавлення – послугами юриста скористалися 350 осіб, психолога – понад 500. Організатори провели бізнес-тренінги та психологічні курси, у яких взяло участь понад 300 осіб.*

7 січня 2015 року була організована зустріч для дітей та їхніх батьків, які приїхали з окупованих територій України і зараз проживають у Житомирі, під час якої вони могли дізнатись про можливість навчання у Польщі та отримати подарунки з Польщі і Данії. Учасників зустрічі також було поінформовано про можливість отримання допомоги в рамках різних міжнародних проектів та на підставі внутрішніх рішень України. З огляду на те, що недавно відзна-

Identycznie widziano to w Kijowie. Osoby potrzebujące pomocy psychologicznej miały takie objawy jak *podwyższona drażliwość, niepokój, stały strach; prawie całkowite nieprzyjęcie czegoś zupełnie nowego, poczucie niepełnosprawności, niższości; apatia do życia, negatywny stosunek do wszystkiego, co się dzieje, obrażanie się na władzę i na życie w ogóle; konflikty rodzinne na podstawie trudności społeczno-ekonomicznych; stres u dzieci przez brak pieniędzy u ich rodziców*. Widząc te problemy próbowano z nimi walczyć. Z jednej strony organizowano specjalne warsztaty i szkolenia, które miały wyposażyć uciekinierów w przydatne umiejętności praktyczne, i umożliwić im konkurencyjność na rynku pracy. W tym celu zorganizowane zostały takie szkolenia jak: *„Jak zająć pierwsze miejsce wśród interesantów na dobra pracę i mój pierwszy krok na własny biznes”; „Pomożemy sobie i rodzinie w sytuacji kryzysowej”*. Oczywiście nie ograniczono się wyłącznie do szkoleń, organizowane były również wycieczki do stolicy. Z drugiej strony starano się wyposażyć ich w minimum informacji z zakresu prawa i administracji. Stwierdzono bowiem, że największe problemy, z jakimi spotykają się przesiedleńcy, z czasu opuszczenia swoich domów, jest rozwiązywanie różnych problemów administracyjnych, pytania majątkowe, rekompensacja kosztów, nadanie informacji dot. *zmian w ustawodawstwie podatkowym, itd*. Rzecz jasna nie zapomniano również o pomocy psychologicznej [SP@8; SP 7/15: 5].

Nie inaczej było w Żytomierzu. Już w pierwszej połowie 2015 roku *„Studencki Klub Polski” w Żytomierzu oraz „Rada Społecznych inicjatyw”, z siedzibą w Kijowie, realizowały projekt „Pomoc przesiedleńcom ze Wschodu Ukrainy”. Projekt był skierowany od uciekinierów z Donbasu, mieszkających w Kijowie i obwodzie kijowskim i był realizowany przy pomocy psychologów oraz prawników. Jego finansowanie zapewniał The National Endowment for Democracy. Spotkał się on z bardzo dużym zainteresowaniem, z usług prawnika skorzystało 350 osób, a psychologa ponad 500. Organizatorzy zorganizowali ponadto warsztaty biznesowe i psychologiczne, w których uczestniczyło ponad 300 osób.*

W dniu 7 stycznia 2015 roku *na spotkaniu dla dzieci i ich rodziców przybyłych z okupowanych terenów Ukrainy, którzy mieszkają obecnie w Żytomierzu, przedstawiono ofertę studiów w Polsce i przekazano dary z Polski i Danii*. Uczestników zaznajomiono również z ofertą pomocą, oferowaną przez różne międzynarodowe projekty i wynikające z wewnętrznych decyzji Ukrainy. Ze względu na ledwie rozpoczęty nowy rok *dzieci otrzymały słodkie upominki, a także dary, które udało się zebrać w Polsce oraz Danii: zabawki, odzież, pościel i obuwie*. Organizatorem spotkania były *„Studencki Klub Polski” w Żytomierzu wspólnie z Domem Polskim oraz Radą Społecznych Inicjatyw z siedzibą w Kijowie* [SP 2/15 [c]: 4].

O przesiedleńcach nie zapomniano, starano się pokazywać, że ich losem ktoś się interesuje. W dniu 7 stycz-

Fot. 71. Na spotkaniu. Źródło: SP 1/16 [b]: 6

Фото 71. На зустрічі. Джерело: SP 1/16 [b]: 6

nia 2016 roku *Studencki Klub Polski, Dom Polski oraz Rada Społecznych Inicjatyw z okazji Bożego Narodzenia i Nowego Roku zorganizowały spotkanie dla dzieci przemieszczonych*. Wzięło w nim udział około 50 młodych ludzi, którym z jednej strony zaprezentowano polskie tradycje [także kulinarne], a z drugiej przedstawiono istniejące możliwości. Zaprezentowane zostały wówczas oferty polskich uczelni, a także możliwości uczestnictwa w międzynarodowych programach pomocy uciekinierom. Podobne spotkanie było już zorganizowane wcześniej, ale uznano, że warto zrobić to po raz kolejny. *Organizując podobne imprezy, pomagamy przemieszczonym poznać Polskę, jej kulturę i tradycje. Pomagamy poznać wartości europejskie, co i im, i nam wszystkim pozwoli zmieniać nasz kraj na lepszy, wzorując się na krajach bardziej rozwiniętych* [SP 1/16 [b]: 6].

Animatorzy starali się twórczo wykorzystywać istniejące możliwości. Tak było w Żytomierzu, w którym z „otwartymi ramionami” przyjęto inicjatywę stażystki z Polski. W pierwszej połowie sierpnia 2015 roku studentka warszawskiej Akademii Pedagogiki Specjalnej Kamila Purlijewa odbywała praktykę w Studenckim Klubie Polskim w Żytomierzu. W jej ramach zrealizowała projekt aktywizacji miejscowej społeczności do działań integracyjnych wobec przybyszów z Donbasu. W prowadzonych przez nią zajęciach w Klubie uczestniczyły osoby w wieku od 17 do 19 lat. Głównym celem projektu była zmiana postawy młodzieży w stosunku do uchodźców. Celami bezpośrednimi integracja członków Klubu z przybyszami, zmiana nastawienia wobec młodzieży ze wschodu oraz nauka komunikacji i współpracy [SP 10/15: 15].

Akcje pomocowe były koordynowane z partnerem ukraińskim, a bardzo często realizowano je dzięki dotacjom zewnętrznym zdobywanym przez wolontariuszy. Takie właśnie działania prowadził były dyplomata RP w Ukrainie i Rosji Jakub Herold. Stał on na czele Polsko-Ukraińskiego Stowarzyszenia w Bydgoszczy, które zbierało pomoc humanitarną dla Ukrainy. On również kierował konwojem ze wsparciem, na które składały się paczki z ubraniami, konserwami oraz inne rzeczy, niezbędne do przetrwania w trudnych warunkach. Akcja miała wspomóc przemieszczonych – uciekinierów z oku-

чалось свяto Нового року, діти отримали солодощі та подарунки, зібрані в Польщі та Данії: іграшки, одяг, постіль та взуття. Співorganizаторами зустрічі були Польський студентський клуб з Житомира, Польський дім та Рада суспільних ініціатив з Києва. [SP 2/15 [c]: 4].

Про переселенців не забували, їм намагалися демонструвати, що хтось цікавиться їхньою долею. 7 січня 2016 року Польський студентський клуб з Житомира, Польський дім та Рада суспільних ініціатив організували для дітей переселенців зустріч з нагоди Різдва та Нового року. Участь у ній взяло близько 50 молодих людей, які, з одного боку, могли дізнатись про польські традиції [зокрема кулінарні], а з іншого – про існуючі можливості. На зустрічі були представлені пропозиції польських навчальних закладів, а також інформація про можливості участі в міжнародних програмах допомоги біженцям. Подібна зустріч вже була організована раніше, але її вирішили провести повторно. «Організуюючи подібні заходи, ми допомагаємо переселенцям дізнатись більше про Польщу, її культуру та традиції. Ми допомагаємо дізнатись про європейські цінності, що дозволить їм, як і всім нам, змінити нашу країну на краще, беручи приклад з більш розвинутих країн» [SP 1/16 [b]: 6].

Активісти намагалися творчо підходити до використання існуючих можливостей. Наприклад, у Житомирі з «розкритими обіймами» сприйняли ініціативу польської стажистки. У першій половині серпня 2015 року студентка варшавської Академії спеціальної педагогіки імені Каміля Пурлієва проходила практику у Польському студентському клубі в Житомирі. У її рамках вона реалізувала проект із залучення місцевої громади до дій, спрямованих на інтеграцію переселенців із Донбасу. У заняттях, які вона проводила в Клубі, брали участь люди віком від 17 до 19 років. Головною метою проекту була зміна ставлення молоді до біженців, а безпосередніми цілями – налагодження членами Клубу зв'язків з переселенцями, зміна ставлення до молоді зі Сходу та навчання спілкуванню і співпраці [SP 10/15: 15].

Доброчинні акції узгоджувалися з українським партнером, а дуже часто вони здійснювалися завдяки зовнішнім дотаціям, отриманим волонтерами. Саме такою діяльністю займався колишній польський дипломат в Україні та Росії Якуб Герольд. Він очолював Польсько-українське товариство у м. Бидгощ, яке збирало гуманітарну допомогу для України. Він також координував дії з відправки гуманітарних вантажів, які складались з посилок з одягом, консервами та іншими речами, необхідними для виживання в тяжких умовах. Акція проводилась з метою надання допомоги переселенцям – біженцям з окупованого Криму та воюючого Донбасу. В міру можливості

до неї приєднувалися родини з Хмельницького. Для того щоб максимально адаптувати допомогу до існуючих потреб, всі заходи узгоджувались з куратором Департаменту соціального захисту населення облдержадміністрації Світланною Лукомською та головою обласної Спілки поляків Францішком Міцінським. Саме вони безпосередньо спілкувались з переселенцями і визначали, що і в якій кількості потрібно. Частину допомоги передали в зону АТО представники мацьковецької та шаровецької самооборони під керівництвом президента польської організації «Нове життя» Владзімежа Томусяка [SP 2/15 [b]:18].

У містечку Боярка, яке знаходиться в центральній Україні, діяв Центр допомоги учасникам антитерористичної операції та їхнім родинам. У цьому ж будинку знаходилась Спілка поляків «Без кордонів» міста Боярки. Організація оточила турботою кілька родин біженців зі сходу України. Під її опікою перебувало кілька осіб, серед яких Лідія Баранська та Лідія Люта – дружини учасників АТО, випускниця школи Маргарита Прус, родина Катерини та Валентина Новиків. Всі вони долучалися до організаційної діяльності, використовуючи свої здібності, в тому числі, у підготовці різноманітних мистецьких проєктів. Їхні сім'ї найчастіше були змішаного походження, але всі вони займалися організаційною діяльністю. Вони також досягли значних успіхів у вивченні польської мови, причому особливо слід підкреслити, що мову вивчали всі члени родини, незалежно від їх походження [ZPU@2]. Допомога біженцям надавалась паралельно з проведенням заходів, спрямованих на підтримку ветеранів АТО. Багатьом з них необхідна була інтенсивна психологічна допомога. Таку підтримку надавала польська громада з Бердичева [SP@25].

Covid-19 також завдав багато шкоди. Швидко було прийнято рішення про те, що і в цій сфері необхідно надавати допомогу тим, хто її потребує. В цьому випадку вона мала багатоформатний характер. Під час різдвяних свят волонтери Польсько-української молодіжної організації «Млоди Станіславув» відвідали літніх та самотніх людей, які потерпали від наслідків епідемії коронавірусу. Благодійну допомогу отримало 100 осіб польського походження з понад 20 міст Івано-Франківської області. Вона була добре продуманою, тому що перед цим члени організації провели соціологічне опитування і підготували пакети з необхідними продуктами (їжа, ліки) [KG@7].

Поляки з Ніжина, які були членами Культурно-просвітницької спілки українських громадян польського походження «Астер», активно долучилися до заходів, спрямованих на надання психологічної допомоги мешканцям міста. З цієї метою вони взяли участь у курсах, організованих доцентом кафедри загальної та практичної психології Університету ім.

powanego Krymu i walczącego Donbasu. W miarę posiadanych możliwości przyłączyły się do niej także rodziny z Chmielnickiego. W celu maksymalnego dostosowania pomocy do istniejących potrzeb całość działań była prowadzona w porozumieniu z kurator obwodowego departamentu pomocy socjalnej Swietlaną Łukomską oraz prezes Obwodowego Związku Polaków Franciszkiem Micińskim. To oni bezpośrednio odwiedzali przesiedleńców i określali co i w jakiej ilości jest potrzebne. Część pomocy została przekazana do strefy ATO przez przedstawicieli maćkowieckiej i szarowieckiej Samoobrony pod kierownictwem prezesa polskiej organizacji Nowe życie Włodzimierza Tomusiaka [SP 2/15 [b]: 18].

W Bojarkach, miejscowości położonej w środkowej Ukrainie prężnie działało Centrum Pomocy Żołnierzom Antyterrorystycznej Operacji i ich Rodzinom. W tym samym budynku ma swoją siedzibę ZP „Bez Granic” miasta Bojarki. Otoczył on swoją pomocą kilka rodzin uchodźców ze wschodu Ukrainy. Osób pod opieką stowarzyszenia było kilka, wśród nich były Lidia Barańska i Lidia Luta będące żonami żołnierzy ATO, maturzystka Margaryta Prus, rodzina Kateryny i Walentego Nowików. Wszyscy oni włączyli się w działalność organizacyjną, wykorzystując swoje zdolności także w przygotowywaniu różnych projektów artystycznych. Ich rodziny najczęściej miały mieszane pochodzenie, ale do działań organizacyjnych włączali się wszyscy. Osiągnęli również wyraźne postępy w nauce języka polskiego, co jest szczególnie warte podkreślenia to, że języka uczyli się wszyscy członkowie rodzin niezależnie od swojego pochodzenia [ZPU@2]. Pomoc dla uchodźców była skoordynowana z działaniami na rzecz weteranów ATO. Wielu z nich wymagało intensywnej pomocy psychologicznej. Takie wsparcie udzielało środowisko polskie z Berdyczowa [SP@25].

Ważną rolę w tym zakresie odegrał również Covid-19. Szybko uznano, że także i w tym zakresie trzeba udzielić pomocy potrzebującym. Także i w tym przypadku miała ona charakter wieloformatowy. W okresie świąt Bożonarodzeniowych wolontariusze Polsko-Ukraińskiej Młodzieżowej Organizacji „Młody Stanisławów” odwiedzili starsze i samotne osoby dotknięte skutkami epidemii koronawirusa. Pomoc charytatywna dotarła do 100 osób polskiego pochodzenia z ponad 20 miejscowości obwodu iwanofrankiwskiego. Była ona przemyślana, gdyż wcześniej członkowie organizacji zrobili wywiad środowiskowy i przygotowali paczki zawierające takie produkty (żywność, leki), które były potrzebne [KG@7].

Polacy z Nieżyna zgrupowani w K-OSP „Aster” czynnie włączyli się do działań mających na celu pomoc psychologiczną dla mieszkańców miasta. Z tego powodu przyłączyli się do szkoleń zorganizowanych przez docent Marię Nakonieczną z Katedry Psychologii Ogólnej i Praktycznej Uniwersytetu im. M. Gogola, która jednocześnie była sekretarzem Stowarzyszenia „Aster”.

Cykl spotkań przeprowadzony został w dniach od 2 do 22 kwietnia 2021. Organizatorce udało się uzyskać wsparcie finansowe od British Council w Ukrainie, NGO Laboratorium Inicjatyw Młodzieży i Centrum Młodzieżowe Miasta Nieżyna [DK 7/21: 7].

Działania pomocowe miały zazwyczaj wsparcie partnerów instytucjonalnych. Tak właśnie było z organizowanym od lat w Odessie „Jarmarkiem Dyplomatycznym”. W istocie rzeczy niezależnie od swojej nazwy była to impreza charytatywna. Organizowały ją działające w mieście placówki dyplomatyczne i organizacje społeczne. Polaków reprezentowali Konsulat Generalny RP, Ambasada RP, Instytut Polski w Kijowie i odeskie Narodowo-Kulturalne Stowarzyszenie Polaków „Polska Nuta”. W ramach imprezy przygotowano również polskie stoisko. Mieszkańcy Odessy oraz turyści mogli skosztować przysmaków polskiej kuchni, a także zakupić polskie produkty i wyroby rękodzieła. Jarmark uświetnił występ chóru „Polskie Kwiaty” ZPU Oddział im. Adama Mickiewicza w Odessie. Całkowity dochód ze sprzedaży został przeznaczony na zakup sprzętu dla Miejskiego Klinicznego Szpitala Dziecięcego nr 3 w Odessie [DK 23/21: 10].

М. Гоголя Марією Наконечною, яка одночасно була секретарем Спільки «Астер». Серія занять проходила з 2 по 22 квітня 2021 року. Організаторці вдалося отримати фінансову підтримку від Британської ради в Україні, ГО «Лабораторія Ініціативної Молоді» та Ніжинського міського молодіжного центру [DK 7/21: 7].

Доброчинну діяльність зазвичай підтримували інституційні партнери. Так, власне, було у випадку «Дипломатичного ярмарку», який вже багато років проводиться в Одесі. Насправді, незважаючи на назву, це був благодійний захід. Його організацією займалися дипломатичні представництва та громадські організації, що діють у місті. Поляків представляли Генеральне консульство Республіки Польща, Посольство Республіки Польща, Польський Інститут у Києві та Одеське національно-культурне товариство поляків «Польська нота». У рамках заходу було також підготовлено польський стенд. Одесити та гості міста могли скуштувати страв польської кухні, а також придбати польські продукти та вироби народних майстрів. На ярмарку виступив хор «Поліські квіти» Одеського відділення Спільки поляків ім. Адама Міцкевича. Всі кошти, отримані від продажу, були використані для придбання обладнання для Дитячої міської клінічної лікарні № 3 м. Одеси [DK 23/21: 10].

4. Розділ третій.

На війні і для війни

4.1. У боротьбі

Поляки в Україні відчувають себе частиною сили, яка бореться з Росією. Ми однозначно визнаємо Росію агресором. Таку позицію зайняли Партія поляків України, Федерація польських організацій та Спілка поляків. Наші земляки щодня зі зброєю в руках протистоять російському загарбнику.

[SP 2/15 [e]: 13]

За умов, які склалися на той час, люди, які не хотіли активно підтримувати «самостійну» та «соборну» Україну, легко могли уникнути цієї долі. У випадку з представниками національних меншин, які мали широкі зв'язки за кордоном, це було особливо легко. Тим більше слід підкреслити позицію людей польського походження, які загалом мали продержавницькі настрої та діяли на благо України. У даному випадку це означає, що вони не ухилялися від виконання свого громадянського обов'язку. Серед представників польської спільноти, які брали участь у безпосередніх «фронтових» діях з українського боку, були військові (професійні та призовники), добровольці, члени різних парамілітарних організацій та цивільні особи. Останні робили все для того, щоб підтримати бійців АТО, діяли на благо воюючої України та допомагали своїм захисникам. Усі, хто служив у різних силових структурах, розуміли, що їхні рішення можуть бути доленосними. За свій вибір і рішення десятки українців польського походження віддали найцінніше – власне життя. Не всі з тих, хто «пішов на війну», повернулися з неї. Більшості вдалось вижити, але, як це зазвичай буває, загальновідомими стали люди, які по жертвували власним життям. Я пишу про це для того, щоб підкреслити, що окрім десятків героїв, про яких нам вдалося зібрати інформацію, були десятки, а, можливо, сотні безіменних солдат, імена яких приховані за лицемірною фразою «це вже просто статистика».

З самого початку конфлікту на Донбасі українські патріоти завжди були там, де відчувалася безпосередня небезпека. Так було на Приазов'ї. «*Тепер, після*

4. Rozdział trzeci.

W walce i dla walki

4.1. W walce

Polacy na Ukrainie czują się częścią siły, która walczy z Rosją. My jednoznacznie uznajemy Rosję za agresora. Takie stanowisko zajęła Partia Polaków Ukrainy, Federacja Organizacji Polskich i Związek Polaków. Nasi rodacy codziennie stoją z bronią w rękę przeciwko rosyjskiemu zaborcy.

[SP 2/15 [e]: 13]

W istniejących ówczesnie warunkach osoby, które nie miały ochoty na czynne wspieranie „niepodległej” i „zjednoczonej” Ukrainy z łatwością mogły uniknąć tego losu. W przypadku przedstawicieli mniejszości narodowych posiadających szerokie kontakty za granicą było to szczególnie łatwe. Tym bardziej należy podkreślić postawę osób polskiego pochodzenia, które generalnie rzecz biorąc, miały postawy propaństwowe i działały na rzecz Ukrainy. W tym przypadku oznacza to, że nie uchylały się od wykonywania obywatelskiego obowiązku. Wśród przedstawicieli społeczności polskiej zaangażowanej w bezpośrednie działania „frontowe” po stronie ukraińskiej byli żołnierzy (zawodowi i poborowi), ochotnicy, członkowie różnych organizacji paramilitarnych oraz cywile. Ci ostatni robili wszystko, aby wspomagać ATO, działać na rzecz walczącej Ukrainy i wspomagać ich obrońców. Wszyscy Ci, którzy służyli w różnych strukturach siłowych zdawali sobie sprawę z tego, że ich decyzje mogą mieć charakter ostateczny. Kilkudziesięciu Ukraińców polskiego pochodzenia, za swoje wybory i decyzje oddało to co miało najcenniejsze – własne życie. Nie wszyscy, którzy „poszli na wojnę” z niej wrócili, większość tak, ale jak to zwykle bywa do powszechnej świadomości trafiały te osoby, które poświęciły własne życie. Piszę o tym w tym miejscu, chcąc podkreślić, że obok tych kilkudziesięciu bohaterów, o których udało się zebrać informacje, było dziesiątki i setki bezimiennych, ukrytych w przewrotnym stwierdzeniu „to już tylko statystyka”.

Od samego początku konfliktu w Donbasie zaangażowanie patriotów Ukrainy, szczególnie tam, gdzie bezpośrednio odczuwało się zagrożenie. Tak było nad Morzem Azowskim. *Teraz po pracy zamiast iść do kina*

czy do kafejki ochotnicy zgłaszają się do Samoobrony Berdiańska i wyjeżdżają poza miasto kopać rowy od strony Mariupola, który już był w składzie „Donieckiej Republiki Narodowej” i odczuł „przewagi” rządów promoskiewskich terrorystów. Zamiast spotkać się z kolegami na plaży ludzie kupują leki, odzież i żywność dla ukraińskich żołnierzy, którzy lokują się teraz na obrzeżach Berdiańska. Tak działania patriotycznie nastawionych mieszkańców miasta, w tym również tych pochodzenia polskiego charakteryzowała Olga Popowa-Żarczyńska [Odrodzenie@2; Odrodzenie@3].

Jednak nawet największy wysiłek na „bezpośrednim zapleczu” frontu nie przyćmi poświęcenia żołnierzy, członków organizacji paramilitarnych, służb i ochotników. To właśnie oni swoim poświęceniem uratowali Ukrainę, Członkowie mniejszości polskiej oddawali życie za swoją ojczyznę od pierwszych chwil konfliktu na wschodzie państwa.

W szeregach ukraińskiego wojska, walczącego na wschodzie kraju przeciwko prorosyjskim terrorystom, walczą także Polacy. Jednym z nich był oficer 95 Żytomierskiej Brygady Powietrznodesantowej, kapitan Wadim Zabrodzki, który pełnił w niej funkcję zastępcy

Fot. 72. Wadim Zabrodzki. Źródło: SP@6

Фото 72. Вадим Заброцький. Джерело: SP@6

szefa sztabu. W dniu 13 maja 2014 roku razem z towarzyszami zabezpieczał on konwój z zaopatrzeniem niedaleko Kramatorska. Blisko południa trafili w zasadzkę pod Oktiabrskiem. Podczas zacieklej walki zginęło siedmiu członków jednostki, wśród których był również W. Zabrodzki. W dniu 20 czerwca 2014 roku prezydent Ukrainy wydał rozporządzenie Nr 543/2014 o pośmiertnym nagrodzeniu Wadyma Zabrodzkiego orderem „Za męstwo” III stopnia z nadaniem mu stopnia majora [SP@6; SP 10/14: 4; GP 9–10/14 [a]: 40].

W ostatnich dniach czerwca 2014 roku Leonid Ordyński z Czemerisów Barskich oddał życie, walcząc z prorosyjskimi separatystami na wschodzie Ukrainy. Ten 40-letni żołnierz polskiego pochodzenia do armii trafił w pierwszych dniach marca. Jak wspomina rodzina nie miał wątpliwości czy wykonać swój obywatelski obowiązek. W wyniku ostrzału punktu kontrolnego

roboty, zamiast tego, щоб ніти в кіно чи кав'ярню, добровольці записуються до Бердянської самооборони і йдуть за місто рити окопи з боку Маріуполя, який вже був у складі «Донецької народної республіки» і відчував на собі «переваги» правління промосковських терористів. Замість того, щоб зустрічатися з друзями на пляжі, люди купують ліки, одяг та продукти для українських військових, які дислокуються на околицях Бердянська», – так дії патріотично налаштованих жителів міста, в тому числі польського походження, описувала Ольга Попова-Жарчинська [Odrodzenie@2; Odrodzenie@3].

Проте навіть максимальні зусилля у «ближньому тилу» фронту не затьмарять самовідданості військовослужбовців, членів парамілітарних організацій, спеціальних служб і добровольців. Саме вони, завдяки своєму героїзму, врятували Україну. Представники польської меншини віддавали життя за батьківщину з перших днів конфлікту на сході країни.

У лавах української армії, яка воювала на сході країни проти проросійських терористів, були поляки. Одним із них був офіцер 95-ї Житомирської повітрянодесантної бригади, капітан Вадим Заброцький, який обіймав посаду заступника начальника штабу. 13 травня 2014 року він, разом із товаришами, супроводжував колону з боєприпасами та продовольством в районі Краматорська. Близько полудня вони потрапили в засідку під Октябрськом. Під час запеклого бою загинуло сім бійців підрозділу, в тому числі В. Заброцький. 20 червня 2014 року Президент України своїм Указом № 543/2014 посмертно нагородив Вадима Заброцького орденом «За мужність» III ступеня і присвоїв йому звання майора [SP@6; SP 10/14: 4; GP 9–10/14 [a]: 40].

В останні дні червня 2014 року Леонід Ординський з с. Чемериси-Барські віддав своє життя у боротьбі проти проросійських сепаратистів на сході України. Цей 40-річний військовослужбовець польського походження пішов до армії в перших числах березня. Як згадують рідні військового, він ні секунди не сумнівався у правильності свого вибору. Внаслідок обстрілу на блокпосту між Ізюмом і Харковом отримав тяжке поранення і помер [SP 7/14 [b]: 8].

Свій патріотичний обов'язок виконують військовослужбовці 26-ї Бердичівської артилерійської бригади, які зараз дислокуються на півдні країни. Серед них є представники польської спільноти. 13 травня 2014 року, під час бойових дій, внаслідок підризу міни загинуло кілька членів екіпажу бойової машини. Серед них був і наш земляк, Віктор Верещак, який жив у селі Никонівка Бердичівського району. Його поховали 1 червня в рідному селі. У Віктора Верещака залишилась дружина та двоє маленьких дітей [MB 3/14: 4].

Fot. 73. Leonid Ordyński.

Źródło: SP 7/14 [b]: 8

Фото 73. Леонід Ординський. Джерело: SP 7/14 [b]: 8

Віталій Медушевський з Довбича був, як він сам стверджував, «Gente Polonus Natione Ruthenus». Після початку бойових дій на сході він пішов до лав армії, щоб «захищати нашу і вашу землю від російських фашистів». Після проходження навчання був прикомандирований до 30-ї механізованої бригади з Новоград-Волинського. Загинув 4 серпня 2014 року від кулі снайпера під час бойових дій біля міста Щастя Луганської області [SP 2/15 [d]: 5].

пomiędzy Iziumem a Charkowem został ciężko ranny i zmarł [SP 7/14 [b]: 8].

Swój patriotyczny obowiązek wykonują żołnierze 26 Berdyczowskiej Brygady Artyleryjskiej, którzy teraz stacjonują na południu kraju. Wśród nich znajdują się również przedstawiciele środowiska polskiego. W dniu 13 maja 2014 roku podczas operacji wojskowej wskutek wybuchu miny zginęło kilka osób z obsługi maszyny bojowej. Wśród nich był nasz rodak Wiktor Wereszczak, zamieszkały we wsi Nikonówka w rejonie berdyczowskim. Poległy został pochowany 1 czerwca w rodzimej wsi. Wiktor Wereszczak pozostawił żonę i dwoje małych dzieci [MB 3/14: 4].

Witalij Mioduszewski z Dowbycza był, jak sam twierdził „Gente Polonus Natione Ruthenus”. Po wybuchu działań militarnych na wschodzie zaciągnął się do wojska bronić naszej i waszej ziemi przed rosyjskimi faszystami. Po przeszkoleniu został przydzielony do 30 Brygady Zmechanizowanej z Nowogrodu Wołyńskiego. Zginął 4 sierpnia 2014 roku, podczas walk toczonych w pobliżu niewielkiego miasteczka Szczastie w obwodzie Ługańskim, zabity przez rosyjskiego snajpera [SP 2/15 [d]: 5].

Fot. 74. Tablica ku pamięci Witalija Mioduszewskiego. Źródło: SP 2/15 [d]: 5

Фото 74. Меморіальна дошка, відкрита на честь Віталія Медушевського. Джерело: SP 2/15 [d]: 5

Бої за місто Щастя були тривалими. Через кілька місяців тут віддав своє життя ще один солдат. В останні дні січня 2015 року в боях біля зруйнованого міста загинув 26-річний поляк Вацлав (В'ячеслав) Кутковський, житель села Глібів Новоушицького району Хмельницької області [SP 2/15 [f]: 9].

27 квітня 2016 року в Житомирі поховали поляка Олександра Залізка, військовослужбовця з 54-ї механізованої бригади, який за три дні до цього загинув зі зброєю в руках під час бойового зіткнення з диверсійною групою проросійських терористів. Поляк загинув напередодні демобілізації. Його було призвано на військову службу під час 6-ї хвили мобілі-

Walki trwające pod Szczastią były długotrwałe, kilka miesięcy później pochłonęły one kolejnego żołnierza. W ostatnich dniach stycznia 2015 roku w walkach pod zrujnowanym miastem zginął Waclaw (Wiaczesław)

Fot. 75. Wacław Kutkowski.

Źródło: SP 2/15 [f]: 9

Фото 75. Вацлав Кутковський. Джерело: SP 2/15 [f]: 9

Kutkowski, 26-letni Polak, mieszkaniec Glibowa, miejscowości znajdującej się niedaleko Nowej Uszycy w obwodzie chmielnickim [SP 2/15 [f]: 9].

Dnia 27 kwietnia 2016 roku w Żytomierzu pochowano Aleksandra Zalizko, Polaka z 54. Brygady Zmechanizowanej, który zginął trzy dni wcześniej z bronią w ręku podczas starć z dywersyjną grupą prorosyjskich terrorystów. Polak poległ w przeddzień odejścia

Fot. 76. Uroczystości pogrzebowe Aleksandra Zalizko. Źródło: SP@20

Фото 76. Похоронна процесія Олександра Залізко. Джерело: SP@20

do cywila. Do armii trafił w ramach 6 fali mobilizacyjnej i spędził na linii 14 miesięcy. *W pogrzebie Zalizko wzięło udział kilkaset żytomierzan, także przedstawiciele miejscowych organizacji polskich.* Obecny na pogrzebie jego dowódca mówił, że Jego śmierć jest trudna do akceptacji. *Ktoś ucieka i chowa się przed wojskiem, a ktoś bierze broń i idzie bronić ojczyznę. Zalizko był z tych, którzy nie chowają się przed wrogiem [SP 5/16 [a]: 4; SP@20].*

W dniu 3 lipca ponad tysiąc mieszkańców Cudnowa (obw. żytomierski) pożegnało się z żołnierzem polskiego pochodzenia Aleksandrem Boruszewskim. Urodził się on w 1986, a zginął w dniu 1 lipca 2016, w stopniu starszego sierżanta. Na froncie występował pod pseudonimem „Polak”. *Został ciężko ranny w okolicach Werchniotorockiego (obwód doniecki), i zmarł po drodze do szpitala.* Był żołnierzem kontraktowym, w wojsku służył od 10 lat, a od lipca 2015 został przydzielony do 58 Sumskiej Brygady Zmechanizowanej. Przewodniczący cudnowskiej administracji rejonowej mówił o nim: *wielka dusza, wielki patriota, który dla dobra Ojczyzny zostawił małe dziecko z żoną i poszedł na wojnę [SP@9; SP 7/16: 4].*

Przedstawiciele mniejszości polskiej służyli również w formacjach paramilitarnych i służbach mundurowych. Ich również nie omijały kule. Jednym z nich był Paweł Dyjak, 44 letni funkcjonariusz Straży Granicznej. *Poległ on podczas rutynowej kontroli obszaru przygranicznego z Rosją w okolicy Marynowki. Samochód Dyjaka wjechał na minę, zostawioną przez prorosyjskich terro-*

zacji. *Na przedowej він провів 14 місяців. В останній путь Залізко проводжали більше ста житомирян, у тому числі представники місцевих польських організацій. Командир, який був присутній на похоронах, сказав, що з його смертю важко змиритися. «Хтось тікає і ховається від призову до армії, а хтось бере до рук зброю і йде захищати батьківщину. Залізко був одним із тих, хто не ховається від ворога» [SP 5/16 [a]: 4; SP@20].*

3 липня понад тисяча мешканців міста Чуднів (Житомирська область) попрощалися з військовослужбовцем польського походження Олександром Борушевським. Він народився у 1986 році, а загинув 1 липня 2016 року у званні старшого сержанта. На фронті Олександр воював під позивним «Поляк». *Був тяжко поранений поблизу смт. Верхньоторецьке (Донецька область) і помер дорогою до лікарні.* Олександр був контрактником. В армії прослужив 10 років. В липні 2015 року був прикомандирований до 58-ї Сумської механізованої бригади. Голова Чуднівської райдержадміністрації так охарактеризував його: *«велика душа, великий патріот, який залишив вдома дружину з маленькою дитиною, щоб стати на захист батьківщини» [SP@9; SP 7/16: 4].*

Fot. 77. Aleksander Boruszewski. Źródło: SP@9; SP 7/16: 4

Фото 77. Олександр Борушевський. Джерело: SP@9; SP 7/16: 4

Представники польської меншини також служили у парамілітарних формуваннях та правоохоронних органах. Їх теж не оминули кулі. Одним із загиблих був Павло Дияк, 44-річний офіцер прикордонної служби. Він загинув, перебуваючи на посиленні державного кордону з Росією, неподалік від села Маринівка. *Автомобіль Дияка підірвався на міні, залишеній проросійськими терористами. Подолянин загинув, ще дев'ятеро бійців отримали поранення різного ступеня тяжкості.* В останні дні його провели бойові побратими, родина, члени Ради Майдану та польських громадських організацій міста та області. П. Дияк загинув на самому початку конфлікту, 12 лютого 2014 року. Його похорон став першим по-

Фот. 78. Погrzeb Pawła Dyjaka. Źródło: KG@2
Фото 78. Похорон Павла Дияка. Джерело: KG@2

хороном захисника України на Хмельниччині [KG@2; SP 8/14 [b]: 8; KG 13/14: 7].

Польські українці також вступали до добровольчих формувань, які в перший період бойових дій користувалися значно більшою довірою українців, ніж регулярна армія. Саме до них входили найбільш патріотично налаштовані громадяни, які, однак, не завжди мали відповідний досвід і військову підготовку. В результаті ці формування несли дуже великі втрати. Одним з тих, хто віддав своє життя захищаючи батьківщину, був Павло Ящук, який загинув 24 липня 2014 року під час виконання бойового завдання поблизу Луганського аеропорту. Він був бійцем добровольчого батальйону «Айдар», який виконував розвідувально-диверсійні завдання [DK@2; MB 4/14: 6].

31 серпня 2014 року під час боїв в зоні АТО загинув наш земляк, молодший сержант 26-ї Бердичівської окремої бригади Василь Малянівський. Він народився 1991 року в селі Андріяшівка Бердичівського району. Служив в армії за контрактом з 2010 року. У нього залишилися дружина, півторарічний син і батько. Героя поховали 3 вересня. У його похованні взяли участь рідні та близькі, друзі, бойові побратими, жителі Андріяшівки та сусідніх сіл, Бердичева, представники районної влади, громадських організацій та волонтери [MB 5/14: 4].

Іноді історія бувала надзвичайно жорстокою. Володимир Величко та Леонід Смолінський були друзями. Один із них був поляком за походженням, інший – українцем. Вони були родом з Хмельницького. Разом брали участь у Майдані, разом пішли в армію, хоча вони вже «вийшли» з призовного віку. Першому було 43 роки, другому 50, але вони мали великий досвід бойових дій у Чечні та Афганістані. Це були загатовані в боях воїни, які мали налагоджене професійне та особисте життя. Незважаючи на це, вони вирішили долучитись до бійців, які воюють на сході. Загинули, коли автобус, у якому вони, разом з 12 бійцями, їхали в зону АТО, потрапив у засідку. Всі, хто знаходився в автобусі, були розстрі-

рystów. Podolanin zginął, dziewięciu innych żołnierzy odniosło obrażenia różnego stopnia. Zmarłego żegnali towarzysze broni, rodzina, członkowie Rady Majdanu oraz polskich organizacji społecznych miasta i obwodu. P. Dyjak zginął na samym początku konfliktu w dniu 12 lutego 2014 roku. Jego pogrzeb był pierwszym pogrzebem obrońcy Ukrainy w obwodzie chmielnickim [KG@2; SP 8/14 [b]: 8; KG 13/14: 7].

Polscy Ukraińcy trafiali również do formacji ochotniczych, które w pierwszym okresie działań militarnych cieszyły się zdecydowanie większym zaufaniem Ukraińców od regularnej armii. To właśnie do nich zgłaszali się najbardziej patriotycznie nastawieni obywatele, którzy jednak nie zawsze dysponowali odpowiednim doświadczeniem i wykształceniem wojskowym. W rezultacie oddziały te ponosiły bardzo duże straty. Jednym z poległych był Paweł Jaszczuk, który zginął 24 lipca

Фот. 79. Погrzeb Pawła Jaszczuka. Źródło: DK@2
Фото 79. Похорон Павла Ящука. Джерело: DK@2

2014 roku podczas wykonywania zadania specjalnego w pobliżu lotniska w Ługańsku. Był członkiem ochotniczego oddziału „Ajdar”, który wykonywał zadania wywiadowczo-dyweryyjne [DK@2; MB 4/14: 6].

W dniu 31 sierpnia 2014 roku w trackie walk w ramach ATO zginął młodszy sierżant 26 Berdyczowskiej Oddzielnej Brygady, nasz rodak Wasyl Malanowski. Urodził się w 1991 roku we wsi Andriaszówka w rejonie berdyczowskim. W wojsku był na kontrakcie od 2010 roku. Zostawił żonę, półtorarocznego synka i ojca. 3 września odbył się pogrzeb bohatera. W jego pogrzebie uczestniczyli jego krewni i bliscy, przyjaciele, towarzysze broni, mieszkańcy wsi Andrijaszówka i sąsiednich, Berdyczowa, przedstawiciele władz rejonowych, organizacji społecznych oraz wolontariusze [MB 5/14: 4].

Czasem historia była wyjątkowo okrutna. Włodzimierz Wieliczko i Leon Smoliński byli przyjaciółmi. Jeden z nich był z pochodzenia Polakiem, drugi Ukraińcem. Pochodzili z Chmielnickiego. Razem uczestniczyli w Majdanie i razem zgłosili się do wojska, choć nie byli już w wielu „poborowym”. Pierwszy z nich miał 43, a drugi 50 lat, mieli jednak duże doświadczenie z walk

w Czeczenii i Afganistanie. Byli sprawdzonymi w boju żołnierzami, którzy mieli poukładane życie zawodowe i rodzinne. Pomimo to zdecydowali się dołączyć do walczących na wschodzie. Po zgłoszeniu do wojska zostali przydzieleni do niewielkiego transportu liczącego 12 ludzi i skierowanego do ATO. Niestety w drodze na front oddział wpadł w zasadzkę i wszyscy jego członkowie zostali pojmani i rozstrzelani. Obaj przyjaciele zostali pożegnani razem w trakcie wspólnej eklezjastycznej mszy w rodzinnym Chmielnickim [SP@1].

W oparciu o zamieszczone w mediach polonijnych dane udało się zidentyfikować następujących poległych w ATO Ukraińców polskiego pochodzenia: Aleksander Boruszewski; Igor Branowicki; Paweł Dyjak; Andrij Hawryluk; Paweł Jaszczuk; Waclaw (Wiaczesław) Kutkowski; Wasyl Malanowski, Iwan Marczenko; Witalij Mioduszewski; Leonid Ordyński; Rusłan Piwień; Eugeniusz Sarnawski; Maksym Słomczyński; Leon Smoliński; Walery Szyszak; Wiktor Wereszczak, Wadim Zabrodzki; Aleksander Zalicko. Jednak biorąc pod uwagę dane polskich placówek dyplomatycznych na spotkania mające na celu uczczenie poległych zapraszano przedstawicieli 25 rodzin, co może oznaczać, że tylu Ukraińców polskiego pochodzenia zginęło w analizowanym okresie [DK@2; GP 9–10/14 [a]: 40; KG@2; SP 8/14 [b]: 8; KG 13/14: 7; MB 3/14: 4; MB 5/14: 4; MB 4/14: 6; SP@1; SP@9; SP 7/16: 4; SP 5/16 [a]: 4; SP@20; SP 2/15 [f]: 9; SP 2/15 [d]: 5; SP 7/14 [b]: 8; SP@6; SP 10/14: 4]

Nawet najbardziej okrutna wojna nie zabiera wszystkich w niej walczących, wręcz przeciwnie większość żołnierzy przeżywa. Ci którzy choć na chwilę wydostają się z „piekła wojny” często byli wykorzystywani do budowania morale na zapleczu. Brali udział w różnych spotkaniach lub udzielali wypowiedzi do mediów. Nie inaczej było w przypadku przedstawicieli mniejszości polskiej. Analiza dostępnych źródeł pozwala stwierdzić, że wszędzie tam, gdzie był wróg byli i oni. Jednym z najbardziej znanych, o ile nie najbardziej znanym symbolem pierwszych miesięcy ATO była uporczywa, wielomiesięczna obrona lotniska w Doniecku prowadzona przez armię i ochotników ukraińskich [Klimecki 2021: 154–162].

Walczyły tam oddziały 93 Brygady Zmechanizowanej i formacje specjalne, które doczekały się wiele mówiącego określenia „Cyborgowie”. To obrońcy Międzynarodowego Portu Lotniczego im. Siergieja Prokofiewa w Doniecku. Wśród nich był również Polak z Krasilowa w obwodzie chmielnickim Jerzy Franciszek Chworostowski. Jego losy były inne niż większości żołnierzy tej formacji. Ten 43-latek trafił na front jako wolontariusz. Zajmował się dostarczaniem leków i działaniami humanitarnymi. Tak pracował przez szereg miesięcy aż uznał, że sytuacja robi się krytyczna. Wówczas zaciągnął się do armii, pozostając w swojej 93 Brygadzie. *Każdy, kto śledzi doniesienia z pola walk*

Fot. 80. Ostatnie pożegnanie Włodzimierza Wieliczko i Leona Smolińskiego. Źródło: SP@1

Фото 80. Прощання з Володимирем Величком та Леонідом Смолінським. Джерело: SP@1

łani. Прощання з друзями відбулось у ритуальному центрі Хмельницького. [SP@1].

Na podstawie danych, opublikowanych u polських ЗМІ, вдалося ідентифікувати загиблих під час АТО українців польського походження: Борушевський Олександр; Брановицький Ігор; Дияк Павло; Гаврилюк Андрій; Ящук Павло; Кутковський Вацлав (В'ячеслав); Малянівський Василь, Марченко Іван; Медушевський Віталій; Ординський Леонід; Півень Руслан; Сарнавський Євген; Сломчинський Максим; Смолінський Леонід; Шишак Валерій; Верещак Віктор, Заброцький Вадим; Залічко Олександр. Проте, враховуючи дані польських дипломатичних представництв, на заходи із вшанування пам'яті полеглих були запрошені представники 25 родин, що може означати, що саме така кількість українців польського походження загинула в аналізованій період [DK@2; GP 9–10/14 [a]: 40; KG@2; SP 8/14 [b]: 8; KG 13/14: 7; MB 3/14: 4; MB 5/14: 4; MB 4/14: 6; SP@1; SP@9; SP 7/16: 4; SP 5/16 [a]: 4; SP@20; SP 2/15 [f]: 9; SP 2/15 [d]: 5; SP 7/14 [b]: 8; SP@6; SP 10/14: 4]

Навіть найжорстокіша війна не забирає всіх, хто на ній воює, навпаки, більшість бійців виживає. Ті, хто хоч ненадовго вибрався з «пекла війни», часто робили все для піднесення морального духу в тилу. Вони брали участь у різних зустрічах або давали інтерв'ю журналістам. Це стосувалося і представників польської меншини. Аналіз наявних джерел дозволяє дійти висновку, що де б не був ворог, там були і вони. Одним із найвідоміших, якщо не найвідомішим, символом перших місяців АТО стала героїчна оборона Донецького аеропорту, яку протягом багатьох місяців вели українські військові та добровольці [Klimecki 2021: 154–162].

Там воювали військовослужбовці підрозділів 93-ї окремої механізованої бригади та бійці доброволь-

чих формувань. За мужність та неймовірну стійкість захисників Донецького міжнародного аеропорту ім. Сергія Прокоф'єва назвали «Кіборгами». Серед них був також поляк із міста Красилів Хмельницької області Єжи Францішек Хворостовський. Його доля склалася інакше, ніж у більшості бійців цього формування. У 43 роки він потрапив на фронт як волонтер. Єжи займався доставкою ліків та гуманітарною діяльністю. Так він працював кілька місяців, доки не зрозумів, що ситуація стає критичною. Він пішов до армії, воював у складі своєї 93-ї бригади. *Кожен, хто стежить за новинами з поля бою на сході України, чи не щодня чує про донецьких «кіборгів» – захисників Донецького аеропорту, який, незважаючи на повне знищення нового терміналу, досі перебуває під контролем українських збройних сил. Самі бійці, яких називають «кіборгами» жартують: «Щоранку міняємо батарейки – і до бою!»*. Хворостовський, як і його бойові побратими, пройшов через пекло. Під час відпустки, яка тривала трохи менше ніж місяць, він поділився своїми враженнями з журналістами польських ЗМІ. Він говорив про біль, страждання і страх, про героїзм людей і взаємодопомогу. Про те, як він пишається тим, що саме його підрозділ вивісив жовто-блакитний прапор над Донецьким аеропортом. На ньому були написи, серед яких було слово «Красилів» [SP 1/15 [a]: 9].

У цьому ж районі воював ще один боєць, Фелікс Козінський. Він служив у другому батальйоні 95-ї повітрянодесантної бригади, яка прославилась, зокрема, тим, що її бійцям вдалось здійснити 500-кілометровий рейд тилами сепаратистів у серпні 2014 року. Пізніше бригада воювала під Артемівськом, прикривала українських бійців під час трагічних боїв під Дебальцевим, проливалася кров у Донецькому аеропорту. Вона супроводжувала вантажі з боєприпасами та продовольством, які йшли до Луганська. Ф. Козінський був санінструктором, до призову в армію не мав жодного стосунку до військової справи. Він вважав, що після початку бойових дій в Україні кожен, хто хотів, міг без особливих проблем уникнути мобілізації. Тому бердичівлянин вважав, що кожен, хто вступав тоді до лав збройних сил або добровольчих загонів, був, по суті, добровольцем [MB 2/15: 8–9].

Ще одним містом в зоні АТО, за яке велись важкі бої, був Маріуполь. Це промислове і портове місто на Азовському морі, у якому проживає кількাসот тисяч людей, протягом деякого часу перебувало під контролем донбаських сепаратистів. На щастя, бійцям Збройних сил України та добровольчих батальйонів вдалося відбити місто. Однак, з огляду на своє розташування, політичну та економічну роль (до найбільшого міста Донецької області, яке залишалось під контролем України, було перене-

Fot. 81. Polski „Cyborg”. Źródło: SP 1/15 [a]: 9

Фото 81. Польський «Кіборг». Джерело: SP 1/15 [a]: 9

na wschodzie Ukrainy, prawie codziennie słyszy o donieckich „cyborgach” – obrońcach lotniska w Doniecku, które mimo całkowitego zniszczenia nowego terminalu wciąż pozostaje pod kontrolą ukraińskich sił rządowych. Sami żołnierze żartują z tego określenia, mówiąc: „Zmieniamy każdego ranka baterię na nową i do boju!”. Chworostowski przeszedł przez piekło, tak samo jak jego koledzy z jednostki. W trakcie niespełna miesięcznego urlopu w domu podzielił się swoimi doświadczeniami z redaktorami prasy polonijnej. Mówił o bólu, cierpieniu i strachu, o ludzkim bohaterstwie i koleżeńskej pomocy. O tym jak bardzo był dumny z tego, że właśnie jego oddział zatknął niebiesko-żółtą flagę nad donieckim lotniskiem. Wśród napisów, które się na niej pojawiły, było słowo „Krasilów” [SP 1/15 [a]: 9].

W tym samym rejonie walczył inny żołnierz Feliks Koziniński. Służył on w drugim baonie 95 Brygady Powietrzno-Desantowej, która wstąpiła się m.in. 500-kilometrowym rajdem po zapleczu separatystów, w sierpniu 2014 roku. Później biła się pod Artiomowskiem, osłaniała wojska ukraińskie podczas tragicznych walk po Debalcewem, krwawiła pod lotniskiem donieckim. Konwojowała amunicję i żywność wysyłane na Ługańsk. F. Koziniński był sanitariuszem, przed powołaniem do armii nigdy wcześniej nie miał kontaktu z wojskiem. Uważał, że w warunkach istniejących w Ukrainie bezpośrednio po wybuchu walk każdy kto chciał, mógł bez większych problemów uniknąć mobilizacji. Z tego powodu berdyczowianin uważał, że każdy kto w tym okresie zgłaszał się do armii lub jednostek ochotniczych był w istocie rzeczy ochotnikiem [MB 2/15: 8–9].

Kolejnym bardzo ważnym rejonem walk w ATO były starcia mające miejsce w okolicach Mariupola. To kilkuset tysięcy przemysłowe i portowe miasto nad Morzem Azowskim przez pewien okres znajdowało się pod kontrolą separatystów z Donbasu. Na szczęście ukraińskiej armii i ochotnikom udało się odbić ośrodek. Jednak z racji na swoje położenie, rolę polityczną i gospodarczą (do największego pozostającego w rękach rządowych miasta obwodu donbaskiego przeniesiono siedzibę jego władz) był on przez cały

czas trafia konfliktu jednym z najważniejszych punktów zapalnych. Między innymi na jego przedpolach, walczył Jarosław Wójcicki.

Fot. 82. Jarosław Wójcicki. Źródło: SP 1/16 [b]: 14

Фото 82. Ярослав Войціцький. Джерело: SP 1/16 [b]: 14

Jak sam wspomina jego decyzja o przyłączeniu się do obrony Ukrainy nie była zaskoczeniem dla rodziny, ale była dla samych Ukraińców. *Moje zawiadomienie o mobilizacji leżało przez kilka dni w Radzie Miejskiej, w Wydziale Spraw Wojskowo-Mobilizacyjnych, i nikt mnie o nim nie powiadomił. Pewnie myśleli, że zrobię wszystko, żeby nie iść na front, tym bardziej że jestem Polakiem i po co miałbym tam wojować? Ale w końcu przekazali tę informację mojej mamie. Mama też od razu mi o tym nie powiedziała, dopiero na dwa dni przed datą, kiedy miałem się stawić przed komisją wojskową, przekazała mi tę informację i zapytała: „Pójdiesz”? Długo się nie namyślając, odpowiedziałem: „Oczywiście, ktoś musi”. „Nawet w to nie wątpiłam” – z rezygnacją stwierdziła mama. Kiedy w wyznaczonym terminie poszedłem do Komisariatu Wojskowego, mogłem wybrać jednostkę, w której miałem służyć. Z 24 brygady zmechanizowanej, 80 brygady powietrznodesantowej ze Lwowa i nowo utworzonej jednostki szybkiego reagowania Straży Granicznej „Skała” wybrałem tę ostatnią. 21 sierpnia 2014 roku (...), zaczęły się trwające miesiąc ćwiczenia prowadzone przez żołnierzy, którzy przeszli już „piekło wschodu”.*

Po ich zakończeniu jednostka wysłana została w kierunku mariupolski, w okolice miejscowości Sartana. *Kiedy przybyliśmy do bazy w Sartanie, zostaliśmy podzieleni na grupy, które miały stacjonować na czterech blok-postach. Zadania, które wykonywaliśmy na początku, to kontrola (filtracja) osób i środków transportu, które przekraczały blok-posty, przeciwdziałanie grupom dywersyjnym wroga, przechwytywanie kontrabandy i inne. Później wyznaczono mnie do grupy zwiadowczo-poszukiwawczej, której zadaniem był m.in.: monitoring tzw. szarej strefy (strefy niczyjej – red.), zwalczanie grup dywersyjnych, wykrywanie wśród miejscowych osób o skłonnościach separatystycznych (tzw. zaczyszczanie albo filtracja). W listopadzie 2014 roku naszej grupie przydzielono dyżury na nowo powstałym 12. blok-poście w miejscowości Gnutowo, na tzw. linii zerowej, w bezpośrednim sąsiedztwie ze strefą niczyją... [GP 19–20/17: 13, 14; SP 2/15 [e]: 13].*

сено Донецьку обласну державну адміністрацію) воно було однією з найгарячіших точок протягом усього конфлікту. На підступах до Маріуполя воював, зокрема, Ярослав Войціцький.

Як він сам згадує, його рішення стати на захист України не стало несподіванкою для рідних, але викликало подив у самих українців. *«Повістка з військкомату на моє ім'я кілька днів лежала в міськраді, у військово-мобілізаційному відділі, і ніхто мене про це не повідомив. Вони, мабуть, думали, що я зроблю все, аби не піти на фронт, тим більше, що я поляк і навіщо мені там воювати? Але зрештою вони передали повістку моїй мамі. Мама теж не відразу сказала мені про це, лише за два дні до дати, на яку я повинен був з'явитися до військкомату, вона віддала мені повістку і запитала: «Поїдеш?». Недовго думаючи, я відповів: «Звичайно, хтось повинен». «Я навіть не сумнівалася», – сказала мама. Я прийшов до військкомату у встановлений день і мені запропонували обрати підрозділ, в якому я буду служити. З трьох варіантів – 24 механізована бригада, 80 повітрянодесантна бригада зі Львова та новостворений підрозділ швидкого реагування прикордонної служби «Скеля», я обрав останній. 21 серпня 2014 року (...) розпочалися місячні навчання під керівництвом бійців, які вже пройшли «пекло сходу».*

Після закінчення навчань підрозділ було направлено на Маріупольський напрямок, в район селища Сартана. *«Коли ми прибули на базу в Сартані, нас розділили на групи, які повинні були нести службу на чотирьох блокпостах. До завдань, які ми спочатку виконували, входила перевірка (фільтрація) людей і транспортних засобів, які перетинали блокпости, протидія ворожим диверсійним групам, перехоплення контрабанди тощо. Пізніше мене було включено до складу розвідувально-пошукової групи, задачею якої було, серед іншого, спостереження за так званою сірою зоною (ніким не контрольована зона – ред.), боротьба з диверсійними групами, виявлення сепаратистських настроїв серед місцевого населення (так звана зачистка або фільтрація). У листопаді 2014 року нашій групі було доручено чергувати на новоствореному 12-му блокпосту в селі Гнутово, на так званій нульовій лінії, в безпосередній близькості від сірої зони... [GP 19–20/17: 13, 14; SP 2/15 [e]: 13]*

Після повернення з фронту [...] разом із бойовими побратимами ми створили організацію «Воїни АТО Мостищини». Її діяльність підтримується як місцевою владою, так і волонтерами, які, як стверджує Войціцький, «творили чудеса на війні» [SP 1/16 [b]: 14].

На інших ділянках фронту АТО воювали, в тому числі: Віталій Бельський, Олег Браславський, Даміан Дуда, Конрад Камільський, Лешек Клошевський, Владислав Кучинський, Олександр Нідзельський, Олександр Сосовський, Юрій Ракович, Володимир

Нежанецький, Віктор Мілінчук, Олексій Лавринович, Гліб Козачук, Роман Борита, Віталій Свінцицький... [DK 5/19: 6; DK 22/18 [a]: 13; KG 21/14: 17; KG 3/15: 14; Криніца 97–98/17: 10]. Адже протяжність лінії фронту в зоні АТО становила кілька сотень кілометрів [Klimecki 2021: 118–168].

Ще до початку збройного конфлікту були люди, які добровільно йшли до лав збройних сил, незважаючи на те, що вони мали хорошу освіту і могли знайти роботу за спеціальністю. Так вчинив Олександр Крижанівський, який у 2013 році закінчив Житомирський державний університет ім. Івана Франка за спеціальністю «філологія та журналістика». Пізніше йому запропонували піти в армію. «Я пішов добровольцем. Навіть не знаю, що стало причиною того, що я вирішив піти на військову службу». Після початку бойових дій в зоні АТО він воював на фронті у складі 26-ї Бердичівської артилерійської бригади. Під час боїв, як і під час мирного життя, він фотографував. Як завжди, він документував реальні події. У цьому йому допомагали товариші по службі, які дбали про його безпеку. Під час відпустки артилерист влаштував у стінах своєї alma mater фотовиставку, яка дозволяла подивитись на збройний конфлікт його очима [GP 9–10/14: 43; SP@4; SP 12/14: 5].

Під час бойових дій на сході військовослужбовці гинули та отримували поранення. Одним із поранених був 23-річний навідник-оператор танка з міста Славута Анатолій Сціньський. Воюючи у складі 30-ї механізованої бригади з Новоград-Волинського, він отримав поранення під час обстрілу 150-мм гарматами-гаубицями. Це було його друге бойове поранення, цього разу важке – він зазнав численних переломів стегнової кістки, ніг, руки та ключиці. У зв'язку з цим його було евакуйовано у глибокий тил і направлено до Військово-медичного центру у Вінниці. Як розповів Анатолій, він та деякі його товариші по службі вижили лише завдяки командирі підрозділу, який в останній момент зрозумів, що відбувається, і наказав сховатися в укритті, а потім негайно організував евакуаційно-рятувальну операцію. Танкіст був настільки серйозно поранений, що його повернення на фронт після одужання з самого початку було під питанням [GP 17/16: 45; SP 6/15: 3; SP@26].

Представники польської меншини з різних причин потрапляли в армію. Наприклад, офіцер запасу та член правління Товариства відродження польської культури ім. Ю. Словацького Ігор Ногас сказав, що (...) він більше не може пасивно спостерігати за трагічними подіями, які відбуваються на сході України. Крім того, його син був призваний на військову службу під час н'ятої хвилі мобілізації. А онук, що підростає? Можливо, колись він спитає його: «Що ти робив, коли тато був на війні?». Капітану Ногасу було доручено займатись підготовкою новобран-

Po powrocie z frontu (...), razem z towarzyszymi broni stworzyli organizację „Żołnierze ATO z ziemi mościskiej”. Ich działalność wspierają zarówno lokalne władze, jak i wolontariusze, którzy, jak twierdzi Wójcicki „dokonywali cudów na wojnie” [SP 1/16 [b]: 14].

W różnych innych miejscach frontu ATO walczyli m.in.: Witalij Bielski, Oleg Brasławski, Daman Duda, Konrad Kamiński, Leszek Kłoszewski, Władysław Kuczyński, Aleksander Nidzielski, Ołeksander Sosowski, Jurij Rakowycz, Wołodimir Nieżaniecki, Wiktor Milinczuk, Ołeksij Ławrynowicz, Gleb Kozaczuk, Roman Boryta, Witalij Świącicki... [DK 5/19: 6; DK 22/18 [a]: 13; KG 21/14: 17; KG 3/15: 14; Krynica 97–98/17: 10]. Walki w ramach ATO obejmowały wszak kilkusetkilometrowy front [Klimecki 2021: 118–168].

Jeszcze przed wybuchem konfliktu zbrojnego byli tacy, którzy ochotniczo wstępowały do sił zbrojnych pomimo tego, że mieli wykształcenie i mogli znaleźć sobie pracę w innym zawodzie. Tak było z Ołeksandrem Krzyżanowskim, który w 2013 roku skończył Żytomierski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki na kierunku filologii i dziennikarstwa. Następnie otrzymał propozycję wstąpienia do armii. *Poszedłem na ochotnika. Nawet nie wiem, co było bodźcem do tego, że zgłosiłem się do służby w wojsku.* Po wybuchu działań ATO znalazł się na froncie w ramach 26 Berdyczowskiej Brygady Artylerii. W trakcie walk, podobnie jak w cywilu robił zdjęcia. Tak jak zwykle dokumentował rzeczywistość. Pomagali mu w tym koledzy z pododdziału, którzy go zabezpieczali. Podczas urlopu na zapleczu artylerzysty zorganizował w murach swojej macierzystej uczelni wystawę fotograficzną pokazującą konflikt jego oczami [GP 9–10/14: 43; SP@4; SP 12/14: 5].

W trakcie walk na wschodzie żołnierze ginęli i odносили rany. Jednym z rannych był pochodzący ze Sławuty, 23 letni czołgista – celowniczy Anatol Ściński. Został on ranny walcząc w ramach 30 zmechanizowanej nowograd-wołyńskiej brygady, w wyniku ostrzału ciężkich 150 mm dział. Było to już jego drugie zranienie w walce, tym razem ciężkie – odniósł liczne złamania kości udowej, nog, ręki i obojczyka. W ich rezultacie został ewakuowany na głębokie zaplecze i trafił do Wojskowego Ośrodka Medycznego w Winnicy. Jak twierdził on i część jego kolegów przeżyła wyłącznie dzięki dowódcy pododdziału, który w ostatnim momencie zorientował się co się dzieje i kazał się kryć, a następnie błyskawicznie zorganizował akcję ratunkowo-ewakuacyjną. Czołgista został na tyle poważnie ranny, że jego powrót na front po wyleczeniu od początku był wątpliwy [GP 17/16: 45; SP 6/15: 3; SP@26].

Przedstawiciele polskiej mniejszości trafiali do wojska z różnych powodów. Tak tłumaczył to oficer rezerwy i członek władz TOKP im. J. Słowackiego Ігор Ногас. *Poinformował, że (...) nie może być dalej biernym obserwatorem dramatów wojny na wschodzie Ukrainy. Poza*

Fot. 83. W winnickim szpitalu. Źródło: SP 6/15: 3; SP@26

Фото 83. У Вінницькому госпіталі. Джерело: SP 6/15: 3; SP@26

tym, jego syn również odbył służbę wojskową w piątej fali mobilizacji. A dorastający wnuk? Być może zada mu kiedyś pytanie: „A co Ty robiłeś, kiedy tata wojował?”. Kapitan Nogas otrzymał od przełożonych rozkaz szkolenia nowo wcielanych do armii żołnierzy. Szybko okazało się jednak, że braki są na każdym kroku. Świadomi sytuacji parafianie i rodacy przeprowadzali zbiórki żywnościowe i odzieżowe na rzecz szkolących się żołnierzy. Kiedy zaś nadchodził moment wyjazdu na front zdecydowali się na zakupienie jednostce piły spalinowej, której brak był bardzo dotkliwy [MW 1/17: 3].

Nie tylko mężczyźni trafiali do strefy walki i działali w bezpośredniej strefie frontowej ATO. Wśród zgłaszających się tu do działań osób były również kobiety. Jedną z nich była Emilia Borymska z Berdyczowa. Ukończyła ona miejscową szkołę medyczną i następnie przez wiele lat pracowała w wojskowej służbie zdrowia. Jako żołnierka przeszła na tzw. wczesną emeryturę, toteż kiedy w 2015 roku zgłosiła się ochotniczo do wojska jej podanie zostało odrzucone. *Wtedy zaczęła szukać w Internecie organizacji wolontariackich. Znalazła Pierwszy Ochotniczy Szpital Mobilny (POMS) i zarejestrowała się na jego stronie. Jednostka ta została założona przez działacza społecznego i przedsiębiorcę, Gennadija Druzenkę, który poszukiwał ludzi chcących nieść pomoc armii ukraińskiej i batalionom ochotniczym na froncie. Nie zwlekając, zgłosiła się i została przyjęta. Jako wolontariuszka pięć razy wyjeżdżała z POMS do Donbasu. Szpital niósł pierwszą pomoc medyczną wszystkim potrzebującym, rannym: żołnierzom, cywilom, miejscowym, ponieważ w szarej strefie nie ma przychodni ani szpitali. Ludziom, którzy stoją w długich kolejkach w punktach przejściowych. Bywa, że w tych kolejkach umierają na serce lub wylew, w najlepszym wypadku mdleją [MB 2/19: 6–7].*

Pełnowymiarowa wojna z Federacją Rosyjską rządzi się swoimi prawami. Z oczywistych przyczyn nie można w tej chwili określić czy i gdzie walczą żołnie-

ców. Jednak szybko виявилось, що на кожному кроці чогось бракує. Парафіяни та земляки, які знали про ситуацію, організували збір їжі та одягу для військовослужбовців, які проходять підготовку. Коли настав час йти на фронт, вони вирішили придбати для підрозділу бензопилу, яка йому була конче потрібна [MW 1/17: 3].

В зоні бойових дій та у ближній прифронтовій зоні АТО були не тільки чоловіки. Серед добровольців були також жінки. Однією з них була Емілія Боримська з Бердичева. Вона закінчила місцеве медичне училище, потім багато років працювала в системі медичної служби збройних сил. Будучи військовослужбовцем, Емілія вийшла на так звану дострокову пенсію, тому, коли в 2015 році вона хотіла вступити добровольцем до лав Збройних сил, її заяву було відхилено. *Саме тоді вона почала шукати в Інтернеті волонтерські організації. Емілія знайшла сайт Першого добровольчого мобільного шпиталю (ПДМШ) і зареєструвалася на ньому. Це формування створив громадський активіст і підприємець Геннадій Друзенко. Він шукав людей, які хотіли б допомогти українській армії та добровольчим батальйонам на фронті. Не зволікаючи, вона подала відповідну заяву і стала членом організації. У якості волонтера вона п'ять разів виїжджала з ПДМШ на Донбас. Шпиталь надавав першу медичну допомогу всім, хто цього потребував: пораненим військовослужбовцям, цивільним, місцевому населенню, оскільки в сірій зоні немає ні поліклінік, ні лікарень. Людям, які стоять у довгих чергах на пунктах пропуску. Іноді в цих чергах люди помирили від серцевого нападу або інсульту, в кращому випадку – непритомніли [MB 2/19: 6–7].*

Повномасштабна війна, яку почала Російська Федерація, має свої правила. Зі зрозумілих причин наразі неможливо встановити, чи воюють і де саме

воюють вояки польського походження. Українська влада та суспільство dbають про нерозголошення інформації, якою б ворог міг скористатися у своїх цілях. З цієї причини інформація про участь представників польської меншини у війні з регулярною російською армією, яка зараз триває, є дуже обмеженою. Це не означає, що її зовсім немає, але вона має посередній характер. Один із польських добровольців, який воює у складі Інтернаціонального легіону територіальної оборони України підтвердив, що в українській армії є представники польської меншини. «Я почувся як у Польщі, коли повз мене проходять українські вояки і кажуть польською: «Привіт, як справи, що нового?». Тут є українські військовослужбовці, які мають Карту поляка і навіть польські паспорти. Вони могли залишитися в Польщі, однак вони тут». [onet.pl@1]. Також неможливо встановити кількість добровольців з Польщі, які воюють на боці українців. Неофіційно відомо про двох полеглих... Даних про представників польської меншини немає [Łozińska 2022: 18; Lipińska 2022: 2–4].

4.2. Для боротьби

З самого початку конфлікту українські патріоти зосередили свою діяльність на допомозі учасникам бойових дій. Ця ситуація не змінилася з часом. *Третій рік в Україні триває війна. Вже третій рік жителі України різних національностей роблять все, щоб допомогти воїнам, які захищають суверенітет України та мир у Європі. Багато українських громадян вважає допомогу воїнам своїм обов'язком: вони власними силами та засобами підтримують армію, яка була зруйнована за часів Януковича [SP@7].* Форми цієї допомоги були різноманітними – про це було згадано раніше в цьому розділі. Але після того як фронт стабілізувався, допомога набула систематичного характеру. Військовослужбовець 80-ї десантно-штурмової бригади так описував ситуацію, яка склалась на зламі 2014–2015 років: «Держава надала нам деякі речі, але вони неякісні та застарілі. Все рветься після третього прання. Що стосується їжі, держава надала нам тільки сухпаї. Решту ми отримуємо від волонтерів – консервацію, макарони, рис, гречку, одяг, спальні мішки. Спочатку у нас цього не було. Дуже допомагає нашій бригаді організація «Самооборона Майдану» та польська організація «Білий орел». Я є членом цієї організації з 2012 року. Тут я познайомився з Михайлом Дідухом, який, як виявилось, є заступником голови «Самооборони Майдану» у Львові». Завдяки допомозі цієї організації бійці постійно отримували необхідні речі. Наприклад, у листопаді 2014 року «Михайло Дідух, Сергій Лук'яненко та інші зібрали гроші, купили нам автобус Volkswagen T4. Ми назвали його Зигмунтом.

rze polskiego pochodzenia. Władze i społeczeństwo ukraińskie dbają o to, aby nie upubliczniać informacji, które mogłyby wzmacniać przeciwnika. Z tego powodu informacje o aktualnym zaangażowaniu polskiej mniejszości w regularnej wojnie były bardzo ograniczone. Nie oznacza to jednak, że ich nie ma. Mają one jednak charakter pośredni. Jeden z pochodzących z Polski ochotników do Międzynarodowego Legionu Obrony Ukrainy potwierdził, że w armii tego państwa są przedstawiciele mniejszości polskiej. *Najbardziej czują się, jak w Polsce, kiedy mijają mnie ukraińscy żołnierze i mówią po polsku: „Cześć, jak się masz, co u ciebie”? Tu są ukraińscy żołnierze, którzy mają Karty Polaka, a nawet polskie paszporty. Mogli zostać w Polsce, a jednak są tutaj [onet.pl@1].* Nie ma również możliwości określenia jakiej wielkości jest liczba ochotników z Polski walczących po stronie ukraińskiej. Nieoficjalnie wiadomo o dwóch poległych... Danych o członkach mniejszości polskiej – brak [Łozińska 2022: 18; Lipińska 2022: 2–4].

4.2. Dla walki

Od samego wybuchu konfliktu jednym z najważniejszych działań podejmowanych przez ukraińskich patriotów była pomoc dla walczących. Ta sytuacja nie zmieniała się w miarę upływu czasu. *Wojna na Ukrainie trwa już przez trzeci rok. Przez trzeci rok, mieszkańcy Ukrainy różnych narodowości, starają się pomagać żołnierzom, którzy bronią suwerenności Ukrainy i pokoju w Europie. Wiele ukraińskich obywateli uważa za swój obowiązek pomagać żołnierzom: własnym wysiłkiem i środkami wspierając zrujnowaną w czasach Janukowycza armię [SP@7].* Formy tej pomocy były zróżnicowane, o tej wynikającej z potrzeby chwili napisano we wcześniejszej części rozdziału. Ale kiedy front się ustabilizował rozpoczął się bardziej systematyczny wysiłek. Żołnierz 80. Brygady Spadochronowej tak widział rzeczywistą sytuację na przełomie 2014 i 2015 roku. *Państwo ukraińskie dostarczyło nam pewne rzeczy, ale są one marnej jakości i przestarzałe. Po trzecim praniu wszystko jest podarte. Jeśli chodzi o jedzenie, to od państwa mamy tylko żywność – suchy prowiant. Całą resztę dostajemy od wolontariuszy – przetwory, makaron, ryż, kaszę gryczaną, ubrania, śpiwory. Tego nie mieliśmy na początku. Naszej brygadzie bardzo pomaga organizacja „Samooobrona Majdanu” i polska organizacja „Orzeł Biały”. Od 2012 roku jestem członkiem tej organizacji. Tu spotkałem Michała Diducha, który, jak się okazało jest wiceprzewodniczącym „Samooobrony Majdanu” we Lwowie. Dzięki pomocy tej ostatniej żołnierze stale otrzymywali potrzebne im rzeczy. Przykładowo w listopadzie 2014 roku Michał Diduch, Sergiusz Łukianienko oraz inni zebrali pieniądze, kupili nam busa Volkswagen T4. Nazwaliśmy go Zygmuntem. Waleczne auto Zygmuntem. Przemalowaliśmy go, zmieniliśmy siedzenia i teraz nam pomaga podczas wyjazdów.*

Na wiosnę znów go przemasujemy na ciemno-zielony kolor. Również dostaliśmy od „Самооборони Майдану” артилерійські tablety, radiotelefony, czyli rzeczy, które są nam potrzebne... [KG 3/15 [b]: 14].

Po wybuchu działań w ramach АТО społeczeństwo podjęło działania mające na celu bezpośrednią pomoc dla żołnierzy i ochotników walczących na wschodzie państwa. Jedną z jej form była służba w tzw. brygadach wolontariuszy. Zajmowały się one dostawami potrzebnego sprzętu i ewakuacją rannych ze strefy operacji antyterrorystycznej. Ochotnicy z Winnicy działali w tzw. promzonie, w okolicach Awdijewki. Z jednej strony brygady przekazywały walczącym cenne wyposażenie, takie jak przykładowo mobilne ciśnieniomierze z czujnikami na palec, nosze natowskie, sprzęt medyczny, czy wreszcie opony i felgi do kół samochodowych. Z drugiej ewakuowali rannych z placówek medycznych znajdujących się w strefie walki. Często musieli robić to pod ostrzałem separatystów – tak jak było to przykładowo 29 maja 2016 w Krasnoarmiejsku. Ukraińscy Polacy czynnie włączali się do tych działań, udało im się też zainteresować swoimi działaniami przedstawiciele polskich władz [SP@13; SP 6/16: 7].

Niezależnie od działań ogólnospołecznych mających na celu wspieranie walczących Ukraińscy Polacy organizowali również własne akcje. Często były one długotrwałe i powiązane z tymi prowadzonymi przez współobywateli. Kijowskie Narodowościowo-Kulturalne Stowarzyszenie Polaków „Zгода” było jednym z tych, które już w trakcie Майдану włączyło się do działań wspierających rewolucję. To ono było organizatorem Punktu Informacyjnego działającego na rzecz wszystkich uczestników wydarzeń niezależnie od ich pochodzenia. To ono wspierało rannych АТО przewożonych do Kijowskiego Szpitala Wojskowego.

W ostatnim dniu lutego 2015 roku członkowie stowarzyszenia po raz pierwszy odwiedzili nowy pas graniczny w obwodzie chersońskim. Przyciągnęły ich tu informacje o bardzo ciężkich warunkach w jakich działają miejscowe formacje ochotnicze i wojskowe. Po zapoznawczym wyjeździe postanowiono objąć swoim wsparciem znajdującą się tu placówkę. Po długich przygotowaniach i uzyskaniu wsparcia z wielu stron zgromadzono odpowiednie „zasoby” i w Dzień Wolontariusza – 5 grudnia 2015 ruszono na południe. W wyprawie uczestniczyli zarówno przedstawiciele polskiej organizacji jak i oficjalni reprezentanci miejscowości Skadovsk, która włączyła się do akcji. *Wojskowi radośnie odebrali w prezencie flagi ukraińskie i polskie, ciepłe rzeczy, spiwory, artykuły spożywcze, higieny osobistej.* Po powrocie do Kijowa, członkowie stowarzyszenia zainicjowali całą akcję pomocową „Kałanczak” skierowaną na potrzeby Ochotniczego Punktu Kontrolnego w miejscowości Kałanczak. *Do akcji podłączyli się Polacy z Odessy, Kirowogradu, Mikołajewa, Białej Cerkwi, Nieżyna,*

Відважна машина Зигмунт. Ми його перефарбували, поміняли сидіння і тепер він допомагає нам під час поїздки. Навесні знову пофарбуємо його в темно-зелений колір. Від «Самооборони Майдану» ми також отримали артилерійські планшети, радіотелефони, тобто речі, які нам потрібні...» [KG 3/15 [b]: 14].

Після початку бойових дій в зоні АТО, в суспільстві активізувались дії, спрямовані на безпосередню допомогу військовим та добровольцям, які воюють на сході країни. Однією з форм таких дій була участь в діяльності так званих волонтерських бригад. Вони займалися постачанням необхідного обладнання та евакуацією поранених із зони АТО. Волонтери з Вінниці діяли в так званій промзоні, біля Авдіївки. З одного боку, вони передавали бійцям цінне обладнання, наприклад, портативні тонометри на paleць, натовські носилки, медичне обладнання, або шини та диски для автомобільних коліс. З іншого боку, евакуювали поранених із медичних закладів, розташованих у зоні бойових дій. Часто їм доводилося робити це під вогнем сепаратистів – як це було, наприклад, 29 травня 2016 року в Красноармійську. Українські поляки активно долучалися до цієї діяльності, їм вдалося також зацікавити своєю діяльністю представників польської влади [SP@13; SP 6/16: 7].

Незалежно від діяльності всього суспільства, спрямованої на підтримку захисників країни, українські поляки організовували також власні акції. Часто вони були тривалими і пов'язаними з акціями, які проводили їх співгромадяни. Київське національно-культурне товариство поляків «Згода» було одним із тих, хто долучився до діяльності на підтримку Майдану. Саме ця організація створила Інформаційний пункт, який допомагав всім учасникам подій, незалежно від походження. Вона підтримувала поранених з зони АТО, доправлених до Київського військового госпіталю.

В останній день лютого 2015 року члени організації вперше відвідали нову прикордонну смугу в Херсонській області. Вони поїхали туди, оскільки отримали інформацію про дуже складні умови, в яких діють місцеві добровольчі та військові формування. Після ознайомлювальної поїздки було прийнято рішення про надання допомоги підрозділам, які тут знаходяться. В результаті тривалої підготовки та за підтримки багатьох організацій було зібрано необхідні «ресурси» і в День волонтера – 5 грудня 2015 року – вантаж вирушив на південь. В поїздки взяли участь як представники польської організації, так і офіційні представники міста Скадовська, які долучилися до акції. *Військові з радістю прийняли український та польський прапори, теплий одяг, спальні мішки, продукти харчування та предмети гігієни.* Після повернення до Києва члени організації ініціювали проведення благодійної акції «Kałanczak»,

метою якої було забезпечення всім необхідним добровольців, які несуть службу на пункті пропуску Каланчак. До акції долучилися поляки з Одеси, Кіровограда, Миколаєва, Білої Церкви, Ніжина, Івано-Франківська (колишнього Станіслава), Черкас, Вінниці, Дніпродзержинська та Харкова. Подарунки саме з цих міст були доставлені захисникам країни на початку січня 2016 року. Бійці-добровольці з батальйонів «Айдар» та «Крим», які служили на лінії блокпостів, розташованих у цьому регіоні, прийняли їх з великою вдячністю [DK 2/16: 1, 5, 6].

До допомоги долучалися всі патріоти, незалежно від походження, в тому числі, також польські організації в Україні та партнери з Польщі. Наприклад, у Житомирській області дуже активну діяльність у цій сфері вело Польське культурно-освітнє товариство ім. Я. Люблінського. Члени товариства збирали необхідні речі, хоча з часом це робити ставало дедалі важче. У 2017 році вони помітили, що суспільство вже не може дозволити собі такі витрати. «Гроші закінчуються, наші можливості підтримувати армію також вичерпуються. Ми допомагаємо конкретним військовим зі свого міста. Щопівроку представники організації особисто їдуть на передову з посилками. З метою збільшення допомоги організація налагодила співпрацю з In Blessed Art Foundation «EL AZAR», що дозволило її збільшити. На жаль, незважаючи на величезні зусилля, які витрачались на підготовку гуманітарної допомоги та її доставку на передову, люди, які отримували цю допомогу, іноді не могли скористатись нею у повній мірі. Наприклад, мала місце жаклива ситуація, коли в неділю ми передали допомогу, а в ніч з четверга на п'ятницю ракети сепаратистів впали на Старогнатівку, куди вона прибула. Важко стримати емоції. Помста? Конфлікт? Адже там живе лише цивільне населення!» [SP@7].

До допомоги бійцям АТО долучилися також прихожани Костелу Святих Апостолів Петра і Павла, який знаходиться у м. Рівне. Вони відкликнулись на прохання місцевого військового шпиталю. Віряни дізнались, що йому бракує коштів на лікування хворих. Водночас допомоги потребують, в тому числі, бійці, які потрапляють до шпиталю з полігону із застудою або іншими захворюваннями. Було оголошено збір коштів, в результаті чого вдалось зібрати і передати шпиталю понад 7 тис. гривень [WM 5/15: 3]. Натомість віряни з луцької парафії Апостолів Петра і Павла розпочали молитву духовного усиновлення бійця, який воює на фронті. Ця акція полягає у тому, що кожен католик може щодня молитися за одного воїна. Люди не знають імені воїна, якого вони усиновили, і називають його просто «мій воїн». Українські католики також долучились до цієї акції, тим паче, що їхні родичі служать в лавах Збройних сил України [MB 5–6/22 [a]: 3].

Iwano-Frankowska (Stanisławowa), Czerkas, Winnicy, Dnieprodzierżyńska i Charkowa. To z darami z tych miejsc przyjechano na początku stycznia 2016 roku. Wdzięczność żołnierzy-ochotników z batalionów „Ajdar” i „Krym”, które stanowiły obsadę całej linii posterunków w tym rejonie, była ogromna [DK 2/16: 1, 5, 6].

Fot. 84. Wolontariusze... Źródło: SP@7
Фото 84. Волонтери... Джерело: SP@7

Do pomocy włączali się wszyscy patrioci niezależnie od swojego pochodzenia także polskie organizacje na Ukrainie i partnerzy z Polski. Przykładowo w obwodzie żytomierskim bardzo aktywnie na tym polu działa Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe im. J. Lublińskiego. Członkowie stowarzyszenia zbierali potrzebne rzeczy, choć w miarę upływu czasu było to co raz trudniejsze. W 2017 roku zauważyli, że społeczeństwa nie stać na taki wysiłek. Pieniądze się kończą, nasze możliwości dla wsparcia armii są także na wyczerpaniu. Pomagamy konkretnie, wojskowym z naszego miasta. Co pół roku przedstawicie organizacji osobiście jadą na front z paczkami. W celu zwiększenia pomocy stowarzyszenie nawiązało współpracę z Fundacją In Blessed Art. „EL AZAR”, co pozwoliło na jej zwiększenie. Niestety ogromny wysiłek włożony w przygotowanie darów i ich dostarczenie do strefy frontowej czasem nie był w pełni wykorzystywany. Jest nam bardzo przykro, że jeszcze w niedzielę przekazywaliśmy dary, a w nocy z czwartku na piątek na Starognatiwkę, gdzie ona dotarła, spadły pociski raketowe, wystrzelone przez separatystów. Trudno opisać emocje. Zemsta? Konflikt? Przecież tam mieszka tylko ludność cywilna! [SP@7].

Do pomocy na rzecz АТО włączyli się również parafianie z Kościoła Świętych Piotra i Pawła w Równem. Zareagowali oni na prośbę ze strony miejscowego szpitala wojskowego. Wierni dowiedzieli się, że brakuje w nim pieniędzy na leczenie. Tymczasem pomocy potrzebują też żołnierze, którzy trafiają do szpitala z poli-

gonu wojskowego z przeziębieniami lub innymi chorobami. W wyniku zbiórki udało się pozyskać ponad 7 tys. hrywien na ten cel [WM 5/15: 3]. Natomiast wierni z parafii Apostołów Piotra i Pawła w Łucku rozpoczęli akcje duchowej adopcji żołnierza walczącego na froncie. Akcja polegała na tym, że każdy katolik może codziennie modlić się za jednego żołnierza. Ludzie nie znają imienia

Завдяки спільним зусиллям усіх житомирських парафій вдалося організувати свято для понад п'яти тисяч бійців, які беруть участь в АТО на сході України. Військовий капелан ксьондз паллотин В'ячеслав Гриневич розповів, що в акції збору великодніх кошиків взяли участь всі парафії Житомирщини. Люди збирали продукти харчування, а молодь у Зарічанах

Fot. 85. Frontowa Wielkanoc. Źródło: SP@2

Фото 85. Фронтвий Великдень, 2015 рік. Джерело: SP@2

żołnierza, którego adoptowali i nazywają go po prostu: *mój żołnierz*. Ukraińscy katolicy również przyłączają się do tej akcji, tym bardziej że w Siłach Zbrojnych Ukrainy służą ich bliscy [MW 5–6/22 [a]: 3].

Wspólnymi staraniami wszystkich żytomierskich parafii udało się urządzić święto dla ponad pięciu tysięcy żołnierzy, przebywających w ramach operacji antyterrorystycznej na wschodzie Ukrainy. Wojskowy kapelan ksiądz Wiaczesław Gryniewicz SAC powiedział, że w tej akcji zbioru wielkanocnych koszyków połączyły się wszystkie parafie Żytomierza. Ludzie zbierali żywność, a młodzież w Zaričanach farbowała jajka i opakowywała dania w pudełka. Akcję przeprowadzono przez struktury parafialne działające na terenie Żytomierszczyzny, w których dominują osoby polskiego pochodzenia. Po przygotowaniu wielkanocnych paczek, trzy zespoły wolontariuszy zawiozły je do walczących. W strefie ATO udało się nawet zorganizować obchody świąteczne, co pozytywnie wpłynęło na nastroje żołnierzy. *Oni bardzo cieszyli się, że mogą nie tylko spożyć „paskę”, ale także z powodu udziału w Liturgii. Wzruszyły ich również dziecięce laurki i możliwość porozmawiania z duchownymi* [SP@2].

PSK-O z Nowogrodu Wołyńskiego również włączyło się do działań na rzecz ATO. Od momentu wybuchu walk do końca 2017 roku zorganizowano pięć akcji pomocowych, wszystkie kierowane były do pochodzącej z miasta 30 Wydzielonej (Samodzielnej – A.B.) Brygady Zmechanizowanej. W akcji biorą również inne polskie struktury działające w pobliskich miejscowościach: członkowie PSKO, wierni z parafii pw. Podwyższenia

farbuвала яйця та пакувала страви у коробки. Акцію проводили парафіяльні структури, що діють на Житомирщині, більшість членів яких має польське походження. Після приготування великодніх пакунків, три бригади волонтерів відвезли їх бійцям. У зоні АТО навіть вдалося організувати святкування, що дуже підняло настрій бійцям. Вони були дуже раді, що змогли не лише з'їсти «паску», а й взяти участь у богослужінні. Також їх зворушили дитячі листівки та можливість поспілкуватися з священнослужителями [SP@2].

Члени Польського культурно-освітнього товариства з Новоград-Волинського також долучились до допомоги воїнам АТО. З моменту початку бойових дій до кінця 2017 року було організовано п'ять гуманітарних акцій. Всі вони мали на меті допомогу 30-й окремій механізованій бригаді з Новоград-Волинського. До участі в акції долучились також інші польські структури, що діють у сусідніх населених пунктах: члени ПКOT, віряни з парафії Воздвиження Христа Господнього у Новоград-Волинському, парафії св. Софії у с. Сусли, дирекція Польського дому в Житомирі, Союз польської шляхти... Доставкою гуманітарної допомоги військовим керувала Вікторія Шевченко. У квітні 2014 року бійці, які воювали під Чаплинкою [Херсонська область], отримали, зокрема, посуд, шкарпетки та одяг з країн НАТО. Вдруге – восени того ж року – хлопці з цього ж підрозділу, які знаходились на полігоні «Широкий лан», завдяки Товариству отримали теплий одяг, ковдри, облад-

нання для ремонту танків, спальні мішки та провіант. Втретє гуманітарну допомогу було направлено на фронт вже після того, як наші війська, під натиском сепаратистів, відступили з так званого Дебальцевського котла, названого так на честь міста, яке є важливим залізничним вузлом регіону. 30 бригада тоді дислокувалась у Артемівську. Як згадує керівник організації В. Шевченко в інтерв'ю порталу Kresy24.pl: «Часу на доставку допомоги було мало, тому що надійшла інформація, що в будь-який момент може початись обстріл міста». Вчетверте польська допомога надійшла до селища Луганське, яке, незважаючи на назву, знаходиться в Донецькій області. Це було 23 січня 2016 року. Як згадує Вікторія Шевченко, «коли [хлопці] побачили соняшникове насіння, майонез, варення та теплі речі, вони страшенно зраділи. Чесно кажучи, коли я це згадую, знову починаю плакати». Чергова машина з гуманітарною допомогою була направлена до Волновахи..., організація вирішила, що допомога може бути ефективною лише у випадку, якщо вона є регулярною та продуманою. Тому було прийняте рішення про її надання «конкретним військовослужбовцям з нашого міста, які зараз знаходяться на кордоні з Кримом, у Херсонській області. Наше Товариство зібрало майже 20 000 гривень. На ці кошти ми закупили вживану військову форму (британську), медикаменти, вживані спальні мішки (натовські), каримати, бронжилети, шкарпетки, продукти харчування тощо. На жаль, цього дуже мало.» [GP 17/16: 44–45].

В Україні проводились також акції, метою яких було підняття морального духу. Вони мали велике значення як для фронту, так і для промисловості. Для ефективного впливу на суспільство використовувалися різні ідеї. На початку липня 2014 року члени СПМ та «Демократичної молоді», що діють у Житомирі, організували гепенінг «Молодь за мир-

Кrzyża Świętego w Nowogrodzie, parafii św. Zofii z Susłów, dyrekcja Domu Polskiego w Żytomierzu, Zjednoczenie Szlachty Polskiej... Pomoc dla wojskowych wysłana była transportami kierowanymi przez Wiktorię Szewczenko. W kwietniu 2014 roku do żołnierzy walczących w pobliżu Czapyńki (obwód chersoński) trafiły m.in. naczynia, skarpety i ubrania pochodzące z NATO-wskiego demobilu. Za drugim razem – jesienią tego samego roku – chłopcy z tej samej jednostki, tym razem na poligonie w Szymbarku, dzięki Stowarzyszeniu otrzymali ciepłe ubrania, kołdry, sprzęt do naprawy czołgów, śpiwory i prowiant. Trzecia wyprawa doszła do skutku już po zlikwidowaniu przez separatystów w drugiej dekadzie lutego tzw. kotła debalcewskiego, nazwanego tak od miejscowości stanowiącej ważny węzeł kolejowy w regionie. 30 Brygada stacjonowała wówczas w miejscowości Artemiwska. Jak wspomina prezes Szewczenko w rozmowie z portalem Kresy24.pl, „czasu na niesienie pomocy było niewiele, ponieważ gruchnęła informacja, że lada moment zacznie się ostrzał miasta”. Za czwartym razem polska pomoc dotarła do Ługańska, wbrew nazwie położonemu w obwodzie donieckim. Był 23 stycznia 2016 roku. Jak wspomina Wiktorія Szewczenko, „kiedy (chłopcy) zobaczyli nasiona słonecznika, majonez, konfitury i ciepłe rzeczy, to cieszyli się strasznie. Szczerze mówiąc, wspominając to, znów zaczynam płakać”. Kolejny transport trafił do Wołnowachi..., organizacja uznała, że pomagać można skutecznie jedynie wówczas, kiedy akcje są regularne i przemyślane. Z tego powodu udzielano jej konkretnie wojskowym z naszego miasta, którzy obecnie znajdują się na granicy z Krymem, w obwodzie chersońskim. Nasze Stowarzyszenie zebrało już blisko 20 000 hrywien. Za te środki kupiliśmy używane mundury wojskowe (brytyjskie), leki, używane śpiwory (NATO), karimaty, kamizelki kuloodporne, skarpety, jedzenie itd. Niestety, jest tego bardzo mało [GP 17/16: 44–45].

Na Ukrainie podejmowano również akcje, które miały wpływać na morale. Walka w tym obszarze

Fot. 86. Akcja „balonowa” w Żytomierzu. Źródło: SP@3

Фото 86. Акція з повітряними кульками у Житомирі. Джерело: SP@3

oddziaływania była i jest również ważna jak ta na froncie i zapleczu przemysłowym. Wykorzystywano różne pomysły, aby skutecznie wpływać na społeczeństwo. Na początku lipca 2014 roku członkowie działających na terenie Żytomierza SMP oraz „Młodzieży Demokratycznej” zorganizowali hepening „Młodzież za spokojne niebo”. Akcja polegała na wypuszczeniu w niebo ponad 100 balonów w barwach narodowych Ukrainy, do każdego z nich było przywiązane zdjęcie jednego ze zidentyfikowanych „zielonych ludzików”. Balony wypuszczali mieszkańcy miasta, którzy chcieli wesprzeć jedną z walczących na froncie jednostek z Żytomierza – wrzucali do skrzynki pieniądze, wybierali zdjęcie terrorysty i po przywiązaniu go do balona wypuszczali w niebo [SP 7/14 [a]: 4; SP@3].

Fot. 87. Berdiańsk. Dom Polski zarzucony paczkami z transportu humanitarnego. Źródło: [Odrodzenie@5](#)

Фото 87. Бердянськ. Польський дім, завалений посилками з гуманітарною допомогою. Джерело: [Odrodzenie@5](#)

Pomoc z Polski najczęściej była kierowana do ludzi, których znano. Zazwyczaj byli nimi przedstawiciele polskiej mniejszości narodowej, którzy zresztą sami często podejmowali działania w celu pozyskania pomocy z ojczyzny przodków. Tak było w Berdiańsku, w którym działało PKOT „Odrodzenie”. To właśnie ono zwróciło się do miasta partnerskiego Bielsko-Białej z prośbą o pomoc, która chciano wesprzeć *wojaków, patriotów Ukrainy, którzy bronią nie tylko granicy Ukrainy, ale także, biorąc pod uwagę niuanse geopolityczne, rubieże całej Europy*. Strona Polska przekazała wówczas ponad 300 kg środków medycznych, które dzięki członkom organizacji i działaczom miejscowej parafii zostały dostarczone do Domu Polskiego. Otrzymane materiały zostały następnie przekazane na front, dla żołnierzy walczących w Pieskach oraz do przyfrontowych szpitali [Odrodzenie@5]. Na tyle na ile było to możliwe przedstawiciele środowiska polskiego starali się wspomagać walczących. *Członkowie Towarzystwa systematycznie wspierają wojskowych i ochotników, którzy bronią pokoju*

не небо». Під час акції у небо було запущено понад 100 повітряних кульок у національних кольорах України, до кожної з яких була прикріплена фотографія одного з ідентифікованих «зелених чоловічків». Повітряні кульки випускали мешканці міста, які хотіли підтримати один із підрозділів із Житомира, що воює на фронті – *вони кидали гроші у скриньку, обирали фотографію терориста та, прикріпивши її до кульки, випускали в небо* [SP 7/14 [a]: 4; SP@3].

Допомога з Польщі найчастіше направлялась людям, яких поляки знали. Зазвичай це були представники польської національної меншини, які, зрештою, самі часто здійснювали дії з метою отримання допомоги з батьківщини своїх предків. Так було в Бердянську, у якому діяло ПКOT «Відродження». Саме це Товариство звернулось до міста-партнера Бельсько-Бяла з проханням про надання допомоги, яку воно збиралось використати для підтримки *воїнів, патріотів України, що захищають не лише кордони України, але також, зважаючи на геополітичні нюанси, кордони всієї Європи*. Польська сторона передала тоді понад 300 кг лікарських засобів, які, завдяки членам організації та активістам з місцевої парафії, були доставлені до Польського дому. Отримана гуманітарна допомога була передана на фронт для лікування бійців, які воювали в Писках, і до прифронтових шпиталів [Odrodzenie@5]. У міру можливостей представники польської спільноти намагалися підтримувати бійців. *Члени Товариства систематично підтримують військових та волонтерів, які захищають країну в околицях Бердянська, збираючи продукти харчування, медикаменти та засоби гігієни* [Odrodzenie@1].

Fot. 88. Wolontariusze i żołnierze przed szpitalem. Źródło: [DK@4](#)

Фото 88. Волонтери та військовослужбовці перед шпиталем. Джерело: [DK@4](#)

Натомість члени Спілки поляків з Боярки організували поїздку до військового шпиталю у Клевані, на Рівненщині. Вона була запланована як «подарунок» пораненим до Дня Збройних сил України та Святого Миколая [за григоріанським календарем]. Пораненим привезли *мандарини, печиво та інші солодощі* і, найголовніше, домашню випічку, яка

нагадала їм про родину та дім. Але найбільше значення мала сама присутність і добре слово волонтерів. Варто підкреслити, що в шпиталі також працювали лікарі Варшавського військового медичного інституту [DK@4].

Високо оцінюючи зусилля лікарів та всього медичного персоналу, задіяного на фронтах АТО, волонтери Спільноти поляків «Без кордонів» з Боярки вирішили висловити їм подяку у нетрадиційній формі. Після проведення консультацій зі штабом Головного військового клінічного госпіталю в Києві, вони вирішили допомогти з облаштуванням алеї туй, які висаджували бійці, що тут лікувались [так вони дякували за врятоване життя]. Поляки звернулися по допомогу до науковця і лісівника Сергія Ірклєнка, який розробив проект висадки насаджень. Це було зроблено за допомогою польських волонтерів [DK 21/20: 11]

Допомога тим, хто її потребує, надавалась ще в період Майдану. До неї долучались перевірені друзі – в тому числі партнери з Польщі. Завдяки зусиллям голови Шепетівського осередку СПУ Валентини Пасічник двох українців вдалося відправити на лікування до Польщі. До міста-партнера Шепетівки – Живця було направлено поранених учасників Майдану – *Володимира Бученка та Графа Афанас'яде*. Вони прибули до лікарні 1 березня 2014 року. Це стало можливим завдяки зусиллям людей доброї волі з України та Польщі. Варто підкреслити, що витрати на лікування поранених покривала міська влада Живця [SP 3/14 [b]: 1]. Допомогу отримав також танкіст Анатолій Сціньський, яким опікувалися представники Товариства «Кресовяки». Вони передали пораненому бійцю одяг та смартфон, адже його госпіталізували без особистих речей, які він втратив на фронті. *Майже щодня хтось з вінницьких поляків відвідував молодого земляка зі Славуті, а міська та районна влада робила все для того, щоб лікування поранених у боях на сході України бійців проходило без проблем* [SP 6/15: 3; SP@26].

Національні меншини неодноразово доводили, що їх хвилює майбутнє України. Вони проводили різноманітні заходи, спрямовані на підняття бойового духу бійців. 26 лютого 2015 року в Гайсинському Будинку культури відбувся *благодійний концерт для бійців 9-го моторизованого батальйону територіальної оборони Вінниччини. На концерті під назвою «Україна єдина!» перед бійцями виступили колективи художньої самодіяльності, які співпрацюють з громадськими організаціями національних меншин Вінницької області: дуєт у складі Андрія та Наталії Сенченків з Вінницького обласного центру культури та мистецтва циганського народу «Девлеса, Ромале!». (З богом, цигани), вокальний ансамбль «Срібні голоси», що діє при Вінницькій культурно-освітній спілці поляків, та народний аматорський*

в околицях Бердiana, збираjąc żywność, leki i środki czystości [Odrodzenie@1].

Natomiast członkowie Związku Polaków z Bojarki zorganizowali wyjazd do Wojskowego Szpitala w Klewaniu na Rówieńszczyźnie. Został on zaplanowany jako „prezent” dla rannych z okazji Dnia Sił Zbrojnych Ukrainy i Świętego Mikołaja [wg kalendarza gregoriańskiego]. Ranni otrzymali *mandarynki, ciastka i inne słodycze*, ale najważniejsze okazały się być domowe wypieki, które przypominały rodziny i domy. Najistotniejsza była jednak sama obecność i dobre słowo wolontariuszy. Warto podkreślić, że w szpitalu tym pracowali również lekarze z polskiego Wojskowego Instytutu Medycznego w Warszawie [DK@4].

Mając świadomość wysiłku lekarzy i całego personelu medycznego zaangażowanego na froncie ATO wolontariusze Związku Polaków „Bez Granic” w Bojarce zdecydowali się na niekonwencjonalną formę podziękowania. W ścisłym porozumieniu z komendanturą Głównego Wojskowego Szpitala Klinicznego w Kijowie podjęli decyzję o pomocy w zagospodarowaniu alei tu posadzonych pod szpitalem przez leczonych tu żołnierzy (tak dziękowali oni za ocalenie życia). Polacy poprosili o pomoc Serhija Irklienkę, naukowca i leśnika, który opracował prawidłowy wygląd nasadzeń. Te zrealizowano z pomocą polskich wolontariuszy [DK21/20: 11].

Pomoc dla potrzebujących podejmowano już w okresie Mайдану. Wykorzystywano w tym celu wypróbowanych przyjaciół – między innymi partnerów z Polski. W wyniku działań Walentyny Pasicznyk prezes ZPU w Szepietówce udało się doprowadzić do podjęcia leczenia dwóch Ukraińców w Polsce. W partnerskim mieście Szepietówki – Żywcu, znaleźli się poszkodowani majdanowcy – *Włodzimierz Buczenko oraz Graf Afanasjade*. W szpitalu byli już 1 marca 2014 roku. Było to możliwe dzięki wysiłkowi i zabiegom ludzi dobrej woli z Ukrainy i z Polski. Warto podkreślić, że koszt leczenia rannych wziął na siebie samorząd Żywca [SP 3/14 [b]: 1]. Podobnie było w przypadku czołgisty Anatola Ścińskiego, którym zaopiekowali się przedstawiciele Stowarzyszenia „Kresowiacy”. Dzięki nim ranny dostał ubranie i smartfona, gdyż do szpitala trafił bez rzeczy osobistych, które utracił na froncie. *Prawie codziennie ktoś z winnickich Polaków odwiedza młodego ziomka ze Sławuty, ale i władze miasta i obwodu czynią wszystko, by leczenie rannych w walkach na wschodzie żołnierzy przebiegało bez zakłóceń* [SP 6/15: 3; SP@26].

Mniejszości narodowe wielokrotnie pokazywały, że bliska jest im przyszłość Ukrainy. Podejmowały różne akcje, których celem było podnoszenie morale walczących. W dniu 26 lutego 2015 roku w znajdującym się w mieście Hajsyna Domu Kultury odbył się *koncert charytatywny dla żołnierzy 9 batalionu zmotoryzowanego obrony terytorialnej Winniczczyny. Na koncercie zatytułowanym „Ukraina jest jedyna!” przed żołnierzami*

mi wystąpiły amatorskie zespoły artystyczne, działające przy organizacjach społecznych mniejszości narodowych z obwodu winnickiego: duet Andrzeja i Natalii Senczenko z Winnickiego Regionalnego Centrum Kultury i Sztuki Narodu Romskiego „Dewlesa, Romale!” (Z Bogem, Cyganie), zespół wokalny Srebrne Głosy, działający przy Winnickim Kulturalno-Oświatowym Związku Polaków, oraz ludowy amatorski zespół wokalny „Simche” (Radość) z Winnickiego Obwodowego Żydowskiego Centrum Dobroczynnego „Hesed-Emuna”. Impreza odbyła się dzięki pomocy Wydziału do spraw Mniejszości i Religii Administracji Obwodowej oraz władz miasta Hajsyna [SP 3/15: 22].

Podobne struktury powstawały na całej Ukrainie, przykładowo w Charkowie, w którym przy miejscowych strukturach „Caritas” uruchomiono Centrum Społeczne. Zajmowało się ono zdobywaniem i rozprowadzaniem żywności, leków i innej pomocy materialnej dla potrzebujących. Z tej pomocy mogą korzystać w pierwszej kolejności imigranci, rodziny wielodzietne, chorzy i samotni, bezdomni. Centrum pozyskiwało na swoją działalność środki zewnętrzne, w tym również z Polski. Było to możliwe m.in. dzięki zaangażowaniu miejscowego KG RP i MSZ. W ramach projektu finansowanego ze środków Polskiej Pomocy Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP zakupiono wielorazowe maseczki ochronne, płyny antybakteryjne, rękawiczki jednorazowe, paczki żywnościowe, kombinezony ochronne, termometry bezdotykowe, lampy bakteriobójcze [PCH 3/20 [b]:10; PCH 3/20 [a]: 11].

Do działań na rzecz obrońców włączały się również struktury kościoła katolickiego i współpracujących z nim organizacji. Obok najbardziej oczywistej pomocy charytatywnej podejmowały one również akcje mające na celu poprawę morale walczących. Parafia św. Jana Pawła II w Sokolnikach, dzielnicy Lwowa, zorganizowała dla obrońców Ukrainy spektakl teatralny. W ten sposób złożyła im świąteczne życzenia. Przedstawienie „Pewnego razu na Boże Narodzenie” wystawił Teatr Chrześcijański „Emmanuel” ze Lwowa. Cieszył się on zainteresowaniem, a jeden z obecnych wojskowych Bogdan Kołontajewski zaznaczył, że dla wojska takie przedstawienia są bardzo potrzebne. „To pozwala nam sobie uświadomić, że o nas nie zapomniano. Trudy, jakie niesie ze sobą służba wojskowa, bywa, że są dla nas źródłem frustracji. Dlatego wsparcie duchowe jest nam bardzo potrzebne. Nie można żyć bez wiary”. Podobne działania nie były w przypadku teatru niczym wyjątkowym, jego aktor Wasyl Grabiński mówił, że: on i jego koledzy jeżdżą do jednostek wojskowych i prezentują tam spektakle [SP 1/22: 12].

Wybuch wojny polskie media powitały licznymi wypowiedziami z całego świata i relacjami z walk. Listy nadchodziły z całego świata, zarówno od organizacji jak i przyjaciół...

Młodzież Franciszkańska działająca przy parafii św.

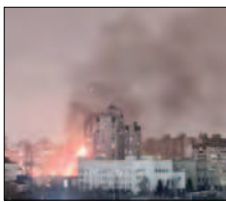
вокальний ансамбль «Сімхе» (Радість) Обласного єврейського благодійного центру «Хесед-Емуна». Захід відбувся за підтримки Управління у справах національностей та релігій Вінницької облдержадміністрації та Гайсинської міської ради [SP 3/15: 22].

Подібні структури створювались по всій Україні. Наприклад, у Харкові при місцевих структурах організації «Карітас» було створено Соціальний центр. Він займався збором та розподілом продуктів харчування, медикаментів та іншої матеріальної допомоги тим, хто цього потребує. Цією допомогою могли скористатися, в першу чергу, мігранти, багатодітні сім'ї, хворі, самотні та бездомні люди. Для здійснення діяльності Центр залучав кошти із зовнішніх джерел фінансування, в тому числі, з Польщі. Це було можливим завдяки допомозі Генерального консульства Республіки Польща та Міністерства закордонних справ. У рамках проекту, фінансованого за програмою «Польська допомога» Міністерства зовнішніх справ РП, було закуплено багаторазові захисні маски, антибактеріальні розчини, одноразові рукавички, продуктові набори, захисні комбінезони, безконтактні термометри, бактерицидні лампи. [PCH 3/20 [b]: 10] [PCH 3/20 [a]: 11].

До діяльності, спрямованої на допомогу захисникам батьківщини, долучалися також структури католицького костелу та організації, які з ним співпрацюють. Окрім найбільш очевидної благодійної допомоги, вони також проводили акції, метою яких було підняття морального духу бійців. Парафія св. Івана Павла II у мікрорайоні Львова Сокольники підготувала театральну виставу для захисників України. Так вона привітала їх з Різдвом Христовим. Виставу «Одного разу на Різдво» показав Християнський театр «Еммануїл» зі Львова. Вона дуже сподобалась глядачам, а один із присутніх військовослужбовців, Богдан Колонтаєвський, сказав, що військовим такі заходи дуже потрібні. «Це розуміння того, що про нас не забули. Труднощі, які можуть виникати під час проходження військової служби, іноді вибивають з колії. Тому духовна підтримка нам дуже потрібна. Не можна жити без віри». Цей театр не вперше організовує подібні акції. Його актор, Василь Грабинський, розповідав, що він та його колеги їздять до військових частин і показують там вистави [SP 1/22: 12].

На початку війни у польських ЗМІ з'явилися численні заяви з усього світу та репортажі з поля бою. Листи приходили з усього світу, як від організацій, так і від друзів...

Спільнота францисканської молоді, що діє при парафії св. Антонія у Львові, організувала Великодній ярмарок. Під час ярмарку можна було придбати листівки, свічки та великодній декор ручної роботи. Були тут також солодоці, зокрема, пряники у фор-

Wojna na Ukrainie Rakiety spadły na Kijów

Domy mieszkalne w płomieniach, tysiące ludzi uciekających na zachód. Rosyjski atak na Ukrainie jest kontynuowany. Prezydent Zełenski zarząca Moskwie atakowanie obiektów cywilnych.

Ukraina informuje o ostrzale rakietowym stolicy kraju – Kijowa. Władze miasta podały, że trafiony został m.in. blok mieszkalny. „Straszne rosyjskie ataki rakietowe na Kijów” – napisał na Twitterze minister spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Kuleba, porównując sytuację do roku 1941 i ataków ze strony nazistowskich Niemiec.

Ukraińska armia podaje, że toczy walki z nacierającymi oddziałami rosyjskimi na północ od Kijowa. Do starć miało dojść m.in. w miejscowości Dmyr, ok. 45 kilometrów od ukraińskiej stolicy, oraz w Iwankowie, ok. 80 km na północ od Kijowa. „Dotarła tam duża liczba czołgów wroga” – przekazało w mediach społecznościowych ukraińskich sił zbrojnych.

Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski poinformował w nocy, że wyniku rosyjskiej ofensywy zginęło już 137 ukraińskich żołnierzy, a 316 zostało rannych. Podkreślił, że Rosja zaatakowała całe terytorium jego kraju.

Zełenski zarzucił rosyjskiej armii atakowanie obiektów cywilnych. – Mówicie, że obiekty cywilne nie są waszym celem. Ale to kolejne z waszych kłamstw – powiedział. Prezydent pochwalił Ukraińców za ich heroiczną odwagę w obliczu rosyjskiej inwazji. Zapewnił, że ukraińska armia robi wszystko co możliwe, aby bronić kraj.

Mer Kijowa Witalij Kliczkow opublikował w nocy w mediach społecznościowych film, pokazujący pożar w trafionym rakietą bloku mieszkalnym. Władze Kijowa poinformowały o trzech osobach rannych, w tym jednej w stanie ciężkim.

Prezydent Zełenski podejrzewa, że rozpoczęta przez Rosję inwazja ma na celu usunięcie go z urzędu. – Z naszych informacji wynika, że jestem celem numer jeden, a moja rodzina celem numer dwa – powiedział. Podobnego zdania są władze w Waszyngtonie. Zełenski powiedział, że NATO nie chce przyjąć Ukrainy w swoje szeregi a jego kraj pozostał zdany sam na siebie. Wcześniej, w czwartek wieczorem, Zełenski ogłosił pełną mobilizację, która ma trwać 90 dni i zakłada wezwanie do służby poborowych i rezerwistów.

Denizetowska agencja ds. uchodźców UNHCR szacuje, że już około 100 tys. osób zdecydowało się na Ukrainie na opuszczenie swoich domów i ucieczkę przed działaniami zbrojnymi. – Są wyraźne i znaczące ruchy ludności w kraju, widac ruch w stronę granic i za granicę – przekazała rzeczniczka UNHCR. W związku z groźbą ostrzale tysiące ludzi spędyli minioną noc na stacjach kijowskiego metra.

(DPA, AFP/szym).

Polscy przyjaciele z nami...

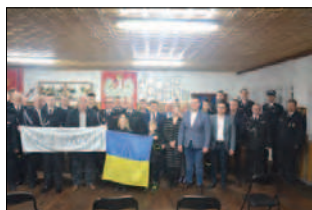
Наукова рада Інституту політичних наук і управління Університету Марі Кюрі-Склодовської в Любліні на засіданні 25 лютого 2022 р. ухвалила наступне.

Академічна спільнота Інституту політичних наук і управління УМКС із жахом і недовірою сприйняла новину про агресію Росії проти України. Ця агресія нічим не була спровокована, вона є проявом імперської стратегії Росії, суперечить елементарним принципам міжнародного права, у тому числі й гуманітарного права. Це порушення територіальної цілісності України та її суверенітету, руйнування цієї держави та величезні страждання мирного населення. Це загрожує існуванню демократичної й незалежної України та міжнародному порядку в Європі. Ми виступаємо проти таких дій Росії і - засуджуємо їх.

Перед обличчям нерівної боротьби з агресором ми висловлюємо солідарність та емоційний зв'язок із гордим і хоробрим українським народом, з нашими академічними партнерами в Україні, з українськими студентами, докторантами та співробітниками, що разом з нами творять академічну спільноту УМКС. У цей драматичний і трагічний момент історії України ми з вами.

Разом з усією академічною спільнотою Польщі висловлюємо солідарність у будь-якій формі із суверенною і демократичною Україною та її народом перед обличчям російської агресії.

Д-р Marek PIETRACZ,
директор інституту політичних наук та адміністрування УМКС, професор.

W tak trudnych chwilach jesteśmy z Wami, sercem i myślami!

Zdjęcia z zebrania sprawozdawczego w Ośrodku Straży Pożarnej Bronisław Dvorski koło Łodzi.

Pozdrawiam, Włodzisław KACZMAREK,
pracownik Rady miejskiej partnerskiego miasta Rzgów.

Шановні українські колеги, дорогі друзі, у цей надзвичайно складний для України час прагнемо висловити нашу щирі підтримку й повну солідарність з українським народом. Рішуче засуджуємо брутальну російську агресію, яка не залишила байдужим нікого. Польська влада, суспільство й ми, академічна спільнота університету ім. Марії Кюрі-Склодовської, готові надати посильну допомогу всім українським друзям, які її потребують. Наш університет організовує підтримку студентам з України, приднується до збору коштів та готується до прийому біженців.

Ми хочемо, щоб ви знали й пам'ятали, що кожен з вас, хто вирішить приїхати, не буде залишений напризволяще – у Польщі у вас є друзі, на яких ви можете розраховувати. Якщо вам потрібна допомога вже зараз, то напишіть, яка саме і ми докладемо зусиль, щоб вам її надати.

Віriamo в перемогу. Слава Україні!
Професор Валентин БАЛЮК,
директор Центру Східної Європи,
університету ім.Марії Кюрі-Склодовської.

Зwiązek Polaków w Rumunii deklaruje pełną solidarność z narodem ukraińskim zmagającym się z rosyjską inwazją.

Jednocześnie informuje, że gotów jest do niesienia pomocy i wsparcia uchodźcom z Ukrainy. Informacji na ten temat udziela Dom Polski w Suczawie pod podanymi niżej numerami telefonów.

Gerwazi LONGER,
Prezes Związku Polaków Rumunii.

Uniunea Polonezilor din România își declară solidaritatea față de națiunea ucraineană care se luptă cu invazia rusească.

Vă aducem la cunoștință că suntem dispusi să oferim ajutor și sprjin refugiaților din Ucraina. Informații puteți primi de la Dom Polski (Casa Polonă) din Suceava la numerele de telefon de mai jos.

0736357138 – Michalina
0733959660 – Ela
0723140886 – Carmen

Şzanowny Panie Prezesie, pragnę poinformować, że Zrzeszenie "Media polskie na Litwie" tuż po rosyjskiej inwazji wystosowało list otwarty "Do Rodaków i kolegów dziennikarzy na Ukrainie, Białorusi i w Rosji", w którym dalo wyraz swej duchowej łączności oraz solidarności ze wszystkimi Polakami, którzy zostali wciągnięci przez zbrodniczy tandem reżimów Putina i Łukaszenki do bratobójczej wojny. Szczegółne wyrazy wsparcia kierowane są do kolegów-dziennikarzy, zaangażowanych w działalność polskich redakcji na Ukrainie, ale też na Białorusi i w Rosji, gdzie wolne media od lat były prześladowane.

Jako członek Rady Federacji "Media polskie na Wschodzie" zwracam się z ogromną prośbą o udostępnienie wszelkich posiadanych kontaktów mailowych do polskich organizacji, parafii, a przede wszystkim - ośrodków medialnych na Ukrainie, Białorusi i w Rosji. W miarę naszych możliwości rozsyłamy ten list do kolegów-redaktorów, ale zależy nam, by dotarł jak najdalej.

Bede niezmiernie zobowiązany za każdą pomoc w jak najszerszym upowszechnieniu treści tego listu. W załączniku przesyłam całość oświadczenia, podając także link do informacji o tym na portalu Wlnoteka.lt

Z wyrazami szacunku,
Walenty WOJNILKO,
prezes Zrzeszenia „Media polskie na Litwie”,
członek Rady Federacji "Mediów polskich na Wschodzie".

Ukraina budzi międzynarodową społeczność. Tak bywało kiedyś, gdy koncerty na tej ziemi nie były tylko wspólnym polsko-ukraińskim plasmem. Stanowily o ogromnej potrzebie wzajemnych kontaktów i spotkań. A dzisiaj z zalem obserwujemy to, co dzieje się na Ukrainie, potępiamy ten akt pogwałcenia prawa międzynarodowego przez Rosję. Jesteśmy z Wami, UKRAINO!

Lucja CZARNECKA,
profesor muzyki z Krakowa.

Ukraina budzi międzynarodową społeczność. Tak bywało kiedyś, gdy koncerty na tej ziemi nie były tylko wspólnym polsko-ukraińskim plasmem. Stanowily o ogromnej potrzebie wzajemnych kontaktów i spotkań. A dzisiaj z zalem obserwujemy to, co dzieje się na Ukrainie, potępiamy ten akt pogwałcenia prawa międzynarodowego przez Rosję. Jesteśmy z Wami, UKRAINO!

Lucja CZARNECKA,
profesor muzyki z Krakowa.

Demonstracja przeciwko napaści na Ukrainę. Solidarni z Ukrainą. Manifestacja pokojowa na placu Wolności w Poznaniu Ukraina flaga fot. Stawek Wachala Drugidzien wojny na Ukrainie. Bombardowanie Kijowa i gorzkie wystąpienie prezydenta Zełenskiego

Tysiące ludzi przed konsulem rosyjskim. „Bracia Ukraincy, wybaczciel!”

Kochani Ukraińcy, Bukowińcycy. Byliście, jesteście i zawsze będziemy razem, na dobre i na złe. Byliście z Wami wtedy, gdy dawaliśmy nam radość, taniec, śpiew, przyjaźń. Teraz, gdy przyszedł trudny czas, też jesteśmy z Wami. Wasz ból, niepokój jest naszym bólem. Wasza walka o Ojczyznę jest w naszym sercach. Martwimy się, odczuwamy wielki niepokój o Wasze losy. Nasze myśli skierowane są teraz do Was. Bądźmy Was wspierać, pomagać i dodawać nadziei na lepsze jutro. Wierzmy, że ono nastąpi. Nic i nikt nam tego nie odbierze, bo jesteśmy jedną wielką rodziną – Rodziną Bukowińską. Ślawa Ukrainie! „Ślawa Ukraini!”

Stowarzyszenie „Bukowińcycy”, Lublin.

Drodzy Uczniowie oraz Nauczyciele, z wielkim niepokojem obserwujemy to, co dzieje się na Ukrainie. Chcemy zaznaczyć, że potępiamy ten akt pogwałcenia prawa międzynarodowego przez Rosję.

Społeczność naszej szkoły jest teraz myślni o obywatelami Ukrainy. Jeśli jest coś, co moglibyśmy dla Was zrobić, to prosimy o znak.

Tymczasem przesyłamy listy napisane przez uczniów naszej szkoły.

Nie jesteście sami ! Jesteśmy z Wami!

Z wyrazami szacunku,
Zaneta CHYLEWSKA
w imieniu Dyrektorki Polskiej Sobotniej Szkoły im. Marii Skłodowskiej-Curie w Moss (Norwegia).

Wojtek ORNACKI

Żegnaj córeczko
Żegnaj córenko ! Tatusi Cię ścisła blondyneczko moja ty śliczna błękitnooka
musisz zrozumieć wojna przyszła dziś Cię zostawiam przy polskiej granicy nie mogę wrócić już do Ciebie bo ide walczyć o nasz DOM gdybym nie wrócił czekaj na mnie być może się spotkamy w niebie... wo

o Walerij СИРОТЮК,
греко-католицький священник
Изиди с миром

Окупантам

По переулку бродит эхо
Вечерней суety живых,
И тень давно ушедших в вечность,
На камнях засыпает пыль.
И призрак утра на заборах досках,
Расчерчивает инем рассвет,
Блещет фонари остылым воском
А в монастырских окнах – свет.
Украдкой шагом меряют миряне
Мирскую жизнь – от дома в мир иной,
Где за стеной, намоленной веками,
Иная жизнь и грех всему виной.
Там иннок думает иначе,
Иначе быть и не должно,
Там радостно, когда свеча заплачет,
И горько на душе, когда смешно.
Там тишина в объятьях колокольным
Настраивает жизнь на новый лад,
И ад уже не ад, а дом с застольем,
Где все едино, хлеб один едят.
Зачем, иная жизнь, сюда стучишься,
Своим уставом в монастырь чужой,
Слепой тут среди ликов видит лица,
А грочке колокола молитв немои.
Запрячу сердце я за черной рясой,
Чело встречают три перста,
И боль в объятьях усмияю
в пронзенных дланях Христа...
Остынь, постой, мой русский человек,
Сейя глаголю на твоём родном –
твой мир с войной.

Твоя вина, что я за киевской
стенной сжигают сотни свечек:

Не приходи ко мне с войной...
Не приходи, твой мир не мой!
Товарищ, верь, Парузия грядет
Господь един.
Пред Ним померкнут боги
и златоглавые чертоги уйдут в небытие.
И на осколках вашей власти,
Грчка калина зацвіте на щастя,
Усім народам на землі.

Fot. 89. Właśnie wybuchła wojna... Źródło: GPB 179/22 [a]: 3; GPB 179/22 [b]: 3
Фото 89. Тільки що почалася війна... Джерело: GPB 179/22 [a]: 3; GPB 179/22 [b]: 3

Fot. 90–93. Wolontariusze w trakcie działań. Źródło: KG@8
Фото 90–93. Волонтери під час заходів. Джерело: KG@8

Antoniego we Lwowie zorganizowała kiermasz Wielkanocny. Podczas kiermaszu można było nabyć pocztówki, świece i dekoracje świąteczne zrobione ręcznie. Nie zabrakło również słodyczy, między innymi pierniczków w formie gołębia, symbolizujących nadzieję na zwycięstwo dobra nad złem. Jednak największym zainteresowaniem cieszyły się palmy wielkanocne. W trakcie imprezy zebrano 34 tysiące hrywien, które zostały przekazane na potrzeby ukraińskiej armii. Wcześniej młodzi franciszkanie zbierali środki na pomoc dla najbardziej potrzebujących. Podjęli oni działania charytatywne i różne formy wolontariatu na rzecz obrony. Chodziliśmy na dworzec kolejowy, aby nakarmić tam uciekinierów. Przyjeżdża tam wiele osób spragnionych, głodnych, zmarzniętych. Godzinami czekają na pociągi. Więc przychodziliśmy do nich z herbatą, przekąskami i dobrym słowem. W taki sposób podtrzymywaliśmy ich na duchu – opowiedziała Wiktoria Wasyluk z lwowskiej Młodzieży Franciszkańskiej. Dołączaliśmy się również do wiązania siatek maskujących. Piekliśmy ciasteczka dla żołnierzy na froncie. Staramy się brać udział w różnych rodzajach wolontariatu, bo każdy chce dołączyć do tego zwycięstwa – powiedziała Wiktoria [KG@8].

мі голуба, що символізує надію на перемогу добра над złem. Проте найбільшу зацікавленість викликали великодні гілочки. Під час заходу було зібрано 34 тисячі гривень, які були передано на потреби української армії. Раніше молоді францисканці збирали кошти на допомогу тим, хто найбільше її потребує. Вони займалися благодійною діяльністю та різними формами волонтерської діяльності, спрямованої на допомогу захисникам батьківщини. «Ми ходили на залізничний вокзал і годували біженців. Туди приїжджає дуже багато людей, які страждають від спраги, голоду і холоду. Вони годинами чекають на потяги. Тож ми приходили до них із чаєм, їжею та добрим словом. Так ми підтримували їх моральний дух», – розповіла Вікторія Василюк, член Львівської спільноти францисканської молоді. «Ми також в'язали маскувальні сітки, пекли печиво для бійців, які воюють на фронті. Ми намагаємось брати участь у різних видах волонтерської діяльності, тому що кожен хоче зробити щось для перемоги», – розповіла Вікторія [KG@8].

У лютому 2022 року у Львові було створено Антикризисний штаб гуманітарної допомоги Львів-

ської архидієцезії. До його складу увійшли представники духовенства, релігійної місії «Карітас» Римсько-Католицької церкви в Україні, організації «Лицарі Колумба» та волонтери. Своє перше організаційне засідання вони провели в митрополичій базиліці. Штаб координував надання допомоги, що надходила з Польщі та інших європейських країн, і діяв за підтримки фонду Semper Fidelis із місцезнаходженням у Ланьцуті. Саме там збиралась гуманітарна допомога, яка потім направлялась в Україну.

«Також хочу повідомити, що допомога, яка надійшла до нас, уже частково розподілена між людьми, які знаходяться на кордоні. Станом на сьогодні, на ранок, можу сказати, що ситуація з біженцями на кордоні вже знаходиться під контролем. Тобто вони не голодні, всі нагодовані, а людей там усе менше (...). Добре, що ситуація тут, на заході, на кордоні з Польщею, вже контрольована. Зараз ми зосереджуємо всі зусилля нашого Антикризисового штабу на те, щоб направити якомога більше допомоги на схід. Тому що ми отримуємо інформацію зі східних територій, зокрема, зі столиці, про те, що не вистачає їжі. Така сама інформація надходить із Харкова. Ми не знаємо, як будемо доставляти туди вантажі, тому що ситуація там все ще небезпечна, напружена, тривають бої. Але ми плануємо доставляти продукти харчування, принаймні туди, де це можливо, великими фурами, а потім меншими транспортними засобами розвозити їх людям. Сьогодні протягом дня ми плануємо відправити на схід чотири фури з продуктами харчування. А вночі кордон має перетнути кілька фур із продуктами харчування та різними лікарськими засобами для лікарень». В роботі штабу брали участь волонтери, незалежно від походження. Володимир Ільницький так охарактеризував ситуацію: «Ми розвантажуюмо гуманітарну допомогу з Польщі, будемо передавати її на потреби армії. Сьогодні ми ведемо дуже важку війну з Росією, з агресором. Наші воїни гинуть за свободу. Ми будемо боротися до кінця. Іншого виходу немає». «Воювати доводиться не тільки чоловікам, – додає Іванка Береза. – Ми в тилу також повинні подбати про захист наших військових. Тому я прийшла сюди, щоб допомогти. Ми навели лад у цьому приміщенні, приймаємо гуманітарну допомогу. Ми маємо робити все, що можемо, щоб вистояти. Тому прошу всіх не сидіти на диванах, не ховатися по підвалах, а допомагати, хто чим може – словом, молитвою, фізичною працею. Разом, тільки разом ми переможемо». [KG 5/22 [a]: 11].

Типовою акцією, яка сприяє підняттю морального духу та демонструє самовідданість польських членів українського суспільства є проект «Разом – пліч-о-пліч». Його метою було донесення до громадськості інформації про участь поляків у АТО.

W lutym 2022 roku we Lwowie powołany został Antykryzysowy Sztab Pomocy Humanitarnej archidiecezji lwowskiej. W jego skład weszli przedstawiciele duchowieństwa, Caritas Kościoła Rzymskokatolicka Ukrainy, Rycerze Kolumba, wolontariusze, którzy na swoje pierwsze posiedzenie organizacyjne zebraли się w bazylice metropolitalnej. Sztab koordynował pomoc napływającą z Polski i pozostałych państw europejskich, działał w oparciu o Fundację Semper Fidelis mającą siedzibę w Łanćucie. To tam koncentrowano pomoc, którą następnie kierowano na Ukrainę.

Chciałbym też poinformować was, że pomoc, która do nas dotarła, już została w części rozdana tym, którzy są przy granicach. Na dzień dzisiejszy, poranek, mogę powiedzieć, że granica z uchodźcami jest już opanowana. Czyli nie są głodni, wszyscy są nakarmieni i coraz mniej jest tam ludzi (...). To dobrze, że mamy tutaj na zachodzie, przy granicy z Polską sytuację już opanowaną. Natomiast teraz wszystkie siły naszego Sztabu Antykryzysowego koncentrujemy na tym, aby wysłać jak najwięcej pomocy na wschód. Ponieważ mamy informacje z terenów wschodnich, szczególnie ze stolicy, że brakuje żywności. Również z Charkowa. Nie wiemy jak będziemy dostarczać, ponieważ sytuacja jest tam nadal niebezpieczna, napięta, trwają walki. Ale planujemy dostarczyć, przynajmniej gdzie się da, dużymi TIR-ami żywność, a potem małymi transportami dalej do ludzi. Dzisiaj w ciągu dnia planujemy wysłać na wschód cztery TIR-y żywności. I w nocy ma przekroczyć granicę kilka TIR-ów z żywnością i z różnymi lekami do szpitali. W pracy sztabu włączali się wolontariusze niezależnie od swojego pochodzenia. Wołodimir Ільницький так opisywał sytuację: Rozładowujemy pomoc z Polski, będziemy ją przekazywać na potrzeby wojska – mówi. – Mamy dziś bardzo trudną wojnę z Rosją, z agresorem. Nasi żołnierze giną za wolność. Będziemy walczyć do końca. Innego wyjścia nie ma. – Nie tylko mężczyźni muszą walczyć – dodaje Іванка Береза. – Ale i my na zapleczu musimy zabezpieczyć pewną ochronę dla naszych wojskowych. Dlatego tu jestem, by pomagać. Posprzątałśmy to pomieszczenie, przyjmujemy pomoc humanitarną. Wszystko, co możemy, to mocno trwać. Dlatego bardzo proszę wszystkich, by nie siedzieli na kanapach, nie chowali się w piwnicach, ale by pomagali, każdy kto czym może – słowem, modlitwą, pracą fizyczną. Wspólnie, tylko wspólnie zwyciężymy [KG 5/22 [a]: 11].

Również jako typowe działanie mające podnosić morale i pokazujące poświęcenie polskich członków społeczności ukraińskiej można potraktować projekt „Razem – ramię przy ramieniu”. Jego celem było zapoznanie odbiorców z polskim wysiłkiem w ATO. Ekspozycja, przedstawiona w Sali kominkowej drugiej kaponiery, po raz pierwszy na Ukrainie, zawiera materiały, dokumenty historyczne, rodowy, zdjęcia, poświęcone żołnierzom ATO, wolontariuszom, lekarzom polskiego

Fot. 94. Sala kominkowa drugiej kaponierzy podczas imprezy. Źródło: SP 8/17 [b]: 1; DK 16/17: 1

Фото 94. Камінний зал Капоніра № 2 під час виставки. Джерело: SP 8/17 [b]: 1; DK 16/17: 1

pochodzenia, polskim obywatelom którzy brali udział w wydarzeniach na wschodzie Ukrainy w latach 2014–2017. Szczególne miejsce poświęcono tym, którzy swój patriotyzm okupili śmiercią. W wiecznej pamięci pozostaną imiona Ukraińców polskiego pochodzenia, którzy polegali podczas wydarzeń na wschodzie Ukrainy w latach 2014–2017 (...) [DK 2/20: 3; DK 16/17: 1, 4; SP 8/17 [b]: 1]. Wystawę tę prezentowano w różnych miejscach – Kijowie (12 września 2017), Niżynie – wykorzystując dogodnie okazje. Przykładowo kolejną rocznicę Bitwy warszawskiej [DK 5/19: 6; DK 22/18 [a]: 13].

Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankowsku w pierwszych dniach wojny skontaktowało się z Pierwszą Damą Rzeczypospolitej Polskiej Agatą Kornhauser-Dudą. Omówiono wówczas zakres niezbędnej pomocy humanitarnej dla walczącego państwa i narodu ukraińskiego. Niezależnie od tego wspólnie z Fundacją Wolność i Demokracja we współ-

На виставці, розміщеній в Камінній залі Капоніру № 2, вперше в Україні було представлено матеріали, історичні та родинні документи, світлини, присвячені воїнам АТО, волонтерам, лікарям польського походження, громадянам Польщі, які брали участь у подіях на сході України у 2014–2017 роках. Окрема експозиція присвячена тим, хто заплатив життям за свій патріотизм. Імена українців польського походження, які загинули під час подій на сході України у 2014–2017 роках назавжди залишаться в нашій пам'яті (...) [DK 2/20: 3; DK 16/17: 1, 4; SP 8/17 [b]: 1]. Ця виставка проводилась в різних місцях – у Києві (12 вересня 2017 р.), Ніжині – з нагоди пам'ятних дат, наприклад, чергової річниці Варшавської битви [DK 5/19: 6; DK 22/18 [a]: 13].

У перші дні війни представники Центру польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську зв'язались з Першою леді Республіки

Fot. 95. Przekazanie pomocy dla wojskowych i policji. Źródło: CKPDEI-F@1

Фото 95. Передача гуманітарної допомоги військовим та поліції. Джерело: CKPDEI-F@1

Польща Агатою Корнгаузер-Дудюю. Під час розмови обговорювалися обсяги необхідної гуманітарної допомоги воюючій Україні та українському народу. Крім того, Центр польської культури у співпраці з Фондом «Свобода і демократія» та Територіальною обороною м. Мостиська Львівської області підтримував людей, які стояли в чергах. Волонтери готували гарячі страви, розносили їжу та напої, доставлені з Польщі. Водночас товариство організувало доставку з Польщі гуманітарної допомоги. Були створені соціальні структури, через які надавалася допомога тим, хто її потребує. Гуманітарну допомогу передавали батальйонам, які воюють на фронті, підрозділам сил територіальної оборони, поліції, а також переселенцям, жителям малих та великих міст, які знаходяться у зоні бойових дій, лікарням та навіть тваринам. Фури з гуманітарними вантажами з Польщі та Франції прямували до Києва, Харкова, Білої Церкви, Чернігова, Миколаєва, Краматорська та менших населених пунктів, які знаходяться поряд з ними. Благодійну допомогу надавали такі організації, як Фонд «Свобода і демократія», Фонд «Допомога полякам на сході», Товариство «Спільнота польська», Маршалківське управління Підкарпатського воєводства, Фонд «Світ у наших руках» та Фонд «Собача команда». Основним пожертвувачем залишається Канцелярія Президента Республіки Польща [CKPDEI-F@1].

Польські організації не тільки збирали кошти на допомогу, але також намагалися безпосередньо підтримувати біженців із регіонів, охоплених воєнними діями. Про це зворушливо написала директор Польського дому у м. Бар: «Шановні пані та панове! Польський дім у місті Бар – організація, яка протягом багатьох років займалась підтримкою та популяризацією польської культури на Поділлі, з 24.02.2022 р. змушена була змінити свою статутну діяльність. Замість дитячого сміху та гомону тепер ми чуємо плач дітей, а в очах матерів ми бачимо страх. У кімнатах, де діти танцювали і співали, де вони вивчали польську мову і з такою радістю проводили репетиції вистави про «Марисю-сирітку» М. Конопницької, тепер стоять ліжка. Сьогодні Польський дім у м. Бар став місцем, де знаходять притулок та всебічну допомогу люди (переважно сім'ї з дітьми), які втікають із зруйнованих російськими окупантами міст. (...) Щодня на банківський рахунок Польського дому надходять кошти з різних міст Польщі – від друзів і знайомих, а також від людей, яких я особисто не знаю. У цій ситуації збір коштів має дуже велике значення. Для нас важлива кожна копійка. Тому ми раді поділитися з вами вдячністю, яку висловлюють нам біженці» (...) [DPB@1].

Війна повністю змінила діяльність польських скаутських організацій на Волині – членів загонів «Рівне», «Волинь» та «Кростопіль». Вони намагалися

Фот. 96. Pomoc humanitarna od Kancelarii Prezydenta RP. Źródło: CKPDEI-F@1

Фото 96. Гуманітарна допомога від Канцелярії Президента Республіки Польща. Джерело: CKPDEI-F@1

pracy z Obroną Terytorialną w Mościskach w obwodzie lwowskim Centrum Kultury Polskiej wpierało ludzi, którzy stali w kolejkach. Wolontariusze gotowali ciepłe posiłki, rozdawali żywność i napoje dostarczone z Polski. Równolegle organizacja organizowała pomoc humanitarną, która popłynęła z Polski. Zorganizowane zostały struktury społeczne za pomocą, których pomoc przekazywana była potrzebującym. Kierowaną ją do walczących batalionów, formacji obrony terytorialnej, policji, a także *przesiedleńcom, mieszkańcom mniejszych i większych miejscowości, gdzie są prowadzone walki, szpitalom, a nawet zwierzętom*. Przygotowane transporty z Polski i Francji trafiały do Kijowa, Charkowa, Białej Cerkwi, Czernihowa, Mikołajowa, Kramatorska oraz mniejszych miejscowości w ich okolicach. Pomoc charytatywna przekazywana jest przez takie organizacje jak Fundacja Wolność i Demokracja, Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, Stowarzyszenie Wspólnota Polska, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Fundacja „Świat w Naszych Rękach” oraz Fundacja Psia Ekipa. Głównym darczyńcą pozostaje Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej [CKPDEI-F@1].

Polskie organizacje nie tylko zbierały środki pomocowe, ale również starały się bezpośrednio wspierać uchodźców z obszarów objętych działaniami militarnymi. W podniosłych słowach pisała o tym szefowa Domu Polskiego w Barze. Szanowni Państwo. Dom Polski w Barze, organizacja od wielu lat wspomagająca i animująca polskie życie na Podolu, od 24.02.2022 r. była zmuszona zmienić swoją statutową działalność. Zamiast dziecięcego śmiechu i gwaru słychać teraz płacz dzieci, a w oczach matek – wyraz strachu. W salkach, gdzie dzieci tańczyły i śpiewały, gdzie uczyły się języka polskiego i z taką radością ćwiczyły role do przedstawienia o „Marysi sierotce” M. Konopnickiej, teraz stoją łóżka. Obecnie Dom Polski w Barze jest miejscem, w którym ludność (przeważ-

nie rodziny z dziećmi) uciekająca z miast zniszczonych przez rosyjskich okupantów, znajduje schronienie oraz wszechstronną opiekę. (...) Na konto Domu Polskiego codziennie wpływają pieniądze z różnych miast Polski – od znajomych i przyjaciół oraz od ludzi, których osobiście nie znam. Zbiórka pieniężna w zaistniałej sytuacji jest najbardziej potrzebna. Każdy grosz jest dla nas wsparciem. Dlatego z przyjemnością dzielimy się z wami wdzięcznością, którą obdarzają nas uciekinierzy (...) [DPB@1].

Wojna całkowicie zmieniła dotychczasowe funkcjonowanie polskich organizacji harcerskich na Wołyniu – członków hufców „Równe”, „Wołyń” i „Krostopol”. Druhowie starali się wspierać uchodźców i walczących na froncie. Harcerze pomagali w szpitalach i wspierali uchodźców działając w punktach pomocy, prowadzili kuchnie dla potrzebujących. Część z nich zdecydowała się na wstąpienie do obrony terytorialnej, w której wypełniali zadania wynikające z profilu tej organizacji. Wykorzystując swoje międzynarodowe kontakty udało się im pozyskać pomoc od organizacji skautowskich z Kanady, Belgii, Holandii i oczywiście Polski [zarówno od ZHP jak i ZHR], a także innych zaprzyjaźnionych organizacji społecznych. Przekazywali ją bezpośrednio uchodźcom, ale również rozwozili dalej na wschód. Pozyskiwano i przekazywano śpiwory, obuwie, mundury, leki, latarki, żywność itp. W ramach pomocy przekazywano również jedzenie dla schronisk zwierząt – psów i kotów [PF@1].

SKP na Wołyniu również włączyło się do akcji „wojennych”. Wprawdzie kilka starszych osób i matek z dziećmi wyjechało do bliskich w Polsce, ale większość pozostała i włączyła się do działań pomocowych. Przekazujemy obecnie pomoc otrzymaną od parafialnej organizacji charytatywnej „Caritas Spes-Luck” tym członkom SKP, którzy jej najbardziej potrzebują. Część mężczyzn została zmobilizowana, a inni zgłosili się do Obrony Terytorialnej. Natomiast w Tarnopolu PSK-O poprzez swoich polskich znajomych i przyjaciół zaczęło ściągać najpotrzebniejszy sprzęt i inne materiały potrzebne na wojnie. Większość lekarstw i środków medycznych przekazano do szpitali w Kijowie i Sumach. Inne, takie jak termosy, kubki termiczne, śpiwory, koce, latarki, baterie i powerbanki, sprzęt optyczny przekazano do batalionu obrony terytorialnej w Tarnopolu. Polacy z Krzemieńca skoncentrowali się natomiast na udzielaniu wsparcia osobom starszym i uchodźcom ze wschodu. Starali się nikogo nie pozostawić bez wsparcia. Uchodźcy przyjmowani są w prywatnych domach, wynajmuje im się mieszkania. W Husiatyniu na potrzeby uchodźców oddane zostały pomieszczenia zajmowane dotąd przez polską szkołę sobotnią [MW 5–6/22 [c]: 6].

Opisywana sytuacja nie odbiega od tej mającej miejsce w Kowlu. TKP z tego miasta włączyło się w przygotowywanie siatek maskujących, jedzenia dla uchodźców, robieniu bandaży i sortowaniu przekazywanej odzieży.

підтримати біженців та бійців, які воюють на фронті. Скаути допомагали в лікарнях і підтримували біженців, працюючи в пунктах допомоги, на кухнях для нужденних. Деякі з них вирішили вступити до лав територіальної оборони, в якій виконували завдання, що випливали з профілю цієї організації. Завдяки міжнародним контактам, їм вдалося отримати допомогу від скаутських організацій з Канади, Бельгії, Нідерландів і, звичайно, Польщі [як від Союзу польського гарцерства, так і від Спілки гарцерів Речі Посполитої], а також від інших дружніх громадських організацій. Частину допомоги вони роздавали безпосередньо біженцям, а іншу частину – відвозили далі, на схід. Скаутські організації отримували спальні мішки, взуття, уніформу, медикаменти, ліхтарики, продукти харчування тощо та передавали все це тим, хто цього потребує. Крім того, у рамках допомоги притулком для тварин також передався корм для собак і котів [PF@1].

ТПК на Волині також долучилось до «військових» акцій. Щоправда, кілька людей похилого віку та матерів з дітьми виїхало до своїх родичів у Польщу, але більшість членів організації залишилася вдома та долучилась до допомоги. «Зараз ми передаємо допомогу, отриману від парафіяльної благодійної організації «Карітас-Спес-Луцьк» тим членам ТПК, які її найбільше потребують». Деякі чоловіки були мобілізовані, а інші вступили до лав Територіальної оборони. Натомість у Тернополі ПК-ОТ, за допомогою своїх польських знайомих і друзів, почало збирати найнеобхідніше оснащення та інші матеріали, потрібні під час війни. Більшість медикаментів і товарів медичного призначення було передано до лікарень Києва та Сум. Інше – termosy, термокружки, спальні мішки, ковдри, ліхтарики, акумулятори та павербанки, оптичне обладнання – передано батальйону територіальної оборони у Тернополі. Натомість поляки з Кременця зосередили свої зусилля на підтримці людей похилого віку та біженців зі сходу. Вони намагалися нікого не залишити без допомоги. Біженців розселяли по приватних будинках та орендували їм квартири. У Гусятині на потреби біженців передали приміщення, які раніше займала польська суботня школа [MW 5–6/22 [c]: 6].

Така сама ситуація була у Ковелі. Ковельський осередок ТКП долучився до в'язання маскувальних сіток, приготування їжі для біженців, виготовлення перев'язувальних матеріалів та сортування отриманого одягу. В цьому випадку, як і в усіх інших, така діяльність була можлива лише завдяки допомозі зовнішніх організацій [MW 7–8/22: 10].

Найважливішою задачею мешканців Здолбунова було забезпечення можливості функціонування міста, у якому вже на початку квітня знаходилось понад 1500 переселенців зі сходу. В свою чергу, члени

місцевого осередку ТПК, використовуючи свої можливості, також збирали різну гуманітарну допомогу, яку можна було передати на фронт. Пожертви надходили не лише з Польщі, а й від членів організацій з інших країн. За їх словами, ніяких «папірців», ніхто ні від кого не вимагав. *«Ми не перевіряємо документи, тому що деякі з цих людей втекли, як то кажуть, голі та босі. Якщо люди приходять, значить їм потрібна допомога»* [MW 5–6/22 [c]: 6; MW 5–6/22 [d]: 11]. Так було всюди, де діяли польські структури – наприклад, на Житомирщині, де проводилася акція «Поляки полякам в Україні» [PR@].

Także i w tym przypadku, podobnie jak we wszystkich pozostałych taka działalność była możliwa jedynie dzięki pomocy zewnętrznej [MW 5–6/22 [b]: 10].

Najważniejszym zadaniem dla mieszkańców Zdołbunowa było zapewnienie możliwości funkcjonowania miasta w sytuacji, kiedy już na początku kwietnia znajdowało się w nim ponad 1500 przesiedleńców ze wschodu. Niezależnie od działań w tym zakresie członkowie miejscowego TKP wykorzystując swoje możliwości również zbierali różne środki materialne, które można było przekazać na front. Dary otrzymywano nie tylko z Polski, ale także od członków organizacji przebywających w innych państwach. Jak twierdzono nikt nikogo nie pytał o żadne „papiery”. *Nie sprawdzamy dokumentów, ponieważ niektórzy z tych ludzi uciekli, jak to się mówi, nadzy i bosi. Jeśli ludzie przychodzą, to znaczy, że potrzebują pomocy* [MW 5–6/22 [c]: 6; MW 5–6/22 [d]: 11]. Podobnie było wszędzie tam, gdzie znajdowały się struktury polskie – choćby na Żytomierszczyźnie, gdzie prowadzono akcję „Polacy Polakom na Ukrainie” [PR@].

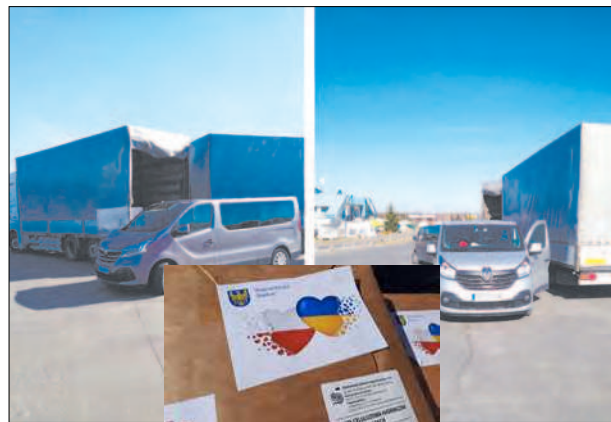
Prawdziwych przyjaciół i dobrych...

Pomoc humanitarna z Konina...

Na rzecz mieszkańców Czerniowiec nadeszła pomoc humanitarna od naszego partnerskiego miasta Konina w postaci leków, żywności, ciepłej odzieży i butów.

Do zbiórki pomocy humanitarnej dotaczyli się zarówno dorośli, jak i dzieci. Według informacji biura rady miejskiej Czerniowiec otrzymano również radiotelefony (krótkofalówki) i helmy dla żołnierzy.

... z Łodzi i Katowic

Już niemal 20 lat obwód czerniowiecki zgodnie z podpisanymi umowami o partnerstwach międzyregionalnych współpracuje ze śląskim a łódzkim województwami Rzeczypospolitej Polskiej.

Prawdziwych przyjaciół i dobrych sąsiadów poznaje się w biedzie, tym bardziej że taką biedą okazała się agresywna barbarzyńska wojna na pełną skalę Rosji przeciw Ukrainie. Wicę Urzędy Marszałkowskie Województwa Łódzkiego i Śląskiego zorganizowały zbórkę darów humanitarnych dla Bukowiny.

Początkowo ładunek jechał z Katowic i Łodzi do polsko-ukraińskiej granicy państwowej, a stamtąd nasi kierowcy już ukraińskimi ciężarówkami dowieźli go do sztabu humanitarnego oddziału czerniowieckiego,

co znajduje się na stadionie «Olimpia» w Czerniowiecach.

Pomoc humanitarna w postaci leków, długoterminowych produktów spożywczych, spiworów, koców, środków higieny osobistej, chemii gospodarczej oraz innych rzeczy będzie dystrybuowana i kierowana zarówno do uchodźców wewnętrznych, którzy znajdują się w obwodzie czerniowieckim, jak i do Ukraińców mieszkających w regionach, gdzie prowadzone są aktywne działania obronne przez Siły Zbrojne Ukrainy przeciwko rosyjskim okupantom.

Serdecznie dziękujemy naszym polskim partnerom za wsparcie i pomoc! Bardzo to doceniamy!

Maria PROTSIUK.

Źródła zdjęć: Czerniowiecka Obwodowa Administracja Wąjskowa, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego.

... z Rumunii

Związek Polaków w Rumunii otoczył opieką i gościł w swoich Domach Polskich prawie pięćdziesięciu uchodźców z Odessa - osób polskiego pochodzenia zrzeszonych w organizacjach polonijnych.

8 marca późnym wieczorem, dzięki wsparciu polskich władz grupa, wraz z innymi uchodźcami polskiego pochodzenia ewakuowanymi z Odessy, wylądowała specjalnie wycarterowanym samolotem z Jassów do Wrocławia. Na lotnisku w Jassach towarzyszyli im poseł, prezes Związku Polaków w Rumunii Gerwazy LONGHER oraz Konsul RP w Bukareszcie Jarosław SZKIRPAN.

Uniunea Polonezilor din România a avut grijă și a găzduit în Casele Polone un grup de aproape cincizeci de refugiați din Odessa - persoane de origine poloneză aparținând organizațiilor diasporei poloneze.

Pe 8 martie, seara, târziu, datorită sprijinului autorităților poloneze, grupul împreună cu alți refugiați de origine poloneză evacuați din Odessa a plecat cu un avion charter de la Iași spre Wrocław. La aeroportul din Iași au fost însoțiti de deputatul Chervazen Longher - președintele Uniunii Polonezilor din România și de consulul Poloniei la București Jarosław Szkirpan.

...z parafii p... i niemiec

Minął już miesiąc rosyjskiej niepodległej Ukrainie. Miesiąc tragiczny dla nas mieszkańców W. Rosyjski wróg przyniósł nam barbarzyńskie zniszczenia, śmierć obywateli Ukrainy do ucieczki z miast. Niektórzy wybrali tymczasowo przyjechać na zachód Ukrainy, różnie.

W tym bardzo trudnym dla nas ogromne wsparcie moralne, duchowe naszych przyjaciół z Polski (parafia Niemiec (parafia pw. św. Michała an der Ruhr).

Dary materialne: (materie czystości, medykamenty, żywnościowe), które zostały przekazane przez Starokrassoszczyznę Kultury Polskiej im. Jana Pawła II, gimnazjum, trafiły do potrzebujących również do klubu logistyczno-humanitarnego w Czerniowiecach.

Za wszelką pomoc, okazaną wszystkim darczyńcom z całego regionu, Bóg zapłać!

Fot. 97-108. Proukraiński zryw na szpaltach „Gazety Polskiej Bukowiny”. Źródło: GPB 180/2022: 4, 5

Фото 97-108. Проукраїнський порив на шпальтах часопису «Газета польська Буковини». Джерело: GPB 180/2022: 4, 5

h sąsiadów poznaje się w biedzie

...z Lubania

ВЖЕ МАЙЖЕ ТРИ ТИЖНІ поспіль у приміщенні Польського народного дому збираються свідомі громадяни міста, щоб допомогти хоч чимось нашим захисникам, зокрема вони виготовляють тут маскуванняльні сітки. До їх плетіння залучаються не тільки члени польського товариства, парафіяни Малої базиліки Воздвиження Всечесного Хреста, а й усі очікові волонтери Чернівців – українці, румуни. Тут усіх об'єднує не тільки спільна робота, а ще спільна молитва за мир та спокій, за наших захисників, про нашвидше закінчення війни. Тут панує справжня дружня атмосфера, люди із задоволенням приходять, щоб присвятити свій час та сили такій потрібній спільній справі. Вже передано кілька сіток нашому місцевому капелану, який постійно відвозить гуманітарну допомогу на передову. Також крім сіток для воїнів передаємо частину гуманітарної допомоги, целки, засоби гігієни, продуктів набори, яку отримали від наших друзів з польського міста Любань – від міської ради, фундації «Буковинська братня допомога» та самодіяльного фольклорного колективу «Ехо Буковини». Ми і наші воїни їм дуже вдячні за це і кажемо наше традиційне польське – *Бог зাপтає!*

Ліля ПИНДИК.

Polских еckих

kiej agresji przeciw życia w nowej, jakże Ukrainy rzeczywistości. ukraińskie ziemie nięć, zmusił miliony ze swoich domów i asową emigrację, inni wniez do Starej Huty. as czasie otrzymaliśmy chowe i materialne od wiat zagański) oraz z Archanioła w Mülheim

ace, pościel, środki ubrania, produkty ały przekazane za rskiego Towarzystwa II oraz miejscowego ych w Starej Hucie, jak manitarnego "Olimpia"

ne serce pragniemy o serca podziękować!

тїєця Региня KALUSKI.

... od Rodziny Kolpinga

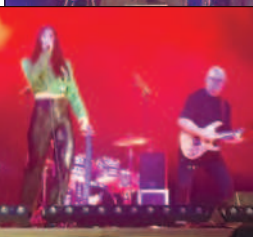
Інтернаціональна громадська організація «Родина Кольпінга» об'єднує понад 60 держав світу на всіх континентах. Вчення Блаженного Кольпінга, який казав: «Час підкаже вам, як діяти».

Голова чернівецької організації Людвіг МАРКУЛЯК розповів, що члени цього товариства в Німеччині об'єдналися, щоб допомогти Україні в цей нелегкий час – у боротьбі з російським агресором. Вони бачать, що у нас відбувається, як Росія знищує наш народ, культуру, міста.

– Нещодано ми отримали допомогу від членів «Родини Кольпінга» міст Кельн-Ворінген,

Гахенбург і Марієнштат. Наші багаторічні друзі Тая Шмідт, Адольф і Гардієс Райнер організували збір коштів та передали чернівчанам 1700 Євро для тих, хто сьогодні найбільше потребує допомоги. Урочисте вручення грошей відбулося в присутності ксьондзів у Малій базиліці Воздвиження Всечесного Хреста. А на початку квітня благодійники привезуть гуманітарну допомогу для наших лікарень, переселенців і військових.

«Широ дякуємо усім нашим друзям за підтримку, за допомогу та вірність Кольпінгу. Вони, як ми елевнені в націй Перемозі. Слава Україні! Героям Слава! *Treu Kolping!*», – написав пан Людвіг у Фейсбукю.

Gramy dla Ukrainy

19 marca b.r. w Miejskim Centrum Kultury w Żywcu odbył się koncert charytatywny „Gramy dla Ukrainy”, zorganizowany przez Miejskie Centrum Kultury w Żywcu, Stowarzyszenie przy Gnieździe oraz FairyTala. Koncert prowadzili Michał Czulak-Radny powiatu Żywieckiego i Anna Tomiak. W programie między innymi występowali: Paulina Duc wraz z zespołem, Tetiana Kowalska – wokalistka z Ukrainy, Zespół Pieśni i Tańca Żywczanin, przedstawiający program, który się głównie składał z zabaw, tańców, przyspiewek i melodii górali żywieckich w opracowaniu scenicznym. Instruktorzy z Fundacji Braci Golec i Kapela Tygiel, Bajor Band, Karolina Piątek – Strzebońska uczestniczka 12 edycji The Voice of Poland, Kapela Góralka spod Zakopanego oraz Orchestra Beskid SoundProject pod batutą Sebastiana Niemczyckiego, która rozpoczęła koncert od hymnu Ukrainy.

Występującym muzykom i piosenkarzom udało się stworzyć urokliwy klimat, oraz zabrać widzów do pięknej wokalne podróży światem emocji.

Celem tego koncertu była pomoc Ukrainie i jej mieszkańcom, dlatego dodatkowymi atrakcjami były liczne licytacje, zabawy i animacje dla dzieci, sprzedaż ciast, i częstowanie się grochówką oraz kielbaskami z grilla, loteria fantowa, dmuchające i malowanie buziek.

Całkowity dochód z licytacji, zbiórki do puszek oraz sprzedaży ciast przeznaczony został na pomoc osobom dotkniętym konfliktem na Ukrainie.

Maria KONURACKA.

5. Bilans

Mniejszość polska w Ukrainie miała udział w przeobrażeniach społeczeństwa ukraińskiego po 1991 roku. Wprawdzie ze zrozumiałych przyczyn – niewielkiej liczby i istniejącego rozproszenia, nie była ona w stanie bezpośrednio wpływać na wybory polityczne, gospodarcze czy społeczne Ukrainy, ale mogła dawać i dawała wartościowy przykład. Polscy Ukraińcy jako zbiorowość chcieli żyć w europejskim państwie, opierającym swoją przyszłość na solidnych demokratycznych podstawach – ideologicznych, ekonomicznych i społecznych. Toteż przedstawiciele mniejszości polskiej można odszukać wszędzie tam, gdzie działo się coś „europejskiego”. Dużą wagę przywiązywano do działań popularyzujących tę ideę.

Europejskość pojmowana jako pewna ogólna wytyczna postępowania i zachowań społeczności polskiej nad Dnieprem oznaczała między innymi przyjęcie przez społeczność polską postawy afirmującej państwo ukraińskie. Generalnie ukraińscy Polacy wspierali Ukrainę i popierali jej wszystkie dążenia, które miały na celu przestawienie państwa na tory choćby zbliżone do tych obowiązujących w ramach cywilizacji „Zachodu”. W rezultacie Polacy z Ukrainy popierali wszystkie te działania, które można było klasyfikować jako otwieranie ich ojczyzny na „zachód”, a generalnie kwestionowali pozostałe. *Per saldo* zawsze byli europejskimi Ukraińcami. Świadczą o tym oficjalne wypowiedzi i zachowania mniejszości polskiej, które były szczególnie widoczne w czasach kryzysów i wojny. Liczne oświadczenia i wypowiedzi miarodajnych czynników „polskich” zaprezentowane w tym opracowaniu są niepodważalnym dowodem takiego stanowiska.

Mniejszość Polska starała się w codziennej praktyce pokazywać swoje stanowisko, swe cele i dążenia. Z tego powodu wykorzystywała wszystkie dostępne jej możliwości, nawet wówczas, jeśli obiektywnie rzecz biorąc nie zdawała sobie sprawy z rzeczywistego wpływu swoich działań na współobywateli. Pomijając oficjalne wypowiedzi, których praktyczny wpływ miał znaczenie moralne, podejmowała cały pakiet działań mających na celu wzmocnienie swojego środowiska, ale które *de facto* przekładały się na działania skierowane na budowanie nowoczesnego społeczeństwa typu zachodnioeuropejskiego. Pracowano więc na rzecz zbli-

5. Післямова

Польська меншина в Україні брала участь у процесах трансформації українського суспільства, які відбувались після 1991 року. Хоча зі зрозумілих причин – невеликої чисельності та розпорошеності, вона не могла безпосередньо впливати на політичний, економічний чи соціальний вибір України, але могла слугувати і слугувала гідним прикладом. Польські українці, як спільнота, хотіли жити в європейській країні, яка буде своє майбутнє на міцних демократичних засадах – ідеологічних, економічних і соціальних. Тому представників польської меншини можна було зустріти всюди, де відбувалося щось «європейське». Велике значення надавалося діяльності, спрямованій на популяризацію цієї ідеї.

«Європейськість», під якою мається на увазі певний загальний принцип поведінки та дій польської спільноти в Україні, означала, зокрема, підтримку польською спільнотою ідеї утвердження української державності. Загалом українські поляки підтримували Україну і всі починання, спрямовані на те, щоб перевести країну на шлях розвитку, який дозволить їй принаймні наблизитись до західної цивілізації. В результаті поляки з України підтримували всі дії, які можна було вважати рухом назустріч «заходу», а інші ставили під сумнів. *Зрештою*, вони завжди були європейськими українцями. Про це свідчать офіційні заяви та дії польської меншини, які були особливо помітними під час криз та війни. Беззаперечним свідченням такої позиції є численні декларації та заяви «польських» компетентних органів, представлені в цьому дослідженні.

Польська меншина намагалася продемонструвати свою позицію, цілі та прагнення в повсякденній діяльності. Для цього вона використовувала всі доступні можливості, навіть якщо, об'єктивно кажучи, не усвідомлювала реального впливу своїх дій на співгромадян. Крім офіційних заяв, практичний вплив яких мав моральне значення, вона здійснила ряд кроків, метою яких було посилення своєї спільноти, але які *фактично* вилилися в дії, спрямовані на побудову сучасного суспільства західноєвропейського типу. Отже, велася робота, метою якої було зближення окремих національних груп, що проживали в Україні. Поляки долучалися до всіх акцій, які

проводилися в країні, на всіх адміністративних рівнях. Вони проводили культурні заходи або брали участь в заходах, організованих органами державної влади. Вони намагалися популяризувати свою культуру в Україні і, водночас, представляти багатонаціональну та багатоконфесійну Україну за кордоном.

На високу оцінку заслуговує діяльність вчених польського походження. Їхня робота була помітна завдяки беззаперечним науковим досягненням не лише в Україні, а й за кордоном. Слід підкреслити, що державні та приватні навчальні заклади, які діяли в Україні, часто були перевіреними колегами та партнерами польських організацій. Саме в їх стінах часто знаходились організаційні центри, а їхнє керівництво, у міру сил, підтримувало поляків. Створювались навіть спеціальні організаційні структури, завданням яких було поглиблення польсько-української співпраці. Обидві сторони усвідомлювали можливості та перспективи, які відкривались в результаті такої співпраці. Описані вище дії, з одного боку, зміцнювали позиції певної польської групи, а з іншого – сприяли науковому розвитку українських дослідників не лише польського походження. Адже вони отримували можливість частіше публікувати свої праці та брати участь у міжнародних дослідженнях. Науковці отримували звання та наукові ступені. Водночас, завдяки своїй діяльності в стінах вищого навчального закладу, вони популяризували польську мову та культуру.

Популяризаційна діяльність мала різноманітні форми. Українські поляки, часто за підтримки своїх українських колег, організовували конференції та симпозіуми, семінари та лекції. Залежно від ситуації, вони могли мати історичний, лінгвістичний, екскурсійний характер... Організовувались також зустрічі, присвячені проблематиці Європейського союзу, прав людини, культури, а також охорони здоров'я. Зі зрозумілих причин одним із заходів, які проводились найчастіше, були зустрічі науково-практичного характеру, присвячені питанням ролі та функцій польської мови та культури, а також методиці викладання польської мови як другої. У цьому випадку також широко використовувалась співпраця з українськими спеціалістами. Це, безумовно, сприяло розширенню «тристоронніх» контактів, тобто контактів між українськими поляками, українцями та поляками. Це був один із факторів, що сприяв появі можливостей для міжнародної співпраці. Також з'являлись спільні науково-дослідні проекти.

Одним із напрямів діяльності поляків була організація курсів з вивчення польської мови. Ця пропозиція, в основному, була адресована людям польського походження, але виявилось, що не лише вони зацікавлені в цьому. Важко говорити про масовий інтерес українців до вивчення польської мови, але

зв'язки між ними та польськими колегами в Україні. Полacy вłączали się do wszystkich prowadzonych w kraju akcji, na każdym szczeblu administracyjnym. Przyłączali się do działań kulturalnych podejmowanych przez nie lub przez władze administracyjne. Starali się reprezentować swoją kulturę w Ukrainie, a jednocześnie za jej granicami przedstawiać wieloetniczną i wieloreligijną Ukrainę.

Wysoko trzeba ocenić działania naukowców polskiego pochodzenia. Ich prace były zauważalne z powodu niewątpliwych osiągnięć badawczych nie tylko na Ukrainie, ale również po za jej granicami. W tym miejscu trzeba podkreślić, że często wypróbowanymi przyjaciółmi i współpracownikami polskich organizacji były działające nad Dnieprem państwowe i prywatne uczelnie wyższe. To w ich murach często znajdowały się siedziby organizacyjne, to ich władze w miarę posiadanych możliwości wspierały Polaków. Dochodziło nawet do powstawania specjalnych struktur organizacyjnych, których zadaniem miało być pogłębianie współpracy polsko-ukraińskiej. Obie strony zdawały sobie bowiem sprawę z powstających w taki sposób szans i perspektyw. Opisywana sytuacja z jednej strony wzmacniała położenie określonej grupy polskiej, a z drugiej przyczyniała się do zintensyfikowania rozwoju naukowego ukraińskich badaczy, nie tylko polskiego pochodzenia. Uzyskiwali oni bowiem możliwość częstszego publikowania, brania udziału w międzynarodowych badaniach. Zdobywali tytuły i stopnie naukowe. Jednocześnie zaś dzięki działalności w murach uczelni popularyzowali język i kulturę polską.

Działalność popularyzatorska była zróżnicowana. Ukraińscy Polacy, często przy wsparciu swoich ukraińskich kolegów, organizowali konferencje i sympozja, seminaria, odczyty i prelekcje. W zależności od sytuacji mogły one mieć charakter historyczny, językoznawczy, krajoznawczy... Były również przeprowadzane spotkania poświęcone problematyce Unii Europejskiej, prawom człowieka, kulturze, a także profilowane na kwestie zdrowotne. Ze zrozumiałych powodów jednymi z najczęściej organizowanych były spotkania o charakterze naukowo-praktycznym, które były nastawione na kwestie związane z rolą i funkcjami języka i kultury polskiej oraz sposobami nauczania języka polskiego jako drugiego. Także i w tym przypadku szeroko sięgano po współpracę z ukraińskimi specjalistami. Rzecz jasna przyczyniało się to do budowania kontaktów o charakterze „trójstronnym” a więc pomiędzy ukraińskimi Polakami, Ukraińcami i Polakami. Był to jeden z elementów przyczyniających się do powstawania możliwości współpracy międzynarodowej. Powstawały również wspólne projekty badawcze.

Jednym z elementów działalności polskiej było nauczanie języka polskiego. Generalnie adresowano je do osób polskiego pochodzenia, ale okazało się, że nie tyl-

ko one są zainteresowane jego poznawaniem. Trudno mówić o masowym zainteresowaniu Ukraińców jego nauką, ale w niektórych miastach był on zaskakująco popularny. Mógł być prowadzony jako jeden z języków obcych [do wyboru] dla studentów, a także uczniów szkół średnich. Jego znajomość była warta wysiłku, gdyż dawała większe możliwości kariery. Polska była wszak członkiem UE i w porównaniu do Ukrainy bardzo dobrze rozwijającym się rynkiem dającym możliwość podjęcia pracy. Otwierającym większe perspektywy życiowe. Rzecz jasna takie zainteresowanie językiem miało miejsce tam, gdzie istniały ku temu odpowiednie możliwości. W tym przypadku chodzi głównie o potencjał wiedzy i umiejętności reprezentowanych głównie przez wysokiej klasy specjalistów zajmujących się zawodowo językiem polskim. Polskie organizacje uczestniczyły w działaniach mających na celu podejmowanie takiej działalności.

Środowisko polskie w Ukrainie miało również zasługi w budowaniu związków pomiędzy poszczególnymi miejscowościami (miastami) ukraińskimi a polskimi. Często to właśnie jego przedstawiciele pośredniczyli w nawiązywaniu takich kontaktów i jako pierwsi uczestniczyli w wyjazdach zagranicznych mających na celu przygotowanie gruntu do współpracy.

Nie ulega wątpliwości, że jednym z najważniejszych kierunków działań polskich była szeroko ujmowana kultura. Była to strefa aktywnych działań zarówno samodzielnie organizowanych przez polską oraz inne mniejszości jak i organy administracji państwowej. Miały one w zależności od zasięgu charakter lokalny, regionalny lub ogólnokrajowy. Były przeznaczone zarówno dla osób indywidualnych jak i zespołów specjalizujących się w określonej działalności. Najważniejszymi z nich były konkursy, przeglądy i festiwale. Mogły one być organizowane samodzielnie przez stronę polską [zazwyczaj we współpracy z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi lub polskimi organizacjami społecznymi] lub ukraińską. Część z nich było bezpośrednio adresowanych do uczniów polskich szkół, były jednak i takie, w których mogli brać udział nie tylko przedstawiciele środowiska polskiego, ale również wszyscy zainteresowani niezależnie od swojego pochodzenia. Zdecydowanie większego zaplecza i wsparcia wymagały konkursy czy przeglądy muzyczne, kabaretowe, czy teatralne. Te zazwyczaj organizowano w ścisłej współpracy z instytucjami ukraińskimi. Nie jest to niczym dziwnym, gdyż znaczna część działań polskich była nie tylko realizowana w ogólnodostępnych domach kultury, ale również polskie zespoły czy artyści byli prowadzeni przez specjalistów ukraińskich. Tak było ze śpiewakami, zespołami muzycznymi, zespołami folklorystycznymi czy chórami. Najlepsze polskie zespoły i soliści reprezentowali Ukrainę w różnych międzynarodowych wydarzeniach kulturalnych organizo-

w деяких містах курси користувались надзвичайною популярністю. Вона могла викладатись як одна з іноземних мов (на вибір) – як для студентів, так і для старшокласників. Польську мову варто було вчити, оскільки це відкривало більше можливостей для побудови кар'єри. Зрештою, Польща була членом ЄС і, порівняно з Україною, тут був дуже добре розвинений ринок праці, який відкривав більше життєвих перспектив. Звичайно, така зацікавленість вивчення мови мала місце там, де для цього були відповідні можливості. В даному випадку йдеться переважно про наявність висококласних спеціалістів, які професійно займаються викладанням польської мови та володіють необхідними знаннями і навичками. Польські організації брали участь у заходах, які мали на меті здійснення такої діяльності.

Не можна також не згадати про заслуги польської спільноти в Україні у налагодженні співпраці між окремими українськими та польськими населеними пунктами [містами]. Часто саме її представники виступали посередниками в налагодженні таких контактів і першими брали участь у закордонних поїздках з метою підготовки ґрунту для співпраці.

Одним із найважливіших напрямів діяльності поляків, безумовно, була культура у широкому розумінні. Заходи в цій сфері активно організовували як польська та інші меншини, так і органи державної адміністрації. Залежно від масштабу, вони проводились як на місцевому, так і на регіональному або державному рівні. В них могли брати участь як окремі особи, так і колективи певної направленості. Найважливішими з них були конкурси, огляди та фестивалі. Їх організацією займалась як польська сторона [зазвичай у співпраці з польськими дипломатичними представництвами або польськими громадськими організаціями], так і українська сторона. Деякі з них були адресовані безпосередньо учням польських шкіл, однак були й такі, у яких могли брати участь не лише представники польської спільноти, а й усі бажаючі, незалежно від походження. Набагато більшої підготовки та підтримки вимагали музичні, розважальні та театральні конкурси і огляди. Зазвичай вони організовувалися в тісній співпраці з українськими організаціями. В цьому немає нічого дивного. Адже значна частина організовуваних поляками заходів проводилась у загальнодоступних будинках культури. Крім того, польськими колективами та артистами керували українські спеціалісти. Так виглядала ситуація зі співаками, музичними ансамблями, фольклорними колективами та хорами. Найкращі польські ансамблі та солісти представляли Україну на різних міжнародних культурних заходах, організованих за кордоном. Згадані вище дії, безумовно, сприяли проникненню в Україну польської, а отже, європейської культури.

Польські українці намагалися долучатись до заходів, спрямованих на підтримку бійців, які воюють на сході країни. Акції, які вони організували, не відрізнялися від тих, що проводили українці. Зрештою часто їх проводили як діаспорні, так і українські громадські організації, які співпрацюють між собою. Звичайно, вони також підтримували акції, організовані різними державними та приватними установами, а також органами державної адміністрації. Основною метою цих заходів було надання найнеобхіднішої допомоги бійцям, які воюють в АТО. Більшість акцій мала суто гуманітарний характер, тобто вони проводились з метою збору медикаментів, перев'язувальних матеріалів та основних інструментів, необхідних для порятунку поранених або травмованих військових, добровольців та представників правоохоронних органів. Такі акції проводились протягом усього періоду конфлікту. Дещо в менших масштабах збирались речі, які можна було б використовувати під час бойових дій, хоча вони не являли собою військового оснащення. Це був дуже широкий асортимент: починаючи від ліхтариків чи лазерних указок і закінчуючи взуттям, шоломами та формою. Багато польських українців брало участь у бойових діях, виконуючи свій громадянський обов'язок.

Важливе місце в діяльності польських організацій в Україні займала допомога лікарням та медичним закладам, яка активізувалась у кризові періоди. Особливо це було помітно в період Covid 2019 і, звісно, війни. Існує підтверджена інформація про те, що польські організації у цей період допомагали у постачанні окремим українським закладам охорони здоров'я лікарських засобів та інших товарів медичного призначення або безпосередньо з польських оптових складів, або за посередництвом партнерських громадських організацій, органів державної адміністрації чи церковних структур (парафій).

Допомога біженцям мала комплексний характер. Звісно, їм допомагали, як і всім іншим постраждалим, але додатково пропонували ряд інших можливостей. Ми маємо інформацію про залучення представників польської спільноти до заходів, спрямованих на покращення «благополуччя» людей, які постраждали від війни. Поляки організували індивідуальну та групову психологічну підтримку. Вони намагалися залучити біженців до різних форм праці, діяльності на благо суспільства і для задоволення власних потреб з тим, щоб полегшити їхню адаптацію до життя в нових умовах і допомогти їм забути про жахи війни. Відомо також, що Польські дома передавали свої приміщення на потреби біженців.

Одним з принципів, який можна віднести до європейських цінностей у широкому розумін-

ваних по за границями państwa. Powyższe działania niewątpliwie wpływały na przenikanie kultury polskiej, a więc europejskiej na Ukrainę.

Polscy Ukraińcy starali się włączać do działań mających na celu wspieranie walczących na wschodzie państwa. Podejmowane przez nich akcje nie różniły się od tych realizowanych przez Ukraińców, często zresztą były one realizowane przez wiele współpracujących ze sobą organizacji społecznych, zarówno tych o charakterze mniejszościowym jak i ogólnoukraińskim. Rzecz jasna wspierali również akcje organizowane przez różne instytucje państwowe i prywatne a także organy administracyjne. Głównym celem tych działań było zaspokojenie najbardziej podstawowych potrzeb dla osób walczących w ATO. Najwięcej było działań o charakterze ściśle humanitarnym, a więc związanych ze zbieraniem leków, opatrunków i podstawowych narzędzi potrzebnych do ratowania rannych czy poszkodowanych żołnierzy, ochotników i przedstawicieli służb mundurowych. Ten profil działalności utrzymywał się przez cały okres konfliktu. Na mniejszą skalę zbierano wyposażenie, które mogło mieć zastosowanie w walce, choć nie miało ono charakteru bojowego. Był to bardzo szeroki asortyment zaczynając od latarek czy laserowych wskaźników, na butach, hełmach i umundurowaniu kończąc. Sami również uczestniczyli w walkach spełniając swój obywatelski obowiązek.

W ramach działalności prowadzonej przez polskie organizacje w Ukrainie ważne miejsce zajmowała pomoc dla szpitali i ośrodków zdrowia. Działania pomocowe nasilały się w okresach kryzysowych, a szczególnie widoczne były w okresie Covid-19 i oczywiście wojny. Właśnie z tego okresu są potwierdzone informacje o pośredniczeniu polskich organizacji w ściąganiu do poszczególnych ukraińskich placówek leków i innych artykułów medycznych, albo bezpośrednio z działających w Polsce hurtowni lub za pośrednictwem partnerskich organizacji społecznych ewentualnie zaprzyjaźnionych organów administracji państwowej lub struktur kościelnych (parafii).

Pomoc dla potrzebujących miała wszechstronny charakter. Oczywiście wspomagano ich również w taki sam sposób jak wszystkich innych poszkodowanych, ale oferowano im również cały szereg innych działań pomocowych. Mamy informacje o włączaniu się przedstawicieli środowiska polskiego do działań mających na celu poprawę „dobrostanu” potrzebujących. Polacy organizowali wsparcie psychologiczne o charakterze indywidualnym i grupowym. Starali się wciągać uciekinierów do różnych form pracy, działań na rzecz społeczeństwa i samego siebie, w celu ułatwienia wprowadzenia ich do życia w nowych dla nich warunkach i zapomnienia o presji wojny. Wiadomo również o przekazywaniu na rzecz potrzebujących pomieszczeń znajdujących się w Domach Polskich.

Jednym z elementów postaw, które można zaliczyć do szeroko rozumianej europejskości było działania na rzecz pomocy wzajemnej. W tym obszarze widoczne były również polskie organizacje, które jako jeden z podstawowych elementów swoich działań uznawały właśnie wspieranie potrzebujących. W opisywanej zakresie nakładają się tu na siebie działania prowadzone przez wyspecjalizowane struktury kościoła rzymskokatolickiego, które często bazowały na zaangażowaniu osób polskiego pochodzenia oraz pewne formy aktywności organizacji polonijnych. Możemy w tym przypadku mówić o takich obszarach jak: wspieranie działalności służby zdrowia poprzez pomoc w pozyskiwaniu leków i różnych materiałów potrzebnych do leczenia i opieki; prowadzenie cyklicznych akcji lekarskich „białych sobót” albo innych form stałej pomocy lekarskiej / medycznej oferowanej przez lekarzy skupionych w wyspecjalizowanych, zawodowych kołach czy stowarzyszeniach; pomoc dla dzieci z domów dziecka, ale też dla seniorów, którzy często nie mieli bliskich i pozostawali samotni; pomoc dla głodnych udzielana przez specjalne kuchnie wydające posiłki potrzebującym; różnego typu zbiórki na cele charytatywne na rzecz osób dotkniętych ciężkimi chorobami.

Najważniejszym zadaniem animatorów polskości w Ukrainie było odbudowywanie lub wzmocnienie poczucia przynależności do narodu polskiego. Przywracanie tradycyjnych wartości i postaw. Zadanie to było realizowane poprzez prace o charakterze organicznym w skomplikowanych warunkach wynikających zarówno z ogólnego potencjału społeczności polskiego pochodzenia jak i istniejących uwarunkowań politycznych i historycznych. Ogólnie rzecz biorąc Polacy na terenach wchodzących przed drugą wojną światową w skład państwa polskiego musieli działać w warunkach utrzymywania się niechętnych Polakom i Polsce postaw, które często były celowo wykorzystywane w grze politycznej prowadzonej przez ukraińskie ugrupowania polityczne. Na pozostałych terenach takie postawy występowały na zdecydowanie mniejszą skalę. Tak było na dalekim wschodzie państwa, gdzie często traktowano Polaków jako nosicieli postępu, którzy przyczyniali się bezpośrednio do podnoszenia poziomu cywilizacyjnego tych ziem. Tu jednak w rejonach zdominowanych przez społeczność kwalifikowaną jako „homo sovieticus” i będącą w większości zwolennikami rozwiązań politycznych wywodzących się z przeszłości rosyjsko-sowieckiej polskie poglądy na politykę i obywatelskość były niepopularne i zwalczane. Jak więc widać w obu przypadkach położenie przedstawicieli mniejszości polskiej było skomplikowane.

Ukraińcy polskiego pochodzenia byli jedną z tych grup, które położyły ogromne zasługi w odtworzeniu i budowaniu działalności Kościoła rzymskokatolickiego w Ukrainie. To jej przedstawiciele byli tymi, którzy zakła-

ni, є принцип взаємодопомоги. Тут також проявили себе польські організації, які вважали підтримку тих, хто її потребує, одним із основних елементів своєї діяльності. У цій сфері діяльність спеціалізованих структур Римсько-католицького костелу, яка часто базувалася на залученні осіб польського походження, перекликається з певними формами діяльності організацій польської діаспори. У цьому випадку можна говорити про такі напрями як: підтримка діяльності закладів охорони здоров'я шляхом допомоги в отриманні медикаментів і різноманітних матеріалів, необхідних для лікування та догляду; проведення циклічних акцій з надання безкоштовної медичної допомоги «Білі суботи» або надання інших видів постійної лікарської / медичної допомоги лікарями, об'єднаними в спеціалізовані, професійні товариства або асоціації; допомога дітям із дитячих будинків, а також людям похилого віку, які часто не мають рідних і залишалися самотніми; створення благодійних кухонь і роздача їжі тим, хто цього потребує; організація благодійних зборів для допомоги людям, які страждають на тяжкі захворювання.

Найважливішим завданням активістів, які просувають ідею «польськості» в Україні, було відродження або посилення у співвітчизників почуття приналежності до польського народу, відновлення традиційних цінностей і поглядів. Це завдання виконувалося шляхом проведення органічних робіт (спрямованих на зміцнення внутрішніх сил народу шляхом прискорення його економічного та культурного розвитку) у складних умовах, що впливали як із загального потенціалу польської спільноти, так і з існуючих політичних та історичних умов. Загалом поляки на територіях, які до Другої світової війни входили до складу Польщі, змушені були жити в умовах ворожого ставлення до поляків і Польщі, яке часто свідомо використовувалося в політичній грі українських політичних груп. На інших територіях таке ставлення мало місце в значно менших масштабах. Наприклад, на сході країни поляків часто вважали носіями прогресу, які безпосередньо сприяли пришвидшенню цивілізаційного розвитку цих земель. Однак, у регіонах, де більшість населення становили «homo sovieticus», які здебільшого були прихильниками політичних рішень, що походять з російсько-радянського минулого, польські погляди на політику та громадянство були непопулярними і проти них боролися. Як видно із сказаного вище, в обох випадках, становище представників польської меншини було складним.

Українці польського походження були однією з груп, яка зробила значний внесок у відбудову та відновлення діяльності Римсько-католицького костелу в Україні. Саме вони засновували парафії

та домагалися повернення релігійній спільноті втрачених нею об'єктів. Вони були ініціаторами створення різноманітних організацій, як суто релігійних, так і тих, що займалися гуманітарною діяльністю. Поляки не обмежувались діяльністю, спрямованою на побудову та підтримку українського суспільства. Коли настали скрутні часи, вони активно долучилися до захисту своєї батьківщини. Представники польської меншини брали участь у гуманітарних і волонтерських акціях, а також у боротьбі за незалежність і цілісність своєї батьківщини.

Усі вищеописані напрями роботи, метою якої була демократизація та європеїзація України, були лише елементом, фрагментом діяльності поляків в Україні. Польська спільнота щодня напружено працювала, намагаючись задовольнити потреби своїх членів. Вона була фундаментом, на якому сформувалася «польськість». На цю тему, зокрема, було створено фотоколлаж до 30-літнього ювілею чернівецьких організаційних структур, який було опубліковано у часописі «Газета польська Буковини».

* * *

Звісно, оцінити внесок польської діаспори в Україні у побудову сучасної країни неможливо. Проте не викликає сумніву те, що поляки, враховуючи свої можливості, зробили багато. Важко оцінити, чи був їхній внесок більшим за той, що є результатом реальної участі наших співвітчизників у діяльності мешканців країни. Однак, здається, він перевершив статистичні очікування. Звичайно, такі масштаби дій не були б можливими, якби не постійна допомога польської держави, Сенату Республіки Польща, Канцелярії прем'єр-міністра Польщі, окремих міністерств і дипломатичних місій, університетів, шкіл та громадських організацій, метою діяльності яких була допомога полякам на сході. Якби керівники польських адміністративних установ, лікарень та інших закладів не були переконані у необхідності співпраці з Україною.

З огляду на обставини, необхідно, однак, чітко сказати, що навіть найактивніші дії польської сторони – польської держави і суспільства, а також польської діаспори, не зробили б Україну європейською державою. Це сталось завдяки діяльності українців, які мають внутрішнє переконання в тому, що їхнє місце було і є в Європі. Дії представників польської меншини не вплинули суттєво на настрої українців, але безперечно, вони мали свій вплив. Справжнім доказом цього є те, що, коли Україна та українці опинились у біді, всю можливу допомогу вони отримали від поляків. Після початку війни саме до Польщі поїхали сотні тисяч громадян України, справедливо розраховуючи на те, що їм буде надана будь-яка необхідна допомога. Сьогодні важко сказати,

дали парafie, діяли на rzecz odzyskania przez wspólnotę religijną utraconych obiektów. To oni byli inspiratorami powstawania różnych organizacji religijnych, zarówno tych mających charakter ściśle wyznaniowy jak i tych, których zadaniem było prowadzenie działań o charakterze humanitarnym. Polacy nie zadawali się działaniami na rzecz budowania i wspomagania społeczności ukraińskiej. Kiedy nadeszły czasy potrzeby czynnie włączyła się do zabiegów mających na celu obronę swojej ojczyzny. Jej przedstawiciele uczestniczyli zarówno w akcjach humanitarnych oraz pomocowych jak i w walce o niepodległość i całość swojej ojczyzny.

Te wszystkie opisywane powyżej kierunki pracy nastawionej na demokratyzowanie i europeizowanie Ukrainy stanowiły jedynie element, fragment i to z punktu widzenia zasięgu działalności polskiej nad Dnieprem. Na co dzień społeczność polska starała się zaspokajać swoje potrzeby poprzez mozolną pracę, dzień po dniu. Była ona fundamentem, na którym formowana była polskość. Tak na jubileusz 30-lecia czerniowieckich struktur organizacyjnych przedstawiała to „Gazeta Polska Bukowiny” w kolarzu fotograficznym.

* * *

Rzecz jasna nie ma możliwości ocenienia wkładu diaspory polskiej w Ukrainie w budowanie nowoczesnej ojczyzny. Nie ulega jednak wątpliwości, że w proporcji do swojego potencjału Polacy zrobili dużo. Trudno ocenić, czy ich wkład był większy od tego wynikającego z realnego udziału społeczności naszych rodaków wśród mieszkańców państwa. Wydaje się jednak, że przekraczał on statystyczne oczekiwania. Oczywiście nie byłby on możliwy w takiej skali, gdyby nie stała pomoc państwa polskiego, Senatu RP, KPRM, poszczególnych ministerstw i placówek dyplomatycznych, uczelni, szkół oraz społecznych organizacji wyspecjalizowanych w pomaganiu Polakom na Wschodzie. Gdyby nie przekonanie o konieczności współpracy z Ukrainą ze strony polskich jednostek administracyjnych, szpitali i innych instytucji.

Zważywszy na okoliczności trzeba jednak jasno powiedzieć, że nawet największe zaangażowanie strony polskiej – państwa i społeczeństwa polskiego oraz diaspory polskiej nie spowodowałoby tego, że Ukraina stałaby się państwem europejskim. To, że to nastąpiło Ukraińcy zawdzięczają sobie i swojemu wewnętrznemu przekonaniu, że ich miejsce było i jest w Europie. Działania przedstawicieli mniejszości polskiej nie wpłynęły zasadniczo na postawy Ukraińców, ale nie ulega wątpliwości, że takie oddziaływanie wywierały. Prawdziwym miernikiem tego faktu jest to, że kiedy Ukraina i Ukraińcy znaleźli się w potrzebie, to wszelką możliwą pomoc uzyskali właśnie nad Wisłą. Tam, gdzie w warunkach wojny skierowały się setki tysięcy obywateli Ukrainy, słusznie licząc na to, że udzielona im zostanie wszelka możliwa pomoc. Dziś trudno określić, jak potoczą się dalsze losy naszych społeczno-

Spółeczność polska w życiu

30 lat działalności Organizacji Społecznej „Obwodowe Towarzystwo

Drodzy Czytelnicy!
Chcielibyśmy podzielić się z Wami galerią fotograficzną, którą podsumowujemy serią artykułów w „Gazecie Polskiej Bukowiny” o społeczności polskiej w historii Czerniowiec i Bukowiny z okazji 30. rocznicy powstania Towarzystwa. Ukazuje ona dynamikę rozwoju naszej organizacji oraz główne kierunki jej działalności w ciągu tych lat.

Zyczę wszystkim członkom Towarzystwa, Polakom Bukowiny, naszym kolegom z innych Towarzystw narodowościowych nowych osiągnięć, optymizmu i zdrowia!

Dziękuję wszystkim za wieloletnią wspólną pracę! Jestem pewien, że czekają nas nowe osiągnięcia w rozwoju organizacji, w działalności na rzecz pogłębienia polsko-ukraińskiej współpracy, tradycji bukowińskiej wielokulturowości i tolerancji.

*Doc. Władysław STRUTYŃSKI,
Prezes Zarządu Głównego Organizacji Społecznej
„Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza”.*

Wręczenie najwyższej nagrody obwodu Czerniowieckiego „Bukowyna” Stanisławowi Tomaszowi, wiceprezesa Zarządu Towarzystwa do spraw kultury, założycielowi zespołu folklorystycznego „Echo Prutu”, 30.07.2003 r.

Na połoninie w Starej Hucie zespół „Echo Prutu”, członkowie Towarzystwa ze Starej Huty i goście śpiewają pieśnię góralskie, 05.10.2003 r.

Występuje odrodzony chór akademicki „Lutnia”, kierownik Mychajło Mokłowich, 1996 r.

Spotkanie z Prezydentem RP Andrzejem Dudą i jego małżonką w Pałacu Prezydenckim z okazji podsumowania Akcji Pomocowej dla Polaków na Wschodzie. Zasłużony dla Kultury Polskiej zespół folklorystyczny „Echo Prutu” oraz delegacja od Zasłużonego dla Kultury Polskiej dziecięcego zespołu góralskiego ze Starej Huty, Warszawa, 05.03.2018 r.

Spotkanie w Domu Polskim zespołu folklorystycznego „Echo Prutu”, członków Towarzystwa z arcybiskupem metropolitą lwowskim Mieczysławem Mokrzyckim

Ksiądz Marek i członkowie Towarzystwa w domu weterana, jednego z założycieli TKP Leopolda Kałakajły składają życzenia jubilatowi w dniu jego 90. rocznicy urodzin, oraz rocznicy powstania Niepodległej Polski, 11.11.2008 r.

Redaktor naczelny Antonina Tarasowa oraz redaktor techniczny Walentyna Karpiać pracujące nad kolejnym numerem „Gazety Polskiej Bukowiny” odrodzonej w 2007 r. (pierwszy numer gazety czytelnicy otrzymali w 1883 r.).

u Czerniowiec i Bukowiny

ystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza” w fotografiach

Składanie kwiatów i zniczy z powodu Tragedii Smoleńskiej przed Domem Polskim, oraz wspólne modlitwy. 12.04.2010

Podpisanie protokołu przez rektora Uniwersytetu Narodowego im. Jurija Fedkowicza prof. Stepana Melnyczuka oraz rektora Warszawskiego Uniwersytetu prof. Marcina Pałasa o przedłużeniu Umowy o współpracy między uczelniami, 2014 r.

Powitanie delegacji ze Rzgowa na czele z burmistrzem Janem Mielczarkiem i przewodniczącym straży pożarnej gminy Rzgów Stanisławem Bednarczkiem, którzy przywieźli do Starej Huty pierwszy samochód pożarniczy dla miejscowej jednostki straży pożarnej, 25.10.2012 r.

Spotkanie w Domu Polskim z okazji uroczystego przyjęcia w Czerniowcach Konsula Generalnego RP w Winnicy Krzysztofa Świderka. Obecni Konsul Generalny, burmistrz m. Czerniowce Oleksij Kaspruk, zespół studencki z UMCS (Lublin), członkowie Towarzystwa, 14.12.2014 r.

Dni Polonii i Polaków za granicą. Ambasador RP w Kijowie Henrik Litwin z małżonką, Prezes Związku Polaków Rumunii Gerwazy Longher z małżonką, przedstawiciele Towarzystwa oraz władz samorządowych Storozynieckiego rejonu przy pomniku Jana Pawła II, kościół w Piotrowcach Dolnych, 22.04.1915 r.

Obchody Dni Polonii i Polaków za granicą w obwodzie Czerniowieckim, w tym w Domu Kultury, Storozyniec, 22.04.2015 r.

Delegację z Polski, Konsulatu Generalnego RP w Winnicy na czele z Konsulem Generalnym Krzysztofem Świderkiem oraz Krzysztofem Rosińskim, przedstawicielami władz Obwodu Czerniowieckiego, rejonu Nowosieleckiego, wsi Rokitna, członkowie Towarzystwa z okazji odsłonięcia pomnika bohaterom szarży pod Rokitną 1915 r. (16.06.2015 r)

Mikołajki w Polskim Centrum Kulturalno-Oświatowym przy Gimnazjum Nr 3, Czerniowce, 2018 r.

ści, ale jedno nie ulega wątpliwości – 24 lutego 2022 roku przyniósł nowy początek, był momentem, w którym obie społeczności zaczęły całkowicie nową drogę ku przyszłości. Z tego, że tak jest zdają sobie sprawę zarówno przedstawiciele władz państwowych Polski jak i Ukrainy. Polacy i Ukraińcy. Namacalnymi dowodami tego przekonania są podejmowane przez nie decyzje, także te bezpośrednio dotyczące diaspory polskiej zamieszkałej nad Dnieprem.

*Sława Ukrainie,
Bohaterom Chwała!*
Rzeszów, 19 sierpnia 2022 roku

як складеться майбутнє наших спільнот, але одне не викликає сумнівів – день 24 лютого 2022 року став моментом, коли обидві спільноти почали абсолютно новий шлях у майбутнє. Це усвідомлюють представники державної влади Польщі і України, поляки і українці. Яскравим свідченням цього переконання є рішення, які вони ухвалюють, у тому числі ті, що безпосередньо стосуються польської діаспори, яка проживає в Україні.

*Слава Україні,
Героям слава!*
м. Жешув, 19 серпня 2022 року

Wykaz wykorzystanych w pracy opracowań i źródeł

Список матеріалів та джерел, використаних у роботі

Opracowania / Матеріали

- Baluk W., *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002.
- Bobryk A., *Społeczne znaczenie funkcjonowania polskich ugrupowań politycznych w Republice Litewskiej 1989–2013*, Siedlce 2013.
- Bonusiak A., Czop E., Krasowska H., Suchomłynow L.A., *Polacy Berdiańska: dokumenty, fakty, komentarze: monografia*, Piła 2011.
- Bonusiak A., Mariupolacy „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 1/2018.
- Bonusiak A., *Początki oświaty polonijnej w niepodległej Ukrainie. Cele, kierunki, metody działania* „Studia Społeczno-Polityczne” Tom 3, Rzeszów 2009.
- Bonusiak A., *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*, Rzeszów 2013.
- Bonusiak A., *Rzecz o działalności politycznej mniejszości polskiej na Ukrainie (1988–2018). Wybrane aspekty*, „Studia Migracyjne Przegląd Polonijny” 2/2020.
- Bonusiak A., Suchomłynow L.A., *Wspólnota Polska w Berdiańsku: wyzwania współczesności: monografia*, Donieck 2008.
- Chojnowski A., *Ukraina*, Warszawa 1997.
- Eberhardt P., *Problematyka liczebności ludności polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Polsce*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 4/2009.
- Eberhardt P., *Przemiany narodowościowe na Ukrainie w XX wieku*, Warszawa 1994.
- Gawin T., *Polskie odrodzenie na Białorusi 1988–2005*, Białystok 2010.
- Gażaman W., *Uszanowanie etnokulturalnych zapotrzebowań Polaków we współczesnej Ukrainie* [w:] *Kultura polska w życiu Ukrainy. Historia. Dzień dzisiejszy*, red. naukowa J. Wowka, Kijów 2000.
- Hałas K., *Powstanie i działalność organizacji polskich na Ukrainie po 1991 roku – zarys problematyki* „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU” Tom XX, Wydawnictwo PAU, Kraków 2012.
- Gierko V., *Działalność Stowarzyszenia Rodzina Rodzin Lwowa* „Studia Politologica Ucraino-Polona” 2014.
- Gońda M., Lesińska M., *Ewolucja Karty Polaka jako instrumentu polityki państwa* „CMR Working Papers 129/187, czerwiec 2022.
- Hrycak J., *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000.
- Івашко А., *Організація навчання польської мови в Приазовському державному технічному університеті* [w:] *Polska i Polacy w badaniach młodych naukowców. Zeszyt pokonferencyjny III Międzynarodowej Międzyuczelnianej Konferencji Naukowo-Praktycznej Młodych Naukowców*, pod red. A. Iwaszko, Mariupol 2008.
- Januszkiewicz B., *Polacy Czernihowszczyzny. Historia i współczesność*, Przemyśl 2018.
- Калакура О., *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у XX столітті*, Київ 2008.
- Klimecki M., Karpus Z., *Czas samotności. Ukraina w latach 1914–2022*, Warszawa 2022.
- Klimecki M., *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Warszawa 2021.
- Коцур В.В., *Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст.*, Київ 2020.
- Konstytucja Ukrainy uchwalona na sesji Rady Najwyższej Ukrainy 28 czerwca 1996 roku. Wstęp i tłumaczenie E. Toczek*, Warszawa 1999.
- Krasowska H., *Bukowina. Żywa historia kościoła*, Kraków 2006.
- Krasowska H., *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*, Warszawa 2012.
- Krasowska H., Suchomłynow L.A., *Polskie media w Bardiańsku: teksty i analizy*, Warszawa–Berdiańsk 2017.
- Krasowska H., *Sytuacja Polaków na Ukrainie w związku z konfliktem zbrojnym*, Warszawa 2016.
- Krzyszucha M., *Mniejszość polska w niepodległej Ukrainie* „Przegląd Polonijny” 4/1996.
- Kurlandzki S. MIC, Danilecka L., *Panie, do kogóż pójdziemy? Marianie na Ukrainie*, Warszawa 2001.
- Madera A.J., *Między Rosją a Europą. Ukraina na rozdrożu*, Rzeszów 2000.
- Madera A.J., *Na bocznych drogach Europy. Polacy na Ukrainie*, Rzeszów 1994.
- Makiejew A., Morgun K., *Doświadczenie organizacji polskich studiów na ukraińskiej uczelni technicznej oraz motywacja studentów do podjęcia nauki języka polskiego* [w:] *Polska i Polacy w badaniach młodych naukowców. Zeszyt pokonferencyjny IV Międzynarodowej Międzyuczelnianej Konferencji Naukowo-Praktycznej Młodych Naukowców*, pod red. A. Iwaszko, Mariupol 2009.
- Marciniak W., *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2001.

- Marples R.D., *Historia ZSRR. Od rewolucji do rozpadu*, Wrocław 2006.
- Mazepa L., *Rozmyślenia i wspomnienia o Lwowie i Lwowianinach*, Biblioteka Kuriera Galicyjskiego 2011.
- Polska i Polacy w badaniach młodych naukowców. Zeszyt pokonferencyjny III Międzynarodowej Międzyuczelnianej Konferencji Naukowo-Praktycznej Młodych Naukowców*, pod red. A. Iwaszko, Mariupol 2008.
- Polska i Polacy w badaniach młodych naukowców. Zeszyt pokonferencyjny IV Międzynarodowej Międzyuczelnianej Konferencji Naukowo-Praktycznej Młodych Naukowców*, pod red. A. Iwaszko, Mariupol 2009.
- Rudnicki S., *Stosunki ukraińsko-polskie w strukturze interesów polskiej mniejszości narodowej we współczesnej Ukrainie*, „Studia Politologica Ucraino-Polona” 2011.
- Рудницький С., *Суспільно-політичні інтереси Поляків незалежної України*, Житомир 2014.
- Rudnicki S., *Warunki prawno-polityczne realizacji interesów mniejszości polskiej na współczesnej Ukrainie*, „Studia Politologica Ucraino-Polona” 2013.
- Serczyk W.A., *Historia Ukrainy*, Wrocław 2009.
- Sidorkiewicz K., *Między demokracją a buntem: działalność polityczna i samorządowa Polaków w Republice Litewskiej*, Elbląg 2011.
- Stępień S., *Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu z 5 grudnia 2001 r.*, „Biuletyn Ukrainoznawczy” 2002, nr 8.
- Stroński H., *Nieudany eksperyment. Treść, formy i skutki sowietyzacji ludności polskiej na Ukrainie w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku*, [w:] *Polska droga do Kazachstanu. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Żytomierz 12–14 października 1996 roku*, pod redakcją Tadeusza Kisielewskiego, Warszawa 1998.
- Strutyński W., *Kultura polska na obszarze bukowińskiego pogranicza: historia i dzień dzisiejszy* [w:] *Kultura polska w życiu Ukrainy. Historia. Dzień dzisiejszy*, red. naukowa J. Wowka, Kijów 2000.
- Suchomłynow I., *Kilka uwag o kulturze i mentalności Post Homo Sovieticus*, „Lamus: Kontrkultura i inne rewolty”, 2010 nr 2/6.
- Szymczuk W., *Prasa mniejszości polskiej na Ukrainie*, Toruń 2012.
- Ткач В.М., *Польська національна меншина тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кінець XX – початок XXI ст.)*, Тернопіль 2018.
- Wybór dokumentów dotyczących mniejszości narodowych. Polacy na Ukrainie* pod red. E. Jabłońskiego, Warszawa 2000.
- Zapłata W. OMI, *Nieść Boga Ukrainie*, Poznań 2001.
- Zubok V., *Nieudane imperium: Związek Radziecki okresu zimnej wojny, od Stalina do Gorbaczowa*, Kraków 2010.

Media / 3MI

Dziennik Kijowski / Київський вісник

- Antonenko P., *Unikalny projekt: „Razem – ramię przy ramieniu”*, DK 5/19.
- B&L, *Na szlaku do stworzenia narodowościowej partii politycznej*, DK 11/98 [a].
- BORD, *Dzień Europy po raz pierwszy na Ukrainie*, DK 10/03.
- BORD, *Narody Ukrainy*, DK 24/02.
- BORD, *Prezes ZPU współprezydentem*, DK 24/01.
- BORD, *Rada radzi się*, DK 3/05.
- BORD, *W radzie stowarzyszeń narodowych Ukrainy*, DK 17/99.
- BORD, *W radzie stowarzyszeń narodowych Ukrainy*, DK 2/00.
- BORD, *Walcząc o przetrwanie*, DK 18/99.
- Chomenko H., „Kijowszczyzna – gwiazdozbiór zgody”, DK 16/16.
- Chomenko H., „Kijowszczyzna – konstelacja harmonii” DK 16/15.
- Chomorecka H., „Bez granic” odważnych połączyła forteca, DK 10/21.
- Dragin B., *Kijów majowy 11 maja – Dzień Europy*, DK 9/08.
- Dragin B., *Kongres działa*, DK 5/02 [a].
- Dragin B., *Miał być prezydent*, DK 16/05.
- Dragin B., *Rozmyślenia w roku wyborów*, DK 18/19.
- Dragin B., *W radzie stowarzyszeń narodowościowych Ukrainy*, DK 22/07.
- X *Dobroczynny Jarmark Dyplomatyczny*, DK 23/21.
- Ejma L., *O Annie Walentynowicz i Polakach na froncie*, DK 6/19.
- Grek A., *Polski Ośrodek w Chersoniu*, DK 10/14.
- Jaworska D., *To był nasz dzień!* DK 11/07.
- Jędrysiak J., *Polonia na urodzinach Chersonia*, DK 18/06.
- Klimakin E., *Święto tradycji narodowych*, DK 12/04.
- Koziszkurt – Zainczkowska J., *Po raz drugi w gronie przyjaciół w Geniczesku*, DK 17/19 [a].
- Kwiatkowski S., *Trzynasta edycja festiwalu „Akemański Polo-nez”*, DK 17/19 [b].
- Michalczuk W., *Potarańczowa Warszawa pozdrawia Ukrainę*, DK 1/05.
- Miciński F., *W imię wzajemnej zgody i porozumienia*, DK 14/15.
- Miżygórska N., *Polacy Żytomierza w Dniu Zwycięstwa maszerowali pod biało-czerwoną flagą*, DK 9/07.
- Nakonieczna M., *Projekt działań socjalnych w Nieżynie*, DK 7/21.
- Nowa niezależna*, DK 2/92.
- Nowa organizacja, nowe perspektywy*, DK 10/08.

Odszedł promotor polskości na Ukrainie, DK 17/16.
Oniszczyk M., Dzień Polski w Kremieńczuku, DK 8/06.
OTP, Dzień Jedności Ukrainy w Chersoniu, DK 3/15 [a].
P.M., W Charkowie zaczęto wydawać gazetę mniejszości narodowych na Ukrainie, DK 19/97.
Panteluk S., Dzierżyć ster na zgodę, DK 20/04.
Panteluk S., Razem w Europie, DK 10/05.
Płaksina A., „Razem – ramię przy ramieniu”, DK 22/18 [a].
Płaksina A., Dzieło bohaterów nigdy nie zostanie zapomniane! DK 2/20.
Płaksina A., I przyjaźń złączy nasze ręce, DK 10/16.
Płaksina A., Język polski – to nasza ścieżka do Europy, DK 9/15.
Płaksina A., Wieczór świąteczno-sylwestrowy – Święto Jedności Narodowej, DK 1/18.
Polak kandydatem na deputowanego ludowego Ukrainy w okręgu wyborczym nr 221 miasta Kijowa, DK 22/98.
Polak uczestniczy w wyborach 31 marca! DK 5/02 [b].
Polski namiot, DK 22/04.
Program Związku Polaków na Ukrainie, DK 3/92.
Raubiszko C., „Колядки” w Punkcie Kontrolnym „Kałanczak”, DK 2/16.
Raubiszko C., Вси ми діму твої, Україно! DK 21/09.
Rozmowa z przewodniczącym Partii Polaków Ukrainy Stanisławem Kosteckim „Od chaty do chaty” zbieraliśmy podpisy. Rozmawiał Stanisław Panteluk, DK 12/15.
Rudnicki S., Wybory i polskie wioski Żytomierszczyzny, DK 23/04.
Slepowa O. (opr. tekstu I. Rudnicka), „Razem – ramię przy ramieniu”, DK 16/17.
Sliesariewa L., Nastawienie na współpracę, DK 11/98 [b].
Smirnova N., Forum przyjaźni, DK 20/09.
Stanisław Szalacki nie żyje, DK 1/96.
Stefanowicz A., Susznicka N., Powstała Rada Zgody Międzynarodowościowej, DK 17/14.
Szanosni współobywatele Ukrainy! DK 5/14.
Szczerbakow J., Poświęcenie i niepodległość, żadna pandemia nie pokona, DK 21/20.
Świdzki J., Połowę dzieła dokonał, kto dzieło rozpoczął, DK 1/19.
Trzydziestolecie ZPU. Zorganizowani mogą więcej, DK 22/18 [b].
W imieniu Polaków na Ukrainie, DK 3/15 [b].
Ważna wizyta „Wspieramy Ukrainę w walce o integralność”, DK 21/16 [a].
Wójcicki J., Od słów do czynów, DK 22/14.
Wywiad z prezesem ZPU Antonim Stefanowiczem. Rozmawiał Jerzy Wójcicki, opracowanie Ania Szłapa, DK 3/15 [c].
Zarząd Główny ZPU, Program działalności Związku Polaków na Ukrainie na lata 2017–2020, DK 21/16 [b].
Zborowska O., Ukraina – nasz wspólny dom, DK 8/01.
Zmarł Adolf Kondracki, DK 8/15.
ZPPU. Kapitał i wiedza, DK 14/19.

Portal / Портал:

<https://www.dk.com.ua/> (26.07.2022) [DK@1].
Sedyk H., Z dobrocią do rannych w Kijowie i Klewaniu, <https://www.dk.com.ua/post.php?id=5669> (18.04.2022) [DK@4].
Szelepa W., Bohaterowie nie umierają! Ostatni bój Pawła Jaszczuka, Bohaterowie nie umierają! Ostatni bój Pawła Jaszczuka — Mozaika Berdyczowska (mozberd.com.ua) (9.05.2022) [DK@2].
Заявление Союза Поляков Украины, <https://www.dk.com.ua/post.php?id=6130> [17.04.2022] [DK@3]

Gazeta Polska Bukowiny / Газета польська Буковини

Bilińska J., Połączeni polsnością, GPB 115/16.
(DPA,AFP/szym), Wojna na Ukrainie Rakiety spadły na Kijów, GPB 179/22 [a].
Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie, GPM 152/153/19.
Jubileuszowy XX Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Bukowińskie Spotkania” wita Stolica Bukowiny, piękne Czerniowce, GPB 28–29/09.
Jubileuszowe występy, GPB 25/09 [c].
Kałuski T., Janoszevska N., Karpiak W., Bukowińskie spotkania naukowe, GPB 25/09 [a].
Krasowska H., Pokrzyńska M., Święto folkloru i edukacji, GPM 159–160.
Krasowska H., Pokrzyńska M., Święto folkloru i edukacji, GPM 161/20.
Lysiuk M., Na Bukowinie obchodzono Dzień Europy, GPB 122/17.
Polscy przyjaciele z nami..., GPB 179/22 [b].
Prawdziwych sąsiadów i dobrych przyjaciół poznaje się w biedzie, GPB 180/2022.
Społeczność polska w życiu Czerniowiec i Bukowiny. Historia 30 lat działalności Organizacji Społecznej „Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza” w fotografiach GPB 157–158/20.

Strutyński W., Karpiak W., Kałuski T., *Unikatowemu festiwalowi „Многая літа!”, „Mulți ani trăiască!”, „Sto Lat!” Wiwat! Wiwat! Wiwat!* GPB 25/09 [b].

Tarasowa A., *Bukowińskie Spotkania – międzynarodowy festiwal wędrujący jako przykład europejskiego wydarzenia kulturalnego*, GPB 85–86/14.

Tarasowa A., *Miasteczko europejskie – w europejskim mieście*, GPM 133/18.

Васкан К., Вівчарюк К., *Ми – на хвилі європейського духу*, GPB 123–124/17.

Заява Федерації польських організацій в Україні / *Oświadczenie Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie*, GPB 81–82/14.

Głos Polonii / Голос полонії

Dębicka A., *Konflikt na Donbasie oczami żytomierskiego Polaka*, GP 9–10/14 [a].

Iszczuk W., Dębicka A., *Ostatni bój Polaka z Żytomierza*, GP 9–10/14 [b].

Polacy z Ukrainy uznali Rosję za agresora, GP 11–12/15.

Szewczenko W., *Duch Piłsudskiego na wschodzie nie ginie*, GP 17/16.

Wojna oczami Polaka. W Donbasie toczy się wojna o przyszłość Europy, Włodzimierz Iszczuk rozmawia z Jarosławem Wójcickim, GP 19–20/17.

Żółkiewski W., *Euromajdan*, GP 5–6/14.

Крыніца / Криниця

Lewiński Z., *„Budujemy mosty a nie mury”*, Krynica 95–96/17.

Razem – ramię przy ramieniu, Krynica 97–98/17.

Kurier Galicyjski / Галицький кур'єр

Apel Polaków z Ukrainy, KG 3/15 [a].

Czawaga K., *Jak Łanowice zostały Janukowiczami. Polska wieś wybiera prezydenta Ukrainy*, KG 2/10.

Czawaga K., *Krwawy Jordan w Kijowie*, KG 2/14 [a].

Czawaga K., *Lwowski Kościół pomaga ofiarom wojny na Ukrainie*, KG 5/22 [a].

Czawaga K., *Majdan jak Sicz*, KG 23–24/13.

Demcio J., *Europejski Dom Spotkań we Lwowie*, KG 5/11.

Demcio J., *Ukraińscy samorządowcy polskiego pochodzenia na spotkaniu we Lwowie*, KG 7/11.

Deska A., *Pytają dlaczego*, KG 4/16.

Fritz P., *Powstaje Partia Polaków Ukrainy*, KG 18/11.

Kijowscy Polacy na Majdanie, Wojciech Jankowski rozmawia z Wiktoria Radik, prezes Stowarzyszenie Polaków „Zgoda” w Kijowie, KG 2/14 [b].

Młodzi dla młodych (Tekst: Stanisław Sikora – wolontariusz programu EVS w Drohobyczu; Zdjęcia: Mykoła Monastyrski – wolontariusz Centrum Wolontariatu), KG 15/09.

Oświadczenie Związku Polaków Ukrainy, KG 5/22 [b].

Otwarcie Centrum Integracji Europejskiej w Stryju, KG 4/11.

Paweł Żebriwski przywraca Donbas Ukrainie. Rozmawiał Konstanty Czawaga, KG 6/18.

W interesie Ukrainy, Żytomierszczyzny i Polski. Z Pawłem Żebrowskim – znanym ukraińskim politykiem, posłem ukraińskiego Parlamentu, Polakiem z pochodzenia i kandydatem na Honorowego Konsula Polski w Żytomierzu rozmawiał Marcin Romer, KG 10/09 [a].

Racje Harbuzowe. Z Wołodymyrem Harbuzem – kandydatem w wyborach do Lwowskiej Rady Miejskiej rozmawiała Joanna Demcio, KG 21/10.

Ratna A., *Dzień Europy na Wołyniu*, KG 10/09 [b].

To jest wojna i ludzie giną tu każdego dnia. Rozmawiał Eugeniusz Sało, KG 3/15 [b].

Władysław Kuczyński o wojnie na wschodzie Ukrainy. Rozmawiał Eugeniusz Sało, KG 21/14.

Żałoba na Hreczanach, KG 13/14.

Portal / Портал:

<https://kuriergalicyjski.com/> (26.07.2022) [KG@1].

Miciński F., *Żałoba w Hreczanach, Żałoba na Hreczanach – Nowy Kurier Galicyjski* (9.05.2022) [KG@2].

Polska placówka dyplomatyczna we Lwowie pracuje już ćwierć wieku, <https://kuriergalicyjski.com/polska-placwka-dyplomatyczna-we-lwowie-pracuje-ju-wier-wieku/6/> (20.07.2022) [KG@3].

Sało E., *Arka 2018 – „Wszyscy jesteśmy na jednej arce”*, *Arka 2018 – „Wszyscy jesteśmy w jednej arce” – Nowy Kurier Galicyjski* (9.05.2022) [KG@4].

Sało E., *Polsko-ukraiński dzień Kryśowic, Polsko-ukraiński dzień Kryśowic – Nowy Kurier Galicyjski* (9.05.2022) [KG@5].

Woskowski W., *Takie były początki*, <https://www.kuriergalicyjski.com/aktualnosci/polska/3194-takie-by-y-pocz-tki> (27.12.2018) [KG@6].

Wysoczańska K., *Pomoc charytatywna dla osób dotkniętych skutkami pandemii, Pomoc charytatywna dla osób dotkniętych skutkami pandemii – Nowy Kurier Galicyjski* (9.05.2022) [KG@7].

Wysoczańska K., *Wielkanocny Kiermasz wsparcia dla ukraińskiej armii*, *Wielkanocny Kiermasz wsparcia dla ukraińskiej armii – Nowy Kurier Galicyjski* (9.05.2022) [KG@8].

Monitor Wołyński / Волинський монітор

Denysiuk N., *Mozaika kultur*, MW 17/18.

Denysiuk N., *Mój żołnierz*, MW 5–6/22 [a].

Denysuk N., *„Rozmowy międzynarodowe”*, MW 8/14.

Gustawska J., *Maty „własnego” żołnierza w ukraińskim wojsku*, MW 1/17.

Herka A., *Więści z Kowla*, MW 5–6/22 [b].

Jakubczyk O., *MasterChef po zdobunowsku*, MW 17/21 [a].

Jaszczyk W., *Festiwal Mniejszości Narodowych w Łucku*, MW 22/10.

Kowalczyk J., *Pomoc wiernych z Równego dla walczących w ATO*, WM 5/15.

Kowalik P., Olich A., *„Paleta kultur” ponownie w Łucku*, MW 17/21 [b].

Martynenko K., *Wspominając wydarzenia Rewolucji Pomarańczowej*, MW 11/09.

Olich A., *Polskie stowarzyszenia nadal działają*, MW 5–6/22 [c].

Olich A., *Zdobunowscy Polacy pomagają wojsku i przesiedleńcom*, MW 5–6/22 [d].

Oświadczenie Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie, MW 4/14.

W imieniu organizacji polskich na Ukrainie, MW 3/15.

Portal / Портал:

<https://monitorwozynski.com/pl> (26.07.2022) [MW@].

Mozaika Berdyczowska / Бердичівська мозаїка

Jerzy Sokalski *radnym Berdyczowa. Rozmawiała Izabela Rozdolska* MB 4/15.

Sokalski J., Wermińska L., *Demokracja po berdyczowsku...*, MB 1/18.

Szelepa W., *Ostatni bój Pawła Jaszczuka*, MB 4/14.

To nie my zaczęliśmy się posługiwać przemocą. Rozmowa z Lilią Rzeczkowską, aktywistką Majdanu, rozmawiała Izabela Rozdolska, MB 2/14.

Wermińska L., *Polak na wojnie rosyjsko-ukraińskiej*, MB 2/15.

Wermińska L., *Tragiczne skutki wojny w Donbasie*, MB 3/14.

Wermińska L., *Wolontariuszka Emilia*, MB 2/19.

Ziemia berdyczowska pochowała kolejnych bohaterów, MB 5/14.

Portal / Портал:

<https://mozberd.com.ua/> (26.07.2022) [MB@1].

Nasze Drogi / Наші дороги

Daniliczewa W., *Kultura łączy nas*, ND 1/17.

Dorina O., *Mikołajów – Dni Europy*, ND 2/17.

Dorina Olga, *Dni Europy*, ND 3/16.

Federacja Organizacji Polskich Na Ukrainie / Федерація Польських Організацій В Україні, *Oświadczenie*, ND 1/14.

Inf. wł., *Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna „Dialog pomiędzy kulturami oraz polityka Ukrainy w dziedzinie kultur etnicznych”*, ND 6/09.

Makuszyńska A., *„Pod jednym niebem”*, ND 2/15.

Polacy Donbasu / Поляки Донбасу

Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie, Lwów–Kijów 24 lutego 2014 r., PD 2/14.

Oświadczenie Polskiego Kulturalno-Oświatowego Towarzystwa „Odrodzenie” w Berdiańsku, PD 1/14.

Polonia Charkowa / Польська спільнота Харкова

Artiuch O., Tocka W., *Kolejny „punkt kontaktu” w stosunkach ukraińsko-polskich*, PCH 1/18.

Bawykina E., *Dni Europy w Charkowie*, PCH 5/10.

Bawykina E., *Muzyka, od której dusza czasem płacze, a czasem tańczy...* PCH 11/10.

charkow.msz.gov.pl, *XIII Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu*, PCH 9/17.

Charków – nasz dom, PCH 10/12.

Czernijenko O., *Pieczenezskie Pole 2008*, PCH 4/08.

Czernijenko J., *Regionalne seminarium w Charkowie*, PCH 2/03.

Czernijenko O., *Integracja europejska: stanowisko młodzieży*, PCH 5/04 [a].

Czernijenko O., *XIII Otwarty Festiwal Polskiej i Ukraińskiej Muzyki im. Karola Szymanowskiego*, PCH 11/12.

XII Festiwal Polskiej i Ukraińskiej Muzyki im. Karola Szymanowskiego, PCH 6/11 [a].

Dzień Europy w Charkowie, PCH 5/12.
Dzień Europy w Charkowie, PCH 5/13 [a].
„Европейський городок” в Харькове, PCH 5/13 [b].
Festiwal kultur, PCH 1/06.
Gnatowska H., *Festiwal im. K. Szymanowskiego – charkowska tradycja*, PCH 3/03.
Koberski W., *Święto kultury słowiańskiej*, PCH 3/04.
Konsulat Generalny RP w Charkowie, *Do Charkowa dotarła polska pomoc*, PCH 3/20 [a].
Konsulat Generalny RP w Charkowie, *W Charkowie został zorganizowany „Dzień polski”*, PCH 3/21.
Ковалевская В., *Фестиваль польської та української музики імені Кароля Шимановського*, PCH 12/17.
Marsz Марш миру у Харькові, PCH 5/13 [c].
Międzynarodowe Forum Młodzieżowe „Polska – Ukraina – Europa” PCH 6/11 [b].
O to Polska właśnie, PCH 3/07.
PCH 2/21 – zdjęcie strony tytułowej.
Розчарська Почапська А., Поздняков Д., *Благодійний проект при католицькому соборі*, PCH 3/20 [b].
Polonia propaguje Europę w Charkowie, PCH 5/11.
Rezolucja okrągłego stołu „Integracja europejska – stanowisko młodzieży”, PCH 5/04 [b].
Вл. інф., *„Харків – наш дім”*, PCH 11/17.
Zagórska O., *Okrągły stół nt. „Ukraina. Droga do Europy”* PCH 5/04 [c].
Zgodnie z materiałami konsulatu Generalnego RP w Charkowie, *Bieg Pamięci Ofiar Totalitaryzmu*, PCH 4/20.

Польське слово

Baranowska L. za: kmc.media, *Lwowscy parafianie w podzięce żołnierzom*, SP 1/22.
Bohaterowie, SP 2/15 [a].
Chmielnicki Obwodowy Związek Polaków, *Polskie miasta pomagają przesiedleńcom i żołnierzom z ATO*, SP 2/15 [b].
Denysiewicz A., *Młodzież pożegnała „zielone ludziki”*, SP 7/14 [a].
Dębicka A., Zielińska A., *Nieogłoszona wojna na zdjęciach Polaka z Żytomierza*, SP 12/14.
Dłużniewski I., *Pozdrowienia z piekła*, SP 1/15 [a].
FM, *Ukraińskie Święto Niepodległości na Chmielnicyźnie. Biało-czerwone akcenty*, SP 9/13.
FM, *Wspólne dziedzictwo jednoczy. Festiwal „Podolska Rodzina” odbył się w Chmielnickim*, SP 4/13.
Gałuszcak I., *Budujemy mosty, a nie mury*, SP 8/17 [a].
Gerasimowska K., *Życie w cieniu wojny*, SP 8/14 [a].
Iszczuk W., *Ostatni bój Polaka z Żytomierza*, SP 10/14.
Jusupowa W., *Niełatwo być przesiedleńcem*, SP 7/15.
Jusupowa W., *Ostatnia droga Aleksandra Boruszewskiego*, SP 7/16.
Jusupowa W., *Przesiedleńcy pod opieką żytomierzan*, SP 2/15 [c].
Jusupowa W., *Z pochodzenia Polak, z narodu Ukrainiec*, SP 2/15 [d].
JW., *Dlaczego Nie?!* SP 1/14 [a].
JW., *Protestujemy!* SP 12/13.
Konorska N., *Wojsko można wspierać piosenką*, SP 3/15.
Laskowska-Szczur W., tłumaczenie Lidia Bara, *Upamiętnienie ofiar politycznych w Żytomierzu*, SP 5/20.
Ludzie, SP 2/15 [e].
Majdan otworzył nową kartę polsko-ukraińskiej historii. Rozmowa z Arturem Cypiurkim, prezesem Stowarzyszenia Polaków w Barze – który został ranny w trakcie walk w Kijowie, opracowała Ania Szłapak, SP 3/14 [a].
Mazur A., *Leon Polański — jeden z 82 zamordowanych na Kijowskim Majdanie w dniach 18–20 lutego*, SP 2/14 [a].
Polacy ze wschodu muszą być jedną rodziną, rozmawiał Jerzy Wójcicki, opracowanie Ania Szłapak, SP 1/15 [b].
Porowczuk S., *Młodzież polska i ukraińska zacieśnia więzi*, SP 1/21.
Red, *Mają swoją radę*, SP 1/14 [b].
Redakcja, *Dom Polski w Barze, Debata o mniejszościach etnicznych*, SP 6/21.
Redakcja, *Polacy i Ukraińcy wspólnie ratują Mury*, SP 12/15.
Redakcja, *Zginął, broniąc Ojczyzny*, SP 7/14 [b].
Rudnicka I., *Polacy na ukraińsko-rosyjskiej wojnie*, SP 8/17 [b].
Słowo polskie na podstawie informacji Eugenii Brylant, *Podolscy Polacy obdarowali dzieci w Daszowie*, SP 1/17.
Słowo Polskie, *„Zatrzymajmy pociąg w Berdyczowie!”*, SP 2/17.
Słowo Polskie, *Bohaterowie nie umierają...*, SP 2/15 [f].
Słowo Polskie, *Czołgista Anatol Ściński trafił do winnickiego szpitala*, SP 6/15.
Słowo Polskie, *Kolejowa inicjatywa w Berdyczowie*, SP 1/16 [a].
Słowo Polskie, na podstawie informacji niezalezna.pl, *Ludzie Majdanu z nagrodą „Gazety Polskiej”*, SP 2/15 [g].
Słowo Polskie, na podstawie informacji zhitomir.info, *Kolejny Polak poległ za Ukrainę*, SP 5/16 [a].
Słowo Polskie, na podstawie wywiadu Łesi Medwedenko, *Tylko zwycięstwo i walka do samego końca*, SP 1/16 [b].
Słowo Polskie, *Nowe wyzwania dla polskiej mniejszości na Ukrainie*, SP 1/15 [c].

Słowo Polskie, *Winnicy Polacy wspierają wywóz rannych z ATO*, SP 6/16.
Studencki Klub Polski w Żytomierzu, *Czego nas uczyć uchodźcy?* SP 10/15.
Studencki Klub Polski w Żytomierzu, *Święta z uciekinierami ze wschodniej Ukrainy*, SP 1/16 [b]
Szepietowski ZPU, *Przyjaciół poznaje się w biedzie*, SP 3/14 [b].
Szłapak A., *Polacy na Ukrainie chcą mieć wpływ na decyzje Kijowa*, SP 2/16.
Tołstichin S., *Bieg Orła i Tryzuba po raz pierwszy na Ukrainie*, SP 5/16 [b].
W imieniu Polaków na Ukrainie, SP 2/15 [h].
Wójcicki J., *Dzień Europy na Podolu*, SP 6/13.
Wójcicki J., *Obalenie majdanowych mitów. Historia jednego wyjazdu*, SP 3/14 [c].
Wójcicki J., *Poświęcił życie dla Ojczyzny*, SP 5/14.
Wójcicki J., *Radość i smutek na Majdanie*, SP 2/14 [b].
Zielińska A., *Jednoczą się Żytomierzanie różnych narodowości. Spotkanie z burmistrzem*, SP 3/13.
Żałoba na *Greczanach*, SP 8/14 [b].

Portal / Портал:

Dawny Ploskirów opłakuje bohaterów ATO, <https://slowopolskie.org/dawny-poskirow-opakuje-bohaterow-ato/> (24.04.2022) [SP@1].
Denysiewicz A., *8 tysięcy kraszanek i tysiąc pięćset babek wielkanocnych przekazali katolicy Żytomierza żołnierzom, którzy bronią Ukrainy na wschodzie*, <https://slowopolskie.org/8-tysicy-kraszanek-i-tysic-piset-babek-wielkanocnych-przekazali-katolicy-ytomierza-onierzom-ktorzy-broni-ukrainy-na-wschodzie/> (24.04.2022) [SP@2].
Denysiewicz A., *Żytomierska młodzież pożegnała „zielonych ludzików”*, <https://slowopolskie.org/ytomierska-modzie-poegnaa-zielonych-ludzikow/> (24.04.2022) [SP@3].
Dębicka A., *Konflikt na Donbasie oczami żytomierskiego Polaka*, <https://slowopolskie.org/konflikt-na-donbasie-oczami-ytomierskiego-polaka/> (24.04.2022) [SP@4].
Gerasimowska K., *Życie w realiach wojny*, <https://slowopolskie.org/ycie-w-realiach-wojny/> (24.04.2022) [SP@5].
Iszczuk W., Dębicka A., *Ostatni bój Polaka z Żytomierza pod Kramatorskiem*, <https://slowopolskie.org/ostatni-boj-polaka-z-ytomierza-pod-kramatorskiem/> (24.04.2022) [SP@6].
Jusupowa W., *Apel o pomoc dla cywilnej ludności na Donbasie*, <https://slowopolskie.org/apel-o-pomoc-dla-cywilnej-ludnoci-na-donbasie/> (24.04.2022) [SP@7].
Jusupowa W., *Czy łatwo być przesiedleńcem?* <https://slowopolskie.org/czy-atwo-by-przesiedlecem/> (24.04.2022) [SP@8].
Jusupowa W., *Ostatnia droga cudnowskiego Polaka Aleksandra Boruszewskiego*, <https://slowopolskie.org/ostatnia-droga-cudnowskiego-polaka-aleksandra-boruszewskiego/> (24.04.2022) [SP@9].
Jusupowa W., *Seminarium „Młodzież i Europa. Europejskie podejście do rozwoju przestrzeni młodzieżowych” w Żytomierzu*, <https://slowopolskie.org/seminarium-mlodziez-i-europa-europejskie-podejscie-do-rozwoju-przestrzeni-mlodziezowych-w-zytomierzu/> (24.04.2022) [SP@10].
Jusupowa W., *Wystawa „POLACY ŻYTOMIERSZCZYNY – WCZORAJ I DZIŚ” została pokazana w szkołach obwodu żytomierskiego*, <https://slowopolskie.org/wystawa-polacy-zytomierszczyzny-wczoraj-i-dzis-zostala-pokazana-w-szkolach-obwodu-zytomierskiego/> (24.4.2022) [SP@11].
Jusupowa W., *Żytomierskie obchody piątej rocznicy tragicznych wydarzeń i masowych zabójstw uczestników Euromajdanu w Ukrainie*, <https://slowopolskie.org/zytomierskie-obchody-piatej-rocznicy-tragicznych-wydarzen-i-masowych-zabojstw-uczestnikow-euromajdanu-w-ukrainie/> (24.04.2022) [SP@12].
K. B., *Winnicy Polacy wspierają brygady ewakuacyjne na wschodzie Ukrainy*, <https://slowopolskie.org/winnicy-polacy-wspieraj-brygady-ewakuacyjne-na-wschodzie-ukrainy/> (24.04.2022) [SP@13].
Listy do redakcji. Maria Malinowska, *Ukraińców i Polaków połączył festiwal „Hej sokoły” w Machnowce*, <https://slowopolskie.org/listy-do-redakcji-ukraincow-i-polakow-polaczyl-festiwal-hej-sokoly-w-machnowce/> (24.04.2022) [SP@14].
Mazur A., *Leon Polański – Polak z „Niebiańskiej Sotni”*, <https://slowopolskie.org/leon-polaski-polak-z-niebieskiej-sotni/> (13.08.2022) [SP@15].
Miciński F., *Polacy Wołoczysk dołączyli się do budowy pomnika Niebiańskiej Sotni*, <https://slowopolskie.org/polacy-wooczyska-doczyli-si-do-budowy-pomnika-niebiaskiej-sotni/> (24.04.2022) [SP@16].
Obchody Dnia Bohaterów Niebiańskiej Sotni w Żytomierzu z udziałem miejscowych Polaków, <https://slowopolskie.org/obchody-dnia-bohaterow-niebiaskiej-sotni-w-ytomierzu-z-udziaem-miejscowych-polakow/> (24.04.2022) [SP@17].
Podolscy Polacy odwiedzili sierociniec w Daszowie, <https://slowopolskie.org/podolscy-polacy-odwiedzili-sierociniec-w-daszowie/> (24.04.2022) [SP@18].
Polacy w Winnicy oddali hołd bohaterom Niebiańskiej Sotni, <https://slowopolskie.org/polacy-w-winnicy-oddali-hod-bohaterom-niebiaskiej-sotni/> (24.04.2022) [SP@19].
Poległ w obronie ojczyzny, <https://slowopolskie.org/poleg-w-susznej-sprawie/> (24.04.2022) [SP@20].
Poświęcił życie dla Ojczyzny. Roman Toczyn z Chodorowa. Z Andrzejem Kowtałem rozmawiał Jerzy Wójcicki, <https://slowopolskie.org/powici-ycie-dla-ojczyzny-roman-toczyn-zodorowa/> (24.04.2022) [SP@21].
Redakcja, *Partia Polaków Ukrainy została zarejestrowana pod nazwą „Solidarność”* <http://slowopolskie.org/partia-polakow-ukrainy-zostaa-zarejestrowana-pod-nazw-solidarno/> (20.11.2018) [SP@22].

Szłapak A., *Postrzelony na Majdanie w oko przez Berkut. Artur Cycjiński z Baru*, <https://slowopolskie.org/postrzelony-na-majdanie-w-ok-przez-berkut-leczony-w-warszawie-artur-cycjiński-z-baru/> (24.04.2022) [SP@23].
Szumlańska N., *Żytomierscy Polacy włączyli się w obchody Dnia Europy*, <https://slowopolskie.org/zytomierscy-polacy-wlaczyli-sie-w-obchody-dnia-europy/> (24.04.2022) [SP@24].
W Berdyczowie weterani wojny na wschodzie otrzymują psychologiczną przy wsparciu projektu polskiej pomocy rozwojowej, <https://slowopolskie.org/w-berdyczowie-weterani-wojny-na-wschodzie-otrzymuja-psychologiczna-przy-wsparciu-projektu-polskiej-pomocy-rozwojowej/> (24.04.2022) [SP@25].
Wójcicki J., *Ranny Polak-czołgista Anatol Ściński został przeniesiony do szpitala wojskowego w Winnicy*, <https://slowopolskie.org/ranny-polak-czogista-anatol-ciski-zosta-przeniesiony-do-szpitala-wojskowego-w-winnicy/> (24.04.2022) [SP@26].
Wójcicki, bwp, <https://slowopolskie.org/powici-ycie-dla-ojczyzny-roman-toczyn-zodorowa/> (13.08.2022) [SP@27].

Tęcza Żytomierszczyzny / Веселка Житомирщини

Aktualności, TŻ 1/12.
Aktualności, TŻ 1/13.
Aktualności, TŻ 1–2/11 [a].
Aktualności, TŻ 2/12 [a].
Aktualności, TŻ 2/15 [a].
Kolesowa O., *W obronie praw dzieci i rodzin, TŻ 2/18 [a].*
Laskowska – Szczur W., *Dzień Europy na Ukrainie, TŻ 2/13 [a].*
Laskowska – Szczur W., *Nas jednoczy Żytomierz, TŻ 3/12.*
Laskowska – Szczur W., *Pod biało-czerwoną, TŻ 2/13 [b].*
Laskowska J., *Decydujesz ty, TŻ 4/16.*
Laskowska J., *Niebiańska Sotnia. Życie za naszą wolność, TŻ 1/16.*
Laskowska J., *Światowy Dzień Polonii, TŻ 1–2/11 [b].*
Marsz w Żytomierzu pod polskim sztandarem, TŻ 1–2/11 [c].
Miciński F., *Zginęli, by inni mogli cieszyć się wolnością, SP 2/15 [b].*
Miedzianowski W., *Polska – bramą do Europy, TŻ 4/17.*
Obchody Dnia Europy na Ukrainie, TŻ 2/12 [b].
Petrowska T., *Dzień Europy w Żytomierzu, TŻ 2/17.*
Petrowska T., *Europejski Żytomierz, TŻ 2/18 [b].*
Petrowska T., *Od pomysłu do realizacji, TŻ 2/20.*
Święto Żytomierza, TŻ 3/13.
Żytomierzanie modlili się na placu Sobornym w intencji Niebiańskiej Sotni, TŻ 1/15.

Wołanie z Wołynia / Голос Волині

Otwarcie poplenerowej wystawy ikon w galerii sztuki wołyńskiej organizacji Narodowego Związku Artystów Plastyków Ukrainy, WzW 6/15.

Portal / Портал:

<http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/> (26.07.2022) [WzW@].

Polska prasa

Łozińska O., *Polacy walczą w Ukrainie! „Angora”, nr 20, rok XXXIII, 15 maj 2022 [Łozińska 2022].*
Z żołnierzami walczącymi w Ukrainie rozmawia Anna Lipińska, „Gazeta Wyborcza. Duży Format” nr 19/1482, 16 maja 2022 [Lipińska 2022].

Netografia / Нетографія

Strona Polskiego Kulturalno-Oświatowego Towarzystwa „Odrodzenie” Berdiańsk / Сайт Польського культурно-освітнього товариства «Відродження», м. Бердянськ

Teksty / Тексту:

Akcja „Pokój dla Ukrainy” <https://polonia.org.ua/akcja-pokoj-dla-ukrainy.html> (17.04.2022) [Odrodzenie@1].
Narodziny Ukrainy, <https://polonia.org.ua/narodziny-ukrainy.html> (17.04.2022) [Odrodzenie@2].
Popowa-Zarczyńska O., *Zachować pokój i przetrwać*, <https://polonia.org.ua/zachowac-pokoj-i-przetrwac.html> (17.04.2022) [Odrodzenie@3].
Sopin J., *Ukraina – Polska: od Solidarności do Godności razem!* <https://polonia.org.ua/ukraina-%E2%80%93-polska-od-solidarnosci-do-godnosi-razem.html> (17.04.2022) [Odrodzenie@4].
Suchomłynow L.A., *W trudnych czasach prawdziwy pobratymiec jest obok*, <https://polonia.org.ua/w-trudnych-czasach-prawdziwy-pobratymiec-jest-obok.html> [Odrodzenie@5].
Ukraina protestuje, <https://polonia.org.ua/ukraina-protestuje.html> (17.04.2022) [Odrodzenie@6].

Filmy / Фільми:

<https://polonia.org.ua/majdan-berdiansk.-16/03/2014.html> [film] [film 1].

<https://polonia.org.ua/majdan-berdiansk-15-03-2014.html> [film] [film 2].

<https://polonia.org.ua/majdan-berdiansk-23-03-2014.html> [film] [film 3].

Strona Związku Polaków Ukrainy / Сайт Спілки поляків України

Apel Związku Polaków Ukrainy z powodu aneksji Krymu, <http://z-p-u.org/index.php/2014/02/20/home/> (18.04.2022) [ZPU@1].

Bez granic" – kim jesteśmy? <http://z-p-u.org/index.php/2017/07/04/bez-granic-kim-jestesmy/> (18.04.2022) [ZPU@2].

Chomenko H., Kijowszczyzna – gwiazdozbiór zgody, <http://z-p-u.org/index.php/2016/09/26/kijowszczyzna-gwiazdozbiór-zgody/> (18.04.2022) [ZPU@3].

Odezwa Prezesa ZPU co do wyborów Prezydenta Ukrainy, <http://z-p-u.org/index.php/2019/03/28/apelacja-prezesa-zpu/> (18.04.2022) [ZPU@4].

Oświadczenie organizacji polskich na Ukrainie w związku z sytuacją na Donbasie, <http://z-p-u.org/index.php/2015/02/10/ooswiadczenie-polskich-organizacji-na-ukrainie-w-zwiazku-z-sytuacja-na-donbasie/> (18.04.2022) [ZPU@5].

Związek Polaków na Ukrainie potępia zbrojną agresję Rosji na Ukrainę, <http://z-p-u.org/index.php/2022/03/06/zwiazek-polakow-na-ukrainie-potepia-zbrojna-agresje-rosji-na-ukrainie/> (18.04.2022) [ZPU@6].

Strona Stowarzyszenia Lekarzy Polskiego Pochodzenia na Wołyniu / Сайт Товариства лікарів польського походження на Волині

Biała Sobota w Krzemieńcu, Biała Sobota w Krzemieńcu. (lekarz.volyn.ua) (29.07.2022) [SLPPW@1].

20 listopada 2021 roku zespół lekarzy ze Stowarzyszenia Lekarzy Polskiego Pochodzenia na Wołyniu odwiedził Zamłynie, 20 listopada 2021 roku zespół lekarzy ze Stowarzyszenia Lekarzy Polskiego Pochodzenia na Wołyniu odwiedził Zamłynie. (29.07.2022) [SLPPW@2].

Pomoc charytatywna, Pomoc charytatywna (lekarz.volyn.ua) (29.07.2022) [SLPPW@3].

Wizyta misyjna lekarzy SLPP na Wołyniu w Jazłowcu, Wizyta misyjna lekarzy SLPP na Wołyniu w Jazłowcu (29.07.2022) [SLPPW@4].

Strona Obwodowego Towarzystwa Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza w Czerniowcach / Сайт Обласного товариства польської культури ім. Адама Міцкевича у Чернівцях

<https://bukpolonia.cv.ua/index.php/pl/> (26.07.2022) [OTKRAM@1].

Konkurs „Sojusznicy 1920” / Конкурс „Союзники 1920”, САЙТ БУКОВИНСЬКОЇ ПОЛОНІЇ – Конкурс „Sojusznicy 1920” / Конкурс „Союзники 1920” (bukpolonia.cv.ua) (9.05.2022) [OTKRAM@2].

Strutyński W., Społeczność polska w historii Czerniowiec i Bukowiny (na 30. rocznicę powstania Czerniowieckiego Obwodowego TKP im. Adama Mickiewicza), <http://bukpolonia.cv.ua/index.php/uk/bukovynska-poloniia/khto-my> [wejście: 26.07.2022] [OTKRAM@3]

Strona Stowarzyszenia Kultury Polskiej w Charkowie / Сайт Харківського товариства польської культури

Międzynarodowe Forum Młodzieżowe „Polska-Ukraina-Europa” – Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie, Międzynarodowe Forum Młodzieżowe „Polska – Ukraina – Europa” – Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie (polonia.kharkov.ua) (9.05.2022) [SKPCh@1].

Polonia propaguje Europę w Charkowie – Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie, Polonia propaguje Europę w Charkowie – Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie [SKPCh@2].

Strona Towarzystwa Kultury Polskiej im. Władysława Reymonta w Równem / Сайт Товариства польської культури ім. Владислава Реймонта у Рівному

Obchody Dnia Europy w Równem, <https://www.rowne.pl.ua/pl/archives/1157> (9.05.2022) [TKPR@1].

Strona Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Wschodnich w Poznaniu / Сайт Товариства любителів Львова і Східних Кресів у Познані

Organizacje polonijne na Ukrainie, <http://www.lwowiacy.pl/dzialalnosc-towarzystwa-milosnikow-lwowa-i-kresow-w-poznaniu/887-2> (18.04.2022) [TMLKW@1].

Strona radio Polska Fala / Сайт радіо «Польська хвиля»

Polska Fala. Harcerze Hufca Wołyń w czasie wojny, <https://www.mixcloud.com/andriy-konko/10042022-polska-fala-harcerze-hufca-wo-C5%82y-C5%84-w-czasie-wojny/> (28.07.2022) [PF@1].

Strona Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku / Сайт Центру польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську

Stefanko D., Działalność pomocowa Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego, <https://ckpide.eu/pl/aktualnosci/wydarzenia/4898-dzialalnosc-pomocowa-centrum-kultury-polskiej-i-dialogu-europejskiego> (9.05.2022) [CKPDEI-F@1].

Strona Domu Polskiego w Barze / Сайт Польського дому у м. Бар

Wojna na Ukrainie, <http://bardompolski.website.org.ua/news/1646925780/> (9.05.2022) [DPB@1].

Strona Analitycznego Portalu Słowo i Czyn (Слово і Діло) / Сайт Аналітичного порталу «Слово і Діло»

Жебрівський Павло Іванович, <https://www.slovoidilo.ua/persony/zhebrivskiy-pavlo-ivanovych> (12.08.2022) [APSC@1].

Strona Informatora Dla Aktywnych (IDA) / Сайт Інформатора для активних [IDA]

Radio Berdyczów/JS, Berdyczów – muza dla artysty, <https://ida.pol.org.pl/berdyczow-muza-dla-artysty> (13.08.2022) [IDA@1].

Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu / Польське наукове товариство в Житомирі

Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, http://kptnws.krakow.pl/materialy/wystawy/Towarzystwa/15_PTNZ.pdf (16.08.2022) [PTNZ@1].

Про журнал, <http://journals.uran.ua/spup> (16.08.2022) [PTNZ@2].

Zjednoczenie Nauczycieli Polskich na Ukrainie / Спілка польських учителів в Україні

Centrum Metodyczne (16.08.2022), <https://znpu.org.ua/znpu/centrum-metodyczne/> [znpu@].

Narodowy Uniwersytet im. Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Centrum Polskiej mowy i kultury (16.08.2022) [kpn@].

Inne / Інше:

<https://bukowina.rck.pila.pl/> (17.08.2022) [rck@1].

https://www.facebook.com/permalink.php?Story_fbid=1414730362277732&id=343658596051586 (06.08.2022) [fb@1].

<https://www.facebook.com/bukowinskiespotkania/> (17.08.2022) [fb@2].

KAI, Cud Boży na Ukrainie, <https://info.wiara.pl/doc/712086.Cud-Bozy-na-Ukrainie> (28.01.2013) [KAI@1].

Odnova ukraińskiego kościoła. Z Bp Piotrem Skuchą rozmawiał Piotr Lorenc, <https://m.niedziela.pl/artykul/12837/nd/Odnova-ukrainskiego-kosciola> (17.05.2022) [niedziela@1].

Wątróbski L., Polacy na Ukrainie – rozmowa ze Stanisławem Kosteckim – prezesem Związku Polaków na Ukrainie, <http://expat-pol.com/index.php?stsid=16596> (12.08.2010) [ext@1].

Wyrwał M., Polski ochotnik w Ukrainie zdradza kulisy. „Wojna przeszła w fazę chamskiego konfliktu” <https://www.onet.pl/informacje/onetiwiadomosci/polak-tlumaczy-dlaczego-walczy-w-ukrainie-tylko-glupiec-go-nie-zrozumie/sc5q73m,79cfc278> (11.07.22) [onet.pl@1].

Збірник «Національний склад населення України та його мовні ознаки» входить до серії тематичних видань за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/publications/#p4> (16.04.2016) [gov.ua@1].

Żytomierski Obwodowy Związek Polaków na Ukrainie nie zaprzestał działalności. Z Wiktoria Laskowską, prezes Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie, podczas obrad Światowego Kongresu „Kraj – Emigracja”, rozmawiały Halina Ostas i Maria Wiczorkiewicz, <https://www.polskieradio.pl/399/9815/Artykul/3034014,Zytomierski-Obwodowy-Zwiazek-Polakow-na-Ukrainie-nie-zaprzestal-dzialalnosci> (11.09.2022) [PR@].

Wykaz ilustracji zamieszczonych w publikacji / Список ілюстрацій у виданні

Мара 1. Polacy na Ukrainie wg spisu powszechnego z 2001 roku. Opracowanie mapy: dr Joachim Popek. Pracownia Humanistyki Cyfrowej Instytutu Historii UR. 17	Fot. 17. Apel polskich organizacji. Źródło: DK 5/14: 1 ... 43
Мара 1. Поляки в Україні згідно з даними загального перепису за 2001 рік. Mapу склав: докт. Йоахім Попек. Відділ цифрової гуманістики Інституту історії у ЖУ 17	Фото 17. Звернення польських організацій. Джерело: DK 5/14: 1 43
Fot. 1. Powstanie TKPZL. Źródło: KG@3 22	Fot. 18. Polskojęzyczna wersja oświadczenia udostępniana w mediach społecznościowych. Źródło: fb@1 44
Фото 1. Створення ТПКЛ. Джерело: KG@3 22	Фото 18. Польськомовна версія заяви, опублікована в соціальних мережах. Джерело: fb@1 44
Fot. 2. Powstanie TKPZL. Źródło: KG@3 22	Fot. 19. Ukraińskojęzyczna wersja Oświadczenia ZPU. Źródło: DK@3 44
Фото 2. Створення ТПКЛ. Джерело: KG@3 22	Фото 19. Українськомовний варіант Заяви СПУ. Джерело: DK@3 44
Fot. 3. Adolf Kondracki. Źródło: DK 8/15: 2 23	Fot. 20. Roman Toczyn. Źródło: SP@22 44
Фото 3. Адольф Кондрацький. Джерело: DK 8/15: 2 .. 23	Фото 20. Роман Точин. Джерело: SP@22 44
Fot. 4. Stanisław Szałacki. Źródło: DK 1/96: 1 23	Fot. 21. Kondukt pogrzebowy Leona Polańskiego. Źródło: SP@15 45
Фото 4. Станіслав Шалацький. Джерело: DK 1/96: 1 ... 23	Фото 21. Похоронна процесія Леоніда Полянського. Джерело: SP@15 45
Fot. 5. Jeden z pierwszych: Jan Gliniczewski – współorganizator Sekcji Polskiej, РТКО, ZPU... DK 17/16: 2 23	Fot. 22. Berdiańsk. Polska flaga na jednym z wieców „Rewolucji Godności”. Źródło: Odrodzenie@6 48
Фото 5. Один із перших: Ян Глінчевський – співорганізатор Польського відділення, ПОКТ, СПУ... Джерело: DK 17/16: 2 23	Фото 22. Бердянськ. Польський прапор на одному з мітингів під час Революції гідності. Джерело: Odrodzenie@6 48
Fot. 6. Jerzy Sokalski. Źródło: IDA@1 25	Fot. 23. Akcja „Pokój dla Ukrainy”. Źródło: Odrodzenie@1 48
Фото 6. Юрій Сокальський. Джерело: IDA@1 25	Фото 23. Акція «Мир Україні». Джерело: Odrodzenie@1 48
Fot. 7. Paweł Żebrowski. Źródło: APSC@1 26	Fot. 24. Afisz reklamujący imprezy. Źródło: WzW 6/15: 29 55
Фото 7. Павло Жебрівський. Джерело: APSC@1 26	Фото 24. Афіша з рекламою заходу. Джерело: WzW 6/15: 29 55
Fot. 8. Oświadczenie ZPU w sprawie wyborów prezydenckich. Źródło: ZPU@4 28	Fot. 25, 26, 27. Pieczeniezskie Pole 2008 i Polacy. Źródło: PCH 4/08: 13 59
Фото 8. Заява СПУ щодо президентських виборів. Джерело: ZPU@4 28	Фото 25, 26, 27. Печенізьке поле 2008 і поляки. Джерело: PCH 4/08: 13 59
Fot. 9–11. Przy okrągłym stole. Źródło: PCH 5/04: 12 ... 36	Fot. 28. Relacja z imprezy sylwestrowej na łamach DK. Źródło: DK 1/18: 8 60
Фото 9–11. Під час Круглого столу. Джерело: PCH 5/04: 12 36	Фото 28. Репортаж із передноворічної вечірки на шпальтах DK. Джерело: DK 1/18: 8 60
Fot. 12. Rezolucja... Źródło: PCH 5/04 [b]: 13 38	Fot. 29. Polscy uczestnicy XI edycji Festiwalu „Charków – Nasz Dom”. Źródło: PCH 11/17: 15 61
Фото 12. Резолюція... Джерело: PCH 5/04 [b]: 13 38	Фото 29. Польські учасники XI фестивалю «Харків – наш дім». Джерело: PCH 11/17: 15 61
Fot. 13. Dwujęzyczna wersja rezolucji. Źródło: GPB 81–82/14: 3 40	Fot. 30. Jubileuszowe występy. Źródło: GPB 25/09 [c]: 3 63
Фото 13. Двомовний варіант резолюції. Джерело: GPB 81–82/14: 3 40	Фото 30. Ювілейні виступи. Джерело: GPB 25/09 [c]: 3 63
Fot. 14. Oświadczenie PKOT „Odrodzenie”. Źródło: PD 1/14: 3 41	
Фото 14. Заява ПКOT «Відродження». Джерело: PD 1/14: 2 41	
Fot. 15. Oświadczenie FOPnU. Źródło: ND 1/14: 1 42	
Фото 15. Заява ФОПнУ. Джерело: NA 1/14: 1 42	
Fot. 16. Odezwa ZPU. Źródło: DK 3/15 [b]: 1 43	
Фото 16. Звернення СПУ. Джерело: DK 3/15 [b]: 1 43	

Fot. 31. Jubileuszowe występy. Źródło: GPB 28–29/09: 4	64	Fot. 51, 52, 53. Europejczycy młodzieżowego klubu naszego Stowarzyszenia „Europejski Wektor” (od lewej Eleonora Bawykina, Anton Kokalej, Anna Krawczenko, Anastazja Niestrenko) razem z Panią prezes Józefą Czernijenko reprezentują Polskę na pl. Wolności w Charkowie; Zdjęcia: Oleg Czernijenko. Źródło: PCH 5/10: 12	83
Foto 31. Ювілейні виступи. Джерело: GPB 28–29/09: 4	64	Foto 51, 52, 53. Європейці молодіжного клубу нашої організації «Європейський вектор» (зліва направо: Елеонора Бавикіна, Антон Кокалей, Анна Кравченко, Анастасія Нестренко), разом з пані президентом Юзефою Чернієнко, представляють Польщу на пл. Свободи в Харкові; Фото: Олег Чернієнко. Джерело: PCH 5/10: 12	83
Fot. 32. Berdiańsk, grupa Polaków w wyszywankach w Dniu „Wyszywanki”. Źródło: Odrodzenie@2	66	Fot. 54. Pamiątkowe zdjęcie polskiej grupy z charkowskiego koncertu. Źródło: SKPCh@2	83
Foto 32. Бердянськ, група поляків у вишиванках на святкуванні Дня вишиванки. Джерело: Odrodzenie@2	66	Foto 54. Пам’ятне фото польської групи з харківського концерту. Джерело: SKPCh@2	83
Fot. 33. Na festiwalu „Kijowszczyzna – Konstelacja Harmonii”. Źródło: DK 16/15: 1	67	Fot. 55, 56. Dzień Europy – Czerniowce 2018. Źródło: GPM 133/18: 4	84
Foto 33. На фестивалі «Київщина – Сузір’я гармонії». Джерело: DK 16/15: 1	67	Foto 55, 56. День Європи – Чернівці 2018 р. Джерело: GPM 133/18: 4	84
Fot. 34. Uczestnicy festiwalu w Browarach pod swoimi ojczystymi flagami. Źródło: ZPU@3	67	Fot. 57. Polska część wystawy. Źródło: PCH 3/07: 14	84
Foto 34. Учасники фестивалю в Броварах під своїми державними прапорами. Джерело: ZPU@3	67	Foto 57. Польська частина виставки. Джерело: PCH 3/07: 14	84
Fot. 35. Odsłonięcie pomnika w Wołoczyskach. Źródło: SP@16; SP 2/15 [b]: 1	68	Fot. 58. Żytomierz 2018. Na obchodach Dnia Europy. Źródło: SP@24	87
Foto 35. Відкриття пам’ятника у Волочиську. Джерело: SP@16; SP2/15 [b]: 1	68	Foto 58. Житомир 2018. На святкуванні Дня Європи. Джерело: SP@24	87
Fot. 36. Uroczystości w Winnicy. Źródło: SP@19	68	Fot. 59. Spotkanie w Muzeum Kosmonautyki. Źródło: SP@10	87
Foto 36. Урочистості у Вінниці. Джерело: SP@19	68	Foto 59. Зустріч у Музеї космонавтики. Джерело: SP@10	87
Fot. 37. Afisz. Źródło: TŻ 1/15: 4	68	Fot. 60. Na otwarciu Centrum. Źródło: PCH 1/18: 9	89
Foto 37. Афіша. Джерело: TŻ 1/15: 4	68	Foto 60. На відкритті Центру. Джерело: PCH 1/18: 9	89
Fot. 38, 39. Żytomierz, luty 2015. Źródło: SP@17	69	Fot. 61. W trakcie obrad. Źródło: GPB 25/09 [a]: 2	93
Foto 38, 39. Житомир, лютий 2015. Джерело: SP@17	69	Foto 61. Під час засідання. Джерело: GPB 25/09 [a]: 2	93
Fot. 40. Relacja z uroczystości 20 lutego na łamach „Tęczy Żytomierszczyzny”. Źródło: TŻ 1/16: 6	70	Fot. 62. Młodzież Arki 2018. Źródło: KG@4	95
Foto 40. Репортаж з церемонії 20 лютого, опублікований у виданні «Веселка Житомирщини». Джерело: TŻ 1/16: 6	70	Foto 62. Молодь «Ковчегу» 2018. Джерело: KG@4	95
Fot. 41. Przy pomniku... Źródło: SP 5/20: 4	71	Fot. 63, 64. Arka w Dnipro. Źródło: PCH 3/21: 8, 9	95
Foto 41. Біля пам’ятника... Джерело: SP 5/20: 4	71	Foto 63, 64. «Ковчег» у Дніпрі. Джерело: PCH 3/21: 8, 9	95
Fot. 42. Relacja w PCH z XIII Biegu. Źródło: PCH 9/17: 10	72	Fot. 65, 66, 67. Relacja z obchodów Święta Niepodległości, Winnica 2016. Źródło: GPB 115/16: 4	96
Foto 42. Репортаж у PCH про XIII Крос. Джерело: PCH 9/17: 10	72	Foto 65, 66, 67. Репортаж зі святкування Дня незалежності, Вінниця, 2016 р. Джерело: GPB 115/16: 4	96
Fot. 43. Relacja z XXI Biegu. Źródło: PCH 4/20: 6	73	Fot. 68, 69. Relacja z obchodów Święta Niepodległości, Łuck 2019. Źródło: GPB 152/153/19: 10	97
Foto 43. Репортаж про XXI Крос. Джерело: PCH 4/20: 6	73	Foto 68, 69. Репортаж зі святкування Дня незалежності, Луцьк, 2019 р. Джерело: GPB 152/153/19: 10	97
Fot. 44. Kiermasz w Krysowicach. Źródło: KG@5	74	Fot. 70. W internacie szkoły specjalnej. Źródło: SP@18	99
Foto 44. Ярмарок у Крисовичах. Джерело: KG@5	74	Foto 70. В інтернаті спецшколи. Джерело: SP@18	99
Fot. 45. Na wystawie „Nasze korzenie”. Źródło: SP@11	75	Fot. 71. Na spotkaniu. Źródło: SP 1/16 [b]: 6	102
Foto 45. На виставці «Наше коріння». Джерело: SP@11	75	Foto 71. На зустрічі. Джерело: SP 1/16 [b]: 6	102
Fot. 46. Uczestnicy Festiwalu w 2011 roku. Źródło: PCH 6/11 [a]: 15	77	Fot. 72. Wadim Zabrodzki. Źródło: SP@6	106
Foto 46. Учасники Фестивалю у 2011 році. Джерело: PCH 6/11 [a]: 15	77	Foto 72. Вадим Заброцький. Джерело: SP@6	106
Fot. 47. Relacja z Festiwalu w 2017 roku. Źródło: PCH 12/17: 14	78	Fot. 73. Leonid Ordyński. Źródło: SP 7/14 [b]: 8	107
Foto 47. Репортаж з фестивалю 2017 року. Джерело: PCH 12/17: 14	78	Foto 73. Леонід Ординський. Джерело: SP 7/14 [b]: 8	107
Fot. 48. Bieg Orła i Tryzubą. Źródło: SP 5/16 [b]: 8	79	Fot. 74. Tablica ku pamięci Witalija Mioduszewskiego. Źródło: SP 2/15 [d]: 5	107
Foto 48. Пробіг Орла і Тризуба. Джерело: SP 5/16 [b]: 8	79		
Fot. 49. Afisz reklamujący konkurs. Źródło: OTKRAM@2	80		
Foto 49. Афіша з рекламою конкурсу. Джерело: OTKRAM@2	80		
Fot. 50. Strona tytułowa PCH 2/21. Źródło: PCH 2/21: 1	82		
Foto 50. Титульна сторінка PCH 2/21. Джерело: PCH 2/21: 1	82		

Фото 74. Меморіальна дошка, відкрита на честь Віталія Медушевського. Джерело: SP 2/15 [d]: 5	107	Fot. 87. Berdiańsk. Dom Polski zarzucony paczkami z transportu humanitarnego. Źródło: Odrodzenie@5	120
Fot. 75. Waclaw Kutkowski. Źródło: SP 2/15 [f]: 9	107	Фото 87. Бердянськ. Польський дім, завалений посилками з гуманітарною допомогою. Джерело: Odrodzenie@5	120
Фото 75. Вацлав Кутковський. Джерело: SP 2/15 [f]: 9	107	Fot. 88. Wolontariusze i żołnierze przed szpitalem. Źródło: DK@4	120
Fot. 76. Uroczystości pogrzebowe Aleksandra Zalizko. Źródło: SP@20	108	Фото 88. Волонтери та військовослужбовці перед шпиталем. Джерело: DK@4	120
Фото 76. Похоронна процесія Олександра Залізка. Джерело: SP@20	108	Fot. 89. Właśnie wybuchła wojna... Źródło: GPB 179/22 [a]: 3; GPB 179/22 [b]: 3	123
Fot. 77. Aleksander Boruszewski. Źródło: SP@9; SP 7/16: 4	108	Фото 89. Тільки що почалася війна... Джерело: GPB 179/22 [a]: 3; GPB 179/22 [b]: 3	123
Фото 77. Олександр Борушевський. Джерело: SP@9; SP 7/16: 4	108	Fot. 90–93. Wolontariusze w trakcie działań. Źródło: KG@8	124
Fot. 78. Pogrzeb Pawła Dyjaka. Źródło: KG@2	109	Фото 90–93. Волонтери під час заходів. Джерело: KG@8	124
Фото 78. Похорон Павла Дияка. Джерело: KG@2	109	Fot. 94. Sala kominkowa drugiej kaponiery podczas imprezy. Źródło: SP 8/17 [b]: 1; DK 16/17: 1	126
Fot. 79. Pogrzeb Pawła Jaszczuka. Źródło: DK@2	109	Фото 94. Камінний зал Капоніра № 2 під час виставки. Джерело: SP 8/17 [b]: 1; DK 16/17: 1	126
Фото 79. Похорон Павла Ящука. Джерело: DK@2	109	Fot. 95. Przekazanie pomocy dla wojskowych i policji. Źródło: CKPDEI-F@1	126
Fot. 80. Ostatnie pożegnanie Włodzimierza Wieliczko i Leona Smolińskiego. Źródło: SP@1	110	Фото 95. Передача гуманітарної допомоги військовим та поліції. Джерело: CKPDEI-F@1	126
Фото 80. Прощання з Володимирем Величком та Леонідом Смолінським. Джерело: SP@1	110	Fot. 96. Pomoc humanitarna od Kancelarii Prezydenta RP. Źródło: CKPDEI-F@1	127
Fot. 81. Polski „Cyborg”. Źródło: SP 1/15 [a]: 9	111	Фото 96. Гуманітарна допомога від Канцелярії Президента Республіки Польща. Джерело: CKPDEI-F@1 ...	127
Фото 81. Польський «Кіборг». Джерело: SP 1/15 [a]: 9	111	Fot. 97–108. Proukraiński zryw na szpaltach „Gazety Polskiej Bukowiny”. Źródło: GPB 180/2022: 4, 5	130–131
Fot. 82. Jarosław Wójcicki. Źródło: SP 1/16 [b]: 14	112	Фото 97–108. Проукраїнський порив на шпальтах часопису «Газета польська Буковини». Джерело: GPB 180/2022: 4, 5	130–131
Фото 82. Ярослав Войціцький. Джерело: SP 1/16 [b]: 14	112	Fot. 109–123. Jubileuszowo... Źródło: GPB 157–58/20: 6–7	138–139
Fot. 83. W winnickim szpitalu. Źródło: SP 6/15: 3; SP@26	114	Фото 109–123. Ювілейний... Джерело: GPB 157–158/20: 6–7	138–139
Фото 83. У Вінницькому госпіталі. Джерело: SP 6/15: 3; SP@26	114		
Fot. 84. Wolontariusze... Źródło: SP@7	117		
Фото 84. Волонтери... Джерело: SP@7	117		
Fot. 85. Frontowa Wielkanoc. Źródło: SP@2	118		
Фото 85. Фронтвий Великдень, 2015 рік. Джерело: SP@2	118		
Fot. 86. Akcja „balonowa” w Żytomierzu. Źródło: SP@3	119		
Фото 86. Акція з повітряними кульками у Житомирі. Джерело: SP@3	119		

